

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΑΝΤΙ



Περίοδος Β'
Τεύχος 597
Παρασκευή
2 Φεβρουαρίου 1996
Δρχ. 400

Η ΕΘΝΙΚΗ ΜΑΣ ΠΑΡΑΦΡΟΣΥΝΗ:

Βοβαρές οι ευθύνες της κυβέρνησης (πριν ακόμα πάρει ψήφο εμπιστοσύνης)
του μετά τους κομπασμούς οδηγήθηκε σε ταπεινωτική λύση και γελοιοποίηση.

Η θερμοκέφαλη αντιπολίτευση δημαγωγεί.

Η πολιτική του εθνικού απομονωτισμού περιθωριοποιεί και αποδυναμώνει.

Είτ' αλήθεια, «ευχαριστούμε θερμά τους Αμερικανούς»;

Απουσία εθνικής στρατηγικής, αντ' αυτής κομματικό κράτος ή εθνικιστικές
ρυχώσεις.

Απαιτείται ο αναπροσανατολισμός της εξωτερικής πολιτικής μετά από
διακομματική επεξεργασία.



• ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΟΜΠΥ
ΣΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΗ

ΝΕΑ
ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ



ΕΛΦΙΝΙ

ΜΕΛΕΤΕΣ • ΔΟΚΙΜΙΑ • ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Μανουέλ Βάσκεθ Μονταλμπάν
ΛΙΒΕΛΛΟΣ ΑΠΟ ΤΟΝ
ΠΛΑΝΗΤΗ ΤΩΝ ΠΙΘΗΚΩΝ

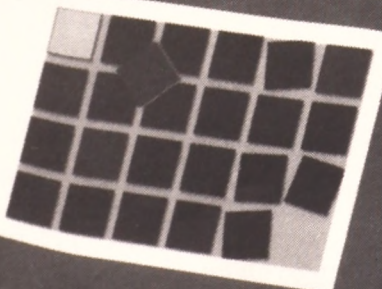


Ο διάσημος ισπανός συγγραφέας αναλύει τον σημερινό κόσμο και στο δρόμο του αποκαλύπτει πως παλινδρομεί και πιθηκίζει επικίνδυνα. Ένα υποδειγματικό δοκίμιο που ανατέμνει τη σύγχρονη πολιτική από τη σκοπιά μιας ηθικής χωρίς πίστη.

Μια πρωτότυπη προσέγγιση των φαινομένων της γλωσσολογικής εξέλιξης σε συνάρτηση με τα σημαντικότερα φιλοσοφικά ρεύματα που κατά καιρούς επηρεάζουν την ποιητική και συνέβαλλαν στη διαμόρφωση της νεοελληνικής ποίησης από το Σολωμό και τον Κάλβο ως το Σεφέρη και τον Ελύτη.

Χ.-Α. ΓΟΥΝΕΛΑΣ
Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ
ΓΛΩΣΣΑΣ
ΚΑΙ Η ΝΕΟ-ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΠΟΙΗΣΗ

Λύσανδρος Π. Παπανικολάου
Η ΑΣΤΙΚΟΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ
ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

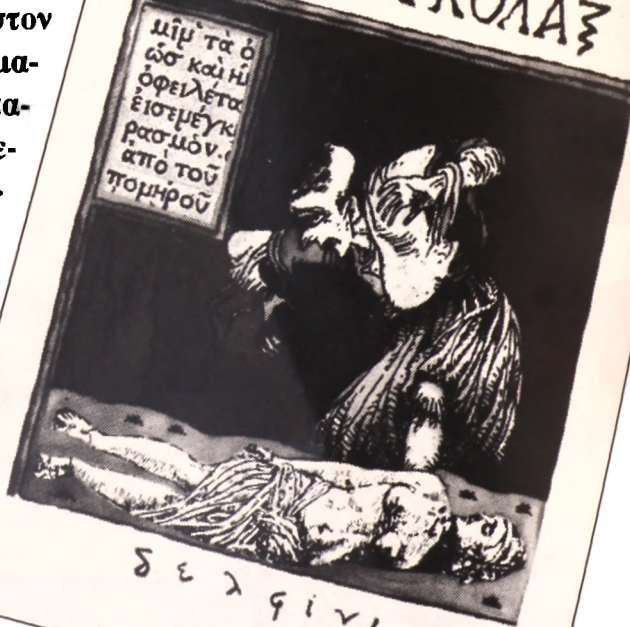


Θεμελιώδη μελέτη για τις παραμορφώσεις της ιστορικής συνέχειας όπως διαδοχικά διαμορφώθηκε από την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους έως τις μέρες μας. Εδώ, η Ιστορία δεν καταγράφεται απλώς αλλά ερμηνεύεται, κριτικά και ολικά.

Θρύλοι, δοξασίες, προλήψεις και προκαταλήψεις, όλα όσα αναφέρονται και ανήκουν στην ελληνική παράδοση (αρχαία και νεώτερη) πάνω στην παρουσία και τη «δράση» των βρυκολάκων στον ελληνικό χώρο, μαζεύτηκαν και παρουσιάζονται εδώ, από τον σημαντικότερο, ίσως, μελετητή των αποκρυφιστικών επιστημών που έζησε στον εικοστό αιώνα.

ΜΟΝΤΑΓΚ ΣΑΜΜΕΡΣ

ὁ Ἕλληνα
ΒΡΥΚΟΛΑΞ



ΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ

editorial, σελ. 4

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Αντήνωρ, σελ. 6

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ

Σχόλια, σελ. 8

ΕΞΑ ΣΤΗΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

Τύπος, ΜΜΕ, σελ. 11

ΗΡΕΜΗ ΔΥΝΑΜΗ

Γιώργος Φιλιδιάκος, σελ. 12

Ο ΠΟΤΑΜΙ ΔΕΝ ΓΥΡΙΖΕΙ...

Αγύριος, σελ. 24

ΟΝΕΙΡΑ

Γαύλος Μεθενίτης, σελ. 30

ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΚΗΝΗ

Ονότα από τον κόσμο, σελ. 31

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

Επιστολές, σελ. 50

ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ

Πολιτισμός, σελ. 51

ΚΑΙ ΤΑ ΛΟΠΑ

Γαύκος Κουμίδης, σελ. 66

ΕΞΩΦΥΛΛΟ
ΚΩΣΤΑΣ ΚΟΥΦΟΓΙΩΡΓΟΣ

«Η ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ ΤΡΕΦΕΤΑΙ ΜΕ ΕΞΑΡΣΕΙΣ» Ο βουλευτής, πρώην υπουργός Εξωτερικών **Μιχάλης Παπακωνσταντίνου**, αρθρογραφεί στο Αντί – με νηφαλιότητα και μακριά από τους συνήθειες σε πολιτικούς και στα ΜΜΕ υψηλούς τόνους προσεγγίζει τα αίτια και τις επιπτώσεις της ελννοτουρκικής κρίσης. ΣΕΛ. 13. **Η ΑΔΙΣΤΑΚΤΗ ΠΑΤΡΙΔΟΚΑΠΗΛΙΑ...** Πίσω από το κοινό αίσθημα «της ντροπής από τον εξευτελισμό», και ο **Μανώλης Βασιλάκης**. ΣΕΛ. 14 **ΤΟ ΝΕΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ** Το νέο προφίλ του «εκσυγχρονιστικού ΠΑΣΟΚ», οι προοπτικές του, το ύφος του, τα προβλήματα που θα αντιμετωπίσει... Γράφουν: **Τάσος Παπιάς, Αλέξανδρος Καζαμίας** και ο ευρωβουλευτής **Μιχάλης Παπαγιαννάκης**. **ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΟΜΠΥ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ** Παρακμή και πτώση, αδυναμία παρέμβασης: το πραγματικό πρόβλημα πίσω από τη φαινομενική ισχύ του ελληνικού λόμπυ στην Αμερική. Γράφει ο αμερικανός δημοσιογράφος **Κρίστοφερ Χίτσενς**. ΣΕΛ. 19. **ΑΦΙΕΡΩΜΑ: ΝΕΑ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ** Ένα ενδιαφέρον οδοιπορικό στη Νέα Γιουγκοσλαβία του Μιλόσεβιτς. (ΣΕΛ. 38). Ο Πέτερ Χάντκε κόντρα στη δυτική κοινή γνώμη για το ρόλο της Σερβίας στη γιουγκοσλαβική κρίση (γράφει ο **Σπύρος Μοσκόβου**, ΣΕΛ. 44). Και ο Αργύρης Παναγόπουλος δίνει την ιταλική διάσταση του γιουγκοσλαβικού προβλήματος. **ΓΡΑΦΕΙ Ή ΔΕΝ ΓΡΑΦΕΙ Ο ΘΟΔΩΡΟΣ ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ;** Γράφει τα σενάρια μόνος του ή σε συνεργασία με επαγγελματίες σεναριογράφους ο Θόδωρος Αγγελόπουλος; ΣΕΛ. 52. **ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΥΤΓΡΑΦΕΙΣ ΣΤΗ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ** Εμπειρικός, Θεοτοκάς, Ελύτης. Γράφει ο **Γιώργης Γιατρομανωλάκης**. ΣΕΛ. 57.



Περίοδος Β' • Έτος 23ο • Τεύχος 597 • Παρασκευή 2 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1996 • Δρχ. 400

ΑΝΤΙ • ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα τηλ. 72.32.713-72.32.819 FAX: 72.26.107

E-mail: anti@compulink.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ: Χρήστος Παπουτσάκης

ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ - ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ: Τασία Ρούμπου - ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Βασίλης Μπάλλας - ΜONTAZ: Τασία Λεβόν

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΛΙΘΟΤΥΠ Α.Ε. Ιασίου 5, Περιστέρι, τηλ. 57.22.201

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εξαμ. 4.100 δρχ., Ετήσια 8.200 δρχ., Ετήσια Οργανισμών, Τραπεζών, κ.λπ.: 30.000 δρχ. Φοιτητική ετήσια: 7.000 δρχ.

ΕΡΙΚΟΥ: ΕΥΡΩΠΗ - ΜΕΣΟΓ. ΧΩΡΕΣ: Εξαμ.: 30 δολ., Ετήσια: 60 δολ., ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ - ΑΣΙΑ - ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ: Εξαμ. 35 δολ., ετήσια 70 δολ.

ΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Χρήστος Παπουτσάκης Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: ΔΡΧ. 400, ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: ΔΡΧ. 600

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Για τα βιβλιοπωλεία της Αθήνας περιοδικό ΑΝΤΙ, για τα βιβλιοπωλεία της Β. Ελλάδας:

Κέντρο του βιβλίου - Α Πουλουκτσά και Σία Ε.Ε. Λασσάνη 3, Θεσσαλονίκη, τηλ. (031) 285.857

ΜΕΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ

ΟΣΑ ΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ δεν αποτελούν μιά εμπειριστατωμένη ανάλυση. Είναι απλώς η καταγραφή όσων πολύ απλά λέγονται τις ημέρες αυτές από τους πολίτες. Τους πολίτες εκείνους που εργάζονται, ψηφίζουν και διεκπεραιώνουν την καθημερινότητά τους μακριά από τους διαδρόμους της πολιτικής ίντριγκας. Τους πολίτες εκείνους που προσφέρουν ακόμη και τη ζωή τους, όπως οι τρεις αξιωματικοί που χάθηκαν εκτελώντας το καθήκον τους.

ΒΑΘΙΑ κατήφεια και αίσθημα πικρίας αισθάνονται οι πολίτες της χώρας μας. Αισθάνονται εμπαιγμένοι. Συν τοις άλλοις και γιατί διαπιστώνουν ότι οι διαχειριζόμενοι τα πολιτικά πράγματα της χώρας είναι ή αφελείς ή αδέξιοι ή ανίκανοι. Θαυμάστε:

- Δύο εικοσιτετράωρα πριν από τα γεγονότα της Τρίτης, ο υπουργός Εξωτερικών δήλωσε πως επρόκειτο για «ασήμαντο επεισόδιο»· την ημέρα της κρίσης αφιέρωσε χρόνο στην τηλεόραση σε «τοκ-σόου»· και τέλος, άφησε ακόμα να πλανάται η αμφιβολία για το τι ακριβώς συνέβη με τη σημαία και ποια, ενδεχομένως, ήταν ή δεν ήταν η συνεννόηση με τον κ. Χόλμπουργκ...

- Ο υπουργός Άμυνας το απόγευμα της Τρίτης με κομπασμό μιλούσε περί ανυποχώρητης στάσεως κ.λπ. κ.λπ. Και, λίγο αργότερα, τις πρωινές ώρες της Τετάρτης, η ρητορεία μετετράπη σε «στατιστική στις επιχειρήσεις των κομμάντο» κ.λπ., κ.λπ...

- Ο πρωθυπουργός ξεπέρασε κάθε όριο. Δεν φτάνουν οι κομπασμοί του απογεύματος και οι εκ των υστέρων δικαιολογίες του, αλλά διέπραξε και το έσχατο ατόπημα να ευχαριστεί,

δηλαδή, την αμερικανική κυβέρνηση για... καλές της υπηρεσίες. Πριν από μερικούς μήνες τον είχαμε χαρακτηρίσει «περιδεή, σταλμένο και ικέτη». Αυτή είναι, ατυχώς, ραχοκοκαλιά του...

- Από την αντιπολίτευση τόσο ο κ. Έβερτ όσο και ο κ. Σαμαράς εξετράπησαν σε παροξυσμούς και χαρακτηρισμούς και δεν επέλεξαν το αίσθημα ευθύνης που απαιτούσαν περιστάσεις. Επέλεξαν τη θεαματική απογοήτηση από το Κοινοβούλιο και φέρθηκαν ως κομματάρχες και όχι ως νουνεχείς και υπεύθυνοι πολιτικοί...

ΑΛΛΑ, ενδεχομένως, υφίσταται και πρόβλημα στρατιωτικής ηγεσίας της χώρας. Όσο γνωρίζουμε τα τεράστια ποσά που εγκρίνονται για πολεμικές δαπάνες, ώστε να διασφαλίσουμε αξιόμαχη άμυνα. Τα αποτελέσματα των σχεδιασμών δικαιώνουν, άραγε, τη στρατιωτική ηγεσία;

ΚΑΙ ΠΟΣΟ υπεύθυνος πολιτικός είναι ο Σημίτης, όταν χωρίς να έχει καν λάβει την έγκριση εμπιστοσύνης και λειτουργώντας με κρότερες διακαιοδοσίες από έναν υπηρεσιακό πρωθυπουργό, δεν εθεώρησε αναγκαίο να ενημερώνει και τους αρχηγούς των άλλων κομμάτων του Κοινοβουλίου για όσα συζητούσε και όσα απεφάσιζε με τους υπουργούς του κατά τη διάρκεια του ΚΥΣΕΑ;

ΑΝ ΟΛΑ αυτά αφορούν μέρος της πολιτικής τάξης της χώρας, τι χρειαζόμαστε άλλων μεταρρυθμίσεων για να αναδειχθεί το γεγονός της αβελτηρίας, της μικρόνοιας και των ελλείψεων της πολιτικής ηγεσίας;

ΑΝΑΡΩΤΗΘΗΚΑΜΕ, άραγε, από πότε...

ΙΔΕΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

-και πώς κωφεύουν οι εκάστοτε κυβερ-
- το θέμα χάραξης και προγραμματι-
- θεμάτα Εξωτερικής Πολιτικής (και
- ίας και Δημόσιας Διοίκησης, ίσως) σε
- ματικό επίπεδο; Τις ημέρες αυτές ανα-
- κε το βασικό έλλειμμα στη διαχείριση
- νικών υποθέσεων. Εάν λειτουργούσε
- ακομματικό συμβούλιο εξωτερικής πο-
- ; θα θεραπεύονταν, τουλάχιστον, οι μι-
- ματικοί χειρισμοί.

μια τέτοια ρύθμιση θα έδινε το αίσθη-
- συνυπευθυνότητας σε όλη την πολιτική
-, θα χρησιμοποιούσε όλες τις δυνατότη-
- ; χώρας και θα είχαν αποφευχθεί στο
- θόν λ.χ. ιστορίες όπως εκείνη με το όνο-
- ΠΓΔΜ που τελικά μας ανέδειξαν ως
- ργους βαλκάνιους».

ΡΙΕΣ όπως αυτή με το Μακεδονικό εί-
- ; αποτέλεσμα την εμφάνισή μας ως αφε-
- ον. Χάσαμε όλα τα ερείσματα που δυ-
- θα μπορούσαμε να είχαμε στην Ευρώπη
- ΠΑ. Σήμερα, ακόμα και εκείνο το περί-
- 7/10 της αναλογίας αμερικανικής βοή-
- τρος την Ελλάδα και την Τουρκία, έχει
- πεί. Και κανένα μέλος των δύο νομο-
- ν σωμάτων των ΗΠΑ δεν προέβαλε
- αση όταν, πρόσφατα, εγκρίθηκε η πα-
- υραύλων στην Τουρκία.

ΓΙΑ τον αμερικανικό παράγοντα -που
- ιφορά παρενεβλήθη σε ανώτατο επίπε-
- ; αδεικνύεται τώρα ο επιδιαιτητής στο
- ο των προβλημάτων των ελληνοτουρκι-
- ; έσεων. Αλλά ο αμερικανικός παράγων
- δράσει παρά μόνον με βάση τους γενι-
- ; ους σχεδιασμούς του στην Μέση Ανατο-

λή και τα Βαλκάνια. Και εμείς του παρέχουμε
- το laissez faire - laissez passer απευθύνοντάς
- του μάλιστα και τις ευχαριστίες μας!

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ με τη γειτονική Τουρκία έγινε
- παραπάνω από φανερό ότι θα διέλθουν μια
- μακρά και επώδυνη περίοδο. Οι προσανατο-
- λισμοί της -αλλά και τα εσωτερικά προβλήμα-
- τά της σε συνδυασμό με το ελεγχόμενο από
- τους στρατιωτικούς καθεστώς διακυβέρνη-
- σης- ανοίγουν το παιχνίδι. Η Κύπρος, η Θρά-
- κη και, κυρίως το Αιγαίο, θα είναι τα διαρκώς
- επανατοθετούμενα «ζητήματα». Να ελπίσου-
- με ότι θα σταματήσουν να είναι -ή να καμώνο-
- νται ότι είναι- ανυποψίαστοι οι Έλληνες πο-
- λιτικοί;

ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ στον τόπο μας στον τομέα της
- ανάπτυξης, της Παιδείας, της τεχνολογικής
- προσαρμογής δεν μπορεί να υποθηκεύεται
- στο διηνεκές από την απειλή μιας τουρκικής
- αμφισβήτησης. Και δεν επιτρέπεται να διακυ-
- βεύεται από μικροκομματικούς χειρισμούς σε
- χέρια ανεύθυνων πολιτικών.

ΠΕΙΣΜΑ και δημιουργικός πυρετός θα πρέ-
- πει να κυριαρχήσει στον τόπο ως αντίδοτο της
- σημερινής πικρίας και του αισθήματος ταπεί-
- νωσης. Και βέβαια -και πρώτιστα- ο πλήρης
- επαναπροσανατολισμός των σχεδιασμών της
- εξωτερικής μας πολιτικής. Που δεν μπορεί να
- ασκείται με αποκλειστική ευθύνη πολιτικών
- που δοκιμάστηκαν και απεδείχθησαν τουλάχι-
- στον ανεπαρκείς.

anti

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Ούτε κραυγές, ούτε αναθέματα

ΔΕΝ ΕΙΧΑΝ περάσει ούτε 36 ώρες από την ανάγνωση των προγραμματικών δηλώσεων της κυβέρνησης Κ. Σημίτη, και η τουρκική προκλητικότητα στη βραχονησίδα Ίμια, συν αμερικανική παρέμβαση, συν «εκτόνωση» (με όλα τα παρεπόμενά της), ήρθαν να σκιάσουν τα πάντα! Τη γενικότερη ευφορία για το ότι η Ελλάδα «βγήκε, επιτέλους, από την εντατική»... Κάποια πασίχαρα γκάλοπ που έφερναν τη νέα κυβέρνηση να ικανοποιεί την πλειοψηφία της κοινής γνώμης... Τη συζήτηση (λόγο και αντίλογο) για το περιεχόμενο των προγραμματικών δηλώσεων Σημίτη. Και οι δηλώσεις αυτές, ενώ δεν σηματοδοτούν μια άλλη πολιτική, ωστόσο διαφορίζονταν -σε ένια, τουλάχιστον, σημεία εξωτερικής πολιτικής- από τη γραμμή πλεύσης του Α. Παπανδρέου. Ο νέος πρωθυπουργός, επί παραδείγματι, εντάσσει την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στις άμεσες προτεραιότητές μας, σε αντίθεση με τον Α. Παπανδρέου που θεωρούσε τη συμμετοχή του στα Ευρωπαϊκά Συμβούλια (όπως στις Κάννες, Ιούλιος 1995...) «απώλεια χρόνου», κ.λπ. Αναφερόμενος εξάλλου στις σχέσεις μας με τα βαλκανικά κράτη, ο κ. Σημίτης χρησιμοποίησε τον όρο «Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας» - όρο που, αν μη τι άλλο, υποδηλώνει πρόθεση εξόδου από την εθνικιστική παραζάλη. Και την πρόθεση αυτή, επιβεβαίωσε και η νηφάλια ομιλία του νέου υπουργού Εξωτερικών Θ. Πάγκαλου, στη Βουλή.

ΕΤΣΙ ΕΙΧΑΝ τα πράγματα, ως τη στιγμή που εκδηλώθηκε η αμερικανική παρέμβαση, για την εκτόνωση της ελληνο-τουρκικής κρίσης: «Δεν πρέπει να επιτρέψουμε σε ένα ακατοίκητο νησί -δήλωσε ο πρόεδρος των ΗΠΑ Μπιλ Κλίντον- να μας δημιουργήσει προβλήματα σε μια περιοχή με πολλά και σημαντικά θέματα» Και τη δήλωση ακολούθησαν οι «διαβουλεύσεις» Σημίτη - Κλίντον. Πάγκαλου - Κρίστοφερ/Χόλμπρουκ, Αρσένη-Πέρι, με αντίστοιχες, φυσικά «διαβουλεύσεις» των Αμερικανών με την τουρκική πλευρά. Το



Από τις πιο εύστοχες γελοιογραφίες για την «νέα εποχή» του Πασόκ της «συνέχειας». Του Α. Πετρουλάκη από το

αποτέλεσμα των «διαβουλεύσεων» αυτών είναι γνωστό: Έλληνες και Τούρκοι «μιά-ξεψαν (απέσυραν) τα σιδερικά τους», αλλά και τις σημαίες τους, από τη γύρω περιοχή, και τα πράγματα επανήλθαν -κατά την ελληνική πλευρά- στην «κατάσταση που ήταν»!

«ΠΡΟΔΟΣΙΑ»! «ΠΑΡΑΙΤΗΘΕΙΤΕ»!

ΟΠΩΣ ΑΝΑΜΕΝΟΤΑΝ η εξέλιξη αυτή (οπωσδήποτε υποτιμητική για την ελληνική πλευρά, αφού ο «προκαλών» και ο «αμυνόμενος» έμπεναν στον ίδιο σάκο), τροφοδότησαν τους Μ. Έμπερτ και Α. Σαμαρά με άφθονο υλικό εθνοκαπηλείας: «Προδοσία! Εγκατάλειψη εθνικού εδάφους! Δεν σέβεσθε τα δίκαια της Ελλάδας! Παραιτηθείτε!» - ήταν μερικά από τα πρώτα αναθέματα του αρχηγού της Ν.Δ., από το βήμα της Βουλής. Και, φυσικά, ακολούθησε, πλειοδοτώντας, ο πρόεδρος της «Άνοιξης» Α. Σαμαράς. Και η κυβέρνηση; Το ατύχημα, γι' αυτήν, είναι ότι μίλησε περί «επιτυχιών»! «Επιτυχία» το ότι δεν δεχθήκαμε διαπραγμάτευση με την τουρκική πλευρά - όπως ήθελε η Άγκυρα! «Επιτυχία» το ότι συζητήσαμε με τους Αμερικανούς μόνο το

θέμα της απεμπλοκής! «Επιτυχία» το ότι στο θέμα της εθνικής κυριαρχίας, «παιδί δεν άλλαξε», αφού η Άγκυρα δεν περνούσε σε οποιαδήποτε αλλαγή στο status quo. «Επιτυχία» (κατά την εκτίμηση του υπουργού Άμυνας Γ. Αρσένη) το ότι οι ΗΠΑ «ούτε λύση μας επέβαλαν, ούτε «επιδιαιτητή» διαδραμάτισαν»! Όμως, τα πράγματα είναι διαφορετικά, αφού πέρα από το άλλο παρά τελειώσαμε με τους Αμερικανούς. Ο «υπερκινητικός» Χόλμπρουκ («Hyperkinetic», κατά το Νιούσγουικ) αναμένεται να έλθει στην Αθήνα, μέσα στο πρώτο δεκαπενθήμερο του Φεβρουαρίου, και «όχι για το Κυπριακό», όπως διευκρίνισε ο εδώ Αμερικανός πρέσβης Τ. Νάιλς. [Η δήλωση έγινε το μεσημέρι Τετάρτης, κατά την έξοδό του από το ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών. Και τη φορά αυτή, ο Τ. Νάιλς δεν συνοδευόταν -το πλάι του- από τον Χόλμπρουκ. Συμπέρασμα: Ο Χόλμπρουκ επανέλθει στο θέμα του ελληνο-τουρκικού διαλόγου, πιστεύοντας ότι ύστερα από τον Μάρτιο του 1987... - ο διάλογος είναι εφικτότερος...

ΜΗΤΕΑ Η «ΕΜΠΛΟΚΗ»;

Α, μήπως, με την τροπή που πήραν γινάμματα μειώθηκε το κύρος των ενό-
μιας δυνάμεων; Όχι, απαντά ο
ός Άμυνας Γ. Αρσένης, και διότι οι
ες δυνάμεις μας δεν
στηκαν» και διότι η απόφαση του
Α ήταν «η ορθή και η ενδεδειγμέ-
πτόσο, στους ερωτώντας δημοσιο-
ς, έθεσε και ο ίδιος ένα ερώτημα:
πιμούσαν την «εμπλοκή» από την
πλοκή», τον πόλεμο -με όσα δεινά
πυεπάγεται- από την ειρήνη...

ΑΛΩΣ, η απάντηση κάθε νηφάλιου
πρωτή- πολίτη είναι η «απεμπλο-
ειρήνη. Παρ' όλα αυτά, η σημερινή
ηση -ως «συνέχεια της κυβέρνησης
δρέου», καλείται ν' απαντήσει σε
ερωτημάτων: Πώς μια «υπηρεσια-
ρική κυβέρνηση» (όπως η κυβέρ-
«σίλερ») κλιμάκωσε ένα απλό επει-
μα να το φέρει ένα βήμα πριν από
ρουση; Με ποιες πλάτες, με τίνων,
ην ανοχή; Και γιατί η κυβέρνηση
δρέου απέκρουσε το έναυσμα του
δίου αυτού παραμονές Χριστου-
; Αλλά και αν υποτεθεί ότι η κυ-
η Τσιλέρ ενήργησε μόνη της (με
οια ότι το πάνω χέρι το έχουν πά-
οι «πασάδες» του τουρκικού
Α), θα μπορούσε ποτέ το επεισόδιο
ι πάρει τη διάσταση που πήρε, αν η
ή κυβέρνηση δεν ήταν τόσο αδύ-
αι τόσο απομονωμένη; Πού είναι
ισματά μας; Και πόσο ακριβά πλη-
με, σήμερα, τον επί δύο ολόκληρα
ανήμπορο και «αταξίδευτο» (ως
πουργό) Ανδρέα Παπανδρέου,
ορίς αιδώ, δήλωνε ότι «αισθάνεται
ξένος, τελείως μόνος», κάθε φορά
ναντιόταν με τους Ευρωπαίους
ους του; Σήμερα παραπονούμεθα
Ευρωπαϊκή Ένωση δεν μας συ-
παται και επικαλούμεθα το ότι τα
κά σύνορα είναι και «σύνορα της
ης» -άρα η αμφισβήτηση ελληνι-
άφους από την Τουρκία, είναι «αμ-
ηση του ευρωπαϊκού εδάφους»,
λμως όταν κλείναμε τα σύνορά μας
ην Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημο-
της Μακεδονίας (το διαβόητο
κο), αδιαφορήσαμε αν η πράξη
τή είχε τη συναίνεση ή όχι της Ευ-
εφόσον τα ελληνικά σύνορα είναι
νορα -κατά την ίδια λογική- της
νης Ευρώπης. Τι να γράφεις και τι
ράφεις;...

ΕΠΕΙΔΗ ο λόγος περί σημαιών, το
θα ήταν, ίσως, διαφορετικό, αν δί-
ην ελληνική σημαία που υψώσαμε

στην Ίμια, υψώναμε (πρόταση του βου-
λευτή του Συνασπισμού Αλ. Αλαβάνου
προς τον υπουργό Άμυνας, Γ. Αρσένη)
και τη σημαία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
Αλλά αυτά όλα είναι ψιλά γράμματα, γι'
αυτούς που μας κυβέρνησαν ως «κυβέρ-
νηση Παπανδρέου», όπου η ρητορεία και
ο στείρος εθνικισμός πήγαιναν αντάμα με
τον αντιευρωπαϊσμό! Ήδη ο πρωθυπουρ-
γός Κ. Σημίτης κατηγορείται ως «υπέρ το
δέον ευρωπαϊστής» και ήδη ορισμένοι κύ-
κλοι άρχισαν να διαρρέουν, από τώρα,
την «πληροφορία» ότι, ίσως, η «επιλογή
Σημίτη» δεν ήταν η πλέον ευτυχής και ότι -
λόγω των διαγραφόμενων «εθνικών κιν-
δύνων»- η σημερινή κυβέρνηση θα μπο-
ρούσε, ίσως, να αντικατασταθεί από μίαν
άλλη, «ευρύτερης αποδοχής», κ.λπ.

«ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΜΟΝΟΝ Η ΊΜΙΑ»...

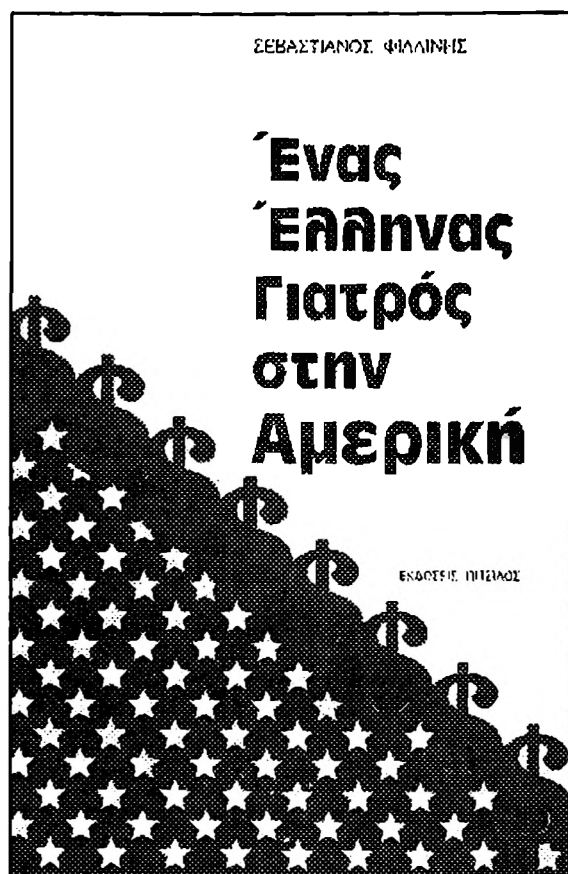
ΠΑΡΑ ΤΙΣ διαβεβαιώσεις -όπως λέγε-
ται- ότι η Άγκυρα δεσμεύθηκε να μην
επανεέλθει στην περιοχή γύρω από την
Ίμια, το πιθανότερο είναι ότι θα επανέλ-
θει σε αυτήν ή σε άλλη περιοχή. Ο Τούρ-
κος υπουργός Εξωτερικών Μπαϊκάλ
υπήρξε -λίγο πριν από την «αποκλιμάκω-
ση»- σαφής: «Δεν είναι μόνο η Ίμια, δήλω-
σε, αλλά και το νομικό καθεστώς άλλων
βραχονησίδων και νησιών που χρειάζεται
αποσαφήνιση». Και όσο θα αρνείται η
Ελλάδα την «αποσαφήνιση» αυτή, τόσο οι
κίνδυνοι μιας νέας έντασης και κλιμάκω-
σης παραμένουν απτοί.

ΜΠΡΟΣΤΑ στο ενδεχόμενο αυτό -με
την Άγκυρα να αμφισβητεί πλέον ελληνι-
κά εδάφη- δεν χρειάζονται ούτε κραυγές,
ούτε αναθέματα, αλλά ψυχραιμία και
ομοψυχία. Η Ελλάδα θα πρέπει, πριν απ'
όλα, να βγει από την απομόνωσή της. Ν'
αποκτήσει τα ερείσματα που έχασε. Χω-
ρίς η ενίσχυση της εθνικής της άμυνας να
υποδηλώνει, κατ' ανάγκη, πνεύμα στρα-
τιωτικής αναμέτρησης! Η χώρα διαθέτει
και πολιτικά, και διπλωματικά όπλα. Η
Ελλάδα -ανέφερε χαρακτηριστικά ο
υπουργός Εξωτερικών Θ. Πάγκαλος-
μπορεί ν' αναθεωρήσει τη στάση της στο
θέμα της Τελωνειακής Ένωσης της Τουρ-
κίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση. (Πρακτι-
κά μπορεί να ανακόψει τη διάθεση ευρω-
παϊκών κονδυλίων προς την Τουρκία).
Και μπορεί, βέβαια, να προσφύγει σε διε-
θνή φόρα, καταγγέλλοντας τον τουρκικό
επεκτατισμό. Όπως και αν έχει το πράγ-
μα «πακέτο Αιγαίου» δεν υπάρχει για την
ελληνική πλευρά. Όσους «ισλαμικούς
κινδύνους» και αν επικαλεσθεί ο Χόλ-
μπρουκ ή όποιος άλλος Χόλμπρουκ.

ΑΝΤΗΝΩΡ

ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ ΦΙΛΛΙΝΗΣ

Ένας
Έλληνας
Γιατρός
στην Αμερική



Βιολογική νουβέλα
φαντασίας, του γιατρού
Φιλλίνη που έζησε 35
χρόνια στην Αμερική
εξασκώντας το επάγγελμά
του. Περιπέτεια με
σκαμπανεβάσματα.
Ειδύλλια, πονοκέφαλοι,
μάχη με την αρρώστια,
αλλά και κατηγορίες.
Περιγραφή της
αμερικανικής ζωής, οι
θετικές και οι αρνητικές
της πλευρές. Ρεαλισμός
και φαντασία που
γοητεύουν.

*

Εκδόσεις
ΠΙΤΣΙΛΟΣ

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 4 ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ. 3211237

ΑΝΤΙ ΕΣΕΙΣ

ΟΙ ΟΥΛΕΣ ΠΑΝΩ ΣΤΗΝ «ΚΑΙΝΟΥΡΙΑ ΣΕΛΙΔΑ»

ΛΕΓΕΤΑΙ κατά κόρον με αφορμή την εκλογή Σημίτη πως ανοίγει «μια καινούρια σελίδα». Δεν είναι απολύτως βέβαιο. Στην πραγματικότητα αυτό φαίνεται πως έχει αρχίσει, παρ' όλο που δεν το προσέξαμε, εδώ και καιρό και μάλιστα ερήμην μας: είναι η ιστορική φορά των πραγμάτων, η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Μάαστριχτ. Πιθανόν και οι κοινοτικοί πόροι. Υπάρχει βέβαια μια αλλαγή προσώπου και προφανώς μορφής εξουσίας, αλλ' αυτό είναι κιόλας κάτι που «η εποχή απαιτούσε».

ΤΟ ΉΞΕ ΚΑΤΑΛΑΒΕΙ άλλωστε με τον τρόπο του και ο εκφραστής της «παλαιάς σελίδας» Ανδρέας Παπανδρέου. Ήξερε πως έπρεπε να προσαρμοσθεί και να εναρμονίσει το βήμα του μ' αυτό που κάποτε αποκαλούσε «ο λίκκος των λεόντων»: χωρίς αυτόν το «λίκκο», που ήταν και μια σοβαρή πηγή χρηματοδότησης, δεν είχε καμιά πιθανότητα. Έστω και αν προκλητικά και με αναδρομική ταχύτητα δήλωνε στη Σύνοδο Κορυφής της Μαδρίτης πως «πέρασε δύο ανιαρές ώρες». Ως αντίτιμο θα έπρεπε ούτως ή άλλως να περάσει και μια σκληρή αντιδημοτική οικονομική πολιτική. Επίστευε πως αν όχι όλα, τουλάχιστον αρκετά ακόμη του επιτρέπονταν: δικαιώθηκε στις εκλογές Οκτωβρίου 1993.

ΑΚΟΜΗ και η κουρασμένη υγεία του δεν ελήφθη υπόψη, γύρισε σχεδόν εναντίον των αντιπάλων του.

ΉΞΕΡΕ ακόμη να αποπλανά, δηλαδή να ασκεί μια αντιπολίτευση που θα την ανέτρεπε όταν έπαιρνε τη διακυβέρνηση.

ΑΚΟΜΗ περισσότερο: να χρησιμοποιεί «ναρκωτικά» την ιδεολογία για να εξυπηρετήσει την εξουσία του.

ΕΓΝΩΡΙΖΕ καλά –ή νόμιζε πως εγνώριζε– με ποιον λαό έχει να κάνει: δεν υπολόγισε την αντίδρασή του όταν κατέπεσε στο Ωνάσειο.

ΕΙΧΕ ΑΦΗΣΕΙ όμως πίσω τη σφραγίδα του –αυτό που αποκλήθηκε «πνεύμα παπανδρεϊσμού»– τόσο επίφοβα όμως και επιβαρημένο, αν όχι και διασυρμένο, που οδήγησε τελικά σε κάτι σαν αντίθετό του: στην εκλογή του κ. Σημίτη.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ, πιέζοντας και την Κ.Ε., επιβράβευε για μια φορά ακόμη την εσωκομματική αντιπολίτευση: πρώτα επέλεγε κι ύστερα θεωρούσε εαυτήν διαψευσμένη. Πώς την καθρέφτιζε όμως αυτός ο σοβαρός αμήχανος τεχνοκράτης που τόσα χρόνια ελάτρεψε τον λαμπερό δημαγωγό και τις εξυψώσεις τύπου Ρίτας Σακελλαρίου;

ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΗ του δημόσια εμφάνιση στις προγραμματικές δηλώσεις στη Βουλή, ο νέος πρωθυπουργός εμφάνισε κιόλας αυτή την επίμοχθη εικόνα: ένα υβριδικό είδος πολιτικοποιημένου καθηγητή που μάλλον εμαράθη παρά άνθισε υπό την απολυταρχική ηγεσία του Α. Παπανδρέου. Φέρει σχεδόν τις ουλές 21 χρόνων. Έμαθε πιθανόν τακτική – αλλά μια τακτική συνήθως δεν είναι η ίδια χωρίς τον πάτρωτά της. Το να εμφανίζεται ωχρός, σοβαρός, «χωρίς ηχηρά συνθήματα» είναι καλό αλλά δεν αρκεί για να ισορροπήσει με επιτυχία στο πολιτικό σκηνικό και ταυτόχρονα στο εσωκομματικό πεδίο. Μπορεί να προβάλλει ή νά 'ναι η αντίθεση της «σκιάς», αλλ' αυτή η σκιά μοιάζει να τον αζολουνθεί –και πιθανότατα θα τη συναντήσει αδυσώπητη στο επερχόμενο Συνέδριο.

Δ. Καϊσης

ΙΜΙΑ - Η ΑΛΛΗ

Εθνικισμός; Πατριδοκαπηλία;
Μακριά από μας...

Απλώς νιώθω κάπως μάλον
όταν σκέφτομαι πως με μια-
ακόμα τέτοιες ειρηνικές απο-
μακώσεις κρίσεων στο Αιγαίο
θα χρειάζομαι διαβατήριο,
αμερικανική και τουρκική βίζα
για να πατήσω το πόδι μου στο
Κω ή στη Μυτιλήνη.

Τι είχαμε - τι χάσαμε, θα μου
πείτε. Μας ήρθε η μία-η άλλη, οι
απ' τη μια αποχώρησαν οι εθνι-
κές δυνάμεις από ελληνικό
σί, κι απ' την άλλη αποχώρη-
σαν οι τουρκικές δυνάμεις από
ελληνικό, επίσης, νησί...

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΚΑΛΩΠΙΣΜΟΣ ΨΕΥΔΕΠΙΓΡΑΦΟΥ

Ότι η επιστολή Παπανδρέου της 15
Ιανουαρίου δεν γράφτηκε από τον
αποτελεί μία αναμφισβήτητη ιστορική
αλήθεια. Εκ παραλλήλου, αυτό το
κρυσμώτατο κείμενο που
αποπαπανδρεοποιεί την πολιτική
ζωή, πέραν του κρυσίμου λάθους της
χρονολογίας, είναι ένα έργο
μετριότατης έμπνευσης, σε πλήρη
δυσαρμονία με την ιστορικότητα της
στιγμής. Δεν είναι δυνατόν ένα τόσο
αντιαισθητικό ψευδογεγονός να
παρουσιάζεται του λοιπού ως μοναδική
αφετηρία των πολιτικών εξελίξεων.
Προτείνεται όθεν να προκηρυχθεί
διαγωνισμός μεταξύ όλων των Ελλήνων
για την σύνταξη νέας επιστολής με
αναγκαία καλλιέργεια που βεβαίως
πρέπει να οδηγεί στο αυτό αποτέλεσμα.
Η καλύτερη θα υπογραφεί
προχρονολογημένη και θα μπει στο
κατάλληλο μπαούλο της Ιστορίας.
Εκτός από την αισθητική βελτίωση
ψευδεπίγραφου, αυτή η πανεθνική
προσπάθεια θα είναι και μια ευκαιρία
για όλους τους πολίτες να βιώσουν
στιγμή της παραίτησης αποτίοντας
τον ελάχιστο φόρο τιμής στον Μεγάλο
Παραίτημένο.

ΜΑ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

τις αλήστου μνήμης ημέρες της
μας εξουσίας ελέγγο από κάθε
και σε κάθε τόνο το χρέος που έχει
ος προς τον ασθενούντα ηγέτη του.
μὸς στον Ανδρέα» ήταν το σύνθη-
είχε ως επωδό «*Ας αναλογιστούμε
του χρωστάμε*». Στις δημοκρατίες
οι πολιτικοί χρωστάνε στον λαό κι
αντίθετο. Ιδιαίτερα όταν ο Ανδρέ-
όλως σκέφτηκε το χρέος του προς
ος και ουδέποτε δρομολόγησε δια-
ες αποχώρησής του από την αρχή.
«*Χρή άνδρα δείχνουν*»; Οπωσδήποτε!

Μ. Σ.

ΧΟΙ

από μερικούς μήνες ο **Στ. Ψυχά-**
ραφε ότι «*ο Μ. Έβερτ θα είναι ο
ος του Α. Παπανδρέου στην πρωθυ-*
α». Αυτή είναι η έγκυρη δημοσιο-
του... εγκύρου *Βήματος*. Ο Μ.
παρά την επιθυμία τού Ψυχάρη
ώνει πρωθυπουργός εν αναμονή.
τήματα είναι ποιος θα είναι ο διά-
του Κ. Σημίτη, ποιος ο διάδοχος
Έβερτ και -το πιο φαρμακερό-
μα είναι ο διάδοχος του Στ. Ψυχά-

Μ. Β.



Περιπατητές στη Σταδίου, δεν μπορεί, θα παρατηρήσατε τα γκράφιτι στα πανώ του
“Αττικού Μετρό” που κλείνουν την Πλατεία Κοραή!

Είχαν γίνει αυτά τα γκράφιτι από ομάδες φίλων το Σάββατο 25 Νοεμβρίου, κατά την
διάρκεια της συναυλίας Rock που το ANTI συνδιοργάνωσε με το Πνευματικό Κέντρο
του Δήμου Αθηναίων.

Ε! λοιπόν, την ερχόμενη Κυριακή, 4 Φεβρουαρίου το μεσημέρι, η ίδια ομάδα θα κά-
μει τα γκράφιτί της στην στεφάνη των πανώ που περικλείουν τα έργα του Μετρό στην
Πλατεία Ομόνοιας. Ο Δήμαρχος κ. Δ. Αβραμόπουλος υιοθέτησε την ιδέα και ο Δήμος
της Αθήνας βοήθησε οικονομικά (με την αγορά των απαραίτητων σπρέϋ) την “ενέρ-
γεια” αυτή.

Και κάθε Κυριακή από τώρα, την ίδιες ώρες στην Ομόνοια και όπου αλλού θα προα-
ναγγέλλουμε, θα κάνουμε γκράφιτι.

Είναι μια δράση που εντάσσεται στον γιορτασμό για την έκδοση 600 τευχών του πε-
ριοδικού ANTI (22-25 Μαρτίου στο Γκάζι).

Αλλά περισσότερα στο επόμενο τεύχος.

ΜΗ ΤΗΝ ΜΙΜΗ!

ω τα χέρια από την κ. Λιάνη. Την χρειαζόμαστε. Ξέρει πολ-
ανε περισσότερα, είναι διατεθειμένη να πει -και θα πει-
είστα όσα. Και είναι εκ του πονηρού να χρεώνεται στην
υλλήβδην και συνολικά η μέχρι τούδε κυβερνητική αποτυ-
ύ ΠΑΣΟΚ, και να χρησιμοποιείται μόνη αυτή ως αποδιο-
αία αίγλα. Η ένστασή μας σχετικά με την κ. Λιάνη είναι αι-
κής, όχι πολιτικής φύσεως* και κατατίθεται *συμβολικά*, όχι
ωπικά.

μας θα συμβολίζει πάντα το sex της ορθοδοξίας, την φα-
υση των εβδομηντάρηδων, το δικαίωμα στην αμαρτία, την
αλιά της κοινωνίας* την εκδίκηση των ξανθιών και την
ανάμεσα στα εξαδέλφια.

ριά από τους ξενέρωτους επαγγελματίες της πολιτικής, η
η συνδύασε το πολιτικό πάθος με την γοητεία του ερασι-
τον ψυχόρμητο αυτοσχεδιασμό με την εκδικητική ίντρι-
Ξπαιξε, ρίσκαρε, κέρδισε, έχασε, πλην διαθέτει ακόμη
κρυμμένα χαρτιά για το μέλλον. Είναι αναμφισβήτητο η
α και της επόμενης δεκαετίας εφόσον θα μας απασχολεί
ρά ως ανάγνωσμα, αποκάλυψη, σκάνδαλο, αυτοβιογρα-
δηση κ.λπ. Ο ερωτισμός της έχει να κάνει με τον ερωτι-
ου εργολάβου προς το δάσος -το οποίο αποβραδís καίει
το χτίσει την επαύριον- ή με το πάθος του εισαγωγέα
την λαϊκή αοιδό. Ένα πάθος αυτοκαταστροφικό που περι-
ί και καθυβρίζει ό,τι κατά βάθος επιθυμεί. Φροϋδικά

πράγματα δηλαδή για τα παρ' ημίν τραύματα. Η κ. Λιάνη ως
πρωθυπουργός αντ' αυτού συνέχισε επάξια την παράδοση της
Δέσποινας συνδέοντας μ' ένα υψηλό con brio την χούντα με τον
(ελληνίζοντα) σοσιαλισμό. Γι' αυτό είναι άδικο και μικρόψυχο να
καθυβρίζεται τώρα όταν τότε ήταν η προβεβλημένη και η λαοφι-
λής. Εξ άλλου, ας μην ξεχνάμε πως η κ. Λιάνη έγινε ό,τι ακριβώς
της επέτρεψαν να γίνει. Κυβέρνησε την Ελλάδα επειδή ουδείς
άλλος βρέθηκε να την εμποδίσει. Ο παρορμητισμός της φταίει
ίσως επειδή συχνά εμπιστεύτηκε ανύπαρκτους trans δημοσιο-
γράφους, ποικίλες Λιάνες ή Λιανάρες, ενώ η ίδια ήτο απείρως
επαρκέστερη. Αυτή είναι η Λιάνη του Έθνους. Από την εποχή
της Φρειδερίκης είχαμε να ζήσουμε μίαν τέτοια πληθωρική ηγέ-
τιδα.

Και είμαι βέβαιος πως τα ιδεολογικά στερεότυπα που εκπρο-
σώπησε θα παραμείνουν εν ισχύ για πολύ ακόμη...

ΥΓ. Ένα από τα σφάλματά της υπήρξε η εμπλοκή της στην Εθνι-
κή Πινακοθήκη (Άγιος Πέτρος, Φλώρινα), κυρίως γιατί εμπιστεύ-
θηκε τις δημοσιοσχεστικές κορώνες τής διεύθυνσης του ιδρύ-
ματος, νομίζοντας πως έτσι θα αποκτούσε το χρίσμα της προ-
στάτιδας των τεχνών. Εμείς βεβαίως γνωρίζουμε ότι η ίδια δεν
οργάνωσε τίποτε, αλλά ότι απλώς παρασύρθηκε από ματαιοδο-
ξία, και την συγχωρούμε.

Μάνος Στεφανίδης



ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΤΟ ΜΕΓΑΡΟ

Στην φωτογραφία παρατηρείτε τα νέα κατορθώματα του κ. Λαμπράκη στο Πάρκο Ελευθερίας. Αν βέβαια διακρίνεται ακόμα το Πάρκο! Χωρίς να παίξουν αυτή τη φορά το θέατρο της “μεταφοράς-προσωρινής (!) μεταφύτευσης” κάπου στον Μαραθώνα, οι συνεργάτες-μεταφυτευτές του κ. Λαμπράκη έδρασαν τώρα ως ξυλοκόποι και με άδεια “αρμοδίων” υπηρεσιών για “κοπή δένδρων” έκοψαν μια δεκάδα δέντρων από τα εναπομείναντα. Ετσι και πιο εύκολα και πιο γρήγορα προχωρούν στο καταστροφικό τους έργο. (Ναι, βέβαια, πάντοτε χάριν του νεοελληνικού πολιτισμού).

Και τις ίδιες ημέρες, με ανακοινώσεις τα ευαγή ιδρύματα, θριαμβολογούν για την δικαίωση του ΟΜΜΑ για την “νομιμότητα” που έκρινε το Σ.τ.Ε. της δωρεάν παραχώρησης του χώρου του Πάρκου στον Οργανισμό του κ. Λαμπράκη προκειμένου να κατασκευάσει το πάρκινγκ, το κτίριο Συνεδρίων ή ό,τι άλλο επιθυμήσει ο ΟΜΜΑ...

Αχ, κύριε Λαλιώτη! Είστε τόσο βέβαιος ότι ο κ. Λαμπράκης θα είναι τόσο ανταποδοτικός προς εσάς; Οι πληροφορίες λένε ότι το Συγκρότημα προωθεί σχέδιά του για ευρύτερα κυβερνητικά σχήματα. Αναμείνατε, λένε, στο “Βήμα”...

X. N.

«ΜΠΗΚΑΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΟΙ ΟΧΤΡΟΙ!»

Μερικά χρόνια πριν όλοι οσμίζονταν, από τα δελτία ειδήσεων, το νεοφασισμό της Ευρώπης και έκλειναν τη μύτη, «εδώ

δεν πρόκειται να σηκώσουν κεφάλι» σκέφτονταν οι περισσότεροι.

Να, όμως, που αλλάζουν οι καιροί. Η φασιστική οργάνωση Χρυσή Αυγή όσο περνάει ο καιρός εξαπλώνει τη δράση της σε όλο και περισσότερες συνοικίες. Και όταν μιλάμε για δράση, μη φανταστείτε πολιτική δράση. Οι άνθρωποι να δέρνουν ξέρουν μόνο και αυτό κάνουν: ξυλοδαρμοί μαθητών, σε Κυψέλη και Αμπελόκηπους, με μόνο κριτήριο τα παλαιστινιακά μαντίλια που φορούσαν, ξυλοδαρμοί και μαχαιρώματα τριών αντιφασιστών διαδηλωτών μετά τα εγκαίνια των γραφείων της φασιστικής οργάνωσης στον Πειραιά. Και δεν είναι μόνο αυτά. Το κυνηγητό Αλβανών, Πολωνών, αλλά και αναρχικών αποτελεί καθημερινότητα για πολλά από τα πρωτοπαλίκαρα του Μιχαολιάκου. Ωστόσο, ο ίδιος διατυμπανίζει ανενόχλητος τις «άριες» ιδέες μέσω των τηλεοπτικών καναλιών. Άλλωστε, έχουμε ή δεν έχουμε Δημοκρατία;

Λ.Β.

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΗ

Στο προηγούμενο τεύχος (596) ο ηλεκτρονικός δαίμων παρενέβη στην εισαγωγή της συνέντευξης για την άρνηση στράτευσης (σ. 38). Η πρώτη πρόταση αντικαθίσταται ως εξής: «Παρ' όλες τις κατά καιρούς υποσχέσεις της κυβέρνησης για την αποποινικοποίηση της άρνησης στράτευσης για λόγους συνείδησης, το Υπ. Εθνικής Άμυνας εξακολουθεί να αρνείται τη ρύθμιση αυτού του ζητήματος. Ο Νίκος Καρανίκας, 27χρονος αρνητής στράτευσης...». Η τελευταία πρόταση στην εισαγωγή καταργείται.

Επίσης στο άρθρο του Σπύρου Μοσκόβου για τον Χάινερ Μύλλερ, την καταληκτική γνώμη για τον συγγραφέα εξέφραζε ο Κώστας Γεωργουσόπουλος.

ΨΙΛΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

• Στο προηγούμενο τεύχος γράψαμε για την δίκη για τον περιβόητο «Κουτσουνόμο» και τον αποδεδειγμένο χρηματισμό τού τότε αντιπροέδρου της κυβέρνησης Παπανδρέου, δίκη η οποία θα γινόταν, μετά από 7,5 χρόνια και δύο αναβολές, στο Τριμελές Εφετείο Κακουργημάτων. Λοιπόν, η δίκη ανεβλήθη για μια ακόμη φορά. Το ποσόν των 2 εκατομμυρίων δολλαρίων δικαιολογεί την

• Με 436.000.000 δρχ. επιδοτήθηκε ο εκδοτικός οίκος Λιβάνη για επένδυση ύψους 1 δισ. 246 εκ. σύμφωνα με δημοσιεύματα εφημερίδων. Αστείο ποσόν. Και οι κακοήθεις κονδυλοφόροι αναρωτιούνται πώς επιδοτήθηκε ο εν λόγω οίκος και συμπεριελήφθη μεταξύ μεγάλων εταιριών όπως το Κρατικά Διυλιστήρια, οι Μύλοι Αγίου Γεωργίου και άλλες μεγάλες επιχειρήσεις. Και η κακοήθεια τους φθάνει έως του σημείου να υπενθυμίζουν ότι ο εν λόγω κύριος υπήρξε και «δανειστής» του Α. Παπανδρέου.

• Πωλήθηκαν την περίοδο της Ωνασείου Παρακυβέρνησης τα τιμμένα Χαλκίδος προς 35 δισ. στην Calcestruzzi. Αλλά αυτό δεν αποτελεί σε καμιά περίπτωση σκάνδαλο...

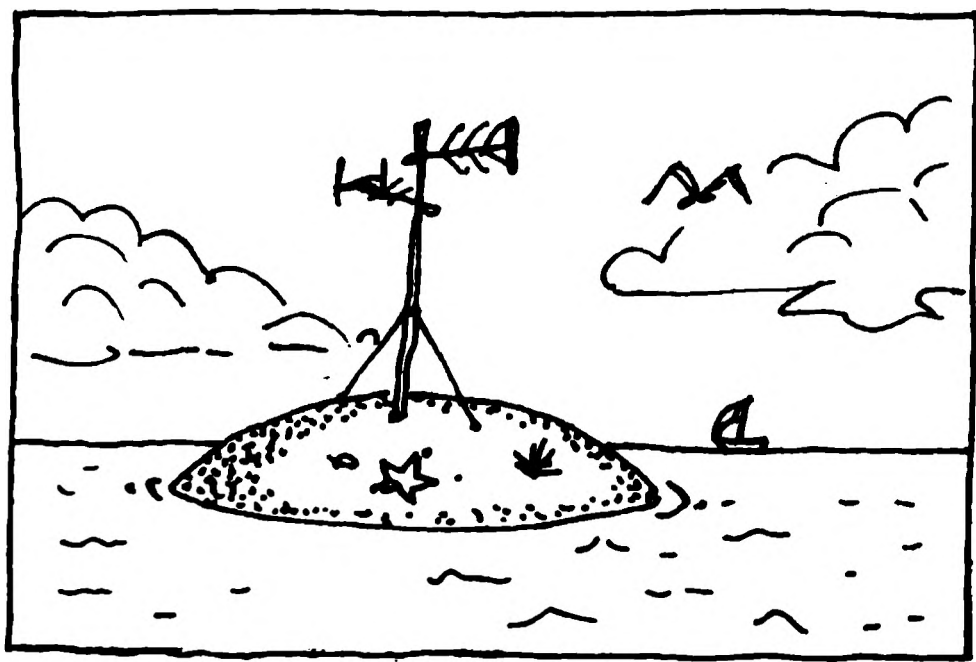
• Επίθεση ανάλογη μ' εκείνην που είχε οργανώσει το αυριανό ΠΑΣΟΚ εναντίον του Α. Χριστοδουλίδη δέχθηκε προ δεκαπενθήμερου ο Κ. Λαλιώτης με δημοσίευμα του περιοδικού «01». Ο λόγος ήτο προφανής. Ο τρόπος προφανέστερος. Το «ήθος και το ύφος» του χώρου γνωστό.

ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ Ενημέρωση

Όπου γάμος και χαρά, η Βα-
ω πρώτη. Κι αυτό το διάστη-
της έντασης στις σχέσεις
αξύ Ελλάδας και Τουρκίας,
ΜΜΕ είχαν την τιμητική
ς. Πρώτα, βέβαια, τα τηλεο-
κά κανάλια – κι οι εφημερί-
ακολούθησαν καταϊδρω-
ες. Με προφανή απωθημέ-
έναντι του CNN και της με-
ης του απήχησης στην κά-
η του πολέμου στον Κόλπο,
ημέτερα κανάλια ορέγο-
ν δόξες λαμπρές. Αποτελέ-
α: οι κωμικοτραγικές αντα-
ρίσεις με εικόνα-κονσέρβα
«πολεμικών ανταποκρι-
», χιλιόμετρα μακριά από
εκτεινόμενα, όπου οι ειδι-
απεσταλμένοι μας μετέφε-
σε υψηλούς πάντα τόνους,
προφανές: ότι συνήθως δεν
ραν τίποτα· ή, ακόμα χειρό-
α, η θλιβερή «πρωτιά» του
ΑΙ, που εκόμπαζε γιατί
ότο είχε εικόνα από το ναύ-
θμιο της Σαλαμίνας – έστω
ιν παράλληλα κατέρριψε το
λο του εθνικού απορρήτου,
αδίδοντας ειδήσεις περί
ελληνικών όπλων. Αν αυτή
αι η δημοσιογραφία...

Αλλά, βέβαια, τώρα υπήρχε
βασική δικαιολογία: ο παρ'
γον πόλεμος ξεκίνησε ως
ου που διοργάνωσαν υπη-
ες της αντίστοιχης δημοσιο-
αφίας εκείθεν του Αιγαίου.
δημοσιογράφοι της
υριέτ, που μπήκαν εγτυπω-
κά στον πόλεμο της σημαί-
είναι το ιδανικό πρότυπο
κάθε Τράγκα που μόνο λί-
καιρό ξαποσταίνει...

Όσο για τις ελληνικές εφη-
ρίδες, με τις γνωστές εξαιρέ-
ς (Αυγή, Ελευθεροτυπία και
Νέα για τους δικούς τους
γους), δεν έχασαν την ευκαι-



ρία να συμβάλουν στο κλίμα
διάδοσης των άτυχων βρυχηθ-
μών που περνούν ως κοινός τό-
πος και συνεγείρουν, υποτίθε-
ται πατριωτικά, την κοινή γνώ-
μη. Η εξέλιξη, τα ξημερώματα
της περασμένης Τετάρτης,
ήταν η καλύτερη εκδίκηση της
πραγματικότητας σ' αυτούς
που υποτίθεται ότι την εκφρά-
ζουν. Τα πρωτοσέλιδα των
πρώτων εκδόσεων των εφημε-
ρίδων της περασμένης Τετάρ-
της, γαλανόλευκα, με κορώνες
περί εθνικής υπερηφάνειας
και σαλπίσματα για τη νίκη
μαρτυρούν το πρόβλημα αξιο-
πιστίας του ελληνικού Τύπου.
Οι ελάχιστες κριτικές φωνές,
οι νηφάλιες αναλύσεις και η
δημοσιογραφία που σέβεται
την είδηση και την άποψη είναι
δακτυλοδεικτούμενες περι-
πτώσεις – που όσο περνάει ο
καιρός μπαίνουν όλο και πε-
ρισσότερο στο περιθώριο του
λαϊκισμού, των εθνικών ψυχώ-
σεων και των κραυγών.

• Και σαν να μη μας έφτανε η
άρων άρων αναδίπλωση, από
χθες ο Ελεύθερος Τύπος άρχι-
σε, με κουπόνια, να μοιράζει
ελληνικές σημαίες. Επιτέλους,

μόνο η εθνικοφροσύνη δεν εί-
χε διατιμηθεί έναντι 25 κουπο-
νιών.

• Την περασμένη Τετάρτη
ήταν να αρχίσει η συζήτηση της
ένστασης του Θέμου Αναστα-
σιάδη στο Δευτεροβάθμιο Πει-
θαρχικό της ΕΣΗΕΑ κατά της
απόφασης για τη διαγραφή του
από την Ένωση, που είχε λη-
φθεί από το Πρωτοβάθμιο
Πειθαρχικό. Ο δημοσιογρά-
φος που ελέγχεται για συστη-
ματική προπαγάνδισή ρασι-
στικών κηρυγμάτων, είχε φρο-
ντίσει να συγκεντρώσει κάποι-
ες υπογραφές επωνύμων που
συμπαράτάσσονταν, αν όχι με
τις απόψεις του, τουλάχιστον
με το δικαίωμά του στο χιού-
μορ! Η απόφαση αναμένεται
με ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

• Περίπτωση ανάλογη με τον
Ροϊδη χαρακτήρισε ο ευρω-
βουλευτής Π. Λαμπριάς τον
Αναστασιάδη, και σατιρικό
που συνεχίζει την αρχαία και
νεότερη παράδοση. Ενώ ο Σπ.
Παπασπηλιόπουλος φρο-
νεί πως ο Τρύπας είναι περίπου ο
νεότερος Αριστοφάνης. Γελά-
στε, λοιπόν, με τα «γυμνά
φούρνου» του 'ουσβίτς. Γελά-

στε, χαχανίστε, ξελιγωθείτε
από τη «σάτιρα» του Τρύπα.

• Αναβλήθηκε και θα εκδικα-
σθεί τον Μάρτιο η υπόθεση της
Αυριανής, που κατηγορείται
για τη δημοσίευση του περίφη-
μου γυμνού συμπλέγματος της
κ. Δήμητρας Παπανδρέου με
ετέραν ομόφυλόν της. Αιτία
της αναβολής, η κλήση της κ.
Παπανδρέου να καταθέσει ως
μάρτυρας για την υπόθεση.
Αναμένουμε τη δίκη με ιδιαίτε-
ρο ενδιαφέρον.

• Πάντως, η Αυριανή κραδαί-
νει απειλητικά σωρεία νέων
αποκαλύψεων για πολιτικοεκ-
δοτικά σκάνδαλα του κ. Αντώ-
νη Λιβάνη, ιδρυτή του εκδοτι-
κού οίκου Λιβάνη και για πολ-
λά χρόνια αντ' αυτού του Α.
Παπανδρέου (ο εκδότης δύο
βιβλίων του Μπόνιου, που εκ-
δίδει το Coli και φιλοξενεί, εν
μέσω ωραίων φωτογραφιών,
και τα λόγια της κ. Παπανδρέ-
ου. Δεν ακούσαμε τι απάντησε
ο εγκαλούμενος...)

• Ο πόλεμος των περιοδικών
του life style, πάντως, συνεχί-
ζει να μαίνεται. Τελευταίο
όπλο: η εισαγωγή της πολιτι-
κής απ' το παράθυρο, με απο-
καλύψεις (και “αποκαλύ-
ψεις”) για την ιδιωτική ζωή
πολιτικών. Τελευταίος στη λί-
στα, ο Γιώργος Λιάνης, που
τον παρέλαβε το περιοδικό
ΚΑΙΚ. Ο κ. Λιάνης, πάντως,
έκανε αγωγή στον κ. Τερζό-
πουλο, εκδότη του ΚΑΙΚ, κα-
θώς και στην Αυριανή, που
έσπευσε να αναδημοσιεύσει
όσα το “ανανεωμένο περιοδι-
κό” κατέγραψε. Τι κρίμα που
ο κ. Λιάνης αναγκάστηκε να
τα βάλει με το συγκρότημα του
Ταύρου, που κάποτε τον είχε
στεγάσει φιλόξενα ως ειδικό
κόλιουμνιστ με λογοτεχνικές
αρετές και γλαφυρό ύφος στο
αθλητικό φύλλο του, τον Φίλα-
θλο...

• Το ANTI συμπληρώνει το
εξακοσιοστό τεύχος του - και
γιορτάζει. Πληροφορίες, στο
επόμενο τεύχος.

ΗΡΕΜΗ ΔΥΝΑΜΗ

Φαυδοκρατία είναι να κάνεις
προγραμματικές δηλώσεις και να δες
ότι κατέβαζε ή κούτρα



Φαυδοκρατία είναι να είσαι Τούρκος

Έκσυγχρονισμός είναι να κάνεις
προγραμματικές δηλώσεις και να δες
ότι θα κατέβαζε ή κούτρα του Πρύ-
ταμ της Παντείου.



Έκσυγχρονισμός είναι να είσαι
Έλληνας.



Φαυδοκρατία είναι να βγαίνει ο
στόδος και να σπικνώνεις το μισό
σούπερ-μάρκετ.



Έκσυγχρονισμός είναι να βγαίνει
ο στόδος, να δεις να ζουγκλώσεις το σού-
περ-μάρκετ και να μη μπορείς επειδή
διπλασιάστηκαν οι τιμές γι' αυτόν αιρι-
βώς το δόξα.



Η ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ ΤΡΕΦΕΤΑΙ ΜΕ ΕΞΑΡΣΕΙΣ

του Μιχάλη Παπακωνσταντίνου
ανεξ. βουλευτή, πρώην υπουργού Εξωτερικών

Τις απόψεις μου για την πρόσφατη κρίση έχω εκφράσει δημοσίως και επανειλημμένα. Όπως και από το βήμα της Βουλής το μεσημέρι της 31ης Ιανουαρίου. Συνοψίζω τα γεγονότα όσο μπορώ πιο σύντομα και σύμφωνα με τις πληροφορίες που έχω: τον Δεκέμβριο ένα τουρκικό φορτηγό προσάραξε στη βραχονησίδα /μα και, αφού δέχθηκε αρωγή από ελληνικά μέσα, απομαρύνθηκε με τις δικές του δυνάμεις. Προφανώς από την Τουρά αμφισβητήθηκε αν έπρεπε δικά μας πλωτά μέσα να βοηθήσουν αυτό το καράβι, αφού, όπως ισχυρίστηκαν, το νησί είναι τουρκικό. Αν οι πληροφορίες μου είναι ακριβείς υπήρξε ανταλλαγή ανακοινώσεων μεταξύ των αρμοδίων των δύο χωρών. Από την ελληνική πλευρά και για να μην υπάρξει αμφισβήτηση τοποθετήθηκε η σημαία μας (από ποιον;) στη βραχονησίδα. Άστερα από πάροδο ημερών (ίσως ενός μηνός) Τούρκοι δημοσιογράφοι της εφημερίδας *φουριέτ* κατέβασαν τη σημαία μας και τοποθέτησαν στη θέση της την τουρκική συνοδευόμενη από τηλεοπτικό συνεργείο, το οποίο και επέδωσε την εικόνα σ' ολόκληρο τον κόσμο. Από τη στιγμή αυτή τα γεγονότα είναι γνωστά στον παντού.

Η προσωπική μου άποψη είναι πως οι Τούρκοι δημοσιογράφοι κινήθηκαν με δική τους πρωτοβουλία, διεξάγεται και εκεί ο γνωστός ρόλος «πόλεμος των καναλιών» –η ίδια εφημερίδα έχει κάνει καινούργιο τηλεοπτικό κανάλι– όπως και ο ανταγωνισμός της κυκλοφορίας των εφημερίδων. Ήταν φυσικό, όταν είχε άρει διαστάσεις μεγάλης δημοσιότητας το επεισόδιο, η επίσημη Τουρκία, δηλ. η κυβέρνηση και, ειδικότερα, η κ. **Τσιλέρ** –η οποία επιβάλλει την πρωθυπουργία στις συζητήσεις της με τον κ. **Γιλμάζ**– είχε κάθε λόγο να εμφανισθεί ως η σιδηρά κυρία σε ένα θέμα που επηρεάζει την τουρκική κοινή γνώμη, όπως, βέβαια, και τη δική μας. Το πολιτικό κόστος παίζει ακριβώς τον ίδιο ρόλο και στις δυο χώρες. Όπως και η επίδειξη υπερπατριωτισμού.

Ο ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ ΕΛΗΞΕ όπως ξέρουμε. Θεωρώ κακή μέρα να την Βουλή μας την συζήτηση της 31ης Ιανουαρίου. Ακούσθη-

καν πάλι φωνές για «προδότες» ή «μειοδότες» από μία παράταξη εναντίον άλλης. Χωρίς να ακουσθεί ποιο δρόμο θα υποδείκνυαν οι κατηγοροί και ωσάν ο πατριωτισμός των Ελλήνων να επιδέχεται διαβαθμίσεις ή να τίθεται σε αμφισβήτηση για οποιαδήποτε μικρή ή μεγάλη πολιτική παράταξη. Ούτε ψυχραιμία υπήρξε ούτε αντικειμενικότητα. Η ελληνική κοινή γνώμη τρέφεται με εξάρσεις και εύκολες προτάσεις λύσεων, γίνεται επίκληση –ρητή ή έμμεση– του ελληνικού φιλότιμου και μόνο συζήτηση σοβαρή δεν πραγματοποιείται. Ότι τροφοδοτείται μια πατριωτική υστερία στην τουρκική πλευρά –ιδίως από την κ. **Τσιλέρ**– ασφαλώς δεν το αμφισβητώ, το χρειάζονται στην παρούσα κρίση απαραιτήτως.

Είναι το συμβάν ακόμη πολύ θερμό για να κριθεί αντικειμενικά και ψύχραιμα. Εκείνο που τόνιζα και τονίζω είναι να παύσουμε να ζούμε με φαντασιώσεις και με την έμμονη ιδέα διεθνών –περίπου– συνωμοσιών εναντίον της χώρας μας.

Είναι το συμβάν ακόμη πολύ θερμό για να κριθεί αντικειμενικά και ψύχραιμα. Εκείνο που τόνιζα και τονίζω είναι να παύσουμε να ζούμε με φαντασιώσεις και με την έμμονη ιδέα διεθνών –περίπου– συνωμοσιών εναντίον της χώρας μας. Είναι το συμβάν ακόμη πολύ θερμό για να κριθεί αντικειμενικά και ψύχραιμα. Εκείνο που τόνιζα και τονίζω είναι να παύσουμε να ζούμε με φαντασιώσεις και με την έμμονη ιδέα διεθνών –περίπου– συνωμοσιών εναντίον της χώρας μας. Είναι το συμβάν ακόμη πολύ θερμό για να κριθεί αντικειμενικά και ψύχραιμα. Εκείνο που τόνιζα και τονίζω είναι να παύσουμε να ζούμε με φαντασιώσεις και με την έμμονη ιδέα διεθνών –περίπου– συνωμοσιών εναντίον της χώρας μας.

κατά του κυβερνητικού ΠΑΣΟΚ.

Έτσι ασκούμε την εξωτερική μας πολιτική; Και στο πρόσφατο επεισόδιο πλανάται το ερώτημα: **τι θα θέλαμε, αλήθεια, απεμπλοκή ή ενδεχόμενο πόλεμο;** Το δεύτερο ενδεχόμενο δεν συζητήθηκε καν στη Βουλή μας. Και το κλίμα παραμένει βαρύ, ίσως γιατί δεν συζητήσαμε καν όπως σωστά θα απαιτούσε ο λαός μας.

Η αδίστακτη πατριδοκαπηλία οδηγεί στον επόμενο εξευτελισμό

του Μανώλη Βασιλάκη

Δωρεάν ελληνικές σημαίες με 25 κουπόνια μοιράζει ο Ελεύθερος Τύπος, το αυθεντικό όργανον του Μ. Έβερετ!

ΠΡΟΤΟΥ ΟΛΟΚΛΗΡΩΘΕΙ η συζήτηση στην Βουλή επί των προγραμματικών δηλώσεων της κυβέρνησης Σημίτη με την κρίση στο Αιγαίο δοκιμάσθηκαν όλοι, κυβέρνηση και αντιπολίτευση. Η ανακούφιση από την απαλλαγή της χώρας από την ομηρεία του ασθενούς Φυλάρχου¹ εκτόξευσε στα ύψη την δημοτικότητα του νέου πρωθυπουργού και γέννησε καινούργιες ελπίδες οι οποίες δεν άντεξαν παρά για μία εβδομάδα. Προτού τα ΜΜΕ ολοκληρώσουν τον κύκλο των πανηγυρικών για τον «νέο» αρχηγό, η επιψιμυθιωμένη εικόνα τού ανεπαρκούς ανθρώπου ο οποίος βρέθηκε στην πρωθυπουργία επί κεφαλής των «παλαιών υλικών» αρχίζει να καταρρέει. Αλλά αν εκείνος είναι ανεπαρκής, πλην όχι επικίνδυνος, ο υπουργός Αμύνης και δελφίνος απεδείχθη και ανίκανος και επικίνδυνος. Οι λεονταρισμοί και οι ατυχείς χειρισμοί του λίγο έλειψε να δημιουργήσουν μια σοβαρότερη κρίση με απρόβλεπτες συνέπειες.

Η βασική θέση του ΠΑΣΟΚ, «δεν κάνουμε διάλογο, δεν διαπραγματευόμαστε», είναι η πηγή πάσης περιπέτειας ή καταστροφής. Αυτό το βλακώδες παπανδρεϊκό-εθνικιστικό δόγμα: **πάντοτε προτιμούμε να μην κάνουμε διάλογο και να υποχωρούμε, παρά να συνομιλούμε και να μην υποχωρούμε, το πληρώσαμε και στο παρελθόν, αυτό πληρώσαμε και τώρα, αυτό θα πληρώσουμε ακριβά και στο μέλλον.** Αυτή η θέση γενικώς περί μη διαλόγου (περί «αδιαπραγμάτευτου», όπως το λένε ως δήθεν «εθνικά υπερήφανοι»), μάς απομονώνει αυτομάτως. Είναι το δόγμα τού εθνικού απομονωτισμού, του οποίου η πιο πρόσφατη εφαρμογή έγινε στο Μακεδονικό. Δεν συνομιλούμε, ούτε προτείνουμε διαιτησία, ούτε είμαστε διατεθειμένοι να πολεμήσουμε («μη πόλεμος»), άρα εξ ορισμού είμαστε χαμένοι. Από τις τρεις αυτές δυνατές επιλογές, η πιο λογική θα ήταν η πρώτη. Η παραφροσύνη είναι ότι η λέξη διάλογος, η λέξη συνομιλίες θεωρούνται συνώνυμες της λέξεως υποχώρηση. Έτσι καταφέρνουμε να στρέφουμε εναντίον μας αυτομάτως ολόκληρη την διεθνή κοινότητα και καταφεύγουμε στις θεωρίες περί διαφόρων συνωμοσιών.

Η θέση «δεν κάνουμε διάλογο» μονίμως απευθύνεται στο εσωτερικό και όχι στο εξωτερικό (αλλά διαμορφώνει την άσχημη εικόνα μας στο εξωτερικό). Διότι όλοι ασκούν εξωτερική πολιτική με γνώμονα το κομματικό τους συμφέρον. Με κριτήριο το κομματικό συμφέρον εμφανίσθηκαν να υποστηρίζουν όλοι «ομόψυχα» το «ενιαίο, αρραγές, εθνικό μέτωπο» και τώρα που περισσότερο από ποτέ έχει ανάγκη του ενιαίου αυτού μετώπου η χώρα, διότι εξευτελίσθηκε η κυβέρνησή της και ταπεινώθηκε η Ελλάς, τώρα την αποδυναμώνουν ακόμη περισσότερο κερδοσκοπώντας αδίστακτα κομματικά. Όταν φθάνεις στο σημείο να κατηγορείς για προδοσία, τότε τι διαπράττεις παρά άθλια και ασύστολη κομματική εκμετάλλευση; Διότι είναι βέβαιον ότι η λέξη «προδοσία» θα έπαιρνε, σήμερα, το υψηλότερο ποσοστό στις δημοσκοπήσεις. Γι' αυτό οι άθλιοι πατριδοκάπηλοι την χρησιμοποιούν.

Χθες κέρδιζε (στις δημοσκοπήσεις) η «ομοψυχία» και το «εθνικό μέτωπο»... Γι' αυτό οι πατριδοκάπηλοι την χρησιμοποιούν.

Έντονα τα γεγονότα αυτά μας θυμίζουν τον Μάρτιο του 1987. Η φορά όμως του «εθνικά υπερήφανου» Παπανδρέου από τους εθνικούς του είναι στην πονηρία του: ότι αυτός σαν τον γάτο εφρόντιζε να κρύβει αυτές τις ακαθαρσίες του. Ο διάδοχός του, αδέξια και αφεφρόντισε να ευχαριστήσει δημοσίως τους Αμερικανούς, για τις υπηρετήσεις στον... εξευτελισμό! Και δεν είχε την εξυπνάδα ή την πρόβλεψη να τηρήσει ούτε κάποια προσχήματα, να προβάλλει κάποια καιολογία, να διαπραγματευθεί κάτι για την τιμή των «όπλων». Να τηρήσει κάποιο αντάλλαγμα για να σώσει το κύρος της Ελλάδας. Έπε να αισθανθούν οι Έλληνες ταπεινωμένοι κι επί πλέον να ευχαριστήσει τους Αμερικανούς; Γιατί ευχαρίστησε τους Αμερικανούς; Αιχμολαβόταν η μεσολάβηση των ΗΠΑ για να κάνει αυτό που ήθελαν οι Τούρκοι; Εφ' όσον έδωσε αυτά που ήθελαν! Διότι τι απαιτούσαν οι Τούρκοι; «Να φύγει η σημαία και να απομακρυνθεί το άγγμα», εξήγησε η Τ. Τσιλέρ. Όπερ και εγένετο... Κατά τα άλλα είμαστε εθνικά υπερήφανοι, είπαμε «δεν μιλούμε με τους Τούρκους», αλλά ζητήσαμε τη μεσολάβηση των Αμερικανών για να ικανοποιήσουμε τους Τούρκους για να εξευτελισθούμε διεθνώς. Και για να υπονομεύσουμε εξ ορισμού την θέση μας στις εν εξελίξει πρωτοβουλίες αμερικανικής μεσολάβησης για μείζονα θέματα όπως το Κυπριακό. (Με την κρίση αυτήν δόκε η ευκαιρία στους Τούρκους να αμφισβητήσουν τις διεθνείς σχέσεις για το καθεστώς του Αιγαίου. Δόθηκε και στους μεσολαβητές Αμερικανούς η πραγματική εικόνα της σημερινής ανίκανης και αδέξιας πολιτικής ηγεσίας (κυβέρνησης-αντιπολίτευσης). Ελπίζουμε τα τελευταία γεγονότα να φρονηματίσουν την υστάτην, αντί να αποτελέσουν απαρχή νέων μεγάλων εθνικών απωλειών).

Αλλά αν μπορεί να κατηγορηθεί για ανεπάρκεια, αναξιοπρέπεια, εξευτελισμό η νέα κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, η αντιπολίτευση των «εθνικών» Εβερτοσαμαράδων είναι εθνικά επικίνδυνη. Η βλακεία, η ανικανότητα τού ενός² και η θρασύτης του άλλου, ο ανταγωνισμός ο πατριδοκαπηλική πλειοδοσία γιά κομματικό όφελος, προσλαμβάνει επικίνδυνες διαστάσεις. Έσπευσαν αμφότεροι να κατηλευθούν εθνικά θέματα με τον χειρότερο τρόπο. Ο Έβερετ, που «του φέρνει ο ρετούς θερμή φιλοπατρία», κατηγόρησε την κυβέρνηση για «εθνική προδοσία», ζήτησε από τον πρωθυπουργό «να κάνει χαρακίρι» (!) φυσικά, απεχώρησε από την Βουλή. Μαζί του συνεφώνησε και ο έτερος πατριδοκάπηλος Σαμαράς του κόμματος της Μητέρας Πατρίδας. Μοιράζονται την κυβέρνηση και παγιδεύουν την χώρα σε ένα καινούριο αδιέξοδο. Τροφοδοτούν τον εθνικιστικό παροξυσμό, την συλλογική ψύχωση. Το «παιδί του Αβέρωφ» και το τέκνο της ΕΚΟΦ στην άθλια δημαγωγία, κραδαίνοντας τα τρόπαια του εθνικού εξευτελισμού. Και όλοι μαζί δημιουργούν τις προϋποθέσεις για την επόμενη εξευτελιστική ήττα. Με τις κραυγές «προδοσία! προδοσία!» προετοιμάζουν τον επόμενο χειρότερο εξευτελισμό. Δηλαδή οδηγούν την χώρα σε

ικό πολωτικό κλίμα με βάση τα εθνικά θέματα. Ασκούν παπανδρεϊσμούς άνθρωποι εξ ίσου αδίστακτοι αλλά ολιγώτερον ταλαντούχοι πανδρέου. Από την μια πλευρά (κυβερνητική) λοιπόν έχουμε **συνδειλία του παπανδρεϊσμού κι από την άλλη πλευρά (αντιπο-εβερτοσαμαράδων) το αδίστακτον του παπανδρεϊσμού και τα υμνολογικά, κυνικό τρόπο, στο όνομα του εθνικού συμφέροντος φυσικής συνθήκες που δημιουργούν ο ένας για τον άλλον, αυτοί οι μέ-α αδίστακτοι άνθρωποι καταδικάζουν την παρούσα και την επό-βέρνηση σε ταχύτατο εξευτελισμό, οι συνέπειες του οποίου α βαρύνουν όπως πάντα την χώρα. Με την κυβέρνηση Σημίτη **καλό στρατιώτη Μάκη υπέστημεν μια ήττα.** Τι θα συνέβαινε **αν ακολουθούσαμε την γραμμή των ανεύθυνων Εβερτοσαμαρά-θα συνέβαινε αν ακολουθούσαμε τις επιλογές των «πολεμάρ-α παίζαμε το παιχνίδι «πάρ' τα όλα» με τους Τούρκους...****

νικό μας δράμα όμως δεν είναι ότι υπέστημεν μια ήττα συνη-η είμεθα άλλωστε. **Το δράμα μας είναι ότι δεν καταλαβαίνουν ιατί!** Και επιμένουν! Η εθνικιστική υστερία προκαλεί τύφλωση βλέπουν πλέον τίποτε. Εκτός της αφροσύνης, της εθνικιστικής **ς μετά από κάθε ήττα, μια λέξη που δεν γράφεται θα μπορούσε** δώσει την κατάσταση. Ε, ας την γράψουμε: ο ψωραλέος εθνικ-**κι ο πολιτικός αυνανισμός των βλακών και ανικάνων τύπου** **σαμαράδων. Και ετυμολογούμε: Βλαξ· «είρηναι από τού μαλα-λαξ.. βλαξ..».** Και όπως έγραψε ο αλησμόνητος **Μποστ, θα τους** **αι άλλα, / έχω γίνει πια αλλόφρων / "προσλαμβάνεσαι", μου εί-** **σαι υπερεθνικόφρων.**

ούν και γαυριούν εκ των υστέρων οι υποστηρικτές του δόγματος **νιαίου αμυντικού χώρου».** Γαυριούν αυτοί που συνέβαλαν στην **απομόνωση με εκείνο το άθλιο εμπάργκο και την περιπέτεια** **πιανού / Μακεδονικού. Γαυριούν αυτοί που μιλούν για «αλύ-** **πατρίδες».** Γαυριούν αυτοί που εδημιούργησαν εκ του μη όντως **κό»** ζήτημα. Γαυριούν αυτοί που θα **«επαναδιαπραγματευθούν** **για συμφωνία με τα Σκόπια».** Γαυριούν και ομιλούν ως τιμητές **του συνέπραξαν στην εικόνα της διεθνούς αναξιοπιστίας μας,** **ου κάθε θέμα υστερικά τροφοδοτούν την** **έξαλλη εθνικιστική** **ατή, αυτοί που κάθε φορά φωνάζουν το «λύκος, λύκος, λύ-** **με αποτέλεσμα κανείς να μην μας πιστεύει πια και να μας θεω-** **περικές «Κατίνες των Βαλκανίων».** Ουδείς τούς παίρνει πλέον **βαρά, ούτε οι Ευρωπαίοι ούτε οι Τούρκοι. Ούτε και οι εργολά-** **πολαβητές των ΗΠΑ. Ανεύθυνοι, αναξιόπιστοι, ανυπόληπτοι.** **α σύδελλοι.**

α καταδείξουμε την γελοιότητα και την εθνοκαπηλία λ.χ. όσων **θηκαν ή υποστηρίζουν το δόγμα περί «ενιαίου αμυντικού χώ-** **ρκεί να σημειώσουμε έναν αριθμό. Για την υλοποίηση του δόγ-** **παιτείται δαπάνη 10 κρατικών προϋπολογισμών, περί τα 100** **πλαδή, όπως εκτιμούν οι ειδικοί. (Συγκριτικό στοιχείο: ο προϋ-** **μός των ΗΠΑ είναι 1.600 δισ. \$, δηλ. 380 τρισ. δρχ.). Πρόκει-** **ιλλα λόγια περί ασύστολης και επικίνδυνης δημαγωγίας. Συνε-** **λλάς, η οποία μ' αυτή την ηγεσία δεν δύναται να υπερασπισθεί** **ιχονησίδα, κατά τα άλλα παρέχει παπανδρεϊκού τύπου αμυντι-** **ψη (ήγγουν απάτη και εμπαιγμός) στην Κύπρο, εξυπηρετώντας** **τόν τον τρόπο μόνον την τουρκική προπαγάνδα.**

δεν πρέπει να μας διαφεύγουν και τούτα τα κοινότοπα: η εξω- **πολιτική δεν πρέπει να ασκείται για εσωτερική³ κατανάλωση** **ιατα αυτά «κρύβε λόγια» μην κάνεις μεγαλοπρεπείς και βαρύ-** **ς δηλώσεις· μην επιτρέπεις την ανάμιξη στην εξωτερική πολιτι-** **κάθε Τράγκα που θα κηρύσσει μπουκοτάζ, του κάθε δημάρχου** **οργανώνει συλλαλητήρια, του κάθε νομάρχη ή τοπικού άρχο-** **θα υψώνει λάβαρα και σημαίες, του κάθε Βρακά που θα φιλο-** **α ως ήρωας και ειδικός στα κανάλια και θα ομιλεί επί παντός**

εθνικού θέματος... Όσο για τα ΜΜΕ, η τελευταία περιπέτεια κατέδει-
ξε πόσο επικίνδυνο όπλο είναι στα χέρια των ποικιλώνυμων ανεύθυ-
νων. Ότι είναι ικανοί ο Τούρκος Κακαουνάκης και ο Έλληνας Τρά-
γκας να εμπλέξουν τις χώρες σε πόλεμο. Ότι ο «πόλεμος των κανα-
λιών» μπορεί να μετατραπεί σε κανονική σύρραξη!

1. Ο «αδιαπραγμάτευτος» αρχηγός τού «*Βυθίσατε το Χόρα*» αλλά και του Νταβός **Α. Παπανδρέου** έκανε μια «γενναία» και «ιστορική» δήλωση από το Ωνάσειο: «*Τι να πω. Δεν θέλω να κάνω κανένα σχόλιο.*»

2. Για τεκμηρίωση βλ. *Αντί*, τχ. 584, 585. Λάβετε υπ' όψιν ότι την ημέρα εκδηλώ-
σεως της κρίσης (29/1) έκανε την μεγαλοφυή παρέμβαση ζητώντας την εγκατά-
σταση **αστυνομικών στις βραχονησίδες** για την φύλαξή τους. Την επομένη (30/1)
μιλούσε για «*παιγνίδι στο δικό μου γήπεδο, του εκσυγχρονισμού*», για «αρραγές
εθνικό μέτωπο» και διεδήλωνε ότι «*ο ελληνικός λαός είναι δεμένος και αποφασι-*
σμένος». Και στις 31/1 στο «γήπεδο του εκσυγχρονισμού» παιζόταν άλλο έργο,
της αδίστακτης πατριδοκαπηλίας. Σαμαρικώτερος του Σαμαρά, ο πρωτόγονος
λαϊκιστής Αρχηγός εκραύγαζε «*προδότες!*». Όπως έκανε και ο αλήστου μνήμης
Παπανδρέου με τα «*υποτελείς, ενδοτικοί, προσκυνημένοι*».

Ένας εκ των λόγων πάντως της τόσο ανάνδρης και μικρόψυχης στάσης του είναι
και ο πανικός του μετά την δημοσίευση των πρώτων δημοσκοπήσεων οι οποίες
έφεραν τον Κ. Σημίτη να προηγείται με ποσοστά που ούτε στα όνειρά του δεν
μπορεί να δει ο Αρχηγός.

3. Είναι φανερό ότι και οι Τούρκοι συνάδελφοί τους το ίδιο πράττουν, πιο επιδέ-
ξια όμως τις περισσότερες φορές.

ΚΩΣΤΑΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΛΕΥΚΩΜΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ



Ο Κώστας Σακελλαρίου, φωτογράφος από τη Νέα Υόρκη, έζησε από το 1992 ως το 1995 στην Κωνσταντινούπολη, φωτογραφίζοντας σε μαυρόασπρο τη φθίνουσα ελληνική μειο-
νότητα της Πόλης. Η δουλειά του, απογυμνωμένη και μα-
κριά από μελοδραματικούς συναισθηματισμούς, αποτυπώ-
νει στους δημόσιους και ιδιωτικούς χώρους της Πόλης τη
μοναξιά και την αίσθηση του κενού μιάς κοινότητας που
σβήνει.

Το έργο διακρίθηκε στον διεθνή φωτογραφικό διαγωνισμό
“Ernst Haas Award 1994 for Documentary Photography”.

Κείμενα : ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΠΟΥΤΟΥΡΙΔΟΥ

ΤΙΜΗ : 10.000 δρχ.

Ο Σημίτης, το ΠΑΣΟΚ και οι άλλοι

Όσοι είχαν συνηθίσει στις μεγάλες παραμυθίες, τα δημαγωγικά ξεσπάσματα, την ακατάσχετη υποσχέσιολογία και τον απaráμιλλο βερμπαλισμό του Ανδρέα Παπανδρέου σίγουρα θα απαγοητεύθηκαν από τον εκνευριστικά πεζό, εντυπωσιακά στεγνό και επίμονα ακαδημαϊκό προγραμματικό λόγο του πρωθυπουργού Κώστα Σημίτη.

του Τάσου Παππά

Οι δήθεν ανατρεπτικοί της πολιτικής και της δημοσιογραφίας κραυγάζουν: «Δεν είχε όραμα, δεν ήταν συναρπαστικός». Η απάντηση θα μπορούσε να δοθεί στο ίδιο αγοραίο επίπεδο: «Είδαμε τα χαίρια μας και με τον προηγούμενο πρωθυπουργό που και συναρπαστικός μυθοπλάστης υπήρξε και με όραμα εμβολίασε την ελληνική κοινωνία και πρύτανης στη μεγάλη σχολή των ονείρων αυτοδικαίως ανακηρύχθηκε».

Τα πράγματα ευτυχώς ή δυστυχώς αλλάζουν. Από τούτες εδώ τις στήλες είχαμε σε ανύποπτο χρόνο επισημάνει πως η σύγκριση του νέου πρωθυπουργού δεν πρέπει να γίνει με τον προκάτοχό του. Κάτι τέτοιο θα τον αδικούσε. Είχαμε, επίσης, σημειώσει

πως οποιαδήποτε απόπειρα του νέου πρωθυπουργού να αντιγράψει το ύψος και το ήθος του Α. Παπανδρέου θα κατέληγε σε φιάσκο με ανυπολόγιστες συνέπειες για τον ίδιο, την κυβέρνηση και το ΠΑΣΟΚ.

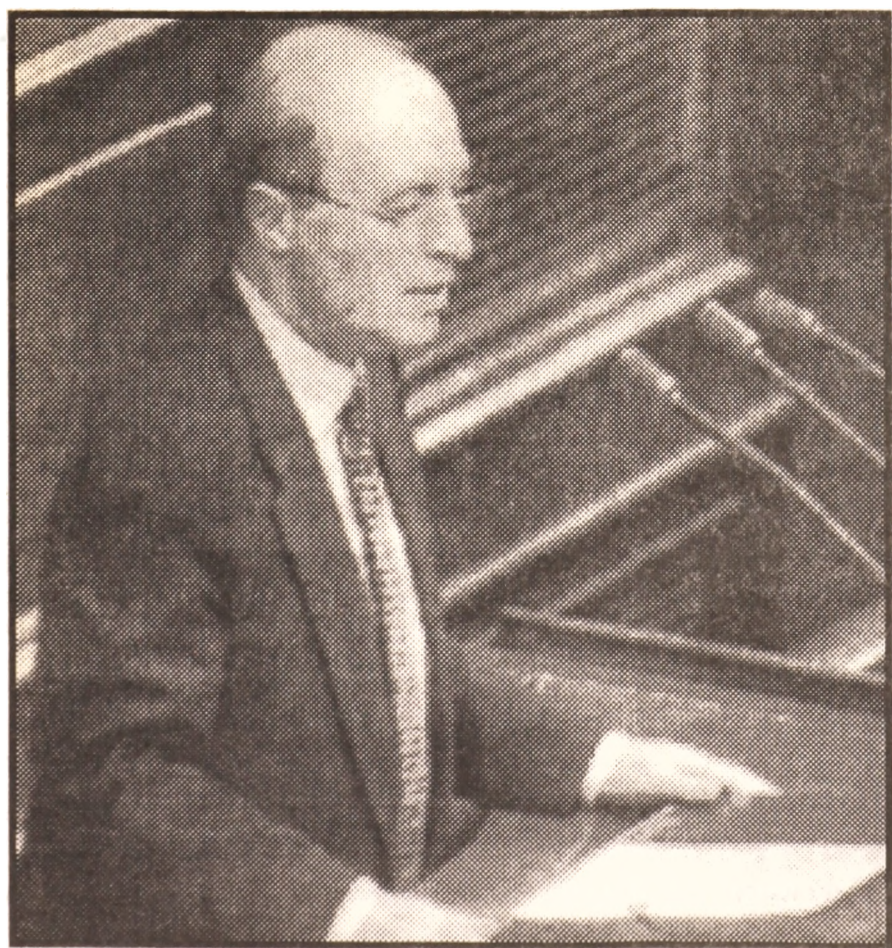
Ο Κώστας Σημίτης απέφυγε την παγίδα. Δεν χαίδειψε αυτιά, δεν μοίρασε αφειδώς υποσχέσεις, δεν προσχώρησε στη «θαλογία» (προσφιλές σπορ όλων των πολιτικών της παπανδρεϊκής σχολής). Γι' αυτό, άλλωστε, και δεν άρεσε στους εισαγγελείς της πολιτικής ζωής, τους μπαρουτοκαπνισμένους επαναστάτες των γραφείων και τους γυρολόγους των τηλεοπτικών τραπεζιών. Αυτοί οι εκ πεποιθήσεως μίξερροι κήνσορες των δημοσίων υποθέσεων απαιτούσαν από τον Κώστα Σημίτη να διαπρέψει εκεί όπου σύμπτασα η ευρωπαϊκή Αριστερά πελαγοδρομεί, δηλαδή στο πεδίο των ιδεών και των στρατηγικών.

Ο Κ. Σημίτης θα κατηγορηθεί αν δεν είναι συνεπής με όσα κατά καιρούς έχει εξαγγείλει και όχι αν δεν πράξει εκείνα που έχουν στο μυαλό τους –κατά κανόνα σε πρωτόλεια βάση– οι πάσης φύσεως και προελεύσεως αριστερόστροφοι δημοσιολόγοι. Ο Κ. Σημίτης θα εγκληθεί αν δεν προχωρήσει σε ρήξεις με τις εστίες που παράγουν και συντηρούν τα παθολογικά παλαιοκομματικά φαινόμενα, τα οποία περικυκλώνουν την πολιτική ζωή. Αν συμφιλιωθεί με

την τρέχουσα νοσηρή πραγματικότητα, συμβιβαστεί με τις παγιωμένες παραδοχές ισορροπίες, αν διστάσει να συγκροτήσει με το δίκτυο πελατειακών σχέσεων θα αποτύχει και θα διαψεύσει όλους όσους πίστεψαν πως με την εκλογή του ανοίγει ένας καινούριος δρόμος. Για να είμαστε λοιπόν σοβαροί ο Κ. Σημίτης δεν επαγγέλθηκε καμία επανάσταση, δεν τροφοδότησε ψευδαισθήσεις, δεν καλλιέργησε υπερποράματα. Ένας ευπρεπής διαχειριστής του υπάρχοντος αστικού καθεστώτος φανδοξεί να γίνει. Σοσιαλδημοκράτης δηλώνει ο άνθρωπος. Δεν είναι χαρισματικός και βεβαίως δεν είναι το πρότυπο του ηγέτη όπως το όριζε ο αμερικανός πρόεδρος Χ. Τρούμαν: «Αρχηγός είναι ο άνθρωπος που έχει την ικανότητα να πείθει άλλους να κάνουν ό,τι δεν θέλουν να κάνουν και να τους αρέσει».

Η εκλογή του Κώστα Σημίτη σκόρπη ενθουσιασμό στις τάξεις των οπαδών του ΠΑΣΟΚ –αψευδής μάρτυρας οι δημοσκοπήσεις– ενώ προκάλεσε δυσφορία στα κόμματα της αντιπολίτευσης. Οι σφυγμομετρήσεις έδειξαν πως η προσωπικότητα του νέου πρωθυπουργού και ο πολιτικός λόγος του διεισδύουν στα εκλογικά ακαταήτρια των άλλων κομμάτων. Το μεγαλύτερο πρόβλημα, όπως άλλωστε αναμενόταν, έχει ο Συνασπισμός, στελέχη του οποίου δεν έκρυβαν την ικανοποίησή τους από την εκλογή Σημίτη και άρχισαν να σκέφτονται σοβαρά το ενδεχόμενο δημιουργίας μιας σταθερής βάσης διαλόγου, επικοινωνίας και –γιατί όχι– ακόμη και προγραμματικής σύγκλισης.

Ο Μ. Έμπερτ και οι περί αυτόν σπουδαίοι φανείς σύμβουλοι δεν έκρυβαν την αμηχανία τους. Στην αρχή ψέλλισαν κάποια



ΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΣΥΝ

Το ερώτημα «ποιος ο ρόλος και η θέση του Συνασπισμού στο νέο υπό διαμόρφωση μεταπαπανδρεϊκό πολιτικό σκηνικό» βρίσκεται στο επίκεντρο των προβληματισμών στο κόμμα της ανανεωτικής Αριστεράς, ενώ οι διαφορετικές απαντήσεις που δίνονται προκαλούν τριβές στο εσωτερικό του ΣΥΝ.

Ο πρόεδρος του ΣΥΝ **Ν. Κωνσταντόπουλος** στις τοποθετήσεις του είναι σαφής, καθώς μιλά για μια νέα πολιτική περίοδο κατά τη διάρκεια της οποίας θα αλλάξουν οι όροι της πολιτικής και κομματικής αντιπαράθεσης. Επιδιώκει το κόμμα του να έχει λόγο σ' αυτή τη μεταβατική φάση και τονίζει ότι οι αλλαγές στο πολιτικό γίνεσθαι δεν μπορούν να αφεθούν στο μεταπαπανδρεϊκό ΠΑΣΟΚ. Ταυτοχρόνως, υπογραμμίζει ότι οι διεργασίες στο κυβερνών κόμμα έχουν βάθος χρόνου και η έκβασή τους δεν μπορεί να προβλεφθεί. Η ηγετική ομάδα στην Κουμουνδούρου θεωρεί ότι ο κ. Σημίτης έχει μπροστά του τα δύσκολα, καθώς θα αντιμετωπίσει τις μυλόπετρες της εσωκομματικής υπονόμευσης εν όψει του συνεδρίου του κυβερνώντος κόμματος.

Ο ΣΥΝ φέρεται αποφασισμένος να ασκήσει προγραμματική αντιπολίτευση και να κρίνει πολιτικές σ' ό,τι αφορά τη νέα κυβέρνηση. Στο πλαίσιο αυτό όμως θα βρουν έδαφος να αναπτυχθούν αντιθέσεις που αφορούν διαφορετικές προγραμματικές απόψεις. Οι ενδεχόμενες επιλογές της κυβέρνησης Σημίτη για τις ΔΕΚΟ, τις προβληματικές επιχειρήσεις και τη φορολογία θα θέσουν μετ' επιτάσεως στον ΣΥΝ τις διαφορετικές αντιλήψεις για το πρόγραμμα ενός σύγχρονου ριζοσπαστικού κόμματος της Αριστεράς.

Κλειδί για τους χειρισμούς της ηγετικής ομάδας είναι η στάση του νέου πρωθυπουργού σε θέματα που αφορούν τον εκλογικό νόμο. Η καθιέρωση ενός αναλογικότερου εκλογικού νόμου θα έλυνε τα χέρια της Κουμουνδούρου, καθώς αφενός μεν όλοι τότε θα μιλούσαν για το τέλος της εποχής των αυτοδυναμιών και την αρχή των συνεργασιών, αφετέρου, δε, θα έβρισκε τη λύση του αυτομάτως το υπαρξιακό πρόβλημα στελεχών του κόμματος.

Οι του Αριστερού Ρεύματος (**Βούτσης, Λαφαζάνης, Δραγασάκης**), κατά τη διάρκεια της τελευταίας συνεδρίασης της Κεντρικής Επιτροπής, επιχείρησαν να ερμηνεύσουν κατά το δοκούν την ομιλία του προέδρου του κόμματος, σε μια προσπάθεια, όπως αναφέρουν, να θέσουν φραγμό στα σενάρια της κεντροαριστεράς και της κεντροδεξιάς. Στο πλευρό τους είχαν τους κ. **Χατζησωκράτη** και **Μαργαρίτη** (Ανανεωτική Πρωτοβουλία). Τα στελέχη που πρόσκεινται στο Αριστερό Ρεύμα μιλούν για επικράτηση συντηρητικών δυνάμεων στο ΠΑΣΟΚ και εκτιμούν ότι τώρα θα εφαρμοστεί σκληρότερη πολιτική απ' αυτή της τελευταίας διετίας, με αποτέλεσμα να πληγούν τα ασθενέστερα οικονομικά στρώματα. Έτσι θεωρούν ότι ο ΣΥΝ πρέπει να ακολουθήσει αντιπολιτευτική γραμμή τέτοιου χαρακτήρα που θα προσελκύσει αυτές τις δυνάμεις. Οι διεργασίες στο ΠΑΣΟΚ τονίζουν ότι δεν μας αφορούν και υπογραμμίζουν ότι τίποτα δεν έχει αλλάξει, οπότε δεν έχουμε εισέλθει σε νέα περίοδο.

Αντιθέτως, ο **Γ. Γιάνναρος** θέτει το πρόβλημα των συμμαχιών και των προγραμματικών συγκλίσεων με τις εκσυγχρονιστικές δυνάμεις του ΠΑΣΟΚ. Στην κατεύθυνση αυτή βρίσκεται και το κείμενο 13 στελεχών που παρουσιάστηκε για λόγους πίεσης κατά τη διάρκεια των προσυνεδριακών διαδικασιών.

Στο ίδιο μήκος κύματος βρίσκεται και ο **Μ. Παπαγιαννάκης**, ο οποίος συμπορεύεται κριτικά με την ηγεσία. Ο κλήρος για το ποιος θα οδηγήσει τον ΣΥΝ στη μεταπαπανδρεϊκή εποχή έλαχε στον **Ν. Κωνσταντόπουλο**, ο οποίος είναι γέννημα-θρέμμα και θύμα του παπανδρεϊκού ΠΑΣΟΚ. Το αν θα του τύχει ο πρώτος λαχνός θα εξαρτηθεί από το αν θα καταφέρει να βγει αλώβητος από τις συμπληγάδες πέτρες της εσωκομματικής αντιπαράθεσης.

Γιώργος Γερόπουλος

απόλυτος κυρίαρχος του παιχνιδιού. Κι αυτό μόνο μ' έναν τρόπο μπορεί να το καταφέρει: με προσφυγή στις κάλπες. Με νίκη στις εκλογές «καθαρίζει» και με την εσωτερική αμφισβήτηση και με την αντιπολίτευση της Ν.Δ. και της ΠΟΛ. ΑΝ. Ο Κ. Καραμανλής όταν πήρε το χρίσμα από το παλάτι, παραβιάζοντας την κομματική επετηρίδα, τόλμησε και δικό του κόμμα να κάνει και σε εκλογές να πάει, τις οποίες

και πήρε πανηγυρικά. Βεβαίως, ο κ. Σημίτης δεν μπορεί να συγκροτήσει άλλο κόμμα. Το θέμα, όμως, των εκλογών δεν πρέπει να το ξεχάσει αν φυσικά θέλει να αφήσει τη σφραγίδα του στην πολιτική ζωή. Αλλιώς θα δικαιώσει τη ρήση Πάγκαλου: «Μετά τον Παπανδρέου οι πρωθυπουργοί από το ΠΑΣΟΚ θα είναι αναλώσιμοι». Ο χρόνος λειτουργεί εις βάρος της κυβέρνησής του.



ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΑΛΛΑΓΗ ΠΛΕΥΣΗΣ

του Μιχάλη Παπαγιαννάκη

Οι προγραμματικές δηλώσεις του Κ. Σημίτη «πνίγηκαν» κυριολεκτικά στα φουσκωμένα νερά της πολλοστής ελληνοτουρκικής κρίσης, αυτή τη φορά σχετικά με τις βραχυνησίδες του Α. Αιγαίου. Έγιναν κάποιες αναφορές το ίδιο βράδυ στα ΜΜΕ, και πάλι με επίκεντρο τα εθνικά θέματα, τα ελληνοτουρκικά και την ΠΓΔΜ (την οποία ο κ. Σημίτης έτσι απεκάλεσε και όχι «Σκόπια»). Κατά τα άλλα, σε κάποιες συζητήσεις και συνεντεύξεις τέθηκε και το ζήτημα της «συνέχειας» και της «τομής» ως προς το παπανδρεϊκό παρελθόν, και εκεί περίπου εξαντλήθηκε η ανάλυση. Και τα δύο σημεία έχουν τη σημασία τους και μάλιστα μεγάλη: στα εθνικά ζητήματα ή, ακόμη καλύτερα, στα ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής θα δοκιμαστεί η νέα κυβέρνηση και ιδίως η μεταρρυθμιστική της διάθεση και ικανότητα και είναι προφανές ότι από πολλές πλευρές υπάρχει σαφής τάση και πρόθεση να συντηρηθεί η σημερινή κατάσταση και οι σημερινές προοπτικές της και να παρεμποδιστούν ανεπιθύμητες, για διάφορους λόγους, αλλαγές.

Όσο για την τομή και τη συνέχεια ως προς το παπανδρεϊκό παρελθόν, είναι φυσικό να εξετάζεται με μεγεθυντικό φακό τόσο από αυτούς που εύχονται την πρώτη όσο και από αυτούς που έχουν ανάγκη τη δεύτερη. Αλλά δεν είναι και πολύ σαφές το τι χωρίζει τις δύο αυτές αντιλήψεις. Οι έχοντες ανάγκη τη συνέχεια, είναι προφανώς πολιτικά αφελείς ή ιδιοτελείς. Αφελείς, γιατί πώς είναι δυνατόν να φαντάζονται ότι με τη συνέχεια αυτή θα έχει την παραμικρή εκλογική ελπίδα το κόμμα τους; Πρόβλημά τους φυσικά, αλλά να πάρει η ευχή, δεν διαβάζουν ούτε τα γκάλοπ; Ιδιοτελείς δε, γιατί είναι προφανές ότι μέσω της συνέχειας επιθυμούν διακαώς τη διατήρηση ελέγχου πάνω στο κόμμα και τον νέο πρωθυπουργό, έστω κι αν τον εξέλεξαν εναντίον της συνέχειας. Χαρακτηριστική περίπτωση όπου το σύνδρομο αυτοκτονίας κερδίζει πάνω στο ένστικτο της επιβίωσης που αρχικά τους καθοδήγησε. Φυσικά όσοι εύχονται την τομή αλλά σκέφτονται και εύχονται, ορισμένοι για την ίδια την ανανέωση του κυβερνώντος κόμματος, άλλοι πάλι για πολύ γενικότερα πράγματα, όπως π.χ. για το γενικότερο καλό της χώρας ή τουλάχιστον της (δυσφημισμένης) υπόθεσης του δημοκρατικού σοσιαλισμού -όπου και όπως μπορεί να εκφράζεται- και που ασφαλώς δεν είναι ακριβώς το ίδιο πράγμα ορισμένες διατυπώσεις περί «κεντροαριστεράς». Αλλά ας μην επεκταθούμε στα (σοβαρά κατά τα άλλα) ζητήματα της πολιτικής ορολογίας και το βάρος τους, και ας επανέλθουμε στις προγραμματικές δηλώσεις.

Έχω την εντύπωση ότι οι ενδιαφερόμενοι πολίτες δυσκολεύονται να εκφέρουν μια οριστική κρίση και να αξιολογήσουν τα όσα άκουσαν, γιατί ο πρωθυπουργός είπε πάρα πολλά και πάρα πολύ λίγα, και με διαφορετικό από τον συνηθισμένο τρόπο. Είπε πάρα πολλά, και μάλιστα σε ύφος ακαδημαϊκό (αλλά αυτό δεν είναι ντε και κα-

λά αρνητικό...) για γενικές κατευθύνσεις της πολιτικής του, πράγματα σοβαρά αλλά που θα χρειαστούν χρόνο και πράξη για να κατακτήσουν την αξιοπιστία τους, έστω κι αν ακούγονται με προσοχή από αξιόπιστο πρόσωπο. Εδώ ο πρωθυπουργός πληρώνει, θέλει δεν θέλει, το κόστος του παρελθόντος και θα χρειαστεί μεγάλη προσπάθεια για να απαλλαγεί από αυτό. Όσο για τα λίγα συγκεκριμένα που περιείχε ο λόγος του, το όντως διαφορετικό ύφος προδιαθέτει ευνοϊκά, αλλά θα πρέπει να αποδείξει ότι λέει πέντε πράγματα για να κάνει τέσσερα και όχι, όπως είναι το σύνηθες, δεκαπέντε για να κάνει ένα!

Και έχω, ξανά, την εντύπωση ότι στο σχετικά άμεσο μέλλον σε αυτά τα λίγα θα κριθεί ο πρωθυπουργός και η κυβέρνησή του, η ανεπιθύμητη συνέχεια και οι επιθυμητές τομές, ακόμη και η συνοχή τους. Π.χ. η ανάδειξη της Περιφέρειας σε σχετικά αυτόνομο κέντρο εξουσίας (με τα σκληρά χαρακτηριστικά της, που είναι ο προϋπολογισμός και η φορολογική πολιτική) ή ακόμη ο παραμερισμός των περιφερειακών διευθυντών και η με αυτόν τον τρόπο απόδοση της νομαρχιακής εξουσίας στους αιρετούς νομάρχες, πόσο θα γίνουν ανεκτά από το συγκεντρωτικό κράτος που καταπολεμούσε τέτοιες κατευθύνσεις, πόσο θα γίνουν ανεκτά από το Υπουργείο Εσωτερικών και τον μηχανισμό εξουσίας του που κλονίζεται σοβαρά από τέτοιες προοπτικές; Ακόμα, η επέκταση του νόμου Πεπονής στις ΔΕΚΟ και η καθιέρωση των συλλογικών συμβάσεων στις εργασιακές σχέσεις του Δημοσίου, πόσο και πώς θα επηρεάσουν τις καθιερωμένες πρακτικές και κατεστημένες «ευκολίες»; Ανάλογα ερωτήματα μπορούν να τεθούν και ως προς τις εξαγγελίες ή τους αρκετά σαφείς υπαινιγμούς για ζητήματα ποικίλα αλλά καίρια όπως το «Μακεδονικό», η οικολογική ευθύνη του κράτους (απέναντι και στα «μεγάλα έργα» που στηρίχθηκαν γενικά από τον πρωθυπουργό...), η αναδιοργάνωση των ασφαλιστικών ταμείων και των νοσοκομείων, η ουσιαστική λειτουργία των διακομματικών επιτροπών για την εξωτερική πολιτική, την παιδεία και τη δημόσια διοίκηση, η ορθολογική αξιοποίηση των κοινοτικών πόρων (θα ξεκινήσει μια τέτοια αξιοποίηση του προγράμματος για την Παιδεία ύψους 600-700 δισ. δρχ.;) κλπ. κλπ.

Προθέσεις δηλώθηκαν και διαφορετική λογική δράσης συχνά διατυπώθηκε. Ωστόσο πίσω από κάθε ένα από αυτά τα θέματα υπάρχει μια οξύτατη σύγκρουση κατευθύνσεων ή και συμφερόντων που έως τώρα οδηγούσε σε παράλυση, ή σε διαφορετικές από τις εξαγγελθείσες πρακτικές. Κάθε απόπειρα αλλαγής σε καθένα από αυτά θα συναντήσει -ήδη συναντά- αντιστάσεις αφάνταστα σκληρότερες και στρεψοδικία απείρως πιο πολυμήχανη από όσα διαπιστώνει κανείς στις γενικές και γενικόλογες «θεωρητικές» αναμετρήσεις που απλώς επικαλύπτουν επιδέξια τις συγκεκριμένες συγκρούσεις. Σύντομα θα έχουμε υλικό και για κρίση και για αξιολόγηση. 

Το ελληνικό λόμπυ στην Αμερική

...λλά λέγονται και ακούγονται για την ισχύ του ελληνικού λόμπυ στην Αμερική και την επιρροή του στις πολιτικές αποφάσεις της αμερικανικής κυβέρνησης, ιδιαίτερα όταν η Ελλάδα φέρεται αναμειγμένη σε κάποια διεθνή διαμάχη – συνήθως με την Τουρκία και, πιο πρόσφατα, στο θέμα της Μακεδονίας. Ο γνωστός – και φιλέλλην – δημοσιογράφος Christopher Hitchens, σε άρθρο του στο περιοδικό *Odyssey*, απομυθοποιεί τις απόψεις αυτές που όρρω απέχουν από την πραγματικότητα. Λόγω του τεράστιου ενδιαφέροντος που παρουσιάζει το άρθρο, το Αντίληψη πήρε την άδεια από τον κ. Hitchens και δημοσιεύει το άρθρο του σε ελεύθερη μετάφραση-απόδοση στα ελληνικά, για την οποία φέρει φυσικά και την ευθύνη.

Κρίστοφερ Χίτσενς

Προσπαθήστε να δοκιμάσετε την απήχηση που έχει ο όρος «ελληνικό λόμπυ» ρωτώντας διάφορα σημαντικά άτομα στις ΗΠΑ. Ας δούμε κατ' αρχήν τι απάντηση έχουν όσοι δεν είναι Έλληνες.

Εθνοτική πολιτική στη χειρότερη εκδοχή» (Εξέχων στέλεχος του προσωπικού Κονγκρέσσου).

Είναι ένας μύθος στον οποίο πιστεύει ο τουρκικό λόμπυ» (Υψηλός αξιωματούχος του Σταίτη Ντεπάρτεμεντ).

Ενα σύστημα πρόνοιας για αρκετούς, ιηλών τόνων» (Ενας αρχισυντάκτης της ημερίδας *Washington Post*).

Σ ρωτήσουμε μετά τους ίδιους τους

Έλληνες. Ένας σκληρά εργαζόμενος ακόλουθος Τύπου της Ελληνικής Πρεσβείας, εκεί που τρώγαμε, ξέσπασε σε ακράτητα γέλια ακούγοντας την ερώτηση. «Ποιο λόμπυ;» είπε.

Στην Αθήνα, αξιωματούχοι του ΥΠΕΞ εξέφρασαν την πικρία τους για το γεγονός ότι το «ελληνικό λόμπυ» χρησιμοποιείται από την Ουάσιγκτον για να επηρεάσει την Ελλάδα.

Το πιο εύστοχο σχόλιο, off the record βέβαια, το άκουσα (ή μάλλον το ακροάστηκα) από τον Γιώργο Στεφανόπουλο, σύμβουλο του προέδρου Κλίντον: «Η ελληνική υπόθεση κατάφερε να πιάσει πάτο στο ηθι-

κό στερέωμα της Ουάσιγκτον», είπε. «Η πολιτική κοινότητα εδώ υποθέτει ότι καθενας που παίρνει φιλελληνική ή φιλοκυπριακή θέση το κάνει με κινικά κίνητρα. Στην πραγματικότητα, εδώ πιστεύεται ότι δείχνει κανείς μεγαλύτερη ακεραιότητα και ανεξαρτησία, όντας φιλότουρκος».

ΟΙ ΕΝΔΟΞΕΣ ΜΕΡΕΣ

Πώς επέτρεψαν η υπόθεση αυτή, που πολλοί μη Έλληνες εξακολουθούν ακόμα να πιστεύουν ότι είναι δίκαιη, να πέσει τόσο χαμηλά; Για να απαντήσουμε στο ερώτημα αυτό θα πρέπει να πάρουμε υπόψη μας και την κοινωνική και την πολιτική

ιστορία των Ελληνοαμερικανών, καθώς και τις εξελίξεις που σημειώθηκαν στην εθνική και στρατιωτική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών. Πρέπει να είμαστε σε θέση να φέρουμε στη μνήμη μας τον καιρό εκείνο, όταν οι όροι «ελληνικό λόμπυ» και «ελληνική κοινότητα» χρησιμοποιούνταν ως φιλοφρόνηση και τους έπαιρναν στα σοβαρά. Παρά τους ισχυρισμούς που τόσο συχνά προβάλλουν έλληνες και ελληνοαμερικανοί εκπρόσωποι, δεν υπάρχει κάποια ριζωμένη προκατάληψη

Eagleton. Αυτός που άρχισε να χρησιμοποιεί τον όρο «ελληνικό λόμπυ» με περιφρόνηση ήταν ο *Κίσσινγκερ*, επιδιώκοντας να το ταξινομήσει στην κατηγορία των ομάδων με στενά «εθνοτικά» συμφέροντα, ενώ στην πραγματικότητα επρόκειτο για θέμα που είχε να κάνει με τον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. (Ο *Κίσσινγκερ*, φυσικά, και οι σύμμαχοί του, ουδέποτε χαρακτήρισαν το «ελληνικό λόμπυ» ως «εθνοτικό» όταν ζητούσαν να στρατολογήσουν πολιτική υποστήριξη

«Κάποτε, οι όροι ελληνικό λόμπυ και ελληνική κοινότητα έχαιραν σεβασμού, θεωρούνταν φιλοφρόνηση και τους έπαιρναν στα σοβαρά».

ψη εναντίον της Ελλάδας ή των Ελλήνων στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Η συγχώνευση της ελληνικής ιδέας με τα ιδανικά της δημοκρατίας και του πολιτισμού αποτέλεσε πλεονέκτημα που καμιά άλλη μειονότητα μεταναστών δεν μπορούσε να διεκδικήσει, ενώ εξακολουθεί ακόμα να έχει ευρύτατη εξιδανικευτική επίδραση. Όταν η οργάνωση *ΑΧΕΠΑ* ιδρύθηκε το 1922 στην Georgia από τον **Γιώργο Βουρνά** και άλλους, αντιτάχτηκε στη ρατσιστική Κόντ Κλουξ Κλαν και σε άλλους μισοεβραίους και φανατικούς ρατσιστές, αποκτώντας έτσι φυσικούς συμμάχους μεταξύ των άλλων δημοκρατικών δυνάμεων στη χώρα.

Η Ελληνοαμερικανική Κοινότητα συμπαράταχτηκε επίσης στη συντριπτική της πλειοψηφία με τον πρόεδρο Φράνκλιν Ρούσβελτ και τον στενό σύμβουλό του Χάρρυ Χόπκινς μετά τη νίκη των Ελλήνων κατά του Μουσολίνι, επιβεβαιώνοντας τα ανωτέρω κατά ένα διαφορετικό τρόπο, ταυτίζοντας δηλαδή την Ελλάδα και τους Έλληνες με τους υψηλότερους διεθνείς ευγενείς σκοπούς.

Το 1974 και το 1975, η απόφαση του Κογκρέσσου να επιβάλει εμπάργκο όπλων κατά της Τουρκίας δεν ήταν αποτέλεσμα δραστηριότητας ολίγων μελών του σώματος με ονόματα που είχαν ελληνικές καταλήξεις. Ήταν το αποτέλεσμα συνασπισμού πολλών δυνάμεων που είχαν αγγαρεύσει με δικτατορίες και επιθετικότητες και που επιδίωξε να επιβάλουν ορισμένες αρχές δικαίου στις διεθνείς σχέσεις. Πολλοί από τους ηγέτες που πρωτοστάτησαν στην επιβολή του εμπάργκο δεν είχαν ελληνικά ονόματα, όπως ο **Rosenthal** και ο

υπέρ της χούντας των συνταγματαρχών στην Αθήνα, συνεργαζόμενοι με άτομα όπως ο **Σπίρο Άγκνιου** και ο **Τομ Πάπας**).

Ας πούμε λοιπόν συμπερασματικά γι' αυτή την περίοδο ότι, τόσο στο ηθικό όσο και στο πρακτικό επίπεδο, η ελληνική υπόθεση προωθούνταν κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο όταν ταυτιζόταν με το νόμο και με τη δικαιοσύνη.

ΠΟΛΕΜΟΙ ΠΛΕΙΟΔΟΣΙΑΣ

Ας μετακινήσουμε τώρα λίγο το σκηνικό. Έχω μπροστά μου αποκόμματα δημοσιευμάτων από την ελληνοαμερικανική εφημερίδα *Εθνικός Κήρυξ* της Νέας Υόρκης, με ημερομηνία 30 Αυγούστου 1994. Το δημοσίευμα αναφέρεται στην παρουσία του **Philip Christopher** στην ετήσια συνέλευση της *PSEKA*, της Παγκύπριας Οργάνωσης, στη Λευκωσία. Ο κ. Christopher, του οποίου οι προσπάθειες στη Νέα Υόρκη και την Ουάσιγκτον είναι αρκετά γνωστές, είπε στο ακροατήριό του –στο οποίο, μεταξύ άλλων, ήταν ο πρόεδρος **Γλαύκος Κληρίδης**, ο **ΥΠΕΞ Αλέκος Μιχαηλίδης** και ο Αρχιεπίσκοπος **Χρυσόστομος**– ότι εάν η Κύπρος διέθετε 50 εκατ. δολάρια ετησίως για τις δραστηριότητες του λόμπυ, τότε «το εθνικό μας πρόβλημα θα λυθεί μέσα σε τρία χρόνια». Κατ' αναλογία χρειάζονται μόνο 150 εκατ. δολάρια για να λυθεί το Κυπριακό. Καθόλου άσχημα!

Είναι προφανές ότι μια τέτοια δήλωση είναι βαθύτατα εσφαλμένη. Το λιγότερο που μπορούμε να πούμε είναι ότι δεν δείχνει καθόλου διακριτικότητα με το να γίνεται έτσι δημόσια. Η Τουρκία, που φυσικά δεν διαθέτει συγκριτικά τόσο μεγάλη κοινότητα στις ΗΠΑ, δεν θα συναντούσε καμιά

δυσκολία να διαθέσει ισόποσα χρήματα για να αντισταθμίσει την κυπριακή δωρεά. Θα πρόκειται για μια δημοπρασία που η Ελλάδα είναι απίθανο να κερδίσει. Στο μεταξύ, οι μόνοι νικητές θα είναι οι πανάκριβες εταιρείες λόμπυ και δημοσίων σχέσεων που, όπως φαίνεται, έχουν έτσι κι αλλιώς ιδιοποιηθεί τα ελληνικά θέματα.

Αξίζει επίσης να σημειώσουμε ότι οι πένες για τέτοιου είδους υπηρεσίες έχουν μάλλον αυξηθεί κατακόρυφα από τότε που η εφημερίδα *The Wall Street Journal* δημοσίευσε, κατόπιν φυσικά διαρροής, το μνημόνιο με ημερομηνία 10/1/1990. Το υπέγραφε ο **Andrew Athens** αλλά το είχε συντάξει ο **Andy Manatos**. Απευθυνόταν στον τότε πρόεδρο της Κύπρου **Γεώργιο Βασιλείου**. «Ως επιχειρηματίας προς επιχειρηματία», έγραφε ο Athens από το γραφείο του στο Σικάγο, «επιτρέψτε μου να σας παραθέσω τους πόρους που απαιτούνται για να κινητοποιήσουμε κατάλληλα το δίκτυο των ανθρώπων μας και να ευοδοθεούν οι προσπάθειές μας για την Κύπρο». Στο μνημόνιο διατυπωνόταν το αίτημα για πενταετή δέσμευση ύψους 200.000 δολαρίων το χρόνο, ένα απλό εκατομμυρίο. Η διαρροή του κειμένου αυτού, το οποίο η *Journal* χαρακτήρισε με καυστικότητα ως «ποταπή έκκληση αμερικανού πολίτη προς αρχηγό κράτους για άσκηση επιρροής στην Κογκρέσσο σε θέματα αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής», αποτέλεσε μυστήριο. Το κύριο αποτέλεσμα ήταν να διαταχθεί έρευνα για να εντοπιστεί η πηγή της διαρροής.

Ας δούμε, όμως, τα πεπραγμένα. Το κυρίαρχο θέμα γλίστρησε τόσο χαμηλά στην ημερήσια πολιτική διάταξη της Ουάσιγκτον ώστε μερικές φορές φαίνεται να είναι ουσιαστικά ανύπαρκτο. Το υπουργείο Αμύνης και το Σταίιτ Ντεπάρτμεντ μιλούσαν ανοιχτά για το ότι υπάρχει «βόρειος Κύπρος» και «νότιος Κύπρος» ή, μερικές φορές, «ελληνική» ή «τουρκική» Κύπρος.

Μόνο σε πολύ επίσημες περιπτώσεις όπου πρέπει να τηρηθεί το πρωτοκόλλο ενθυμούνται ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες αναγνωρίζουν τη νόμιμη υπαρξη μιας μόνης Δημοκρατίας στο νησί. Αλλά στο μυαλό των κρατικών αξιωματούχων η διχοτόμηση αποτελεί γεγονός επικυρωμένο.

Η ελληνική θέση απέναντι στα Σκόπια είναι πιθανότατα αυτό που γελοιοποίησε περισσότερο από κάθε άλλο μια σύμμαχισή της στα μάτια των Αμερικανών. Η δε στρατεία για την αλλαγή αυτής της αντίληψης, την οποία ανέλαβε η Ελλάδα, θεωρείται από τους ειδικούς ως η πιο ερασιτεχνική



μεταμένη παρουσία στην οικονομική ζωή της ελληνικής κοινότητας στην Αμερική δεν συνεπάγεται ότι έχει ισχυρό και παρεμβατικό ελληνικό «λόμπυ» – που, ιδιαίτερα σήμερα, είναι κλεισμένο στο καβούκι του.

και ατελέσφορη που διεξήχθη ποτέ. Ήδη η εκστρατεία αυτή δεν κατάφερε να αποδώσει ούτε ένα έξιπνο άρθρο ή πιστευτή διαφημιστική καταχώριση σε μερίδα. Η εκστρατεία αυτή βασίστηκε σε αλλόκοτη και μερικές φορές υστερημένη επίκληση της αποκλειστικής «ελληνικότητας», ενώ ένα πολύ καλό επιχείρημα θα ν οι αποσταθεροποιητικές και συνακόθες υπόγειες επιπτώσεις της διπλωματίας του Κύρο Γκλιγκόρφ. (Ήταν πραγματικά αξιοθέατο να βλέπει κανείς τους ηνες λοιπίστες να οργώνουν πάνω-κάτω την πόλη καταγγέλλοντας το εθνικιστισυντηρητικό καθεστώς των Σκοπίων ως ανο του κομμουνισμού σε μια εποχή ο Ψυχρός Πόλεμος είχε τερματιστεί.) μεταξύ σημειώθηκε αισθητή αμερικανική «γλίση» προς την Αλβανία και μια μερμένη ουδετερότητα (αν όχι κάτι περισσότερο) στο θέμα του Αιγαίου.

ε την ανανέωση της συμφωνίας για τις ατιωτικές βάσεις των Αμερικανών και την πλήρη αναγνώριση του Ισραήλ εκ ους της Ελλάδας – δύο από τα βασικά ήματα των Αμερικανών που πίεζαν ισχυρά την Αθήνα μέσω της ηγεσίας ελληνο-αμερικανικού λόμπυ– η Ουάσι-ον απέκτησε την αίσθηση ότι μπορούσε θεωρεί την Ελλάδα ως δεδομένη. Και

εφόσον κανείς δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι εκπροσωπεί την «ελληνική ψήφο» είτε στο εκλογικό σώμα είτε στους διαδρόμους του Κογκρέσου, το γεγονός αυτό φαινόταν για την αμερικανική κυβέρνηση ασφαλές στοίχημα. (Οι Ελληνοαμερικανοί ψήφισαν τον Μάικλ Δουνάκη στην ίδια ακριβώς

«Το Κυπριακό έχει γλιστρήσει τόσο χαμηλά στην ημερήσια πολιτική διάταξη της Ουάσιγκτον ώστε, μερικές φορές, φαίνεται να είναι ανύπαρκτο».

αναλογία με τους άλλους Αμερικανούς, ενώ η εγγραφή στους εκλογικούς καταλόγους στην Αστόρια δεν είναι ούτε κατά κεραία ποσοστιαία υψηλότερη σε σχέση με οποιοδήποτε άλλο μέρος).

ΓΙΑΤΙ ΔΕΝ ΕΙΜΑΣΤΕ ΟΠΩΣ ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ;

Σε ελληνο-αμερικανικές συναθροίσεις, δημόσιες και ιδιωτικές, ακούει κανείς την ίδια επωδό: «Αχ, και να μπορούσαμε να μοιάσουμε στο ισραηλινό λόμπυ!». Όλα τα λόμπυ φυσικά ζηλεύουν κατά κάποιον τρόπο το ισραηλινό, αλλά υπάρχουν ορισμένοι λόγοι που μια τέτοια σύγκριση είναι και θα είναι πάντα παράλογη.

1. Το Ισραήλ είναι μια χώρα διατεθειμένη, σε διαφορετικές συνθήκες, είτε να καθυποτάσσεται ολοσχερώς στις ΗΠΑ είτε να φιλονικεί μ' αυτές ανοιχτά. Η Ελλάδα έχει κατ' επανάληψιν δείξει ότι δεν επιθυμεί το δεύτερο ενώ ελάχιστοι υπάρχουν που θα υποστήριζαν πως πρέπει να κάνει το πρώτο. Επιπλέον, το Ισραήλ διαθέτει την ευχέρεια αυτή λόγω της στρατηγικής του σημασίας για τις Ηνωμένες Πολιτείες, πράγμα που δεν ισχύει για την Ελλάδα (ενώ, όσο λυπηρό κι αν είναι, ισχύει για την Τουρκία).

2. Το Ισραήλ χρηματοδοτείται σε μεγάλο βαθμό από τις Ηνωμένες Πολιτείες και από την αμερικανική-εβραϊκή κοινότητα, αλλά η κοινότητα αυτή δραστηριοποιείται χωρίς να υποτάσσεται στην Ιερουσαλήμ ή στο Τελ Αβίβ. Η Ελλάδα δεν χρηματοδοτείται από την Αμερική ούτε από τους Ελληνοαμερικανούς, αλλά αντίθετα υπάρχει στήριξη στο «εθνικό» της λόμπυ. Όταν ο Ευάγγελος Αβέρωφ ζήτησε μετά το 1974 από τους Ελληνοαμερικανούς να μαζέψουν χρήματα για την αγορά δύο πολεμικών πλοίων, το αποτέλεσμα ήταν... απογοητευτικό.

3. Μολονότι οι Εβραίοι Αμερικανοί στη συντριπτική τους πλειοψηφία ψηφίζουν τους Δημοκρατικούς, η ψήφος τους δεν θεωρείται ως δεδομένη, οι δε δραστηριότητές τους ως πολιτικών ακτιβιστών και χορηγών, είτε εκπροσωπούν τον εαυτό τους είτε άλλους, επαινούνται κατά κόρον και χαιρούν σεβασμού από όλα τα πολιτικά κόμματα.

4. Αν αφήσουμε κατά μέρος τα αντι-σημι-

τικά στερεότυπα, οι εβραϊκές οργανώσεις δεν ανακατεύουν τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες – κατά κανόνα.

5. Από πολιτική και οργανωτική άποψη υπάρχει μεγάλη ποικιλία στις αμερικανικές-εβραϊκές ομάδες. Αλλά οι διαφορές τους δεν τις εμποδίζουν να δείχνουν εντυπωσιακή ενότητα και πειθαρχία όταν πρόκειται να αποφασίσουν για κάποιο «εθνικό ζήτημα». Μόνο πρόσφατα, ανακαλώντας προφανώς τις τεράστιες διαφορές με την εσωτερική πολιτική του Ισραήλ, άρχισε να διεξάγεται ανοιχτός δημόσιος διάλογος για την ακολουθητέα πολιτική.

Μια γρήγορη ματιά στα σημεία αυτά (τα

οποία θα μπορούσαν να επεκταθούν) πρέπει να είναι αρκετή για να καταλάβει κανείς αυτό που θέλω να πω.

ΜΙΑ ΕΝΔΕΙΞΗ ΦΩΤΟΣ

Υπήρξαν ενίοτε επιτυχίες για τα ελληνικά θέματα στην Ουάσινγκτον. Θα μπορούσαμε να επισημάνουμε τις προσπάθειες του **Ηλία Π. Δημητρακόπουλου** στο θέμα της Κύπρου και στο θέμα του εμπάργκο όπλων κατά της Τουρκίας, στη δεκαετία του '70, καθώς και για την απομόνωση της χούντας προηγούμενως.

Θα πρέπει, ωστόσο, να προσθέσουμε ότι ο Δημητρακόπουλος, συνήθως εργαζόταν παρά τις αντιρρήσεις, και ακόμα και ενα-

ήταν δυνατές: μια στάση αρχής ή η εγκατάλειψη του Fenton. Συνέβη το δεύτερο. Μισθώθηκαν οι υπηρεσίες μιας άλλης εταιρείας, της «*Edelman and Company*», που ως τότε είχε γίνει γνωστή για τη μεγάλης αποτελεσματικότητας δημοσιότητα που είχε επιτύχει υπέρ της στρατιωτικής κυβέρνησης της Τουρκίας. Τέτοιου είδους κινήσεις τρέφουν τον κυνισμό της Ουάσινγκτον, πράγμα που δεν αντέχει η περίπτωση της Ελλάδας.

Επακολούθησε η κατά καιρούς ταπείνωση αυτή που είναι γνωστή στην αγορά ως «*τρέλα της μιας σελίδας*», δηλαδή οι ολοσέλιδες διαφημιστικές καταχωρίσεις – που κόστιζαν 56.000 δολάρια π.χ. στην εφημε-

«Η ελληνική θέση απέναντι στα Σκόπια είναι, πιθανότατα, αυτή που γελοιοποίησε περισσότερο από καθετί άλλο μια σύμμαχη χώρα στα μάτια των Αμερικανών».

ντίον της ελληνοαμερικανικής ηγεσίας.

Η Ηπειρωτική Επιτροπή του **Nicholas Cage**, για να φέρω ένα άλλο παράδειγμα, έκανε σοβαρή δουλειά αποκαλύπτοντας τη στημένη δίκη των Ελληνοαλβανών της Ομόνοιας στα Τίρανα. Αλλά εάν κανείς υπερασπίζει σθεναρά τα ανθρώπινα δικαιώματα και αν είναι αποφασισμένος κι έχει καλές διασυνδέσεις, θα πρέπει να είναι σε θέση να προωθήσει κάπως τις υποθέσεις του στην Ουάσινγκτον, ασχέτως του εάν είσαι Έλληνας ή όχι. Είναι, πράγματι, πολύ δύσκολο να αποδώσουμε τις επιτυχίες αυτές σ' αυτό που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε «λόμπυ».

Ορισμένες φορές, η απλή ανικανότητα ή αφέλεια μπορεί να καταστρέψει τα πάντα και σε κάνει να κλαις.

Στη δεκαετία του '80, με τη θέση της Ελλάδας να είναι εξαιρετικά δυσχερής στην Ουάσινγκτον, η κυβέρνηση του **Ανδρέα Παπανδρέου** μίσθωσε τις υπηρεσίες της εταιρείας δημοσίων σχέσεων «*David Fenton Associates*». Μ' αρέσει ο **David Fenton** και θα 'θελα πράγματι περισσότερα άτομα που ασχολούνται με τις δημόσιες σχέσεις να του μοιάζουν. Αλλά εκείνο τον καιρό είχε και τις δημόσιες σχέσεις της κυβέρνησης της Νικαράγουα των Σαντινίστας με την οποία η κυβέρνηση Ρέγκαν-Μπους βρισκόταν σε κατάσταση ακήρυχτου πολέμου.

Έτσι, ο Fenton ελάχιστες πιθανότητες είχε να ακουστεί. Όταν το γεγονός αυτό επισημάνθηκε στον Παπανδρέου, δύο στάσεις

ρίδα *New York Times*. Ο σαστισμένος αναγνώστης της εφημερίδας, ξεφυλλίζοντας τις σελίδες, βλέπει κάποια παλιά φωτογραφία από στρατόπεδο προσφύγων στην Κύπρο ή κάποιο αρχαίο νόμισμα του Φιλίππου του Μακεδόνα και από κάτω ένα κείμενο όπου διατυπώνεται κάποιο αναπαλλοτρίωτο ελληνικό αίτημα. Μπορεί να βρούμε και το δυσκολονόητο όνομα κάποιας οργάνωσης ή κάποια έκκληση προς τους αναγνώστες να γράφουν στον πρόεδρο των Ηνωμένων Πολιτειών για τα αισθήματά τους περί της υπόθεσης.

Αυτό όλο κι όλο. Μετά, σιωπή. Δεν υπάρχει συνέχεια, ούτε εμβάθυνση στο θέμα ούτε «διαφήμιση». Κι αυτό ενοχλεί αφάνταστα τον σκληρά εργαζόμενο ακόλουθο Τύπου στον οποίο αναφέρθηκα πιο πάνω, του οποίου ο ετήσιος προϋπολογισμός αποτελεί ένα μικρό κομμάτι του ποσού που ανέφερα για μια ολοσέλιδη διαφημιστική καταχώριση.

Ο ίδιος ελάχιστα χρήματα διαθέτει ακόμα και για να κεράσει ένα σουβλάκι έναν έντιμο αμερικανό δημοσιογράφο. «*Δίνονται προμήθειες γι' αυτές τις ολοσέλιδες διαφημιστικές καταχωρίσεις*», μου είπε. «*Εκεί πάνε τα λεφτά. Καθένας παίρνει το μερίδιό του. Πρόκειται για ρουσφέτι*». Καταλαβαίνω τον πόνο του.

Τα χρήματα που ξοδεύτηκαν σ' αυτές τις μάταιες διαφημιστικές καταχωρίσεις πιθανότατα είναι αντιπαραγωγικά. Θα μπορούσαν εξίσου να ριχτούν στο στόμα μιας περαστικής φάλαινας. Το ίδιο θα 'κανε.

Η ΑΛΛΗ ΟΨΗ ΤΟΥ ΝΟΜΙΣΜΑΤΟΣ

Να 'ναι άραγε πολύ σκληρή αυτή η άποψη;

Την εποχή που εκφωνούσα λόγους για την Κύπρο και τη Μακεδονία, γνώρισα την «άλλη πλευρά» αρκετά καλά. Έκανα μερικά τηλεφωνήματα στην πολύ επιτυχημένη εταιρεία δημοσίων σχέσεων στην Ουάσινγκτον, την «*Hill and Knowlton*», η οποία εδω και μια δεκαετία εκπροσωπεί την τουρκική κυβέρνηση, και κατάφερα να πάρω ορισμένες ενδιαφέρουσες δηλώσεις στελεχών της υπό τον όρο της ανωνυμίας.

«*Οι Έλληνες είναι πολύ καλοί στην κινητοποίηση της κοινότητάς τους*», μου είπε κάποιο παλιό στέλεχος της εταιρείας. «*Ουδέποτε θα μπορούσαμε να ανταγωνιστούμε τον Andy Manatos σ' αυτό. Ο τούρκος προσβευτής ρώτησε κάποτε πώς θα μπορούσαμε να τον νικήσουμε και του είπα: "Εξοχότητε, είναι πολύ απλό. Θα έπρεπε να είχα μεταναστεύσει ένα εκατομμύριο Τούρκους στις Ηνωμένες Πολιτείες το 1900". Γέλασε, μάλλον πικρόχολα*».

Αλλά οι Τούρκοι έχουν καταφέρει να στρέψουν υπέρ αυτών τη δική τους αίσθηση εθνοτικού και πολιτιστικού αυτοοικτιρμού. «*Δεν θα μπορούσαμε ποτέ να ανταγωνιστούμε τους Έλληνες στο Κογκρέσο*», μου είπαν από την εταιρεία, «*αλλά συχνά μπορούσαμε να υπερισχύσουμε σε επιχειρήματα στο υπουργείο Εξωτερικών και στο υπουργείο Αμύνης. Και στο κάτω-κάτω υπερισχύσαμε σε όλα τα καίρια ζητήματα*».

Λίγες μέρες πριν γίνει αυτή η κουβέντα σε μια ψηφοφορία που έγινε στις 5 το πρωί για ένα νομοσχέδιο περί εξωτερικής βοήθειας, η Τουρκία υπέστη σοβαρές περικοπές στα κονδύλια που προορίζονταν γι' αυτή. Με πρωτοβουλία του **John Porter** από το Ιλλινόις, τα κονδύλια για την Τουρκία περικόπηκαν όταν κανείς δεν πήρε χαμπάρι. Η σύζυγος του Porter, που δεν είναι Ελληνίδα, συγκινήθηκε πολύ από το γυναικείο κυπριακό κίνημα «*Woman's Walk Home*». Αυτή και ο σύζυγός της το έκαναν από αγάπη. Τα μέλη της εταιρείας «*Hill and Knowlton*» τους φιλοξένησαν στην Τουρκία, τους γνώρισαν στον **Ραούφ Ντενκτάς**, τους έκαναν τις καλύτερες περιποιήσεις. Αλλά εις μάτην.

Ο Andy Manatos ξόδεψε αρκετό χρόνο για να τους κρατά ενημέρους των εξελίξεων. Κι όμως, αυτό που πραγματικά τους έκανε να κινητοποιηθούν ήταν η άμεση αυθεντική, προσωπική ανάμειξη, κάτι που κανένα είδος λόμπυ ή «πίεση» δεν μπορεί ποτέ να εξαγοράσει. Μήπως υπάρχει σ' αυτή την περίπτωση κάποιο μάθημα που πρέπει να μάθουμε;

«την ξεχνάς», μου είπε κάποιο άλλο πα-
στέλεχος της εταιρείας «Hill and
owlton», «ότι αν και οι Έλληνες απογοη-
θηκαν στο θέμα της Κύπρου και μολονό-
α έκαναν θάλασσα με το ζήτημα της Μα-
λονίας, κράτησαν την αναλογία 7 προς
10. Ακούει κανείς αυτό το θέμα αρκετά
γυμνά. Ουδέποτε κατάλαβα πόσο πραγμα-
τική νίκη ήταν αυτή η αναλογία. Η λύση της
αναλογίας 7 προς 10 αποτελεί την έκβαση
της ήττας, πράγμα που πολλοί τείνουν να
παραβλέπουν».

Κωνσταντίνος Καραμανλής, αισθανό-
μαι ότι η απόφαση του Κογκρέssου για
την επιβολή εμπάργκο όπλων κατά της
Τουρκίας επρόκειτο να αρθεί, και όντας
απογοησμένος για το μέλλον των ελληνοαμερι-
κανικών σχέσεων, άδραξε τη συμφωνία
της 7 προς 10 απ' τα μαλλιά, ως
κατάστατο. Μ' αυτό τον τρόπο έδειξε
ότι ούτε οι Έλληνες δεν ενδιαφέρονταν
πολύ για το εμπάργκο. Τους Κύπριους,
παραδείγματι, ουδείς τους συμβουλεύ-
ε περί αυτού. Και παρά το γεγονός ότι η
αναλογία αυτή δίνει περισσότερη (αναλο-
γία) στρατιωτική βοήθεια προς την Ελλά-
δα σε σχέση με την Τουρκία, η αναλογία
ή έχει δύο αθέλητες επιπτώσεις: Τρέφει
την αρχήν την πικρία στις τάξεις του «ελ-
ληνικού λόμπυ», πικρία που εκδηλώνεται
σε άλλες περιπτώσεις μέσα στο αμερικανι-
κάτεστημένο και, δεύτερον, «εδραιώνει
την ηθική» και την πρωταρχικότητα της
Τουρκίας και της ελληνικής εξάρτησης, θέ-
τας μια αμερικανική σφραγίδα συνέρ-
χας σ' ένα συσχετισμό των δυνάμεων που
αποτελεί το πραγματικό μέρος του προβλή-
ματος.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ

αποσπασμένο –όπως έγινε– από ευρύτε-
ρη βαθύτερες πολιτικές συμμαχίες το φι-
ελληνικό «λόμπυ» είναι σήμερα ανέκα-
τα βγει από το καβούκι του, είτε από τη
ή του στενή εθνική κοινότητα ή το γνω-
πλάσιο.

Η οργάνωση *United Hellenic American
Progress* του **Andrew Athens** «προδίδει»
προέλευσή της από το Σικάγο και βασί-
λει στην επιβράβευση όσων μελών του
Κογκρέssου ψηφίζουν σωστά, τη στιγμή
που μια τέτοια δραστηριότητα είναι υπερ-
βολική και αλόγιστη και πολλοί στην Αμε-
ρική την αποδοκιμάζουν δημόσια.

Η οργάνωση του *American Hellenic
Institute* του **Ευγένιου Ρωσσίδη** θεωρείται
μετά ενεργητική αλλά και πολιτικά πολύ
παρατηρητική, πολύ αναμειγμένη με ιδιωτι-
σμούς, καθώς και βεβαρημένη με

εθνικιστικό, ακόμα και με «φιλοχουντικό»
παραλθόν.

Μερικοί Έλληνες μεγιστάνες του πλούτου
ανακατεύονται σποραδικά (από τότε που ο
Καραμανλής τους το υπέδειξε ως ένδειξη
έμπρακτης μεταμέλειας και αποκατάστα-
σης, μετά το 1974, για τη φιλοχουντική τους
στάση) αλλά χωρίς σοβαρά αποτελέσματα.
Μερικές φορές, μάλιστα, εκδηλώνονται
και ζηλοτυπίες για το ποιος τελικά θα φα-
νεί και θα χρεωθεί κάθε επιτυχία. Η Αρχιε-
πισκοπή, που σύντομα θα εισέλθει στη μετά
τον Ιάκωβο εποχή, έχει επίσης ζημιωθεί
στο παρελθόν λόγω διαφορών της και δια-
μάχης με την Αθήνα.

Εν συντομία, η αργή δράση είναι πε-
ριορισμένη και συνεχώς συρρικνώνεται. Κι
έτσι έχουμε όλο και περισσότερες ελλήνι-
κές ομάδες να ανταγωνίζονται για όλο και
μικρότερα πράγματα. Χαρακτηριστικό εί-
ναι πρόσφατο παράδειγμα για το ποιος θα
φωτογραφιζόταν με τον Μπιλ Κλίντον! (Το
σοφό πολιτικό αξίωμα που επικρατεί στην
Ουάσιγκτον είναι ότι πολλά πράγματα
μπορούν να γίνουν στο βαθμό που κανείς
δεν φαίνεται ότι τα πέτυχε).

Στο μεταξύ, επαγγελματίες διπλωμάτες
από την Ελλάδα και την Κύπρο έχουν την
αίσθηση ότι βραχυκυκλώνονται από τις
δραστηριότητες ενός λόμπυ που έχει γίνει
αυτοσκοπός. Πολλά ταλαντούχα άτομα
έχουν «αποσυρθεί» και πολλοί εν δυνάμει
χρήσιμοι και πρόθυμοι σύμβουλοι έχουν
ορκιστεί να μην ανακατευθούν ξανά ή κα-
θόλου.

Έχω συνείδηση ότι, ως κάποιος που δεν
είναι Έλληνας αλλά φιλέλληνας, όλα αυτά
ενοχλούν την αίσθηση αναλογίας, αυτήν
την πιο βασική από τις ελληνικές αρετές.
Πίσω από την πλάτη της Ελλάδας λένε ότι
συμπεριφέρεται ως μια αλαζονική υπερδύ-
ναμη ενώ η πραγματικότητα βοά ότι είναι
μια φτωχή και ευάλωτη χώρα. Εύπιστοι πο-
λίτες στην Ελλάδα και την Κύπρο παρω-
θούνται να δίνουν τεράστια ποσά για «πα-
τριωτικούς» σκοπούς, χωρίς καμιά διασφά-
λιση ότι τα χρήματα αυτά θα ξοδευθούν
σωστά. Τα πολιτικά προβλήματα συζητού-
νται μόνο σ' έναν στενό κύκλο στον οποίο
δεσπόζουν όσοι ισχυρίζονται παραπλανη-
τικά ότι έχουν «πρόσβαση» και «βαρύτητα»
στην Ουάσιγκτον.

Στα λίγα χρόνια που πέρασαν δεν σημει-
ώθηκε καμιά μεγάλη κρίση για να τεθούν
όλα αυτά σε δοκιμασία. Θα έπρεπε όμως
τώρα να υπάρξει κάποια συζήτηση για τις
προτεραιότητες, και μάλιστα εν ευθέτω
χρόνω. Διαφορετικά, σύντομα θα κληθού-
με για μια άλλη νεκροψία.

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Σειρά:

(Φιλοσοφία - Κοινωνιολογία)

D.M. MacDOWELL

Καθηγητής Πανεπιστημίου

ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

D. M. MacDOWELL

ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ



ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ:
Νίκος Κονομής



ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Προσφορά στον Πολιτισμό

Ιπποκράτους 8 Αθήνα

Τηλ.: 36.27.318

ΤΟ ΠΟΤΑΜΙ δεν γυρίζει πίσω

Δηλώσεις

Πλειοδοσία δηλώσεων πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την αποκλιμάκωση της κρίσης με την Τουρκία στο Αιγαίο. Το ωραιότερο, πάντως, το ζήτησε ο (εθνικόφρων, τελικά...) Μιλτιάδης Έβερτ.

Έκανε αυστηρή κριτική στην κυβέρνηση, πώς και πιαστήκαμε κώτσοι και υψώθηκε η τουρκική σημαία στη βραχονησίδα Ίμια, κι ύστερα απαίτησε με έμφαση, ούτε λίγο ούτε πολύ, να εγκατασταθεί στο βράχο αστυνομική δύναμη!

Δεν σκέφθηκε κανείς να τον κραάξει δυνατά. Αποτέλεσμα: τα άσφαιρα πυρά του να ηχήσουν σαν κρόταλα στη Βουλή, όταν αποκαλούσε με περίσσια ευκολία «προδότες» όσους είχαν την ατυχία να χειριστούν μόνονι τους το θέμα της κρίσης – και δεν είχαν την ευφυΐα να φωνάξουν και τους κ. Έβερτ και Σαμαρά, να χειριστούν από κοινού το θέμα και από κοινού να επιμεριστούν τις ευθύνες.

«Μαζί ετρώγομεν...»

Ο Λυκαβηττός, η οργάνωση που χτυπάει (με αφίσες στην πόλη) και... τρέχει, έκανε αυτές τις μέρες την πιο εύστοχη παρέμβασή της. Προς τούτο, βεβαίως, επινόησε ανορθόγραφόν τι και έμμετρον – με τον τρόπο του αξέχαστου Μποστ.

*«Μαζί ετρώγαμεν
μαζί επίνομεν,
τώρα έπεσεν ο Αντάν
όλοι τον πτύνομεν.»*

Εντρεπόμεθα, βεβαίως, ολίγον, αλλά πάντως τον πτύνομεν. Πάντα με τον προσήκοντα σεβασμόν, βεβαίως...

Ποιος διοικεί

Ανακουφίστηκαν πολλοί αριστεροί που παραιτήθηκε (όπως παραιτήθηκε) ο Ανδρέας και, τώρα, με το εκσυγχρονιστικό προσωπείο του Σημίτη, λέει, κόμματα όπως ο Συνασπισμός έχουν πρόβλημα: πώς θα δείξουν ότι ο πολιτικός τους λόγος είναι διαφορετικός από τον χαμηλών τόνων πολιτικό λόγο της κυβέρνησης.

Πρόβλημα. Δυσεξίγητο; Για όσους πελαγοδρομούν στα κλισέ της κοινωνιολογίας και των πολιτικών επιστημών, ίσως. Για άλλους που, πιο ελεύθεροι, δεν καλουπώνουν τη σκέψη τους, οι εξηγήσεις είναι πιο προφανείς.

Ανάμεσα στους τελευταίους είναι και ο συγγραφέας Πάνος Θεοδωρίδης. Στο τελευταίο τεύχος του περιοδικού *Ερουργέμ* (τχ. 3, Δεκ. 1995), σε συζήτηση με άλλους συγγραφείς εκ Θεσσαλονίκης ορμωμένους, ο Πάνος Θεοδωρίδης, υπερβολικός έστω αλλά και ιδιαίτερα τολμηρός, καταθέτει και τα παρακάτω:

«Συζητούσαμε ποιος θα γράψει για τον άνθρωπο που επειδή ένα πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων του απαγόρευε να γίνει κλητήρας, έγινε μεγαλοεργολάβος. Γιατί όλη η Αριστερά έτσι απέκτησε τα χρήματά της. Αυτή η στιγμή η Ελλάδα διοικείται με χρήματα αριστερών...»

Νέα εποχή

Ενθουσιασμός στις τάξεις των εκσυγχρονιστών για τη «νέα εποχή» Σημίτη. Ένας ενθουσιασμός που, στις δημοσκοπήσεις, εκφράστηκε με πολύ υψηλά ποσοστά δημοτικότητας για τον νέο πρωθυπουργό – λίγο πριν πιάσει η πρώτη γερή νεροποντή που έπνιξε το Θριάσιο Πεδίο και τις πέριξ της καμένης Πεντέλης περιοχές, αλλά και λίγο περισσότερο πριν κληθεί η κυβέρνηση να αντιμετωπίσει τη μείζονα ελληνο-τουρκική κρίση.

Σήμερα, πιο ώριμοι, ακόμα κι όσοι ανακουφίστηκαν από την «έκλειψη» της κυρίας Δήμητρας, του περιβάλλοντός της και του Μεγάλου Αρχηγού και συζύγου της, πώς θα αισθάνονταν αν ο μαρκαδόρος τους υπενθύμιζε (μ' ένα σύνθημα από το παρελθόν, που ξαναείδαμε γραμμένο σε τοίχο δρόμου περίξ των Εξαρχείων) την πλάνη που ωθήθηκαν να ελπίσουν; Γράφει ο μαρκαδόρος (που διαθέτει μνήμη ελέφαντα, σε αντίθεση με τις αμνήμονες νησίδες πληροφόρησης, οι οποίες διαμορφώνουν και τις τάσεις της κοινής γνώμης):

ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ

*Προχώρα πιο ΔΥΝΑΤΑ και πιο ΓΡΗΓΟΡΑ Κώστα, αρέσκεις στο λαό
Και ένα... γάιδάρο να
έβαζαν στη θέση του
πρωθυπουργού ο κόσμος
θα τον προτιμούσε από
την... πορνομηνή*

ΨΕΥΤΙΚΑ μεν τα γκάλοπ, αλλά σίγουρα ενδεικτικά της λαϊκής θέλησης και απόφασης να απαλλαγεί οριστικά από Ανδρέα, Μιμή και Μιμικούς...

ΤΑ τελευταία γκάλοπ που... ΑΠΟΓΕΙΩΝΟΥΝ στο 85% τον Κώστα Σημίτη και αρκός ΔΙΚΑΙΩΝΟΥΝ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΑ την εφημερίδα μας και κυρίως τον ΑΓΩΝΑ μας εναντίον του προηγούμενου ΣΑΠΙΟΥ και ΔΙΕΦΘΑΡΜΕΝΟΥ καθεστώτος του Ανδρέα και της Μιμής, το οποίο ΠΡΩΤΟΙ και ΜΟΝΟΙ ΠΟΛΕΜΗΣΑΜΕ και τελικά, κόρη στις αποκαλύψεις μας ΓΚΡΕΜΙΣΑΜΕ και γλτώσαμε το ΠΑΣΟΚ και κυρίως τον τόπο από παραπέρα ΕΞΕΥΤΕΛΙΣΜΟ και ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ. Αλλωστε, όταν η Αριστερή άρσση τη ΜΑΧΗ για το ΓΚΡΕΜΙΣΜΑ του ΦΑΥΛΟΥ καθεστώτος των Μιμικών, έβλεπε ο σύν-

Το κύριο άρθρο στην Αυριανή της προηγούμενης Κυριακής. Σκεφθείτε και να μην τον υποστήριζε τον νέο πρωθυπουργό...

«Οι μέρες κυλούσαν η μία μετά την άλλη, ώσπου ήρθε η νέα εποχή. Ύστερα, οι μέρες κυλούσαν η άλλη μετά τη μία.»

Κι αν υπάρχουν ακόμα αισιόδοξοι, ένας άλλος μαρκαδόρος (τον κρατούσε χέρι προφανώς μαθητή), λίγο πιο πάνω, σε πεζόδρομο παράλληλο στη Διδότου, είναι ακόμα πιο απομυθοποιητικός:

«Ακόμα κι αν ο τελευταίος μαθηματικός κρεμαστεί με τ' άντερα του τελευταίου φιλολόγου, και πάλι θα 'χουμε προβλήματα»

ΠΑΣΟΚ, δύναμη

ΠΑΣΟΚ-δύναμη: Έτσι μας είπαν μετά τη δημοκρατική εκλογή νέου προέδρου ΠΑΣΟΚ, ενιαίο και αδιαίρετο, μας ξαναείπαν. Έφτασαν λίγες μέρες για να μετατραπεί η δύναμη σε αδυναμία, για να εκδηλωθούν φατρίες και κρυφές κεντρούφνες δυνάμεις. Μήπως τελικά η δύναμη του ΠΑΣΟΚ είναι η αδυναμία του; Μήπως τελικά εκείνο το πατερικό, «*Η γαρ δύναμις εν αδυναμία τελειούται*», εκφράζει το πραγματικό πρόσωπο του ΠΑΣΟΚ – ανδρεοπανδρεϊκού ή εκσυγχρονιστικού;

ο Αγύριος

ΟΚΤΑΒΙΟ ΠΑΣ

Ο ΛΑΒΥΡΙΝΘΟΣ

ΤΗΣ ΜΟΝΑΞΙΑΣ



Η μοναξιά, τό νά νιώθει κανείς καί νά ξέρεي ὅτι εἶναι
 ἰόνος, ἀπόμακρος ἀπό τόν κόσμον καί ξένος πρὸς τόν
 αὐτό του, χωριστός ἀπ' αὐτόν, δέν ἀποτελεῖ ἀποκλει-
 στικό χαρακτηριστικό τοῦ Μεξικανοῦ. "Ολοὶ μας, κά-
 ποια στιγμή τῆς ζωῆς μας, νιώθουμε μόνοι. Κι ἀκό-
 η χειρότερα: εἴμαστε μόνοι. Ἡ ζωὴ εἶναι ἀποκοπή
 π' αὐτό πού ἤμασταν καί βάπτισμα σέ αὐτό πού θά
 ἴνουμε, σέ ἓνα πάντα παράδοξο μέλλον. Ἡ μοναξιά
 ἴναι ὁ ἔσχατος κύκλος τῆς ἀνθρώπινης μοίρας. Ὁ
 ἄνθρωπος εἶναι τό μοναδικό ὄν πού νιώθει μόνο καί
 ὁ μοναδικό πού ἀποζητεῖ τοὺς ἄλλους.

... Σήμερα, ἡ ἐξουσία καταργεῖ τὴ μοναξιά, διὰ
 ὁμοῦ. Καί, μαζί μ' αὐτή, τόν ἔρωτα, παράνομη καί
 ρωϊκὴ μορφή μέθεξης. Ἡ προσπάθεια τοῦ ἔρωτα ἀπο-
 ελοῦσε ἀνέκαθεν πράξη ἀντικοινωνικὴ καί ἐπικίνδυ-
 η. Σήμερα ἀρχίζει νά γίνεται πραγματικὰ ἐπαναστα-
 ική.

ΟΚΤΑΒΙΟ ΠΑΣ

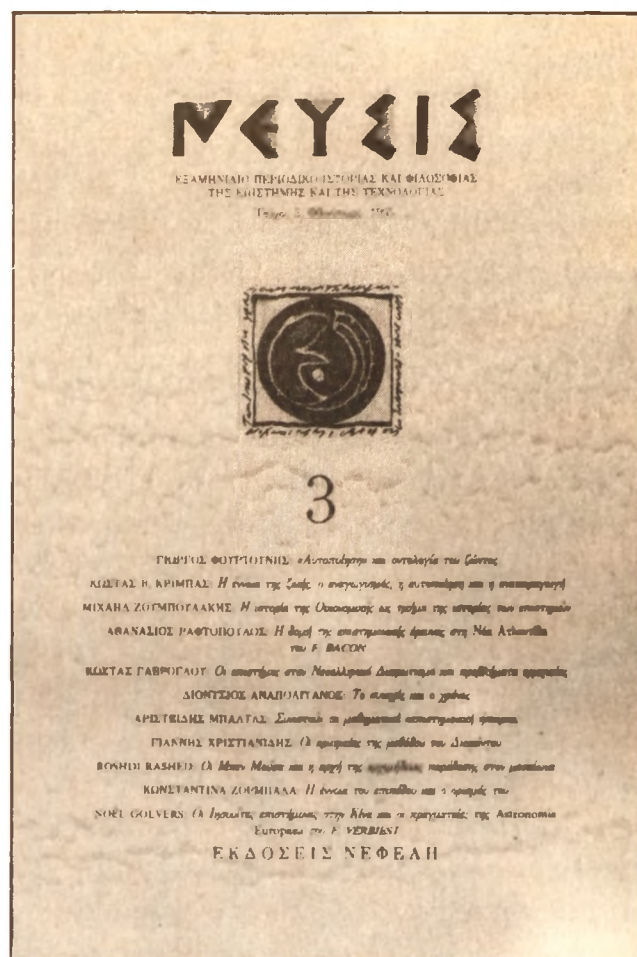
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

Σόλωνος 133, 106 77 Αθήνα
 Τηλ. 3806305, 3821813, Fax 3838173

ΝΕΥΣΙΣ

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ



Κυκλοφόρησε το 3ο τεύχος με κείμενα των:
 Γιώργου Φουρτούνη, Κώστα Κριμπά,
 Μιχαήλ Ζουμπουλάκη, Αθανάσιου Ραφτόπουλου,
 Κώστα Γαβρόγλου, Διονύσιου Αναπολιτάνου,
 Αριστείδη Μπαλτά, Γιάννη Χριστιανίδη,
 Roshdi Rashed, Κωνσταντίνας Ζορμπαλά,
 Noël Golvers, Ε. Νικολαΐδη, Φ. Βαλλινά,
 Α. Αποστόλου και Η. Μαρκολέφα.

Ένα περιοδικό χρήσιμο στον ερευνητή,
 τον επιστήμονα, τον καθηγητή, τον φοιτητή,
 στον καθένα που θέλει να πληροφορηθεί έγκυρα
 και υπεύθυνα για την ιστορία και τη φιλοσοφία
 της επιστήμης και της τεχνολογίας. Ένα
 περιοδικό που καλύπτει σημαντικό κενό στη φτωχή
 επιστημονική βιβλιογραφία της χώρας μας.

* * *

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

...Η άλλη άποψη στο βιβλίο

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6 ΑΘΗΝΑ 10680, ΤΗΛ.: 3607744,

Από την κριτική στην εξουσία

του Αλέξανδρου Καζαρία

Πανεπιστήμιο του Κόβεντρυ, Αγγλία

Ανέκαθεν υπήρξε μια σοβαρή αντίφαση ανάμεσα στο ιδεολογικό περιεχόμενο του «κοινωνικού εκσυγχρονισμού» των μεταρρυθμιστών του ΠΑΣΟΚ και στην πολιτική στρατηγική που οι ίδιοι χάραξαν για την άνοδό τους στην εξουσία: Ενώ ο χαρακτήρας του εκσυγχρονισμού που προσβέβουν στηρίζεται σε μια ανανεωτική κριτική κατά των συμβατικών πελατειακών/λαϊκιστικών μεθόδων της κρατικής εξουσίας, μέσα από «ένα πρόγραμμα αντιπαράθεσης και ρήξης με την πελατειακή νοοτροπία, τη συντεχνιακή αντίληψη, την κλειστή κοινωνία, τον πολιτιστικό απομονωτισμό, τη συγκέντρωση και εκμετάλλευση της οικονομικής εξουσίας, την έλλειψη κοινωνικής αλληλεγγύης»¹, η πολιτική στρατηγική που επέλεξαν για την υλοποίησή του στηρίχθηκε πρωταρχικά στον προσεταιρισμό των ιδίων εκείνων μηχανισμών με τους οποίους κηρύττουν πως επιθυμούν τη ρήξη. Σήμερα, μετά την εκλογή του κυριότερου εκπροσώπου τους στην πρωθυπουργία, τίθεται για πρώτη φορά στα σοβαρά από την αρχή της μεταπολιτεύσεως το ζήτημα των σχέσεων ανάμεσα στο όραμα μιας εκσυγχρονιστικής ανανέωσης της ελληνικής κοινωνίας και στα εμπόδια που αντιπαραθέτουν οι παραδοσιακές δομές του κράτους, του κυβερνώντος κόμματος και του ευρύτερου πλέγματος των κατεστημένων συμφερόντων που συνδέονται με αυτά. Παράλληλα, τίθεται επίσης και το ευρύτερο ζήτημα των επιπτώσεων που η άνοδος των εκσυγχρονιστών του ΠΑΣΟΚ θα έχει πάνω σε ολόκληρο το πολιτικό και κοινωνικό σύστημα της χώρας.

ΣΤΟ ΒΑΘΜΟ που αληθεύει η διάγνωση πως κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες οι δομές του πολιτικού μας συστήματος στηρίχθηκαν στις αντιφάσεις του πελατειακού/λαϊκιστικού τύπου άσκησης εξουσίας, όπου μια έντονα αυταρχική και κάθετη διαδικασία ενσωμάτωσης της κοινωνίας των πολιτών στο κράτος² συνυπήρχε με το μανδύα του λαϊκού οικείου πολιτικού λόγου, που κυρίως καλλιέργησε ο Παπανδρέου, η άνοδος των εκσυγχρονιστών του κ. Σημίτη σήμερα στην εξουσία μπορεί να εκληφθεί ως το ξεκίνημα μιας νέας περιόδου, όχι «ανατροπής», όπως ήδη επιπόλαια λέγεται, αλλά «αναστροφής» των δομών αυτών. Συγκεκριμένα, τη στιγμή αυτή υφίσταται μια αντίστροφη, σε σχέση με την προηγούμενή της, τάξη πραγμάτων στο πολιτικό μας σύστημα κατά την οποία μια αρκετά ελιτίστικη και στεγανοποιημένη ομάδα πολιτικών, που δεν συγκεντρώνει την πλατιά στήριξη και το λαϊκό έρεισμα που έχαιρε ο Παπανδρέου, είναι ταυτόχρονα φορέας ενός σχεδόν δογματικού προγράμματος για τον εκδημοκρατισμό του κράτους και το ξάνοιγμά του στην κοινωνία των πολιτών. Σχηματικά λοιπόν, θα μπορούσε να ειπωθεί πως το λαϊκιστικό, αυταρχικό πολιτικό σύστημα της εποχής του Παπανδρέου, ύστερα από την άνοδο των εκσυγχρονιστών του κόμματός του στην κυβέρνηση, έχει ξαναστηθεί με το κεφάλι προς τα κάτω.

Η ΝΕΑ ΑΥΤΗ διάταξη, που είναι βέβαιο πως θα διατηρηθεί τουλάχιστον

χιστον μέχρι και το επικείμενο Συνέδριο του κόμματος, υπήρξε αναμφίβολα το αναπόφευκτο αποτέλεσμα της πολιτικής στρατηγικής που εξαρχής επέλεξαν οι ίδιοι οι εκσυγχρονιστές και της οποίας βασικές παράμετροι υπήρξαν οι εξής:

- Μια εργαλειακή/τακτική σύλληψη των δομών εξουσίας μέσα στο κόμμα και στο κράτος, η οποία απορρέει από τις σοσιαλδημοκρατικές καταβολές τους. Συγκεκριμένα, η ομάδα αυτή των εκσυγχρονιστών υπήρξε πάντοτε πεπεισμένη πως τόσο ο μηχανισμός του ΠΑΣΟΚ όσο και οι πελατειακές/ γραφειοκρατικές δομές του κράτους, παρά τον έντονα κλειστό και παραδοσιακό τους χαρακτήρα, θα μπορούσαν τελικά να χαλιναγωγηθούν από την ομάδα τους χάρη στη δύναμη των ιδεών που διέπουν το πρόγραμμά της. Γι' αυτό και η ιδεολογική ρήξη που οι ίδιοι επαγγέλλονταν κατά των μηχανισμών αυτών ποτέ δεν τους απέτρεψε από την υποθέτηση μιας στρατηγικής πλήρους ταύτισης μαζί τους.

- Η άλλη παράμετρος υπήρξε η συνεπής αποχή από την ανάληψη οποιασδήποτε σοβαρής πρωτοβουλίας για την οργάνωση, η συστράτευση με μια πλατιά κίνηση πολιτών κι ομάδων ενδιαφέροντος (π.χ. στο συνδικαλιστικό χώρο, στη νεολαία, στο γυναικείο κίνημα κ.λπ.), έστω και μέσα από την προστατευτική στέγη του ΠΑΣΟΚ, με στόχο τη συγκέντρωση της απαιτούμενης νομιμότητας για το «κοινωνικό» πρόγραμμα του σοσιαλισμού που προσβέβουν και για την εξασφάλιση μιας ισχυρής βάσης στήριξης κατά τη διάρκεια της ρήξης που ισχυρίζονται πως θα επιφέρουν με τη νομενκλατούρα του ΠΑΣΟΚ και το πελατειακό κατεστημένο του κράτους. Αντίθετα, καθ' όλη την περίοδο της οργανωτικής τους δράσης διατήρησαν έναν αυστηρά στεγανοποιημένο ελιτισμό, ο οποίος τους εξασφάλισε τη στήριξη μέσα στις τάξεις του επιχειρηματικού κόσμου, των διανοούμενων και των ανωτέρων επαγγελματιών, δηλαδή σε εκείνες ακριβώς τις ομάδες που πάντοτε διέθεταν μεγάλη ικανότητα προσαρμογής απέναντι σε κάθε κυβέρνηση και που γι' αυτό ποτέ δεν θα υπάρξουν οργανικά συνδεδεμένες με τις αρχές του «κοινωνικού εκσυγχρονισμού».

ΑΣΦΑΛΩΣ ΥΦΙΣΤΑΤΑΙ ένα μεγάλο ερώτημα γύρω από το βαθμό στον οποίο μια εναλλακτική στρατηγική αντιπαράθεσης με το πελατειακό/λαϊκιστικό κατεστημένο θα ήταν πιο αποτελεσματική από την «εκ των έσω» κριτική που ως τώρα ακολούθησαν οι εκσυγχρονιστές του ΠΑΣΟΚ. Πράγματι, η εναλλακτική στρατηγική που από το 1989 ακολούθησε ένα κόμμα όπως ο Συνασπισμός, στο πλαίσιο ενός ριζοσπαστικού κοινωνικού εκσυγχρονισμού, τηρώντας πάντοτε σαφείς τις αποστάσεις του από το ΠΑΣΟΚ και το πλέγμα των κατεστημένων πελατειακών συμφερόντων, πέρα από ιδεολογική συνέπεια και καθαρότητα, απέδωσαν ελάχιστα χειροπιαστά πολιτικά οφέλη. Από την άλλη όμως, και στο βαθμό που πράγματι επιθυμούν τη ρήξη με το παρελθόν, το πρόβλημα παραμένει και για τους εκσυγχρονιστές στο ακέραιό του. Διότι πέρα από το πυροτέχνημα της ανόδου τους στην κυβέρνηση

άρχει ένα τεράστιο χάσμα ανάμεσα στην ονομαστική τους ουσία και στο πραγματικό αντίκρισμα της πολιτικής δύναμης να αντιστοιχεί σ' αυτήν. Δηλαδή, ενώ σήμερα πράγματι κυριαρχούν σε πολλές από τις καίριες κυβερνητικές θέσεις, καθώς και ορισμένες από τις ισχυρές κοινωνικές ομάδες, η δύναμη και η ισχύ τους πάνω στους κεντρικούς μοχλούς από τους οποίους και υποχρεωμένοι να μεταβιβάσουν το πρόγραμμά τους (Δ. Δι-
ψηση, Κόμμα, ΜΜΕ, Συνδικάτα κ.λπ.) είναι ελάχιστη. Εξίσου ελάχιστη παραμένει και η δύναμή τους μέσα στην ίδια την κοινωνία των πολιτών, η οποία, στο μεγαλύτερό της τμήμα, όχι μόνο δεν μιμερίζεται τις αρχές της ανανέωσης που προσβέπει η κυβέρνη-
ση αλλά αντίθετα, καθώς υποστηρίζεται από πολλούς πολιτικούς και κοινωνιολόγους¹, διέπεται από μια πολιτική κουλτούρα έντονου νικισμού, πολιτιστικού επαρχιωτισμού, αναξιοκρατίας, συντε-
σιακής νοοτροπίας και ανορθολογισμού, με άλλα λόγια από είνες ακριβώς τις αξίες που δημιουργούν προϋποθέσεις πλή-
θους εναντίωσης και αντίδρασης κατά του μεταρρυθμιστικού προγράμματος της κυβέρνησεως. Κι ενώ σε τούτο συγκεκριμένα σημείο βρίσκεται και η ουσία του σημερινού πολιτικού προ-
βλήματος της Ελλάδας, οι εκσυγχρονιστές του ΠΑΣΟΚ έδρασαν και η μετάβαση προς μια σύγχρονη, δημοκρατική κι ευημε-
ύσα κοινωνία να υπήρξε μονάχα πρόβλημα κακής ηγεσίας επιπροτείνοντας έτσι ως πανάκεια για την ανατροπή του αυταρ-
κού λαϊκισμού του Παπανδρέου το κριτικό και διαλογικό ήθος
J. K. Σημίτη και μερικών συνεργατών του.

ΤΟΣΟ, η ουσία του προβλήματος των αδυναμιών της ελληνικής κοινωνίας να μετασχηματιστεί σε μια εύπορη, ισόνομη και διε-
ώς ασφαλής δημοκρατία δεν βρίσκεται στην ηγεσία αλλά στις
ες τις δομές του κράτους του αρτηριοσκληρωτικού κομματικού
; συστήματος, καθώς και στη ρίζα των σαθρών αξιών που απο-
ρύν οι πολίτες μέσα στην οικογένεια, το σχολείο, τη δουλειά
ι την οργανωμένη διασκέδαση. Από την άποψη αυτή, η δί-
ωση στρατηγική που ακολούθησαν οι εκσυγχρονιστές του
ΑΣΟΚ, όπου αφενός πράγματι αναγνώρισαν την ύπαρξη αυ-
ν των προβλημάτων και τα κατονόμασαν, ενώ αφετέρου συνέ-
ευσαν πλήρως με τους μηχανισμούς που τα καλλιέργησαν, πέ-
από ηθικά διαφορούμενη, είναι πρωτίστως πολιτικά αφελής
ι απλουστευτική, αφού εναποθέτει όλο το βάρος της ανανέω-
ς όλου του πλέγματος των παγιωμένων καθημερινών πρακτι-
ν μιας κοινωνίας σε μια μικρή ομάδα ανθρώπων και σε μια
ιδιά από πετυχημένους τακτικούς ελιγμούς.

Μεταρρύθμιση «εκ των άνω» ή συμβιβασμός;

το βαθμό που το πρόγραμμα των εκσυγχρονιστών αποτολμη-
με τον τρόπο που οι -μάλλον γενικόλογες και μετριοπαθείς-
ογραμματικές δηλώσεις της κυβέρνησης θα ερμηνεύονταν από
οηγούμενες τοποθετήσεις των εκσυγχρονιστών, είναι φανερό
ς μεγάλες πολιτικές και κοινωνικές εντάσεις πρόκειται να δη-
ουργηθούν. Όμως εν όψει του κινδύνου των εντάσεων αυτών,
ο κυρίως προοπτικές εξέλιξης του πολιτικού συστήματος δια-
ίνονται ως επικρατέστερα ενδεχόμενες, και στην ιδεατή μορ-
τους θα μπορούσαν να συνοψιστούν ως οι εξής:

Μεταρρύθμιση εκ των άνω: Στην περίπτωση αυτή, οι εκσυγχρο-
πές του ΠΑΣΟΚ θα πρέπει να εξαπολύσουν μια ταχεία και ρι-
ή αναδιοργάνωση της δημόσιας διοίκησης, αναβάλλοντας για
γότερα το «μέτωπο» του Συνεδρίου, ούτως ώστε να βελτιώ-
ουν τις πιθανότητές τους να ελέγξουν το κόμμα. Κυρίως όμως, η
α της αλήθειας για τη μεταρρύθμιση που επιβουλεύονται, θα

έρθει τη στιγμή που θα κληθούν να κινητοποιήσουν τις κοινωνι-
κές δυνάμεις σε μια συστράτευση κράτους-κοινωνίας γύρω από
τις αρχές του ιδεολογικού τους προγράμματος. Κατά πόσο όμως
η κοινωνία των πολιτών θα αποδειχτεί έτοιμη να παραγάγει μια
μαζική δυναμική υπέρ του εκδημοκρατισμού και εξορθολογι-
σμού της δημόσιας ζωής, όντας «εκ των άνω» καθοδηγούμενη,
όταν μια τέτοια δυναμική δεν εκδηλώθηκε νωρίτερα, τότε που οι
εκσυγχρονιστές ήταν πλησιέστεροι στους πολίτες, είναι το κρίσι-
μο ερώτημα που θα κρίνει και το αποτέλεσμα ολόκληρου του εγ-
χειρήματός τους.

• **Συμβιβασμός με το πελατειακό κατεστημένο:** Αν το ενδεχόμε-
νο της αποτυχίας μιας πρώιμης ρήξης με το παλιό κατεστημένο εν
τέλει επικρατήσει, τότε, αναμφίβολα, θα υπάρξει στροφή και
από τις φιλόδοξες αρχές των εκσυγχρονιστών. Συνάμα, επειδή ο
χρόνος μέχρι τις εκλογές είναι επίσης σύντομος, αυτή η επιλογή
ίσως κριθεί και η ασφαλέστερη. Φυσικά, ο συμβιβασμός με το
παλιό κατεστημένο δεν πρόκειται να εκλάβει το χαρακτήρα
στροφής προς το λαϊκισμό και την εκτεταμένη άσκηση της πολιτι-
κής πελατείας, αφού οι εκσυγχρονιστές του ΠΑΣΟΚ παραμέ-
νουν μια ευαγγελιστικά προσηλωμένη ομάδα στις αρχές του
προγράμματός της. Ο συμβιβασμός της, επομένως, θα εκλάβει
κυρίως τη μορφή μιας διαχειριστικής/τεχνοκρατικής άσκησης της
εξουσίας, στη βάση της μετριοπάθειας και των επιλεκτικών μέ-
τρων, με τελικό σκοπό τη διακοσμητική απάλειψη των εμφανών
δυσλειτουργιών του παρελθόντος και την εξασφάλιση μιας στοι-
χειώδους κοινωνικής ανοχής εν όψει των επόμενων εκλογών.

ΣΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ, οι δύο αυτές προοπτικές εξέλιξης θα συ-
νυπάρξουν ως ενδεχόμενα για το μεγαλύτερο διάστημα που θα
μεσολαβήσει ως τις επόμενες εκλογές. Η τελική έκβαση της ση-
μερινής ενδιάμεσης κατάστασης όμως, όπου οι δομές του λαϊκι-
σμού έχουν μεν αναστραφεί, δίχως ακόμη να διαφαίνεται η όψη
της νέας περιόδου που πρόκειται να έρθει, σε τελική ανάλυση
πρόκειται να κριθεί από το βαθμό που μία εκ των δύο αυτών προ-
οπτικών θα επικρατήσει.

ΤΕΛΟΣ, είναι ανάγκη να ειπωθεί πως μέσα στην ίδια τη φύση κάθε
εκσυγχρονισμού υπήρξε πάντοτε μια ενδογενής τάση που τον κα-
θιστά πολύ ισχυρό ως μέθοδο κριτικής κατά της εξουσίας και ως
γενικού οράματος για ένα καλύτερο μέλλον. Συνάμα, κάθε μορ-
φή κρατικής εξουσίας πάντοτε έτεινε προς την προάσπιση της
καθεστηκυίας τάξεως και στη συντήρηση της κοινωνικής σταθε-
ρότητας, κι αυτό την καθιστά εν γένει αντίθετη προς κάθε κοινω-
νική ανανέωση και κριτική. Οι εκσυγχρονιστές της κεντροαρι-
στεράς, με επιτυχείς ελιγμούς και με την υπόσχεση πως ο χρόνος
θα είναι στο πλευρό τους, διατήρησαν έως τώρα έναν αισθητό
βαθμό κοινωνικής κριτικής, όντας ταυτόχρονα κοντά στην εξου-
σία. Σήμερα που αναλαμβάνουν το εγχείρημα της ταύτισης της
εξουσίας με την κοινωνική κριτική, ως στρατηγική πλέον δέσμευ-
ση, ο χρόνος έχει γίνει γι' αυτούς ο μεγαλύτερος αντίπαλος. Κι αν
η επικράτηση της εξουσίας του κράτους υπήρξε πάντοτε το κύριο
γνώρισμα κάθε πολιτικού συστήματος, η κριτική σκέψη και πρα-
κτική θα είναι πάντα ο μόνος λόγος ύπαρξης για κάθε κοινωνία.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. Κ. Σημίτη, *Για μια ισχυρή Κοινωνία - Για μια Ισχυρή Ελλάδα* 1995, σ.117.
2. Βλ. Ν. Μουζέλη, *Κοινοβουλευτισμός και Εκβιομηχάνιση στην Ημι-Περιφέ-
ρεια* 1986, και του ιδίου *Ο Εθνικισμός στην Ύστερη Ανάπτυξη*, 1995.
3. Ο Ν. Διαμαντούρος έχει εκτεταμένα κάνει λόγο για τη λεγόμενη underdog
culture, στην οποία αποδίδει τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ * 1995 * ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανθολογία * 20 + 1 ιστορίες
από το διαγωνισμό του Elle
- Μίμης Ανδρουλάκης * Ο σωσίας και οι δαίμονες του
πάθους (Αλλόκοτες ιστορίες)
- Βασίλης Γκουρογιάννης * Μήδεια
- Δημήτρης Δειλινός * Στη γη του έρωτα
(Μυθιστόρημα)
- Αίλυ Εξαρχοπούλου * Σοφίας το ανάγνωσμα
(Μυθιστόρημα)
- Ζυράννα Ζατέλη * Στην ερημιά με χάρι
(Διηγήματα)
- Βασίλης Καββαθάς * Ο ιός του Θεού
(Μυθιστόρημα)
- Παύλος Κάγιος * Και ξαφνικά χιόνισε χρόνια
(Μυθιστόρημα)
- Γιώργος Κακουλίδης * Φαλαμπέλα
(Αφήγημα)
- Ιωάννα Καρυστιάνη * Η κυρία Κατάκη
(Διηγήματα)
- Νίκος Κάσδαγλης * Τα δόντια της μυλόπετρας
(Μυθιστόρημα)
- Μαργαρίτα Λυμπεράκη * Ο άλλος Αλέξανδρος
(Μυθιστόρημα)
- Γιώργος Ματζουράνης * Ανάμεσα σε δύο κόσμους
(Ανθολογία)
- Ανδρέας Μήτσου * Τα ανίσχυρα ψεύδη του
Ορέστη Χαλκιάπουλου
(Μυθιστόρημα)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Η σύγχρονη εκδοτική παρουσία στα ελληνικά γράμματα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ * 1995 * ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Γιώργος Μιχαηλίδης	*	λάμδα (Μυθιστόρημα)
Ινώ Μπαλτά	*	Η μητέρα της νύχτας (Διηγήματα)
Ξενοφών Μπρουντζάκης	*	Γυναικωνίτης (Μυθιστόρημα)
Λιλίκα Νάκου	*	Μόσχω Τζαβέλλα (Ιστορικό μυθιστόρημα)
Μάγδα Νικολαΐδου	*	Ο ασημένιος καθρέφτης (Αφήγημα)
Ντίνος Οικονόμου	*	Το Μαναφούκι (Μυθιστόρημα)
Λευτέρης Παπαδόπουλος	*	Οι παλιοί συμμαθητές (Αφήγημα)
Δημήτρης Παπαναγιώτου	*	Πέμπτη εποχή (Μυθιστόρημα)
Νίκος Παπανδρέου	*	Δέκα μύθοι και μια ιστορία
Δημήτρης Ποταμιάνος	*	Χωρικά ύδατα (Μυθιστόρημα)
Τάσος Ρούσσο	*	Η πηγή του τσακαλιού (Νουβέλα)
Ελένη Σαραντίτη	*	Καρδιά από πέτρα (Δώδεκα ιστορίες με ταξίμετρο)
Ντίνος Σιώτης	*	Ταις πρεσβείαις (Νουβέλα)
Άρης Φακίνος	*	Κλεμμένη ζωή (Μυθιστόρημα)
Ανθίπη Φιαμού	*	Λαμπρά φεγγάρια στον Ποταμό της Λησμονιάς (Μυθιστόρημα)
Λένος Χρηστίδης	*	Βογορό (Μυθιστόρημα)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Η σύγχρονη εκδοτική παρουσία στα ελληνικά γράμματα

ΠΡΩΤΟΓΟΝΙΣΜΟΣ

ΤΟ ΛΕΥΚΟ της φόρεμα λάμπει στο φεγγαρό-
φωτο. Η όμορφη κοπέλα, με τα λυτά μαλ-
λιά, με κοιτά θλιμμένη και αφ' υψηλού, και
πώς αλλιώς, αφού είναι καβάλα σ' αυτό το
μεγάλο άσπρο άλογο. «Αλήθεια, θέλεις να
μπεις εκεί μέσα;», με ρωτά απογοη-
τευμένη γιατί ξέρει την απάντη-
σή μου. Της νεύω σιωπηλά ευ-
χαριστώντας την.

Οι μουντοί ήχοι των
οπλών που χώνονται στο
χιόνι σβήνουν πίσω μου.
Μπροστά μου ορθώνεται
ένα ψηλό, μοντέρνο κτίριο
από γυαλί κι ατσάλι. Το φεγ-
γάρι καθρεφτίζεται στην πρόσο-
ψή του.

Η παρόρμηση να μπω μέσα είναι ισχυρό-
τερη από το φόβο μου, αλλά δεν κάνει ευ-
κολότερα τα βήματά μου στο παχύ χιόνι.

Μπροστά από την είσοδο είναι παρκαρι-
σμένα σε τακτικούς ζυγούς και σίχους
πολλά όμοια φορτηγάκια. Είναι όλα ται-
πωρημένα φολκσβάγκεν, κατάλευκα, με
μια σκούρα (μάλλον βαθιά κόκκινη) λωρί-
δα στα πλαϊνά του καθενός, που καταλήγει
αιχμηρή, σαν μαχαίρι. Έχω τη δυσάρεστη
αίσθηση ότι κάπου το έχω ξαναδεί αυτό.

Μπαίνοντας στο κτίριο βλέπω μια φαρδιά
πόρτα στο βάθος, ανοιγμένη διάπλατα. Θό-
ρυβοι και φως έρχονται από μέσα. Περνάω
την πύλη και βρίσκομαι να αντικρίζω από
ψηλά μια τεράστια αίθουσα που μοιάζει με
χρηματιστήριο. Πυκνά σώματα φθορισμού
φωτίζουν σκληρά εκατοντάδες γραφειάκια
με έναν ηλεκτρονικό υπολογιστή στο καθέ-
να. Μπροστά στις οθόνες, κι ένας νεαρός.
Τηλέφωνα χτυπάνε, πλήκτρα κροταλίζουν,
κομπιούτερ βουίζουν, απίθανος θόρυβος.
Όλοι οι τοίχοι της αίθουσας είναι καλυμέ-
νοι με γιγαντοοθόνες που προβάλλουν ρο-
ές ακατάληπτων δεδομένων, με φωτεινές
ταινίες που δείχνουν αριθμούς που τρέ-

χουν, και μ' άλλα συμπράγκαλα
υψηλής τεχνολογίας, των οποί-
ων η λειτουργία παρακολουθεί-
ται στενά από τους πληροφορι-
κάριους που φωνάζουν ερεθι-
σμένοι σε μια ακατανόητη δική
τους τεχνική ορολογία.

Για στάσου. Κάτι δεν
πάει καλά εδώ... Είναι
όλοι ίδιοι, πανομοιό-
τυποι! Όλοι τους γύ-
ρω στα 20-22, με κα-
θαρά νεανικά πρόσωπα, σγουρά
μαλλιά, γεματούτσικοι, μετρίου
ύψους, «καθημερινές» φάτσες...

Πάλι έχω ένα άσχημο συναίσθημα
ντεζαβύ, ότι κάπου τα έχω ξαναζήσει αυ-
τά... πού όμως;

Ξάφνου, πάνω από τον ορυμαγδό ανθρώ-
πων και συσκευών ακούγονται βαθιά και
ηχηρά χτυπήματα παλιού εκκρεμούς.
Πράγματι, στ' αυτιά μου τοίχο ένα
θεόρατο στρογγυλό παλαικό ρολόι χτυπά-
ει μεσάνυχτα. Όλοι σταματούν τις εργα-
σίες τους και το κοιτούν. Καθώς η αίθουσα
αντιβουίζει σε κάθε σπηλαιώδη μεταλλικό
ήχο, οι κομπιουτεράδες κατεβάζουν τους
διακόπτες. Οι οθόνες σκοτεινιάζουν, οι
λωρίδες των αριθμών σβήνουν, οι ηλε-
κτρονικοί υπολογιστές σβήνουν και, με το
τελευταίο χτύπημα, όλοι ξεσπούν, ομαδόν,
σε άγριους αλαλαγμούς. Με ταυτόσημες
κινήσεις, όλοι ανασύρουν από τα
συρτάρια των γραφείων τους κι
από ένα αστραφτερό χασαπο-
μάχαιρο. Οι νεαροί ανεμί-
ζουν θριαμβευτικά τα χασα-
πομάχαιρα πάνω από το κε-
φάλι τους, σαν μουτζαχε-
ντίν σε τζιχάντ, πετσοκόβο-
ντας αόρατα θύματα. Έπειτα
φοράνε τα πανωφόρια τους.
Ετοιμάζονται να φύγουν.

**Κάτι δεν πάει καλά
εδώ... Είναι όλοι ίδιοι,
πανομοιότυποι!**

**Ορμούν,
ομόθυμοι, στις σκάλες
για να με τσακώσουν,
κραδαίνοντας
τα μαχαίρια τους.**



Φρανκ Μίλερ, Σπρίντερ Μαν.

Κάποιος όμως με προσέχει, κι ύστερα
δεύτερος και τρίτος. Αμέσως ορμούν, ομό-
θυμοι, στις σκάλες για να με τσακώσουν.
κραδαίνοντας τα μαχαίρια τους.

Τινάζομαι, σκοντάφτοντας, προς την έξο-
δο του κτιρίου. Έξω, στο πάρκινγκ, οι
σκουροκόκκινες αιχμηρές λωρίδες στα
λευκά φορτηγάκια μοιάζουν με μαχαίρι-
ες, σκέφτομαι, και τότε τα θυμάμαι όλα: ο Δα-
γλής! αλλά σε πληθυντικό αριθμό...

Το φεγγάρι αστράφτει στα γυμνωμένα
μαχαίρια γύρω μου. Μάλλον την έχω άσχη-
μα, σκέφτομαι, κι εκείνη τη στιγμή η κοπέ-
λα με το άλογο περνάει από μπροστά μου
σαν σεληνιακό φάσμα. Μ' ένα σπασμωδικό
άλμα καβαλάω πισωκάπουλα, κρατώντας
την σφιχτά από τη μέση. Το άτι χλιμντρίζει
και τινάζεται σε γρήγορο τροχασμό.

«Πρωτογονισμός και υψηλή τεχνολογία...
σίριαλ κίλερ και ιντερνέτ... Κατάλαβες τώ-
ρα;», με ρωτάει.

«Ναι...», ψιθυρίζω καθώς τα
μαλλιά της μου μαστιγώνουν το
πρόσωπο. Όπως στρέφει το
κεφάλι της για ν' ακούσει την
απάντησή μου, προσέχω, πριν
τη φιλήσω, πόσο ωχρό είναι
το πρόσωπό της και πόσο βα-
θύχρωμα, αιμάτινα, είναι τα
χείλια της.

ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΚΗΝΗ

Επιμέλεια: Βασίλης Καπετανγιάννης

Η δυσάρεστη «έκπληξη»

Μετά τη συμφωνία του Ντέιτον, εδώ και αρκετές εβδομάδες, Σέρβοι και Σκοπιανοί συζητούσαν το ζήτημα μιας αμοιβαίας αναγνώρισης και αποκατάστασης διπλωματικών έσεων στη βάση των νέων δεδομένων που δημιουργούσε η συμφωνία του Ντέιτον, και στο πλαίσιο αυτών των συζητήσεων ήταν επόμενο να τεθεί και το θέμα του ονόματος της ΠΓΔΜ. Το ερώτημα που τίθεται είναι αν όλη αυτή την περίοδο το ελληνικό ΥΠΕΞ, και κυρίως η πολιτική ηγεσία του, εργάστηκε ως όφειλε, ώστε η αναγνώριση των Σκοπίων από τη Σερβία να μην πραγματοποιηθεί με το όνομα «Μακεδονία».

Όμως, να ασχοληθεί συστηματικά με αυτά θέματα το ΥΠΕΞ όταν μοναδική αγωνία του προηγούμενου υπουργού Εξωτερικών ήταν, τουλάχιστον για τους δύο τελευταίους μήνες, το να εμποδιστεί η άνοδος του Κ. Σημίτη στην πρωθυπουργία;

Ατύχησε ο Κ. Παπούλιας, γιατί ο Κώστας Σημίτης έγινε πρωθυπουργός και ο Θόδωρος Πάλλος υπουργός Εξωτερικών. Ατύχησε, όμως, και η χώρα, γιατί επί υπουργίας του χρεωθήκαμε μια ανεκλογίκευτη συσπείρωση με τα σερβικά συμφέροντα, με πρόσφατο χαρακτηριστικό παράδειγμα την απόφαση της Αθήνας να εκδώσει στο Βελιγράδι τον κατηγορούμενο για φόνο του αρχικού Ασάνιν, προκαλώντας την οργή του αλβανικού λαού που ζητούσε την έκδοσή του από το πεποιτισμένο καλοκαίρι.

Για αυτή την κίνηση η Αθήνα πίστευε ότι θα αποτρέψει την αναγνώριση των Σκοπίων από τη

Σερβία με το όνομα «Μακεδονία». Φαίνεται, όμως, ότι αυτό δεν ήταν αρκετό για να αποτρέψει μια δυσάρεστη «έκπληξη» από την πλευρά του Βελιγραδίου.

Έτσι, ο συμβιβασμός Σερβίας και ΠΓΔΜ έδειξε περίττονα, για άλλη μια φορά, ότι η πολυθύλητη διαρκής «ελληνοσερβική φιλία» είναι ένας μύθος στον οποίο δεν έχει κανένα συμφέρον να στηρίζεται η Ελλάδα. Εξάλλου, δεν είναι λίγοι στο υπουργείο Εξωτερικών οι οποίοι πιστεύουν ότι το ενδεχόμενο ενός ελληνοσερβικού ανταγωνισμού στα Βαλκάνια φαίνεται να γίνεται πραγματικότητα.

Ένα άλλο ερώτημα που γεννιέται μετά την προσέγγιση Σκοπίων και Βελιγραδίου είναι αν και κατά πόσο θα επηρεάσει την έκβαση των ελληνοσκοπιανών συνομιλιών της Νέας Υόρκης.

Αν οι Σκοπιανοί ξεπεράσουν τις φοβίες τους για τις επιδιώξεις των Σέρβων, δεν αποκλείεται να περιορίσουν και τη διάθεση προσέγγισης με την Αθήνα, ανατρέποντας και το θετικό κλίμα που δημιούργησε η ενδιάμεση συμφωνία της Νέας Υόρκης, με την οποία κλείνει μια περίοδος άγονης αντιπαράθεσης με τη γειτονική μας χώρα.

Ανεξαρτήτως της εξέλιξης που θα έχει η σερβο-σκοπιανή προσέγγιση, η πρόσφατη «κρίση» στις ελληνοσερβικές σχέσεις έδειξε ότι η όξυνση του Μακεδονικού και η ανεκλογίκευτη συσπείρωσή μας με τη Σερβία, κυρίως στην περίοδο 1990-1994, αποτέλεσαν τις δύο βασικές αιτίες της απομόνωσής μας και της αναποτελεσματικής εξωτερικής πολιτικής μας.

**Η ελληνοσερβική
φιλία είναι
ένας μύθος**

Εκλογές χωρίς απρόοπτα, αναζητείται τώρα προοπτική

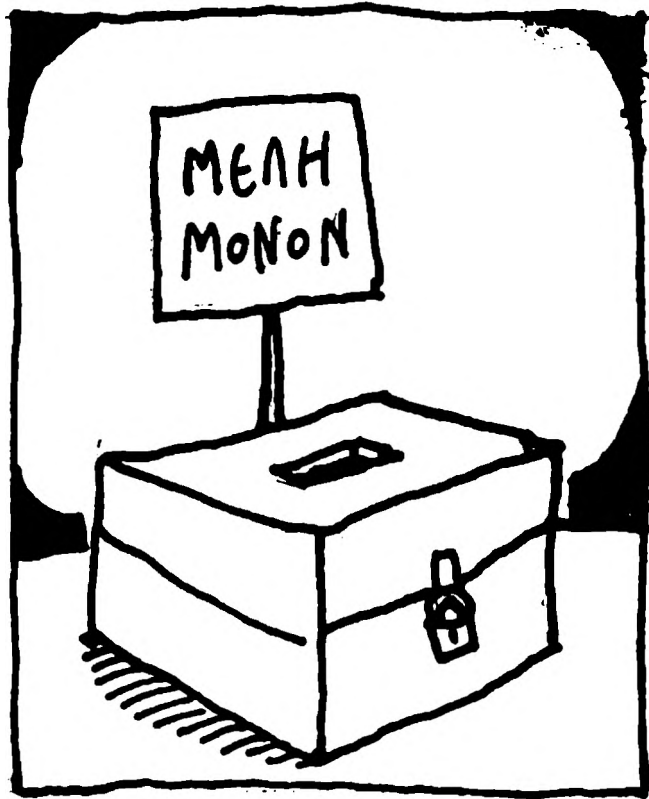
της Κατερίνας Καρύγιαννη

Ο Γιάσερ Αραφάτ, χωρίς απρόοπτα και με σημαντικές παρατυπίες στην εκλογική διαδικασία, είναι ο νόμιμα πια εκλεγμένος πρόεδρος της αυτοδιοικούμενης Παλαιστίνης. Το ερώτημα τώρα είναι εάν θα πετύχει να ικανοποιήσει το αίτημα του λαού του για την οριστική διευθέτηση του Παλαιστινιακού και εάν θα μπορέσει να δώσει νέο όραμα στους νέους και απογοητευμένους ανθρώπους του που βλέπουν το φεουδαλισμό και τις πελατειακές σχέσεις να έχουν στρογγυλοκαθίσει στο παλαιστινιακό κράτος πριν ακόμα αυτό γεννηθεί.

Η νίκη του παλαιστίνιου ηγέτη **Γιάσερ Αραφάτ** στις πρόσφατες εκλογές θεωρούνταν βέβαιη. Πήρε τελικά το 88,1% των ψήφων, ουσιαστικά χωρίς αντίπαλο. Το κόμμα του, η Φατάχ, κέρδισε τις 51 από τις 88 έδρες του Συμβουλίου της Αυτονομίας, ενώ 24 έδρες κέρδισαν ανεξάρτητοι υποψήφιοι, που όμως πρόσκεινται στη Φατάχ. Τρεις έδρες πήραν πρόσωπα φιλικά προσκείμενα στη Χαμάς ενώ 2 έδρες πήρε το κόμμα του **Αμπέντ Ράμπο**, συνεργάτη του Αραφάτ και μία έδρα το κομμουνιστικό κόμμα.

Ο μόνος άσος που δεν είχε στο μανίκι του ο Γιάσερ Αραφάτ σε αυτές τις εκλογές ήταν η συμμετοχή των ψηφοφόρων, δεδομένων των εκκλήσεων της Τζιχάντ και της Χαμάς για αποχή. Η προσέλευση όμως του παλαιστινιακού λαού στις κάλπες ήταν μεγαλύτερη από ό,τι αναμενόταν. Στη Γάζα, όπου βρίσκεται και η έδρα της Χαμάς, έφτασε το 93% ενώ στη Δυτική Όχθη το 75%. Ίσως γιατί ο λαός της Παλαιστίνης δεν έριξε στην κάλη την ψήφο του αλλά την ελπίδα του για τη γέννηση του νέου παλαιστινιακού κράτους.

Σημειώνουμε όμως ότι οι παρατυπίες από την έναρξη ακόμα της προεκλογικής εκστρατείας και κατά τη διάρκεια της εκλογικής διαδικασίας ήταν μεγάλες. Αυτό δεν σημαίνει ότι το αποτέλεσμα των εκλογών



θα ήταν τελείως διαφορετικό· δεν μπορούμε όμως να μην επισημάνουμε τα παρασηνικά μαγείρεμα του Γιάσερ Αραφάτ.

Η προεκλογική εκστρατεία περιορίστηκε στις 18 μόλις ημέρες, ο εκλογικός νόμος άλλαξε διαρκώς και μέχρι την τελευταία στιγμή με διατάγματα του Αραφάτ. Τα όρια των εκλογικών περιφερειών παρέμειναν μέχρι το τέλος ασαφή, όπως ασαφές παρέμεινε και το ποιοι είχαν καταγραφεί στους εκλογικούς καταλόγους και πού ψήφισαν. Ο πρόεδρος της εκλογικής επιτροπής διορίστηκε την τελευταία στιγμή από

τον Αραφάτ. Οι παρεμβάσεις στον Τύπο που κορυφώθηκαν με τη σύλληψη ενός εκδότη και ενός γνωστού συγγραφέα, συνγωνίστηκαν τις καταγγελίες κάποιων υποψηφίων για μυστηριώδη εξαφάνιση ψηφοδελτίων, σφραγισμένων καλπών, διπλοψηφιών και άλλων τέτοιων παρατυπιών. Ο πλήρης έλεγχος βέβαια της εκλογικής διαδικασίας ήταν μια εύκολη υπόθεση για τον πρόεδρο Αραφάτ, αν τον συγκρίνουμε με τις δεσμεύσεις που καλείται να εκπληρώσει ο νόμιμα εκλεγμένος πρόεδρος της αυτοδιοικούμενης Παλαιστίνης προς το λαό του και προς το Ισραήλ.

Η ισραηλινή κυβέρνηση προσδοκά στο άμεσο μέλλον απόλεια από το καταστατικό της ΟΑΠ των άρθρων εκείνων που μιλούν για διάλυση του κράτους του Ισραήλ. Προσφέρεται μάλιστα να επιτρέψει την επιστροφή στα μέλη του εξόριστου Παλαιστινιακού Συμβουλίου και απειλεί ότι σε περίπτωση που δεν απαλειφθούν τα συγκεκριμένα άρθρα δεν θα αρχίσουν οι συνομιλίες του Μαΐου για την οριστική διευθέτηση του Παλαιστινιακού. Ο Γιάσερ Αραφάτ ελπίζει ότι θα συγκεντρώσει την πλειοψηφία των 2/3 του εξόριστου Παλαιστινιακού Συμβουλίου που απαιτείται για να περάσει η διαγραφή των άρθρων, αλλά μάλλον λογαριάζει χωρίς τον ξενοδόχο. Εξέχοντα μέλη του Συμβουλίου απορρίπτουν κατηγο-

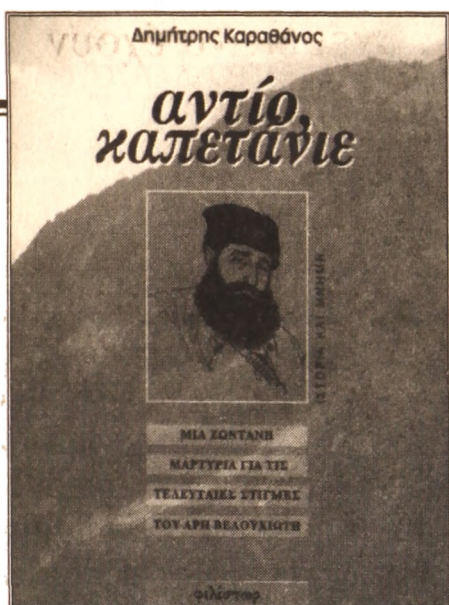
ιατικά μια τέτοια προοπτική. Ο παλαινιακός λαός προσδοκά να δει το όνειρό να γίνεται πραγματικότητα και το νέο παλαιστινιακό κράτος να παίρνει σάρκα οστά. Οι συνομιλίες όμως ενδέχεται να αρχίσουν καν τον Μάιο και όχι μόνο ως της αιτίας που αναφέρθηκε παραπάνω. Η κυβέρνηση του Σιμόν Πέρες με τα κενά κρατιέται στην εξουσία και με την ιστήριξη πέντε αράβων βουλευτών. Η υπολίτευση ετοιμάζει πρόταση μομφής ζητά εκλογές τον Ιούνιο καθώς βλέπει τροχωρά ο διάλογος με τη Συρία.

ο σκηνικό με το Λικούντ στη διακυβέρνηση της χώρας αλλάζει τελείως. Και στην ήτπηση όμως που η κυβέρνηση του Σι- Πέρες παραμείνει στην εξουσία η δια- ρύξη του Αραφάτ για ανεξάρτητο πα- λαιστινιακό κράτος με πρωτεύουσα την

Ανατολική Ιερουσαλήμ μοιάζει απατηλή. Το Ισραήλ δεν πρόκειται να εκχωρήσει και τους εβραϊκούς οικισμούς και την Ιερουσαλήμ. Το ένα από τα δύο θα θυσιαστεί έναντι του άλλου. Μεγαλύτερη όμως ανα- μένεται να είναι η απογοήτευση του παλαι- στινιακού λαού από τη διαχείριση της εξουσίας. Ο Γιάσερ Αραφάτ έδωσε ήδη τα πρώτα δείγματα στις πρόσφατες εκλογές, για να μη μιλήσουμε για την αυταρχικότη- τα και το συγκεντρωτισμό που διέπουν από την αρχή την εξουσία του.

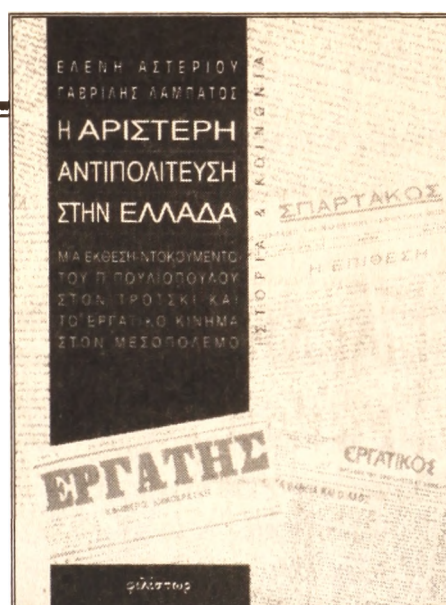
Οι άνθρωποι του περιβάλλοντός του, ακόμα και στενοί συγγενείς του, μιλάνε για πλήρη ανάπτυξη πελατειακών σχέσε- ων και σχέσεων που παραπέμπουν στο φε- ουδαλισμό άλλων εποχών. Ο διευθυντής του παλαιστινιακού Κέντρου Έρευνας και Μελετών στην Ναμπλούς λέει χαρακτηρι-

στικά: «Αν προσπαθήσεις να επιβιώσεις μέσα από το πολιτικό σου κόμμα, έχασες. Αν πας μέσω του αρχηγού της οικογένειάς σου, όλα γίνονται». Φάρες, φατρίες και ίντριγκες σε πλήρη ανάπτυξη. Όπως στο παλιό φεουδαλικό σύστημα, οι οικογένει- ες θα είναι πάντα υποχρεωμένες σε αιχόν και θα ζητούν πάντα την προσοχή του» προσθέτει ο **Haider Abdel Shazi**, εξέχων γιατρός στη Γάζα που πήρε και έδρα στο Συμβούλιο Αυτονομίας. Ο παλαιστινιακός λαός, και ιδιαίτερα οι νέοι και απογοητευ- μένοι άνθρωποι, ζητούν ένα νέο όραμα που όλα δείχνουν πως ο Γιάσερ Αραφάτ, ο άρτι δημοκρατικά εκλεγείς πρόεδρος των αυτοδιοικούμενων εδαφών της Παλαιστί- νης, δεν μπορεί να το εμπνεύσει στο νέο παλαιστινιακό κράτος όταν και εάν αυτό γίνει πραγματικότητα.



Δημήτρης Καραθάνος **Αντίο, καπετάνιε**

Μια ζωντανή μαρτυρία για τις τελευταίες στιγμές του Άρη Βελουχιώτη. Το οδοιπορικό μιας παράτολμης περιπέτειας, όπως δεν το εξιστόρησε κανένας ως τώρα. Άγρυπνος και αφοσιωμένος σύντροφος του Άρη, ο Δημήτρης Καραθάνος θα περισώσει μια αλλόκοτη ιστορία που σου κόβει την ανάσα.



Ελένη Αστερίου Γαβριήλ Λαμπάτος **Η αριστερή αντιπολίτευση στην Ελλάδα**

Μια έκθεση - ντοκουμέντο του Π. Πουλιόπουλου στον Τρότσκι και το ελληνικό εργατικό κίνημα στο Μεσοπόλεμο. Σπάνια κείμενα και αναφορές για μια περίοδο που μόλις τώρα αρχίζει να φωτίζεται.



Κούλα Ξηραδάκη **Σελίδες από τον αντιφασιστικό αγώνα στη Μέση Ανατολή**

Άγνωστα ντοκουμέντα και μαρτυρίες για τις ελληνικές δημοκρατικές αντιφασιστικές οργανώσεις που πάλευαν στη Μέση Ανατολή παράλληλα με το απελευθερωτικό κίνημα στην Ελλάδα.

φιλίστωρ

ΔΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ 31 • 106 77 ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ. 38 18 457 FAX 38 19 167

Κεντρική διάθεση:

ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ, Γραβιάς 9-13 • Τηλ 38 07 689

Ο ριζοσπαστικός ισλαμισμός

του Αλί Ταρτάνογλου

Το Κόμμα Ευημερίας (Refah Partisi-RP) του Ερμπακάν ήρθε πρώτο στις εκλογές του περασμένου Δεκεμβρίου συγκεντρώνοντας το 21% των ψήφων και κερδίζοντας 156 έδρες στη Βουλή ή το 29% του συνόλου των εδρών. Τηρώντας τη δημοκρατική τάξη ο πρόεδρος Ντεμιρέλ έδωσε στον Ερμπακάν την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης αλλά κανένα άλλο κόμμα δεν θέλησε να συμμετάσχει σε κυβέρνηση συνασπισμού με το RP κι έτσι ο Ερμπακάν κατέθεσε την εντολή. Το ερώτημα που προκύπτει είναι γιατί το 80% του τουρκικού λαού δεν θέλησε να δώσει τη συγκατάθεσή του σε μια κυβερνητική λύση υπό τον Ερμπακάν. Στο ερώτημα αυτό προσπαθεί να απαντήσει ο συνεργάτης μας Αλί Ταρτάνογλου.

Πού οφείλεται η εκλογική επιτυχία του RP που από 11% ανέβασε το ποσοστό του στο 21% κερδίζοντας την πρώτη θέση;

Κατ' αρχήν το RP είναι καλά οργανωμένο. Ο εκλογικός του μηχανισμός ήταν καλά λαδωμένος. Η εκλογική του εκστρατεία πετυχημένη. Ακόμα και στίχους του αριστερού ποιητή **Ναζίμ Χικμέτ** χρησιμοποίησε. Ύστερα, η Τουρκία ταλανίζεται από σοβαρότατα προβλήματα. Ο λαός αντιμετωπίζει σοβαρές βιοτικές δυσχέρειες, δυστυχεί! Τα κεντροδεξιά κόμματα που κυβερνούν την Τουρκία τα τελευταία 45 χρόνια, με μια διακοπή 5 ετών, έχουν αποτύχει οικτρά στην αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών. Αλλά και τα αριστερά κόμματα δεν είναι σε θέση να προτείνουν και να παράγουν λύσεις. Συνεπώς, η ψήφος πολλών κοινωνικών στρωμάτων στράφηκε προς τον **Ερμπακάν**. Ήταν ψήφος διαμαρτυρίας. Υπολογίζεται ότι η ψήφος αυτή αντιπροσωπεύει το ήμισυ της εκλογικής δύναμης του RP και φυσικά δεν είναι ψήφος υπέρ του Ισλάμ, αλλά ψήφος διαμαρτυρίας. Επιπρόσθετα, είναι κοινό τοις πάσι ότι όλα τα πολιτικά κόμματα της Τουρκίας εκμεταλλεύονται ασύστολα τα θρησκευτικά συναισθήματα του λαού. Ο ίδιος ο Ντεμιρέλ συνήθιζε στις προεκλογι-

κές του εκστρατείες να ασπάζεται δημόσια το Κοράνι και να το φέρει στο μέτωπό του. Όλες αυτές οι δραστηριότητες ήταν φυσικό να έχουν τον εκλογικό τους αντίκτυπο και να γίνουν αντικείμενο εκμετάλλευσης από τους πιο ακραιφνείς ιδιοκτήτες της θρησκείας. Το 99% των Τούρκων είναι μουσουλμάνοι «στο θρήσκευμα», έτσι γράφουν οι αστυνομικές τους ταυτότητες. Ας πούμε ότι όλοι τους είναι και πιστοί στη θρησκεία τους. Αλλά αυτό πόρρω απέχει από το να είναι «ισλαμιστές» ή να θέλουν ένα καθεστώς «ισλαμικής δημοκρατίας» στην Τουρκία.

Συμπερασματικά, μπορούμε αβίαστα να πούμε πως αν στην Τουρκία τα κόμματα της αριστεράς ή της φιλελεύθερης δεξιάς μπορούσαν να προτείνουν και να δώσουν λύσεις στα λαϊκά προβλήματα, τότε το RP δεν θα σημείωνε τέτοια εκλογική επιτυχία, αλλά θα περιοριζόταν στον φυσιολογικό του χώρο.

Το κόμμα του Ερμπακάν λέει ότι και στη Δύση υπάρχουν χριστιανοδημοκρατικά πολιτικά κόμματα, αλλά κανένα δεν επιδίωξε να εγκαταστήσει κάποια «Χριστιανοδημοκρατική Δημοκρατία», π.χ. στη Γερμανία ή στην Ιταλία. Ωραία. Αλλά ποια είναι η διαφορά του RP σε σχέση με τα άλλα κόμματα της Δεξιάς; Το ίδιο αποκαλεί

το οικονομικό και κοινωνικό του πρόγραμμα «Δίκαια Τάξη». Ουδείς, όμως, γνωρίζει το περιεχόμενο του προγράμματος αυτού πέραν του ότι θα καταργηθούν οι φόροι και οι τόκοι!

Το RP είναι πολύ πλούσιο κόμμα. Εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την εμπορευματοική τάξη. Δεν είναι κόμμα των προλεταρίων ούτε των εργαζομένων. Με αυτή την έννοια το RP δεν θα μπορούσε να είναι αντίθετο στην Τελωνειακή Ένωση της Τουρκίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση, διότι πώς θα έκαναν τις εξαγωγές και τις εισαγωγές τους οι μικρέμποροι και μικροβιομήχανοι που το υποστηρίζουν; Ακόμα και ο ίδιος ο Ερμπακάν είναι πολύ πλούσιος. Πρόσφατα, σε επιτροπή της Βουλής δήλωσε ότι εκτός από την ακίνητη περιουσία του έχει και 150 κιλά χρυσού! Τη στιγμή που ο μισθός του ως καθηγητού Πανεπιστημίου είναι μόλις 500 δολάρια περίπου το μήνα.

Με λίγα λόγια το RP δεν φαίνεται να έχει κανένα οικονομικό πρόγραμμα προς ανακούφιση των δεινοπαθούντων μαζών.

ΙΣΛΑΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ;

Σύμφωνα με τις διακηρύξεις του κόμματος επιδίωξή του είναι «να κάνει τους μουσουλμάνους να ζήσουν ως μουσουλμάνοι».



Μηνιαία επιθεώρηση, Μαυρομιχάλη 39, Αθήνα 106 80, τηλ.: 3624323, τηλ./fax: 3619837

Τοπικισμός και παγκοσμιότητα, της Σύνταξης

Το Μάαστριχτ, τα πυρηνικά και οι γαλλικές κινητοποιήσεις, του Β. Παπακριβόπουλου

Η μιζέρια στην εξουσία, του Γ. Σχίζα

Πυρηνικές δοκιμές: Το δις εξαμαρτείν, της Greenpeace, Ελλ. Γραφείο

Οι άκληροι Βραζιλιάνοι αγωνίζονται για γη, του Μ. Μοδινού

Ένα παράλογο κανάλι, του Β. Παπακριβόπουλου

Το αμφιλεγόμενο πρασίνισμα της ρωσικής πολιτικής, του Αργ. Παναγόπουλου

Στα ίχνη της νανόκηνας, της Ε.Ο.Ε.

SOS στο μέτωπο της διατροφής, της Φ. Δημητράκου

Αναβολικά, μπριζόλες και φιλελευθερισμός, του Β. Παπακριβόπουλου

Μη φοβού τους ειρηνοποιούς, του Κ. Χατζημήτρου

Ιταλία: πράσινοι και «πράσινοι», του Αργ. Παναγόπουλου

Κάθε μήνα..., του Ν. Μολυβιάτη

Με το μάτι της κάμερας, φωτογραφία: Μαρκ Έντουαρντς

Ζακύνθου Πρυνεντύ: Το σώμα μας: ακόμη κάτι προς πώληση

Ρενέ Πασσέ: Η ιστορία του Μινίμ

Δημήτρης Ντούσας: Τσιγγάνοι: Δικαίωμα στη διαφορά

Ασρών Σαχς: Η κληρονομιά του Χούμπολντ

Πέτρος Μπρούσαλης: Οι ζωολογικοί κήποι και η προστασία των ειδών

Τ.Ε.Δ.Κ. Γρεβενών: Ο Εθνικός Δρυμός Πίνδου

Μιχάλης Μοδινός: Οι πολυεθνικές και η ηθική τους

Αποστόλης Παραλίκας: Κρίσιμα φορτία: τα όρια της ρυπαντικής επιβάρυνσης των οικοσυστημάτων

Μιχάλης Προμπονάς: Η ενεργειακή ασφάλεια της Τουρκίας

Γιώργος Στρατουδάκης: Μικρό οδοιπορικό στη Βόρεια Θάλασσα

Αθηνά Μαυρίδου: Εμφιαλωμένο νερό: Μύθοι και πραγματικότητα

Κι ακόμη: Βιβλίο, Μουσικο-οικολογίες, Περιφερειακά - Διεθνή, Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Ευρω-οικολογικά, Επιστολές

τρα» για την πραγματοποίηση κάποιας επανάστασης;

Όπως στο Ιράν έτσι και στην Τουρκία το κόμμα του Ερμπακάν απορρίπτει και τον καπιταλισμό και το σοσιαλισμό. Αλλά είναι άγνωστο σε τι πραγματικά πιστεύει. Ιδεολογικά, βέβαια, είναι καπιταλιστικό και ο τουρκικός καπιταλισμός το μόνο που μπορεί να κάνει στην παρούσα φάση του είναι να εκμεταλλεύεται το δικό του λαό.

ΘΕΟΣ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡ

Με όλα αυτά θέλω να τονίσω ότι είναι αδύνατο να αγνοήσει κανείς τις πραγματικότητες αυτές. Ελάχιστοι θέλουν περιορισμούς στην καθημερινή τους ζωή, περιορισμούς μάλιστα και απαγορεύσεις που θα ισχύουν μόνο για τους φτωχούς ή ένα ισλαμικό καθεστώς όπου οι πλούσιοι θα παραμείνουν πλούσιοι και οι φτωχοί θα παραμείνουν φτωχοί.

Κι αυτοί, νομίζω, είναι οι λόγοι που το 80% του τουρκικού λαού απορρίπτουν τον πολιτικό ισλαμισμό, καθώς κι ένα επιπρόσθετο 10% που ανέφερα στην αρχή έδωσε ψήφο διαμαρτυρίας στον Ερμπακάν, αλλά με κανένα τρόπο δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι στηρίζει κάποια «Ισλαμική Δημοκρατία».

Όλοι οι Τούρκοι πιστεύουν στον Θεό, αλλά δεν επιθυμούν να δουν τον Ερμπακάν στον πρωθυπουργικό θώκο. Ο Θεός θα πρέπει να παραμείνει στον ουρανό, στην καρδιά των ανθρώπων. Κι αν οι άνθρωποι κάνουν κάτι που δεν είναι αρεστό στον Θεό, που η θρησκεία το απαγορεύει, τότε μόνο από τον Θεό μπορούν να τιμωρηθούν. μάλιστα δε μετά από σχε-

τική δίκη για τη διαπίστωση της ενοχής τους, της ευθύνης για το αμάρτημα στο οποίο υπέπεσαν.

Θα τιμωρηθούν στη λεγόμενη «άλλη ζωή».

Σε αυτή τη ζωή, την εγκόσμια, άλλοι κανόνες πρέπει να ισχύουν. Ο απλός τούρκος πολίτης λέει: «Το 2000 κανένας άνθρωπος δεν θα μπορεί να απαιτεί το σεβασμό μου ως εκπρόσωπος του Θεού, ιδιαίτερα μάλιστα όταν κάθεται πάνω στην κρατική εξουσία».



**Σ' ένα ισλαμικό
πολιτικό
καθεστώς οι
πλούσιοι θα
παρέμεναν
πλούσιοι και οι
φτωχοί φτωχοί.**

λαδή ολόκληρος ο τουρκικός λαός θα πρέπει να μην παραβιάζει το Κοράνι, μ' όλα λόγια δεν θα καταναλώνει αλκοόλ, οι γυναίκες δεν θα φορούν κοντές φούστες κι θα σκεπάζουν με μαντίλια την κεφαλή τους και τα γνωστά. Όλα αυτά, τα θέματα λαδή που αφορούν μόνο τις σχέσεις ανθρώπων και Θεού, θα περιβληθούν με την χύ κρατικών νόμων. Κι αν κανείς δεν ακούει, θα παραβιάζει όχι μόνο τους νόμους του Θεού, αλλά και τους νόμους του κράτους. Αυτή είναι η «Δίκαιη Τάξη» κι πιά όλα κι όλα που μπορεί να κάνει ο πολιτικός ισλαμισμός στην Τουρκία! Ούτε μπορεί ούτε φυσικά θέλει ν' αλλάξει ριζικά το σύστημα. Η πολιτική του ιδεολογία ν αφήνει κανένα περιθώριο για τη βελτίωση της μοίρας του λαού.

Γο τι μπορεί να κάνει ο πολιτικός ισλαμισμός φαίνεται καθαρά στην περίπτωση του Ιράν. Εκεί βλέπουμε το Ισλάμ στις δόξες του. «Ούτε Ανατολή (κομματισμός) ούτε Δύση (καπιταλισμός)» ήταν το σύνθημά του. Αλλά τι έκανε. Τι διαφορετικά πρότυπα καθεστώτος δημιούργησε πέρα από τα ανατολίτικα ή τα πουνκάμισα χωρίς γραβάτα και τα παρόμοια; Κι όλα αυτά βέβαια για τον απλό λαό, τις μάζες. Διότι για τους άλλους, την «πλούσια μειοψηφία», όλα αυτά δεν έχουν στην πράξη. Άλλωστε, οι φόροι συλλέγονται από τους εργαζόμενους. Το πρόβλημα είναι ότι οι πλούσιοι δεν πληρώνουν φόρους, αλλά καθορίζουν την πολιτική του κράτους.

Είναι προφανές ότι δεν πρόκειται για καμιά καινούρια και ριζοσπαστική κρηφή κράτους και διακυβέρνησης. Ας επαναλάβω, λοιπόν, ότι για τον απλό τούρκο πολίτη, για τον φτωχό και εργαζόμενο, ο «ριζοσπαστικός ισλαμισμός» ν σημαίνει απολύτως τίποτα στην πραγματικότητα εφόσον τα κοινωνικά και οικονομικά του προβλήματα θα εξακολουθήσουν να παραμένουν άλυτα.

Τι νόημα θα είχε, επομένως, ακόμα και η καθίδρυση ενός φασιστικού-ισλαμικού κρατορικού καθεστώτος; Απολύτως κανένα. Για να μην μπορούν ούτε αλκοόλ να πίνουν ή οι γυναίκες να καλύπτουν το σώμα τους; Κι είναι αυτά στ' αλήθεια «κίνη-

ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

Του φόρεσαν μια μπλε στολή, τον έβαλαν σε μια καρέκλα, του έκλεισαν τα μάτια, του σημάδεψαν στο μέρος της καρδιάς έναν κύκλο, και για να είναι βέβαιο ότι δεν θα αστοχήσει το απόσπασμα, έβαλαν απέναντί του πέντε άνδρες. Όπλισαν μόνο τέσσερα από τα πέντε όπλα για να μην ξέρουν οι εκτελεστές ποιος τελικά τον σκότωσε και να μην έχουν τύψεις, ενώ έδωσαν σε καθέναν από αυτούς 300 αμερικανικά δολάρια.

Αυτά συμβαίνουν στη Γιούτα των Ηνωμένων Πολιτειών. Αυτά εξακολουθούν να συμβαίνουν στη χώρα των προστατών της Δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Θανάτωση με εκτελεστικό απόσπασμα. Ο θανατοποινίτης Τζον Άλμπερ Τέιλορ καταδικάστηκε στην εσχάτη των ποινών για το βιασμό και τη δολοφονία ενός ενδεκάχρονο κοριτσιού. Πώς γίνεται όμως οι υποστηρικτές της θανατικής ποινής του 20ού αιώνα να παραβλέπουν ότι η δικαιοσύνη δεν είναι μόνο τυφλή αλλά καμιά φορά πλανάται κιόλας και μπορεί άδικα να στήσει κάποιον μπροστά στο εκτελεστικό απόσπασμα;

VIVE LA DÉMOCRACIE!

Στην επίσης δημοκρατικότατη Γαλλία οι αρχές απαγορεύουν την κυκλοφορία του βιβλίου Το με-

γάλο μυστικό, που γράφτηκε από το γιατρό του Φρανσουά Μιτεράν και αποκαλύπτει ότι ο Μιτεράν απέκρυπτε για χρόνια από το γαλλικό λαό ότι έπασχε από καρκίνο ενώ το γνώριζε από το 1981. Στις 26 Ιανουαρίου μάλιστα συνελήφθη και ο υπεύθυνος του καφέ της Μπελανσόν στην ανατολική Γαλλία απ' όπου «φορτώθηκε» στο διεθνές δίκτυο Ιντερνέτ το απαγορευμένο βιβλίο.

ΕΚΑΝΕ ΠΙΣΩ Ο «PETIT DE GAULLE»

Τη διακοπή των πυρηνικών δοκιμών στον Νότιο Ειρηνικό ανακοίνωσε στις 29 Ιανουαρίου ο πρόεδρος της Γαλλίας, Ζακ Σιράκ. Ο «petit de Gaulle» αναγκάστηκε, υπό την πίεση της διεθνούς κατακραυγής, να κάνει πίσω και να σταματήσει το καταστροφικό του έργο στον Νότιο Ειρηνικό. Η τελευταία πυρηνική δοκιμή, η έκτη κατά σειρά, που έγινε στις 27 Ιανουαρίου, ισοδυναμούσε με έκρηξη 120 κιλοτόνων.

ΤΟ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟ ΤΟΥ ΙΡΑΚ

Σιγά σιγά και προσεκτικά θα αρχίσουν να βάζουν στο χέρι οι ΗΠΑ τα πετρέλαια του Ιράκ. Στις 6 Φεβρουαρίου αρχίζουν στη Νέα Υόρκη συνομιλίες μεταξύ ΟΗΕ και Ιράκ για το σχέδιο πώλησης πετρελαίου με αντάλλαγμα τρόφιμα και φάρμακα. Αυτό ανακοίνωσε στις 29 του προηγούμε-

νου μήνα η εκπρόσωπος του ΟΗΕ Σιλβάνα Φόε.

ΜΠΡΟΝΤΣΚΙ

Ο διάσημος ρώσος ποιητής και νομπελίστας Γιόζεφ Μπρόντσκι πέθανε στις 28 Ιανουαρίου. Ο Μπρόντσκι πέρασε τη μισή ζωή του στην εξορία και δεν επέστρεψε ποτέ στη Ρωσία μετά την πτώση του σοβιετικού καθε-

στώτος, το 1991. Στα χρόνια της λογοκρισίας ο ίδιος έλεγε γεμάτος περηφάνια: «Ως πολίτης δεύτερης ηλικίας είμαι περήφανος να αναγνωρίζω ότι οι καλύτερες σκέψεις μου είναι είδος δεύτερης κατηγορίας. Τις προσφέρω σε αυτούς που θα ζήσουν στα μεταγενέστερα χρόνια ως παράδειγμα αγώνα εναντίον της ασφυξίας».

Η έρευνα για το σκάνδαλο του White water έφτασε μέχρι την πρώτη κυρία των Ηνωμένων Πολιτειών Χίλαρι Κλίντον, η οποία κλήθηκε να καταθέσει επί ώρες. Η υπόθεση ταλανίζει το προεδρικό ζεύγος από τη στιγμή που πάτησαν το πόδι τους στον Λευκό Οίκο. Απομένει να δούμε πώς θα προχωρήσει η υπόθεση και πόσο θα βλάψει τις πιθανότητες επανεκλογής του Κλίντον.

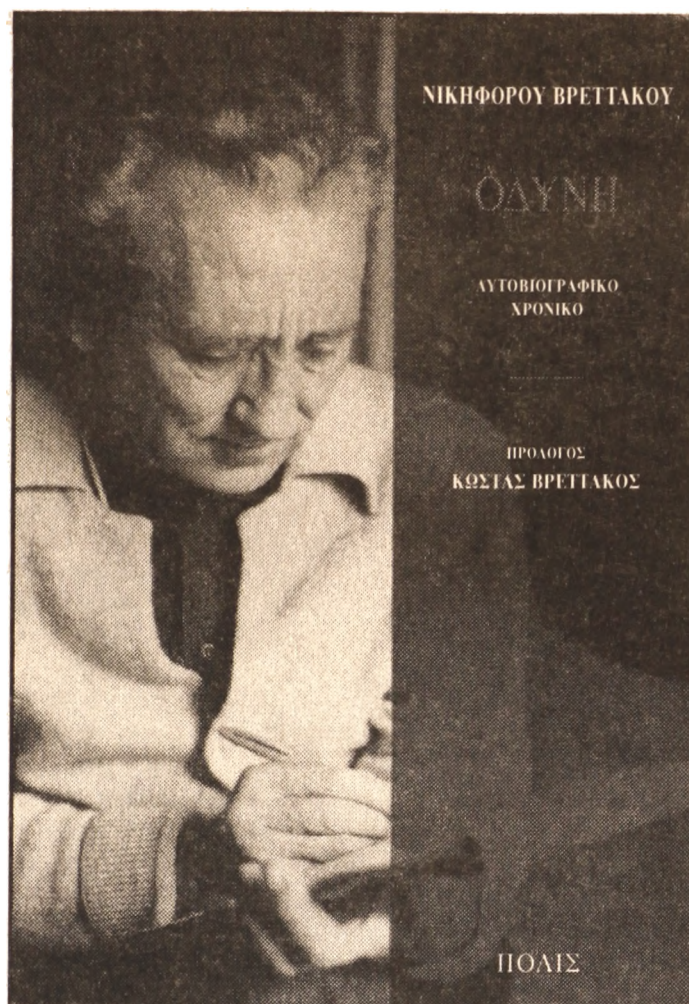


ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ

ΟΔΥΝΗ

Αυτοβιογραφικό χρονικό

Πρόλογος: Κώστας Βρεττάκος



Έχει περάσει πολύς καιρός από την ημέρα της αποδημίας του πατέρα μου Νικηφόρου.

Μας χώριζαν, όσο ζούσε, είκοσι έξι χρόνια από τη γέννησή του, όπως έλεγε. Μας χωρίζουν τέσσερα χρόνια από το θάνατό του. Η αφετηρία έδωσε τη θέση της στον τερματισμό. Η μέτρηση του χρόνου γίνεται αντίστροφη. Ο χρόνος της απουσίας μακραίνει και πολλαπλασιάζεται, καθώς οι παλιές γνώριμες παρουσίες λιγοστεύουν. Νιώθω πως είμαι ένας από τους τελευταίους φυσικούς μάρτυρες της ζωής του Νικηφόρου. Εκείνος που ακόμη θυμάται, που μπορεί να αναγνωρίζει τους απόντες στις παλιές φωτογραφίες, που μπορεί να συντάξει στο χαρτί σκέψεις ανέκφραστες, χειρονομίες σκόρπιες που δεν έχουν ποτέ καταγραφεί, πράξεις ακαταχώρητες στις παλαιές δέλτους συμβάντων. Είμαι ένα πρόσωπο χρήσιμο κι επικίνδυνο μαζί. Χρήσιμο, γιατί έχω τις πληροφορίες και συγχρόνως σαφή επίγνωση των ορίων της επιτρεπόμενης παρέμβασης στην ανάγνωση ενός άλλου ανθρώπινου βίου –πολύ περισσότερο όταν πρόκειται για τη ζωή και το έργο του Νικηφόρου– και επικίνδυνο, γιατί πάντα καιροφυλακτεί ο πειρασμός της προσφυγής σε ερμηνείες στις οποίες η αλήθεια συμπορεύεται συχνά με την αδιακρισία.

από τον πρόλογο του Κώστα Βρεττάκου

Η επίσκεψη επί μία εβδομάδα στο Βελιγράδι, ήταν μια τραυματική εμπειρία.

Οι άνθρωποι φάνηκαν κουρασμένοι, απογοητευμένοι. Η ήττα, η κούραση, η οικονομική ανέχεια, η κατήφεια κυριαρχούν. Και το διέξοδο δεν είναι ορατό.

Στην οδό Μιχαήλοβα (δεξιά), οι Σέρβοι κυκλοφορούν σιωπηλοί χωρίς χαμόγελο.

Αλλά αυτό που με προβλημάτισε ήταν η παραπληροφόρηση που υπάρχει εδώ στην Ελλάδα για όσα συμβαίνουν στη φίλη χώρα.



Τα τριάντισι χρόνια αποδείχθηκαν πολλά για μια νέα επίσκεψη στο Βελιγράδι. Δεν ήταν τόσο το πέρασμα του χρόνου που βάρυνε πάνω στους ανθρώπους. Ήταν η πληγωμένη περηφάνεια, η οικονομική δυσπραγία, «ο αέρας της ήττας», η αποσύνθεση της κοινωνίας και η παρουσία της μαφίας. Η κατήφεια. Ήταν κυρίως το αίσθημα του αδιεξόδου. ΠΟΛΛΟΙ μου είπαν: «Δεν είναι ορατή μια διέξοδος αλλά οι Σέρβοι θα τα καταφέρουν στο τέλος». Μουθύμισαν οι λόγοι αυτοί, τις ρήσεις που κι εμείς συνηθίζουμε να ψελλίζουμε: «Ο Θεός της Ελλάδας», «η αξιοσύνη της φυλής» κ.λπ., κ.λπ. Μόνο που και τα δικά μας αδιέξοδα δεν έχουν ξεπεραστεί ούτε από την «αξιοσύνη της φυλής» ούτε από κάποια «βοήθεια του Θεού».

Η ΠΑΡΑΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ

ΠΡΕΠΕΙ εισαγωγικά να τονίσω ότι η «πληροφόρηση» που έχουμε στην Ελλάδα σχετικά με την Σερβία -ή αν προτιμάτε την Γιουγκοσλαβία- μας έχει κρατήσει σε ουσιαστική άγνοια των πραγματικών συνθη-

κών και των προβλημάτων της χώρας. Αλλά και η ελληνική εξωτερική πολιτική και όλο το πλέγμα των ελληνοσερβικών σχέσεων δεν κρίνονται ότι είναι τα καλύτερα δυνατά. Ίσως και εξαιτίας αυτής της εξωτερικής πολιτικής, η πληροφόρηση από τα ΜΜΕ ήταν καθοδηγημένη και σε λάθος κατευθύνσεις. Έτσι, ακόμη και η βοήθεια προς τους Σέρβους αμφιβάλλω αν αποδείχθηκε αποτελεσματική ακόμα και ως μέσον άσκησης εξωτερικής πολιτικής. Η ιστορία βέβαια είναι πολύ παλιά. Έχει τις αφετηρίες της στην τιτοϊκή εποχή, συνεχίζεται τις ημέρες Σαμαρά-Μητσοτάκη και κορυφώνεται στην δεύτερη εποχή Παπούλια!

ΟΙ ΑΣΚΟΥΝΤΕΣ την ελληνική εξωτερική πολιτική, με όλα τα λάθη τους, κατάφεραν να διαμορφώσουν την άποψη -και με την βοήθεια των ΜΜΕ- ότι τουλάχιστον στην Σερβία έχουμε επιτύχει πολλά. Και από την άλλη πλευρά, προφανώς ενισχυμένοι από το ελληνικό ΥΠΕΞ αλλά και επηρεασμένοι από το «νεορθόδοξο» ρεύμα, οι έλληνες δημοσιογράφοι όλα αυτά τα χρόνια

μας έδιδαν τις «ανταποκρίσεις από τα μέτωπα του πολέμου», πολυδιαφημισμένες συνεντεύξεις με τον Μιλόσεβιτς κ.ά. Ελάχιστες οι αναλύσεις για την οικονομία, την κοινωνία, τον πολιτισμό της Σερβίας. Η γνώση μας για την κοινωνία της Ρουμανίας, της Βουλγαρίας, της Αλβανίας ή της Τουρκίας είναι οπωσδήποτε περισσότερο ουσιαστική. Αντίθετα, ο πολυδιαφημιζόμενος ως «αδελφός» σερβικός λαός είναι για μας ο μεγάλος άγνωστος. Ε, καλά, γνωρίζουμε τα ονόματα μερικών Σέρβων -ή και Κροατών- καλαθοσφαιριστών. Αλλά εκεί σταματά η πληροφόρησή μας. ΚΑΙ ΟΜΩΣ οι Σέρβοι είναι ένας λαός της Βαλκανικής με ιδιαίτερα εθνικά στοιχεία. Οι Σέρβοι αποτυπώνουν καλύτερα και καθαρότερα αυτό που θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε ως «βαλκανική ιδιαιτερότητα». Όσο για μας τους Ρωμιούς μάλλον «ερζάτς βαλκάνιοι» μπορούμε να θεωρηθούμε.

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ του ελληνισμού με τους Σέρβους δεν είχαν ποτέ τον σύνθετο και βαθύ χαρακτήρα που είχαν οι σχέσεις μας με



ους Ρουμάνους ή τους Βούλγαρους. Οι ελληνικές κοινότητες στις περιοχές της παλαιάς Σερβίας δεν είχαν τον πληθυσμό και την ζωτικότητα αντίστοιχων ελληνικών κοινοτήτων στις παραδουνάβιες ηγεμονίες στην Βουλγαρία. Αν αυτά όμως ανάγονται στον 18ο αιώνα ή και παλιότερα, δεν είναι πανηρό γιατί σήμερα δεν επιδιώχθηκε καμιά ελληνική κυβέρνηση να τονωθούν οι επαφές και η αλληλογνωριμία με τους Σέρβους. Αν γινόταν αυτό δεν θα ειχαίναμε σήμερα από μέρους του σερβικού λαού –και κυρίως της αντιπολίτευσης– αίσθημα «ότι εσείς οι Έλληνες βοηθήσατε κυρίως τον Μιλόσεβιτς». Οι λόγοι είναι ιστορικού Μίλαν Πρότιτς, μεγάλου φίλου της χώρας μας και πολύ καλού γνώστη και αναλυτή της ελληνικής κοινωνίας και ιστορίας.

ΗΜΕΡΑ, η διαμεσολάβηση μεταξύ των λαών γίνεται κυρίως μέσω των Εκκλησιών και κάποιων δημοσιογράφων που ποσοτικά υπηρέτησαν αυτό που ονομάζουμε «αμοιβαίο συμφέρον». Οι πολιτιστικές ανταλλαγές βρίσκονται περίπου στο σημείο μηδέν –παρ' όλες τις ανεξάντλητες δυνατότητες που υπάρχουν. Οι Σέρβοι γνωσούν τα πάντα για την χώρα μας. Το ίδιο ακριβώς που συμβαίνει και με μας. Γνωσούν προσβεβλημένοι όταν ταυτίζουν την χώρα τους με τον Μιλόσεβιτς, το ίδιο όπως κι εμείς όταν οι ξένοι αναφέρονται στο Ωνάσειο ή την Μιμή μάς ταυτίζουν ως λαό με κάποιους πολιτικούς ηγέ-

ΟΛΑ ΑΥΤΑ πιστεύω ότι πρέπει να τονιστούν εξαρχής και πριν καταγραφούν μερικές παρατηρήσεις και στοιχεία που συνέλεξα μετά από επίσκεψη μιας εβδομάδας και ύστερα από πολλές συναντήσεις με πολιτικούς, δημοσιογράφους, κοινωνικούς παράγοντες και απλούς πολίτες της Σερβίας.

ΕΝ ΑΡΧΗ ΤΟ ΟΝΟΜΑ

«Έχουμε πρόβλημα εθνικής ταυτότητας. Τι είμαστε; Γιουγκοσλάβοι ή Σέρβοι;» Με τα λόγια αυτά άρχισε ο Μίλαν Πρότιτς στα γραφεία του Κέντρου Σερβικών Σπουδών. «Μιλάμε συνέχεια για Γιουγκοσλαβία και ξεχνάμε την Σερβία. Αλλά για ποια Γιουγκοσλαβία πρόκειται; Τα εθνικά συμφέροντα και η ισορροπία των επιρροών των ξένων δυνάμεων διαμόρφωσαν με την επιβολή βίας το μόρφωμα Γιουγκοσλαβία... Βασικές ιδέες για την εθνότητα και την εθνικότητα αγνοούνται εδώ...»

Ο ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Πρότιτς πιστεύει ότι πρέπει να διαχωριστούν εντελώς οι εθνότητες. Αναφέρθηκε σε μια παλιά αφήγηση υποστηρίζοντας ότι η συνύπαρξη των

εθνοτήτων ήταν υποκριτική:

«Η μητέρα αφηγούνταν ότι παλιά στην Βοσνία οι ορθόδοξοι και οι μουσουλμάνοι συνυπήρχαν αλλά δεν λειτουργούσαν ως ενιαίο κοινωνικό σύνολο. Υπήρχε μια συνήθεια: Όταν οι χριστιανοί γιόρταζαν το Πάσχα ή τα Χριστούγεννα επισκέπτονταν τους μουσουλμάνους γείτονες στο χωριό και τους προσέφεραν από τα φαγητά που ετοίμαζαν. Αντίστοιχα, όταν οι μουσουλμάνοι είχαν τις δικές τους γιορτές έφταναν στο σπίτι με προσφορές από τα φαγητά τους. Αλλά μόλις απομακρύνονταν, η μητέρα έπαιρνε τα φαγητά και τα πετούσε όλα στο σκουπίδοτενεκέ. Είναι βέβαιο ότι και οι μουσουλμάνοι θα έκαναν το ίδιο με τα δώρα των χριστιανών. Και όλα αυτά σε μια εποχή όπου υποτίθεται ότι υπήρχε «φιλική και ειρηνική συνύπαρξη. Ε, λοιπόν, αυτό πρέπει να τελειώσει...»

Η ΑΠΟΨΗ αυτή είναι σαφής και καθαρή. Αλλά δεν είναι βέβαιο ότι αποτελεί το βασικό ιδεολόγημα στη σημερινή Σερβία. Ο Μιλόσεβιτς επιμένει στον όρο «Γιουγκοσλαβία». Σέρβοι και Μαυροβούνιοι –όλοι ορθόδοξοι– είναι τα δυο συστατικά αυτής της κρατικής οντότητας. Οι Μαυροβούνιοι είναι μόνον 500 χιλιάδες και ζουν σε μια μοναδικής ομορφιάς περιοχή όπου όμως το βασικό εισόδημα προερχόταν από τον τουρισμό. Ενθαρρυνμένη από αποσχιστικά εθνικιστικά στοιχεία, μια μικρή ομάδα –που περιλαμβάνει και παράγοντες της Εκκλησίας– εργάζεται για την αυτονομία του Μαυροβουνίου. Δεν φαίνεται ως πιθανή εξέλιξη σήμερα, αλλά το ζήτημα του Μαυροβουνίου δείχνει νομίζω καθαρά πόσο εύθραυστο είναι το κρατικό μόρφωμα της «Νέας Γιουγκοσλαβίας».

ΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ μεγάλο πρόβλημα της σερβικής ηγεσίας είναι βέβαια το πρόβλημα του Κοσσυφοπεδίου. Θυμίζουμε ότι το 95% του πληθυσμού εκεί είναι Αλβανοί. Το πρόβλημα του Κοσσυφοπεδίου έχει μπει στην ατζέντα τόσο της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και του Σταίιτ Ντηπάρτμεντ. Η τακτική των Κοσσοβάρων είναι συσπείρωση και αναμονή. Η τακτική τους υπαγορεύεται από μια «νονεχή» ηγεσία σε συνεννόηση με τα κέντρα των Κοσσοβάρων στο εξωτερικό: κυρίως ΗΠΑ και Ελβετία.

Η ΑΣΘΕΝΗΣ ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΗ

ΤΑ ΙΔΕΟΛΟΓΗΜΑΤΑ που κυκλοφορούν στη σερβική κοινωνία είναι ασαφή και συγκρουόμενα. Αν ο Μίλαν Πρότιτς πιστεύει ότι «πρέπει να τελειώνουμε με το μόρφωμα της Γιουγκοσλαβίας», άλλοι όπως ο Βουκ Ντράσκοβιτς διακηρύσσουν: «Πρέπει να



Επάνω, ο Μίλαν Πρότιτς στα γραφεία του «Κέντρου Σερβικών Σπουδών». Κάτω, ο Βουκ Ντράσκοβιτς στο γραφείο του, περιτοιχιζόμενος από εικόνες Αγίων...



δημιουργήσουμε μια Ένωση με τη Βοσνία, τη Μακεδονία, το Μαυροβούνιο, τη Σερβία. Και στη συνέχεια με τη Ρουμανία, τη Βουλγαρία και την Ελλάδα και να βαδίσουμε όλοι μαζί προς την Ευρώπη».

Ο ΒΟΥΚ ΝΤΡΑΣΚΟΒΙΤΣ, συγγραφέας, είναι ο ηγέτης του «Σερβικού Κινήματος Ανανέωσης» του μεγαλύτερου κόμματος της αντιπολίτευσης στη Σερβία. Τον συνάντησα στα γραφεία του κόμματος, στην οδό Μιχαήλοβ. Φεύγοντας αναλογιζόμουν πόσο είναι βαθύ το αδιέξοδο στη γειτονική χώρα. Ο Ντράσκοβιτς είναι ένας δημαγωγός, με ρητορικό λόγο και αλληλοσυγκρουόμενα επιχειρήματα. Μιλά με στόμφο ασυνήθιστο για ένα σύγχρονο πολιτικό. Έχει ενδιαφέρον να παραθέσω μερικά σημεία από τη συζήτηση που είχα μαζί του. Αποδίδουν την εκφορά του λόγου του και τον τρόπο σκέψης –ανάλυσης θα ισχυριζόταν ο ίδιος:

«Η Ρωσία δεν νίκησε το 1945. Νίκησαν οι Γερμανοί που είναι σήμερα η μεγαλύτερη δύναμη στην Ευρώπη. Και οι Ρώσοι ηττήθηκαν γιατί δεν νίκησαν τον εσωτερικό τους εχθρό. Το ίδιο συνέβη και στη Σερβία. Αλλά δεν νικήθηκε το Έθνος και ο Λαός.

Τα τελευταία 6 χρόνια, η πολιτική Μιλόσεβιτς ήταν πολιτική πολέμου και εντελώς αντιδημοκρατική. Και αυτή η πολιτική ηττήθηκε.

Πρέπει να επανασυστήσουμε τη Σερβία με τις παραδόσεις της. Και να ξεχάσουμε το όνειρο του Μιλόσεβιτς να επαναφέρει τον

κομμουνισμό. Όταν ο Μιλόσεβιτς μιλά για το Έθνος είναι σαν να μιλά ένας Χότζας για τον Χριστό.

Εγώ σέβομαι την ορθοδοξία αλλά και τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Η Σερβία πρέπει να προσανατολισθεί προς τα ιδεώδη του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Αγαπώ τους Ρώσους αλλά είμαι εναντίον της ορθόδοξης αυτοκρατορίας, της ορθόδοξης οικονομίας, της μουσικής... Είμαι εναντίον της ιδέας ενός ορθόδοξου Ιησού Χριστού. Ο Χριστός είναι και για τους καθολικούς, είναι για όλους...»

ΟΤΑΝ συνάντησα την παλιά φίλη Βέσνα Πέσιτς και την ρώτησα τι κοινό βρήκε με τον Βουκ Ντράσκοβιτς, ώστε να συμμετάσχει με το κόμμα της –την αντιπολεμική «Συμμαχία Πολιτών»– σε Συνασπισμό με τον Ντράσκοβιτς (και τον Μιχαήλοβιτς της «Νέας Δημοκρατίας» που τώρα όμως συμμαχεί με το «Σοσιαλιστικό Κόμμα» του Μιλόσεβιτς) μου απάντησε με αφοπλιστική αφέλεια:

«Ο Βουκ είναι ο μόνος που με ακούει...»

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΞΑΘΛΙΩΣΗ

«Ήμουν πριν μια εβδομάδα στη Βουλγαρία. Η κατάσταση εδώ είναι σήμερα σε χαμηλότερο επίπεδο από εκείνο της Βουλγαρίας», μου έλεγε η Αλεξάνδρα Πόζαρατς, κορυφαία οικονομολόγος στο Ινστιτούτο Οικονομικών Επιστημών. Παρ' όλα αυτά, η οικονομική κατάσταση σήμερα δεν έχει ίσως τα χάλια της διετίας 1993-95.

ΤΟΝ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟ του 1994, ο πληθωρισμός είχε αγγίξει το όριο 313 εκατομμύρια(!) τοις εκατό. Έσπασε έτσι το ρεκόρ και της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης και της Ουγγαρίας μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

«Είχα πάει σε μια “καφανά”» (είδος καφενείου-ταβέρνας), αφηγούνταν ο δημοσιογράφος Νεμπόισα Μαγκντέσκι, «και ανάμεσα σε μια παραγγελία κρασιού και σε μιαν άλλη, μετά από μισή ώρα, η τιμή του πωλούμενου κρασιού είχε αυξηθεί!»

ΓΙΑ ΝΑ διαμορφώσουμε μια πρόχειρη εικόνα, μεταφέρω μερικά στοιχεία όπως καταγράφονται σε πρόσφατο άρθρο της Αλεξάνδρας Πόζαρατς².

ΤΟΝ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟ του 1994, η βιομηχανική παραγωγή είχε μειωθεί στο 1/4 του μέσου όρου της παραγωγής του 1989, ενώ σε ορισμένους τομείς η βιομηχανική παραγωγή είχε σταματήσει εντελώς. Το πραγματικό μηνιαίο εισόδημα κατέβηκε στα 10 γερμανικά μάρκα, ενώ πολλές εταιρείες υιοθέτησαν σύστημα πληρωμής χωρίς νόμισμα. Το εθνικό ανά κεφαλή εισόδημα το

1993 ήταν 993 δολάρια, δηλαδή το 40% του αντίστοιχου ανά κεφαλή εισοδήματος του 1989.

ΓΙΑ ΝΑ μπορέσει η Σερβία να φτάσει στα επίπεδα της βιομηχανικής παραγωγής του 1989 πρέπει, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Ινστιτούτου Οικονομικών Επιστημών, να αναπτύξει μια ετήσια αύξηση 5% για τα επόμενα 25 χρόνια.

ΣΥΜΦΩΝΑ με τις εκτιμήσεις της World Bank, το 1990 στην Γιουγκοσλαβία η ανεργασχολήση κυμαινόταν μεταξύ 17 έως 20%. Ο αριθμός των εργαζομένων στο ονομαζόμενο καθεστώς της «υποχρεωτικής αδειάς» (κεκαλυμμένη ανεργία) ανέρχεται σήμερα μεταξύ των 800 έως 900 χιλιάδων –δηλαδή το 40% των πλήρως απασχολουμένων– και τα επίσημα στοιχεία δίνουν 750 χιλιάδες ανέργους.

Η ΑΣΘΕΝΗΣ ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΗ, Η ΠΑΝΤΟΔΥΝΑΜΙΑ ΤΟΥ ΜΙΛΟΣΕΒΙΤΣ...

ΟΛΗ ΑΥΤΗ η κατάσταση άρχισε να νοκοκυρεύει όταν στις αρχές του 1994 ο Μιλόσεβιτς μετεκάλεσε από την World Bank τον διάσημο οικονομολόγο Ντράγκοσλαβ Αβράμοβιτς και τον τοποθέτησε στη θέση του διευθυντή της Εθνικής Τράπεζας της Γιουγκοσλαβίας, να βάλει μια τάξη στα οικονομικά της χώρας. Τότε φάνηκε ότι ο πληθωρισμός ήταν ένα τέχνασμα της εξουσίας να μαζέψει το συνάλλαγμα των Σέρβων. Νέο νόμισμα εκτυπώθηκε και σήμερα ο μηνιαίος πληθωρισμός έχει κατέβει στο επίπεδο του 10%.

ΟΤΑΝ συνάντησα τον κοινωνιολόγο-ανθρωπιστικό Μιχαήλο Μάρκοβιτς, παλιά ηγετική φυσιογνωμία της ομάδας «Praxis» και του έθεσα υπόψιν τα στοιχεία της Αλεξάνδρας Πόζαρατς μου είπε:

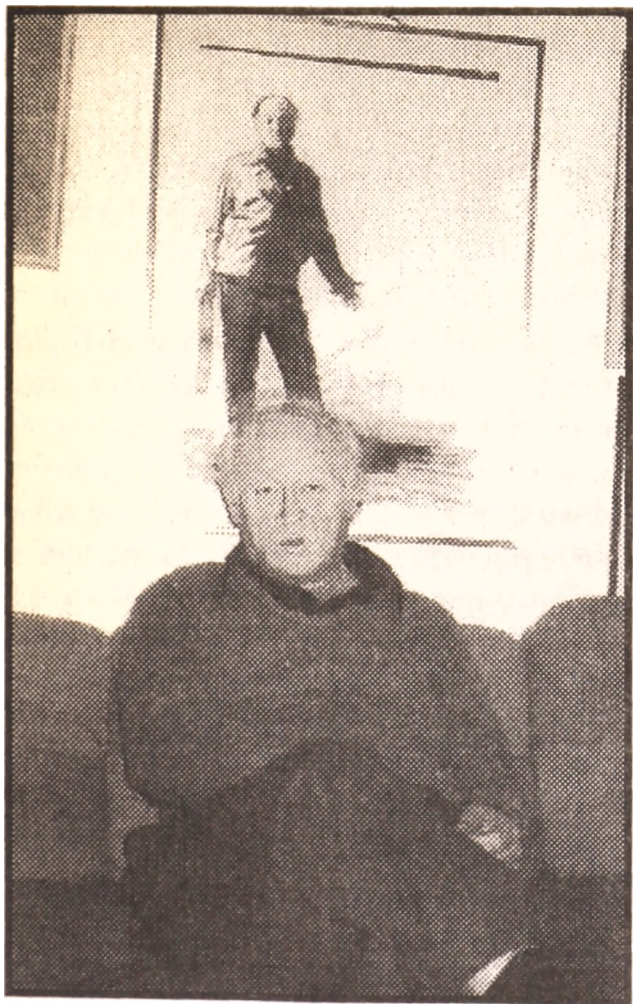
«Κοιτάξτε, οι οικονομολόγοι παίζουν με τους αριθμούς. Υπάρχουν τομείς στην βιομηχανική παραγωγή που είναι πολύ σύγχρονοι, με νέα τεχνολογία...»

Ο ΜΙΧΑΗΛΟ Μάρκοβιτς είχε πολύ πρόσφατα αποπεμφθεί από σύμβουλος του Μιλόσεβιτς.

«Εγκαταλείψατε την κυβέρνηση ή αποπεμφθήκατε;» τον ρώτησα.

«Κοιτάξτε. Έφυγα μόνος μου. Δεν μπορούσα να συμφωνήσω με τις επιλογές του Μιλόσεβιτς. Στο Ντέιτον πήρε αποφάσεις που έβλαπταν τα συμφέροντα των Σέρβων».

Ο ΜΑΡΚΟΒΙΤΣ, μια σεβάσμιμη φυσιογνωμία του Βελιγραδίου, είχε προσχωρήσει στο «Σοσιαλιστικό Κόμμα» του Μιλόσεβιτς και για ένα μεγάλο διάστημα ήταν ο spokesman του Σέρβου προέδρου. Ακό-



Μιχαήλο Μάρκοβιτς

έθηκε τον Μιλόσεβιτς στις επιλογές του στον πόλεμο και η στάση του αυτή κατα-
θηκε από τους διανοούμενους της χώρας του -τουλάχιστον από εκείνους που
τετίθεντο στην επιθετική πολιτική της
σερβικής ηγεσίας.

Ο ΚΥΒΕΡΝΩΝ «Σοσιαλιστικό Κόμμα»
Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς διατηρεί όλες
κρατικές δομές του τιτοϊκού καθεστώ-
και κρατεί τη χώρα υπό αυστηρή επιτή-
τη. Οι αστυνομικοί αριθμούν 200.000. Η
πολιτική βία είναι συχνό φαινόμενο. Πέ-
σι ο Ντράσκοβιτς, αρχηγός της αξιωμα-
τικής αντιπολίτευσης είχε κακοποιηθεί
μαζί με την γυναίκα του από αστυνο-
μούς και στη συνέχεια συνελήφθη. Απε-
λευρώθηκε μετά από παρέμβαση της
Ανιέλ Μιτερράν. Τα κρατικά μέσα ενημέ-
σης ελέγχονται απολύτως από το καθε-
ώς, ενώ τα διάφορα ιδιωτικά τηλεοπτικά
κάλια έχουν δυνατότητα μετάδοσης μό-
νο στην περιοχή του Βελιγραδίου, στο
οίο έτσι κι αλλιώς πλειοψηφεί η αντιπο-
τευση. Η μόνη εφημερίδα που κυκλοφο-
σε όλη τη χώρα απρόσκοπτα είναι η
«Πολίτικα». Και φυσικά η πολιτική τάξη
της χώρας δεν διαθέτει πολιτικούς με κύ-
μα και δυναμισμό, τέτοιους πολιτικούς
που θα μπορούσαν να αντιπαρατεθούν
στον Μιλόσεβιτς.

ΣΙ, σήμερα όλα φαίνονται ότι βρίσκο-
μαι μπροστά σε αδιέξοδο. Το «μεγάλο
έξοδο» της Αντιπολίτευσης είναι να κατέ-
λινωμένη στις εκλογές από την άκρα
αριστερά ως τις ομάδες της αριστεράς με ηγέ-
τες άλλων τον Βουκ Ντράσκοβιτς. Η αντι-
πολίτευση έχει αποχωρήσει αυτή τη στιγμή
από το κοινοβούλιο, μετά την απόφαση του
Μιλόσεβιτς να απαγορεύσει την ζωντανή
μετάδοση των εργασιών του κοινοβουλίου.
Ήταν το μόνο μέσο επικοινωνίας μας με
τον σερβικό λαό», μας έλεγε ο Βουκ Ντρά-
σκοβιτς. «Τι θα κάνει ο Μιλόσεβιτς; Θα
παραγκασθεί να επιτρέψει και πάλι την με-
ταδοση μέσω της τηλεόρασης των εργασιών
του Βουλής. Διαφορετικά εμείς θα επιμέ-
νουμε στην αποχή».

ΝΑΝΤΗΣΑ τον Ντράκοβιτς μετά από τριάντα χρόνια στο
γραφείο. Φαινόταν λίγο κουρασμέ-
νος. Πού η λάμψη από το καλοκαίρι του
2001! Είναι ένας σεβάσμιος και σοβαρός
ανθρωπολόγος με ευρωπαϊκούς προσανα-
τισμούς. Σήμερα έχει αποπεμφθεί -και
από την ηγεσία του Δημοκρατικού
Κόμματος, από τον Ζόραν Ντζίτζιτς, αυ-
τόν ίδιο που ο Μιτσούνοβιτς είχε προ-
τείνει και αναδείξει.

Δημοκρατικό Κόμμα είναι το μόνο



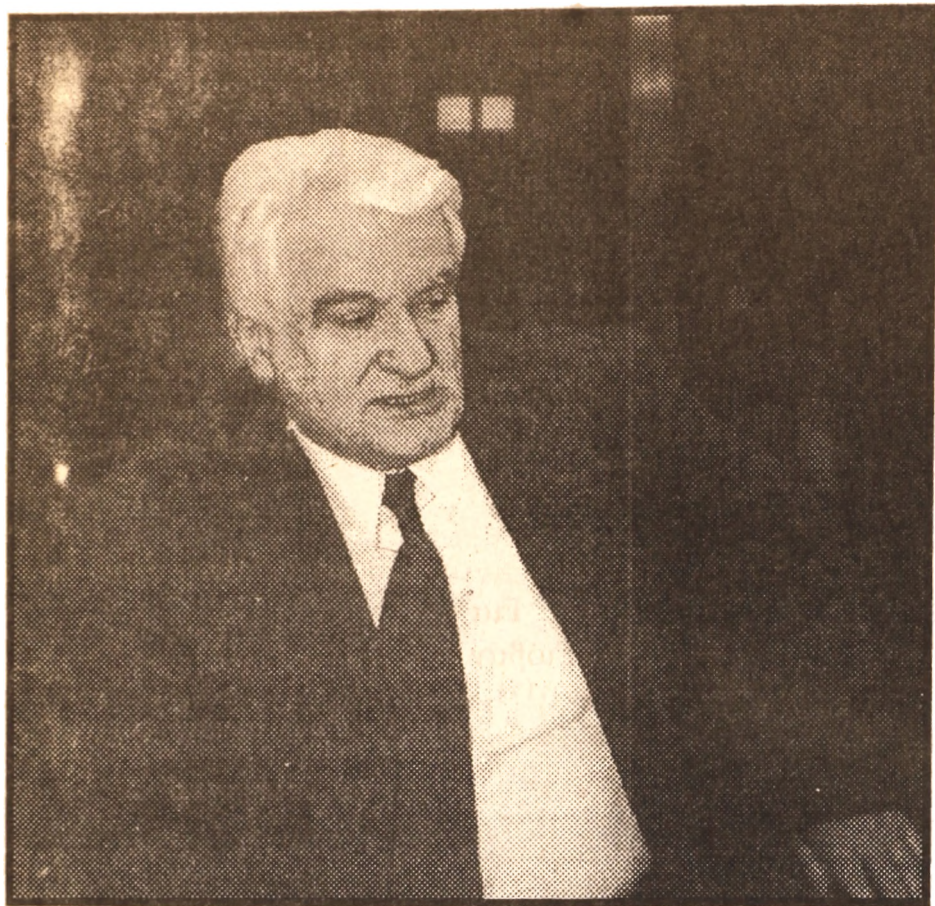
Πρώι στην Μητρόπολη του Βελιγραδίου. Εναρξη της τελετής της «σλάβας».

Η «σλάβας» είναι ένα παμπάλαιο έθιμο που έχουν από τους ορθόδοξους μόνον
οι Σέρβοι και αποτυπώνει τον πατριαρχικό χαρακτήρα της σερβικής κοινωνίας
αλλά και τη συνοχή της. Σύμφωνα μ' αυτό, κάθε οικογένεια έχει τον προστάτη
άγιό της. Τον Άγιο Νικόλαο, ή τον Άη Γιάννη τον Βαφτιστή ή τον Άγιο Σάββα...
Τελικά στη Σερβία υπάρχουν κάπου 140 Άγιοι-Προστάτες των οικογενειών.
Την ημέρα της γιορτής του Αγίου, ο αρχηγός της οικογένειας, συνοδευόμενος
συνήθως από κάποιο μέλος της, πηγαίνει στην εκκλησία έναν άρτο όπου ο ιε-
ρέας αφού τον χαράσσει -τον «σταυρώνει»- χύνει λίγο κρασί -το «αίμα του
Χριστού»- και στη συνέχεια αγγίζοντάς τον ο ιερέας, ο αρχηγός της σλάβας
και ο συνοδός του, ψέλνει. Στη συνέχεια αγγίζει με έναν ξύλινο σταυρό τον άρ-
το κάθε φορά που ο αρχηγός εκφωνεί ένα-ένα τα ονόματα των μελών της οικο-
γένειάς του. Στη συνέχεια, επιστρέφει στο σπίτι, τοποθετεί τον άρτο, την «σλά-
βας», μπροστά από την εικόνα του εορτάζοντος αγίου και ανάβει ένα κερί. Το
κερί μένει αναμμένο σε όλη τη διάρκεια της σλάβας. Την ημέρα εκείνη κατα-
φθάνουν όλοι οι συγγενείς, τρώνε, πίνουν και συζητάνε. Δεν τραγουδούν και
δεν χορεύουν, τουλάχιστον στα αστικά κέντρα. Η γιορτή της σλάβας είναι τριή-
μερη. Τις επόμενες ημέρες επισκέπτονται το σπίτι οι φίλοι της οικογένειας.
Η διαδικασία του εθίμου διεκπεραιώνεται και «ανήκει» στον αρχηγό της οικο-
γένειας. Κληρονομείται στον πρωτότοκο γιό. Η γυναίκα γιορτάζει τη σλάβας
του συζύγου της χωρίς να παίζει ουσιαστικότερο ρόλο από εκείνον της νοικο-
κυράς.

που επιβίωσε από εκείνα τα χρόνια», μου
λέει. «Δεν είναι κάποιο ποπουλίστικο κόμ-
μα. Είναι ένα μικρό αλλά σοβαρό κόμμα».
ΑΠΟ ΤΗΝ ανάλυση του Μιτσούνοβιτς θέ-
λω να κρατήσω δυο στοιχεία. Πρώτα για το
πώς βλέπει το μέλλον στη χώρα του: «Οι
φантаσιώσεις τελείωσαν. Υπάρχουν σήμε-
ρα τρεις τρόποι να δούμε μπροστά: Ο ένας
είναι η ηττοπάθεια, η απογοήτευση, η απαι-
σιοδοξία. Ο άλλος είναι να βγεις επιθετικά.
Αλλά κι αυτό είναι λάθος. Ο τρίτος τρόπος
είναι, έχοντας επίγνωση της πραγματικότη-
τας, να κινητοποιηθείς και να βρεις νέες με-
θόδους δράσης».

ΕΝΑ ΑΛΛΟ ενδιαφέρον στοιχείο που θα
ήθελα να τονίσω είναι οι απόψεις του για
τα Βαλκάνια: «Δεν μας επιτρέπουν να σκε-

φθούμε τον εαυτό μας, τα προβλήματά
μας. Το βαλκανικό δεν είναι βέβαια ένα το-
πικό, περιφερειακό ζήτημα. Είναι και ευ-
ρωπαϊκό. Τώρα εμφανίστηκε και ο αμερι-
κανικός παράγων να δρο στην περιοχή
μας. Εμφανίζεται να έχει ένα ζωτικό ενδια-
φέρον. Το κάνει γιατί επιθυμεί να ελέγχει
τη Ρωσία. Κι αυτό γιατί κυρίως η Αμερική
θέλει να ελέγχει την Ευρώπη και θέλει συγ-
χρόνως να απομακρύνει την Ευρώπη από
τη Ρωσία. Όμως τα Βαλκάνια είναι η γέφυ-
ρα της Ρωσίας προς την Ευρώπη. Ελέγχο-
ντας τα Βαλκάνια, ελέγχουν συγχρόνως και
την ίδια τη Ρωσία. Αλήθεια, αναρωτηθήκα-
τε γιατί αυτή η πολυάνθρωπη παρουσία
αμερικανών στρατιωτών στην Αλβανία, τη
Μακεδονία και τώρα στην Βοσνία;».



Ντράγκολιουμπ Μιτσούνοβιτς.

ΑΠΟ ΤΗ μεριά του ο Μιλόσεβιτς προανήγγειλε για τα μέσα Μαρτίου τη σύγκληση συνεδρίου με θέμα: «*Η Γιουγκοσλαβία το 2000*». Ετοιμάζεται για εκλογές μέσα στο 1996 και με την αναμενόμενη πλειοψηφία του θα αλλάξει το Σύνταγμα και θα αναδειχθεί σε Πρόεδρο της Γιουγκοσλαβίας. «Έτσι θα μείνει για άλλα δέκα χρόνια», παρατηρούσε ένας σχολιαστής.

...ΚΑΙ Η ΕΛΕΝΑ ΤΣΑΟΥΣΕΣΚΟΥ ΤΟΥ ΒΕΛΙΓΡΑΔΙΟΥ

ΣΤΟ ΒΕΛΙΓΡΑΔΙ περιγράφουν πώς η σύζυγος του Μιλόσεβιτς, η **Μίρα Μάρκοβιτς**, γνωστή και ως «*η Μίρα με το λουλούδι*», βρίσκεται ίσως πίσω από την αποπομπή του Μιχαήλο Μάρκοβιτς αλλά και του διευθυντή της Εθνικής Τράπεζας Αβράμοβιτς. Τον τελευταίο τον είχε καλέσει στο γραφείο της και του έκαμε «έντονες παρατηρήσεις» για το χειρισμό των οικονομικών θεμάτων. Όλα αυτά συνέβησαν την εποχή που ο Μιλόσεβιτς συζητούσε τα αμερικανικά σχέδια για την ειρήνευση στη Βοσνία.

ΑΞΙΖΕΙ να σταθούμε λίγο στην προσωπικότητα της κ. Μίρα Μάρκοβιτς, προεδρικής συζύγου. Η γυναίκα του Μιλόσεβιτς είναι η ηγέτης της YOL (Γιουγκοσλαβική Αριστερά) ή, αλλιώς, του Κομμουνιστικού Κόμματος της Γιουγκοσλαβίας. Το κόμμα της δεν εκπροσωπείται στη Βουλή αλλά αποτελεί μια ισχυρότατη ομάδα πίεσης εξαιτίας τού ότι η κ. Μάρκοβιτς είναι σύζυγος του Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς. Το διευθυντήριο της YOL αποτελείται από πολύ εύπορους «νέους επιχειρηματίες» του εί-

δους που άνθησε στις μετα-«σοσιαλιστικές» χώρες.

Η κ. ΜΑΡΚΟΒΙΤΣ είναι η μεγάλη αδυναμία του Μιλόσεβιτς. Γνωρίστηκαν από παιδιά και ο Σέρβος πρόεδρος είναι ονομαστός τουλάχιστον για το ότι είναι πιστός στην γυναίκα του. Όλα καλά ως εδώ. Αλλά η κ. Μάρκοβιτς παρουσιάζει μερικά χαρακτηριστικά που δικαιώνουν μια προσομοίωσή της με την αλησμόνητη Έλενα Τσαουσέσκου. Η επιρροή της στον σέρβο πρόεδρο είναι πολύ μεγάλη. Πριν από λίγο καιρό

κυκλοφόρησε στα σερβικά και τα αγγλικά το βιβλίο της «*Νύχτα και Ημέρα - Ένα ημερολόγιο*» που αποτελεί την συλλογή επιφυλλίδων της σε εφημερίδα του Βελιγραδίου.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ είναι γεμάτο κοινοτοπίες. Όμως τα άρθρα της κ. Μάρκοβιτς διαβάζονταν με πολύ ενδιαφέρον στη φίλη χώρα. Η συγγραφέας «*προέβλεπε με το αδιάψευστο ένστικτό της*» όσα θα ακολουθούσαν την επομένη εβδομάδα στην πολιτική σκηνή. Ζώντας με τον Μιλόσεβιτς ήξερε πολύ καλά τι υπαγόρευε ή τι σκεπτόταν ο σέρβος πρόεδρος - αυτό είναι όλη η αλήθεια. Η κ. Μάρκοβιτς είναι κοινωνιολόγος της οποίας όμως η μετριότης φαινόταν από τα φοιτητικά θρανία. Εν τούτοις απέκτησε ένα διδακτορικό δίπλωμα από το περιφερειακό Πανεπιστήμιο της Νις και από καθηγητή, ο οποίος στη συνέχεια διορίστηκε πρέσβης στη Μόσχα! Και πρόσφατα, η κ. Μάρκοβιτς έγινε μέλος σε κάποια Ρωσική Ακαδημία -όχι πάντως στην Κοινωνιολογική Εταιρεία της Σερβίας! Για τα παιδιά της λέγονται ιστορίες ανάλογες με εκείνες των παιδιών των Τσαουσέσκου. Για του λόγου το αληθές, αναδημοσιεύουμε μια φωτογραφία με την λεζάντα που την συνοδεύει από την αγγλική έκδοση του ημερολογίου της κ. Μάρκοβιτς...

ΕΝΑ μικρό χαρακτηριστικό επεισόδιο -που ίσως κάτι σας θυμίζει- είναι η ώρα της υποδοχής του Μιλόσεβιτς μετά την συμφωνία στο Ντέιτον. Στην σκάλα του αεροπλάνου τον περίμεναν η «*Μίρα με το λουλούδι*» και τα δυο παιδιά τους. Τους χαιρέτησε και στην συνέχεια πήγε προς

τους υπουργούς που τον περίμεναν σε παράταξη:

«*Πήγαμε για την Ειρήνη και φέραμε την Ειρήνη*».

ΑΜΕΣΩΣ μετά έφθασε τηλεγράφημα από την κομματική οργάνωση του Σοσιαλιστικού Κόμματος της Νις που πρότεινε τον Μιλόσεβιτς για το βραβείο Νόμπελ Ειρήνης! Και στη συνέχεια άρχισαν να καταφθάνουν εκατοντάδες τα τηλεγραφήματα και από άλλες κομματικές οργανώσεις για στήριξη της υποψηφιότητας.

ΔΕΝ φαίνεται βέβαια πιθανή η επιλογή Μιλόσεβιτς από τη νορβηγική ακαδημία για το βραβείο Νόμπελ, αλλά και αυτή η ειρήνη είναι υπό αμφισβήτηση. Έχει, άραγε, πολλές ελπίδες;

«*Ο Μιλόσεβιτς ξεκίνησε τον πόλεμο. Ο ίδιος τον διεξήγαγε. Στο τέλος τον έχασε. Και δεν πληρώνει γι' αυτό. Δεν θα πληρώσει άραγε γι' αυτό;*» Αυτόν το λόγο άκουσα πολλές φορές στο Βελιγράδι.

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΕΣ ΑΓΩΝΙΕΣ

Ο «*ΑΕΡΑΣ*» στη Σερβία σήμερα θυμίζει με κάποιον τρόπο την Ελλάδα του 1924. Οι Σέρβοι έχασαν τον πόλεμο. Ένα μεγάλο κύμα προσφυγιάς κατέκλυσε την χώρα. Και η απώλεια της Κράινα, ίσως περισσότερο και από τις απώλειες στη Βοσνία, σηματοδοτεί για τους Σέρβους ό,τι για μας οι «*χαμένες πατρίδες*» της Μικράς Ασίας. Δεν ξέρω αν και τότε οι Σέρβοι θα λυτρωθούν ή θα συμφιλιωθούν με την ιδέα. Μπορούν, αν θέλουν, να μελετήσουν το δικό μας ανάλογο...

ΙΣΩΣ όλα αυτά που καταγράφηκαν να δίνουν εν μέρει το κλίμα στο οποίο κινείται σήμερα η πολιτική ζωή στη Σερβία. Αλλά το μεγάλο ενδιαφέρον είναι η παρακολού-



«*Η Μίρα με το λουλούδι*»
Η φωτογραφία από το βιβλίο της

της καθημερινότητας μιας οικογένειας στο Βελιγράδι. Δεν γνωρίζω άμεσα ούτε για τους πρόσφυγες –αν και τους βλέπεις να περιδιαβάζουν στο Βελιγράδι και τους εκατοντάδες ιστορίες γι αυτούς. Ξέρω ούτε για την κατάσταση στην Αίνα ή τη Βοσνία.

ΛΑ η καθημερινή συνάφεια με τους γείτονες με πλούτισε σε αισθήματα γι' αυτό το λαό. Όπως ήδη παρατήρησα, πλούτω πως είναι οι «πιο Βαλκάνιοι» από τους Βαλκάνιους –αν μπορούμε να θετήσουμε έναν τέτοιο όρο. Καλόκαρδοι και οξύθυμοι, φιλόξενοι σε υποχρεωτικό βαθμό και μαζί υπερήφανοι. Πολύ υπεράνθρωποι και πολύ ακέραιοι. Αισθάνονται οπλή για πολλά απ' όσα συμβαίνουν σήματα στην χώρα τους. Και μιλούν για τον γαμάτο απαισιοδοξία:

σχέδια να κάνεις; Ας πούμε: Θα δουλέψω να φτιάξω ένα σπίτι σε πέντε, σε εφτά χρόνια... Ε, λοιπόν, ξέχνα το! Κάθε μέρα έπαι να ξυπνάς και να σκέφτεσαι πώς θα οικονομήσεις το γάλα για το μικρό, το μί, λίγο λαρδί, λίγα τουρσιά...»

ΟΣΠΑΘΗΣΑ να τους παρηγορήσω: έχετε, και στη Βουλγαρία και στην Ρουμανία δεν είναι καλὰ τα πράγματα. Λίγο δύσκολα ίσως εδώ, αλλά κι εκεί...»

κι γιατί να συγκρίνω την χώρα μου με τη Βουλγαρία ή τη Ρουμανία; Μια ζωή τώρα να συγκρίσεις του επιπέδου ζωής μου εκείνο στις ανεπτυγμένες χώρες της Δύσης...»

ΜΕΣΟ μηνιαίο εισόδημα ενός υπαλλήλου είναι σήμερα γύρω στα εκατό δολάρια. Η ακρίβεια είναι σε τέτοια επίπεδα που το 60 έως 70% να καταναλίσκεται για δαπάνες ενοικίου. Λογαριάστε εσείς τα λοιπά. Το μόνιμο ερώτημά μου ήταν: πώς ζουν οι άνθρωποι; Πώς βολεύουν τη ζωή τους;»

ΛΑ κανείς δεν ήξερε τι να απαντήσει. Ποιοι συγγενείς από το χωριό στέλνουν λίγο λαρδί. Οι γονείς προσπαθούν αλλά με έξοδοι, τα εστιατόρια, τα σινεμά είναι μακρινή ιστορία για τους πιο πολλούς. ΔΕΝ υπάρχουν λοιπόν εύποροι άνθρωποι στη Σερβία σήμερα; Και βέβαια υπάρχουν. Και ζουν με μεγάλη χλιδή. Ποι είναι αυτοί; Μα οι «νέοι επιχειρηματίες». Άνθρωποι που πλούτισαν ιδιοποιώντας τον κρατικό πλούτο της τέως «σοσιαλιστικής πατρίδας», άνθρωποι που πλούτισαν την περίοδο του εμπόργκο, άνθρωποι που πλούτισαν διά του πολέμου. Άνθρωποι μισγμένοι στις «μπίζνες» της μαφίας που δρα στο Βελιγράδι.

Α χαρακτηριστική περίπτωση είναι



MARKO MILOŠEVIĆ, JULY 3RD, 1994. ON HIS TWENTIETH BIRTHDAY, MARKO WON FIRST PLACE IN THE 2.5 LITER ENGINES RACE, DRIVING A BMW M3, AT THE BARANOVAC RACE TRACK IN KRALJEVO

Στην αγγλική έκδοση του «Ημερολογίου» της Μίρας Μάρκοβιτς η λεζάντα γράφει ακριβώς: «Μάρκο Μιλόσεβιτς, 3 Ιουλίου 1994. Στα γενέθλια των είκοσι του χρόνων, ο Μάρκο βγήκε πρώτος στον αγώνα με μηχανή 2,5 lt, οδηγώντας μια BMW M3 στην πίστα αγώνων Baranovac στο Κράλγεβο».

εκείνη του περιβόητου Αρκάν. Ηλικίας κάτω των σαράντα, πρώην αρτοποιός, «εκτελεστής» πριν από τον πόλεμο και στη διάρκεια του πολέμου «πολέμαρχος» με τους περίφημους «τίγρεις» του, ο Αρκάν βρήκε τον εξής τρόπο πλουτισμού –εκτός της λαθραίας εμπορίας πετρελαίου στην διάρκεια του εμπόργκο: Στην Βοσνία κατέλαμβανε κάποιο μουσουλμανικό χωριό. Στη συνέχεια διαπραγματευόταν με τους Βόσνιους «πολέμαρχους», ζητούσε μερικές δεκάδες χιλιάδες γερμανικά μάρκα για να αποσυρθεί μετά από έξι ώρες και αφού λεηλατούσε το χωριό και εισέπραττε τα λύτρα, αποχωρούσε για νέα «επιχείρηση» σε άλλο χωριό. Άλλα λύτρα, άλλη διαπραγματευση. Η ιστορία μου φάνηκε απίστευτη. Μου την βεβαίωσαν όμως πολλοί στο Βελιγράδι...

ΣΗΜΕΡΑ, ο Αρκάν ζει μαζί με τη γυναίκα του –δημοφιλή τραγουδίστρια– ανενόχλητος στον πύργο του απέναντι από το στάδιο του Ερυθρού Αστέρη φρουρούμενος από τους «τίγρεις» του. Και μάλιστα κυκλοφορεί στο Βελιγράδι γευόμενος τα εδέσματα στα καλύτερα ρεστωράν...

«Δεν μπορώ να καταλάβω πώς τον ανέχεται ο Πρόεδρος Μιλόσεβιτς» «εξομολογή-

θηκε» εν... αφελεία, στέλεχος του Σοσιαλιστικού Κόμματος.

ΕΝΑΣ ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

ΚΑΤΑΛΑΒΑΙΝΩ πως η περιήγηση αυτή πρέπει κάποτε να σταματήσει. Κι όμως θά 'θελα να γράψω τόσα ακόμη! Για τους περιπάτους στην οδό Μιχαήλοβα και την Σκαρνταλίγια, για το Μουσείο με τις τοιχογραφίες, για το Ζεμούν, τα ποτάμια του Δούναβη και του Σάββα, τον πύργο του Νεμπόισα όπου θανατώθηκε ο Ρήγας Φεραίος. Για την Ντράγκα, την Γκοράνκα, τον Γιοβάν. Για τον ζωγράφο Μίλιτς. Ίσως μian άλλη φορά.

ΣΤΗΝ πτήση της JAT προς την Αθήνα, συνάντησα όσους είχαν πάει στη Σερβική Βοσνία με το «Καραβάνι Αλληλεγγύης». Ήταν καταπτοημένοι αλλά και εντυπωσιασμένοι απ' όσα είδαν. Μια φίλη, η Μαρία, μου είπε: «Θα πω στον Αλαβάνο, αν την άλλη φορά θελήσει να πάμε στους Κροάτες: "Αλέκο, πήγαινε μόνος σου". Τόσα και τόσα τράβηξαν οι έρμιοι οι Σέρβοι από τον πόλεμο. Κι εμείς τι κάνουμε; Για τους Κροάτες και τους Μουσουλμάνους έχει ξαμολυθεί όλη η Ευρώπη να τους βοηθά...»

ΑΛΗΘΕΙΑ, κάνουμε τίποτε εμείς για τους Σέρβους; Εκτός από τα τηλεοπτικά σόου, εννοώ...

Χ.Γ.Π.

1. Πρέπει να σημειώσουμε εδώ ότι ο μέσος Σέρβος συμπαθεί τον Μητσοτάκη που θεωρεί ότι βοήθησε την χώρα του, ενώ τα σχόλιά του για τους Παπανδρέου-Παπούλια δεν είναι και τόσο θετικά.

2. «Πτώχευση του σερβικού πληθυσμού», στον τόμο «Η καταπιεσμένη Κοινωνία Πολιτών», Βελιγράδι 1995.

3. Το Praxis ήταν το όνομα περιοδικού που βγήκε στα τέλη της δεκαετίας του '60. Στην ιδρυτική ομάδα συμμετείχαν ο Μιχαήλο Μάρκοβιτς, ο Ντράκολιουμπ Μιτσούνοβιτς, ο Μίλαντιν Ζίβοτιτς πρόεδρος σήμερα του «Κύκλου του Βελιγραδίου», ενώ από το Ζάγκρεμπ συμμετείχαν ο Μίλαν Κάνγκρεγκα και ο Ρούντι Σούπεκ και άλλοι. Το 1974 η ομάδα Praxis έσπασε. Ο καθηγητής Νεμπόισα Ποπόφ στο βιβλίο του «Contrafatum» καταγράφει τις περιπέτειες της ομάδας και την ιδεολογία της. Η ομάδα «Praxis» είχε οργανώσει κύκλους καλοκαιρινών σεμιναρίων και είχε μετακαλέσει πολλούς φιλοσόφους από την Δύση, μεταξύ των οποίων και τον Χάμπερμας. Όλοι οι καθηγητές είχαν αποπεμφθεί τότε από το Πανεπιστήμιο του Βελιγραδίου και τους περιόρισαν στο Ινστιτούτο Κοινωνικών Επιστημών.

4. Βλέπε και ANTI, τχ.497, (25.6.'92), σ. 30.

5. Το βιβλίο κυκλοφορεί σε λίγες ημέρες και στην Ελλάδα από τις εκδόσεις «Αλκυών». Οι φιλοπερίεργοι θα ανακαλύψουν εκεί το ύφος και ήθος...



Peter Handke:

Δικαιοσύνη για τη Σερβία

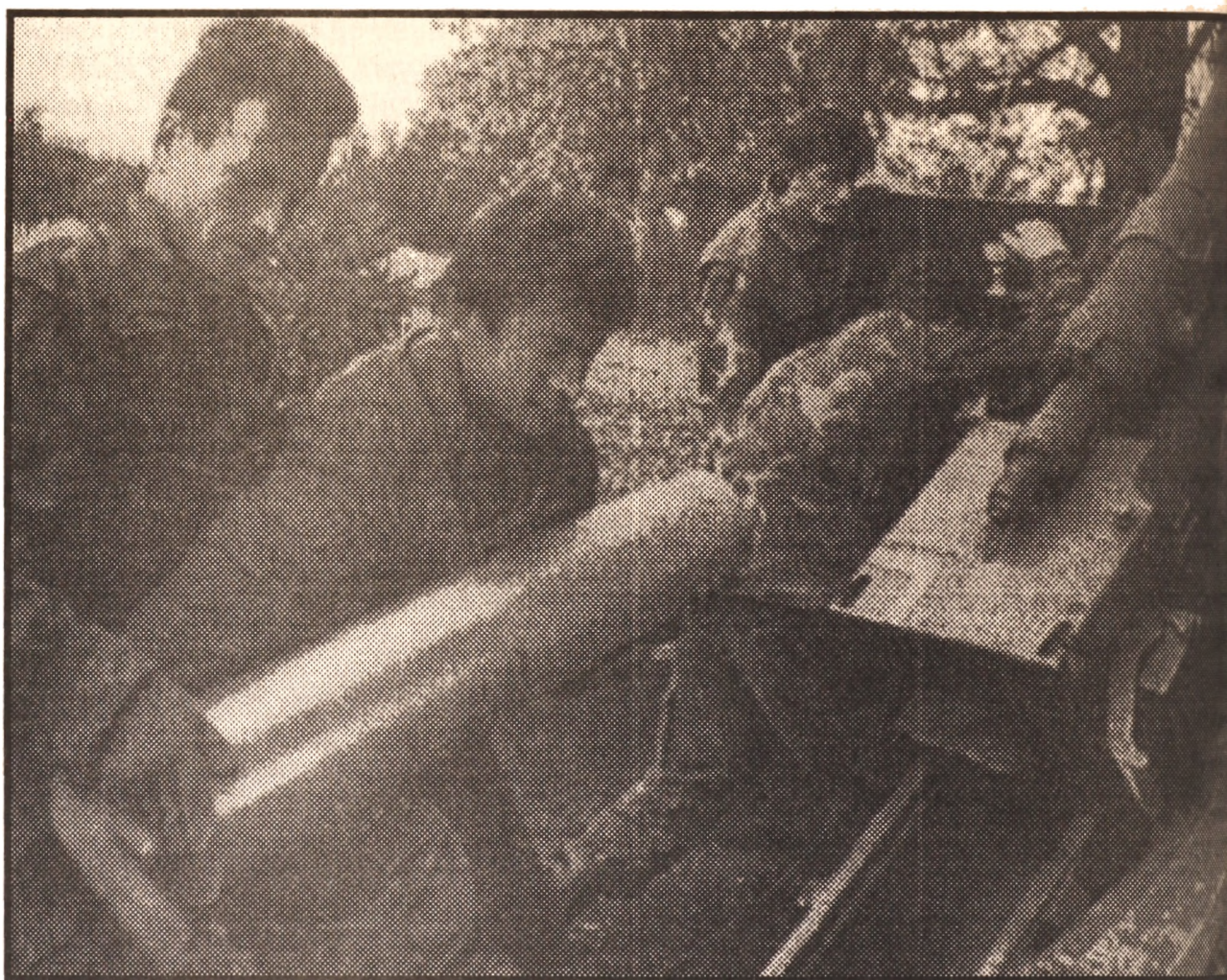
Ένα ρίγος διατρέχει αυτόν τον καιρό μεγάλη μερίδα του έγκριτου ευρωπαϊκού Τύπου, σαν κάποιος ν' άνοιξε την πόρτα διάπλατα και οι σκαπανείς της κοινής γνώμης να νιώθουν το ρεύμα στη ραχοκοκαλιά τους. Την ερμητικά κλεισμένη πόρτα της αδιαφορίας και της προκατάληψης έναντι της σημερινής Σερβίας την άνοιξε ο αυστριακός συγγραφέας Peter Handke που επισκέφθηκε τον Νοέμβριο τη σπλωμένη στις δυτικές συνειδήσεις χώρα και δημοσίευσε τις εντυπώσεις του σε οκτώ ολόκληρες σελίδες της *Süddeutsche Zeitung* του Μονάχου με τίτλο «Δικαιοσύνη για τη Σερβία».

του Σπύρου Μοσκόβου

Οποιος σπείρει ανέμους θερίζει θύελλες: ως «φιλοσέρβο δικηγόρο» τον έψεξε η γαλλική *Le Monde*, «πολιτικά φαιδρό» τον στιγματίσε η γερμανική *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, «μονομανή τρομοκράτη» τον χαρακτήρισε ο φιλόσοφος André Glucksmann από τις στήλες της ιταλικής *Corriere della Sera*.

Το ταξιδιωτικό χρονικό του Handke δεν είναι μόνο μια περιήγηση στους πεζόδρομους του Βελιγραδίου με τους κατηφείς αλλά αξιοπρεπείς διαβάτες, στις σερβικές αγορές με τα καρβέλια, τα μέλια και τα πουλερικά, στο αμπελοχώρι Porodin στις όχθες του Μοράβα, στα εκκλησιαστικά μνημεία της Studenica με τη συνοδεία του συναδέλφου Milorad Pavic ή στην ακριτική τοποθεσία Bajina Basta στα σύνορα με τη Βοσνία, εκεί όπου ρέει πάντα μακάριος ο Δρίνος, λίγες μόνο δεκάδες χιλιόμετρα πιο κάτω από την περίφημη γέφυρα του Ivo Andric. Είναι πρωτίστως μια έκκληση για δικαιοσύνη και ίσες αποστάσεις έναντι όλων των παρατάξεων αυτού του πολέμου, διαμαρτυρία ενός διανοούμενου για τη στερεότυπα εγκληματική εικόνα της Σερβίας που εξύφανε η Δύση, μαρτυρία ενός ταξιδιώτη που δεν θέλησε να αναδιηγηθεί τον πόλεμο, αλλά να αναδείξει το φαινομενικά δευτερεύον, το μικρό, το απλό.

Η χαμηλόφωνη, ωστόσο, αυτή προβολή στη σερβική καθημερινότητα μετατρέπε-



Στο ταξιδιωτικό του χρονικό, ο αυστριακός συγγραφέας Peter Handke, επιχειρεί να άρει τη στερεότυπα εγκληματική εικόνα της Σερβίας που εξύφανε η Δύση

ται αναπόφευκτα σε εκκωφαντικό παράσιτο μέσα στις συχνότητες των βεβαιοτήτων του δυτικού κοινού για τους θύτες και τα θύματα αυτού του πολέμου. Στον πρόλογο και τον επίλογο, εξάλλου, ο Handke, νόθος γιος ενός γερμανού στρατιώτη και μιας αυστριακής πλύστρας σλοβενικής καταγωγής, παραμένει όπως πάντα όχι απλώς αντισυμβατικός αλλά έντονα προκλητικός. Στο δρόμο από το Βελιγράδι για τη Bajina

Basta η χιονοθύελλα καθυστερεί το ταξίδι και να πώς αποτυπώνεται ένα στιγμιότυπο της αναμονής: «Είχαμε πια απελπιστεί και δεν πιστεύαμε ότι θα φτάναμε στον προορισμό μας. Μπήκαμε σ' ένα μοναχικό καφενείο, όπου στη θέση της φωτογραφίας του Τίτο κρεμόταν η εικόνα ενός ηρωικού σέρβου στρατηγού από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Πάνω στο τραπέζι ήταν το χθεσινό φύλλο της εφημερίδας *Vecerni Novosti*

μια βδομάδα αργότερα θα κυκλοφο-
 ρωτιέμαι σε ποια γερμανική εφημερί-
 ου 1945 θα μπορούσε να είχε γραφεί
 «τοιο μνημειώδη τρόπο η λέξη ειρήνη».
 ο στόχαστρο του προλόγου βρίσκεται η
 λυτή βεβαιότητα της Δύσης ότι απο-
 στικά υπεύθυνοι για τον πόλεμο είναι
 έρβοι: «Ποιος ήταν ο πρώτος που επι-
 ρε; Όντως οι Σέρβοι; Αναρωτηθήκα-
 οτέ τι σήμαινε η ίδρυση του ανεξάρτη-
 κροατικού κράτους για τις εκατοντά-
 χιλιάδες Σέρβους που ζούσαν από
 μνηστών χρόνων σ' αυτή την περιο-
 η σύσταση ενός κράτους εξ υπαρχής
 δικού, αφού εν μία νυκτί τούς μετέτρε-
 νταγματικά από ισότιμους πολίτες σε
 νότητα; Αναρωτηθήκαμε ποτέ τι σή-
 ε για όλους αυτούς τους Σέρβους η
 ληση των αλησιμόνητων διώξεων που
 πησαν από το φασιστικό καθεστώς
 Ουσάσα στην Κροατία τον καιρό του
 λαγκοσμίου Πολέμου; Ποιος ήταν λοι-
 αυτός που πράγματι ξεκίνησε τον πό-
 ο; Αυτός που τον άρχισε ή αυτός που
 προκάλεσε; Ερωτήματα που δεν θέσα-
 οτέ. Αντίθετα, υπήρξαμε βέβαιοι από
 αρχή ότι οι Σέρβοι ήταν οι μόνοι θύτες.
 τμήματα των παλιών αντισερβικών
 καταλήψεων στο μυαλό μας διογκώθη-
 κι έγιναν πέτρες του σκανδάλου».

ΣΕΡΒΙΚΕΣ ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΕΙΣ

τρα του σκανδάλου γίνονται τώρα οι
 κρίσεις του Handke και για τον τρόπο
 χειρίστηκαν τα ευρωπαϊκά μέσα μαζι-
 ενημέρωσης τις παρατάξεις του εμφυ-
 : «Στις τηλεοπτικές οθόνες τα σερβικά
 ατα, τα λιγοστά που μας έδειξαν, πα-
 ριάστηκαν εντελώς διαφορετικά από
 κατόμβες Κροατών και Μουσουλμά-
 .

Τους τελευταίους οι κάμερες και οι
 οί τούς έπαιρναν πάντα σε πόζα θύμα-
 μπορεί οι ίδιοι να μην πόζαζαν, αλλά
 ντιζε γι' αυτό η μαεστρία των ρεπόρ-
 και των φωτογράφων. Κι όσο περνού-
 οι μήνες και τα χρόνια, τόσο είχαμε
 αίσθηση ότι εθίζονταν στο ρόλο του
 τυρα, όπως τους ήθελε το εξωτερικό.
 ί δεν είδαμε αντίστοιχες εικόνες με
 λους μάρτυρες: Σέρβους είδαμε μόνο
 ομάδες και προς το πίσω μέρος της
 ης ή της φωτογραφίας, πάντα συγκε-
 νους και δυσδιάκριτους, ποτέ με το
 ωπο του μαρτυρίου να κατακλύζει
 την οθόνη μας, όπως γινόταν με τους
 άτες και τους Μουσουλμάνους. Οι
 ζοι δεν μας κοίταξαν ποτέ κατάματα
 στο σπίτι μας, πάντα με το βλέμμα

προς τα δίπλα ή προς τα κάτω, σαν να εί-
 χαν τη συνείδηση μιας τετελεσμένης και
 αμετάκλητης ενοχής ενώπιόν μας».

Σε 85 δακτυλογραφημένες σελίδες εκτεί-
 νεται το σερβικό οδοιπορικό του Handke
 και το αίτημά του για δικαιοσύνη δεν προ-
 βάλλεται τόσο μέσα από το κατηγορητήριό
 του, όπως θα υπέθετε κανείς από τα δείγ-
 ματα που παραθέσαμε. Το αίτημα για αν-
 θρωπιά στη μεταχείριση όλων, όσοι υπέ-
 στησαν τα δεινά του πολέμου, αναδίδεται
 κυρίως μέσα από την κοίτη της νωχελικής,
 σχεδόν υποτονικής διήγησης που κυλάει
 σαν τα νερά του σκοτεινού Δρίνου μέσα
 στην καταχνιά του Νοεμβρίου. Χωρίς φω-
 ταψίες, χωρίς πλούσια σκηνικά, ο Handke
 μάς μιλά για ένα φύλλο χαρτί που σαρώνει
 η σκούπα του οδοκαθαριστή, τα μόνα
 πράγματα που διακρίνονται στο δρόμο
 από το παράθυρο του ξενοδοχείου
 Moskwa καθώς η ομίχλη έχει περιτυλίξει
 το μεταμεσονύκτιο Βελιγράδι, για έναν
 ραψωδό που ταλάνιζε την παρέα μια ολό-
 κληρη νύχτα τραγουδώντας σερβικά επικά
 ποιήματα υπό τη συνοδεία της μονόχορδης
 gusla του, για μια εκδρομή στο Zemun
 όπου οι άδειες λόγω του εμπάργκο παρα-
 θεριστικές εγκαταστάσεις στις όχθες του
 Δούναβη μοιάζουν να ποντίζονται στο
 υγρό τοπίο που θυμίζει την ολλανδική ζω-
 γραφική του 17ου αιώνα. Όχι, ο συγγρα-
 φέας δεν φιλοδοξεί να ξαναγράψει την
 ιστορία του πολέμου αλλάζοντας το όνομα
 των δραστών, αλλά να άρει την κατάφωρη
 αδικία που εγκλείει η δαιμονοποίηση ενός
 λαού. Όπως και κάθε αγιοποίηση, θα προ-
 σθέταμε, γιατί φυσικά τα αδιαφοροποίητα
 σχήματα ερμηνείας του πολέμου στην πρώ-
 ην Γιουγκοσλαβία δεν είχαν πέραση μόνο
 στο Βερολίνο ή το Παρίσι, αλλά αντίστρο-
 φα και στην Αθήνα.

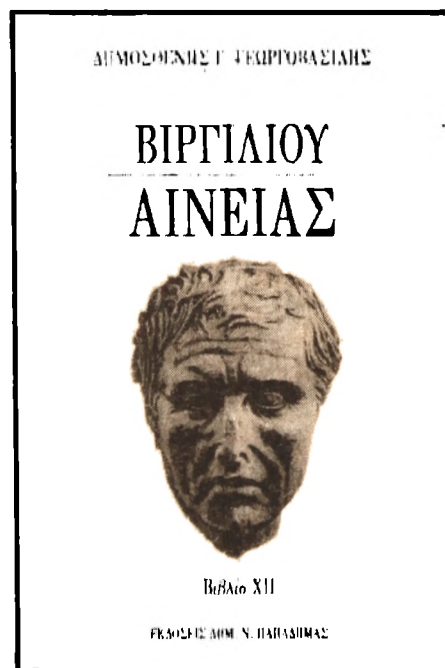
Το μόνο γραπτό τεκμήριο που έφερε μαζί
 του ο Handke από τη Σερβία και με το
 οποίο κλείνει το οδοιπορικό του είναι το
 σημείωμα που άφησε πριν αυτοκτονήσει
 ένας ανίατα άρρωστος γέρος, πρώην παρ-
 τιζάνος: «Η προδοσία, η κατάρρευση και
 το χάος στη χώρα μας, η φοβερή θέση στην
 οποία μας έφεραν, ο πόλεμος στη Βοσνία-
 Ερζεγοβίνη, η εξόντωση του σερβικού λα-
 ού και η δική μου αρρώστια αφαίρεσαν
 πια από τη ζωή μου κάθε νόημα. Γι' αυτό
 πήρα την απόφαση να σπάσω τα δεσμά της
 αρρώστιας και να λυτρωθώ από τα δεινά
 της κατάστασης στη χώρα. Πήρα την από-
 φαση να αναπαυθώ για πάντα». (Slobodan
 Nikolic, χωρίςον Perucac πλησίον της
 Bajina Basta παρά τον Δρίνον, 8 Οκτωβρί-
 ου 1992).



ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

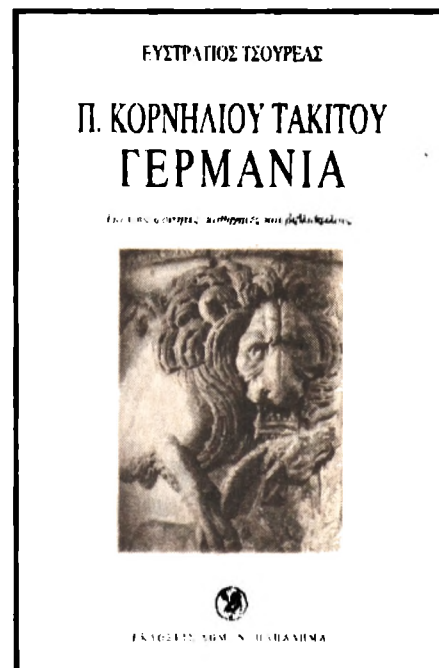
Σειρά: (Λατινική Γραμματεία)

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΓΕΩΡΓΟΒΑΣΙΑΝ
ΒΙΡΓΙΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ



ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΤΣΟΥΡΕΑΣ

Π. ΚΟΡΝΗΛΙΟΥ ΤΑΚΙΤΟΥ
ΓΕΡΜΑΝΙΑ



Ε Κ Δ Ο Σ Ε Ι Σ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Προσφορά στον Πολιτισμό
 Ιπποκράτους 8 Αθήνα
 Τηλ.: 36.27.318

Ο ρομαντισμός στη σύγχρονη πολιτική σκέψη

Ο Ρομαντισμός, ως «διαμαρτυρία», «εξέγερση» και «τρόπος άσκησης κριτικής στον σύγχρονο καπιταλιστικό πολιτισμό της μηχανοποίησης και της ατομικότητας», βρίσκεται στο επίκεντρο των τελευταίων εργασιών του πολιτικού φιλοσόφου Μίκαελ Λεβύ. Μελετητής της μαρξιστικής σκέψης και της εξέλιξής της, ο Λεβύ, σε συνέντευξή του στο Αντί, υποστηρίζει την προοδευτική και επαναστατική δυναμική του ρομαντισμού. Στον αντίποδα των συντηρητικών, αντεπαναστατικών ή και οπισθοδρομικών εκφάνσεων του ρομαντισμού από τον 19ο αιώνα μέχρι σήμερα, ο Λεβύ ακολουθεί τη διαδρομή του «ουτοπικού σοσιαλιστικού ρομαντισμού»¹.

της Ελένης Κολλιπούλου

■ εκινώντας από τη γενέτειρά του Σάο Πάολο στη Βραζιλία, με σπουδές κοινωνιολογίας, φτάνει τη δεκαετία του '60 στο Παρίσι, όπου μετά το διδακτορικό του ακολουθεί πανεπιστημιακή καριέρα. Καθηγητής διαδοχικά στα Πανεπιστήμια της Ιερουσαλήμ, του Τελ Αβίβ, του Μάντσεστερ και του Παρισιού, διορίζεται ως ερευνητής στο Εθνικό Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών της Γαλλίας (CNRS) το 1978, όπου και συνεχίζει την επιστημονική του έρευνα μέχρι σήμερα. Το 1994, του απονέμεται το Αργυρό Μετάλλιο του CNRS. Ανάμεσα στα θέματα που πραγματεύεται στα δεκαπέντε βιβλία και στα πολυάριθμα άρθρα που έχει δημοσιεύσει μέχρι σήμερα, η έννοια του εθνικισμού κατέχει σημαντική θέση². Με αφορμή ένα ταξίδι του στην Ελλάδα τον περασμένο μήνα είχαμε την ευκαιρία να συζητήσουμε μαζί του:

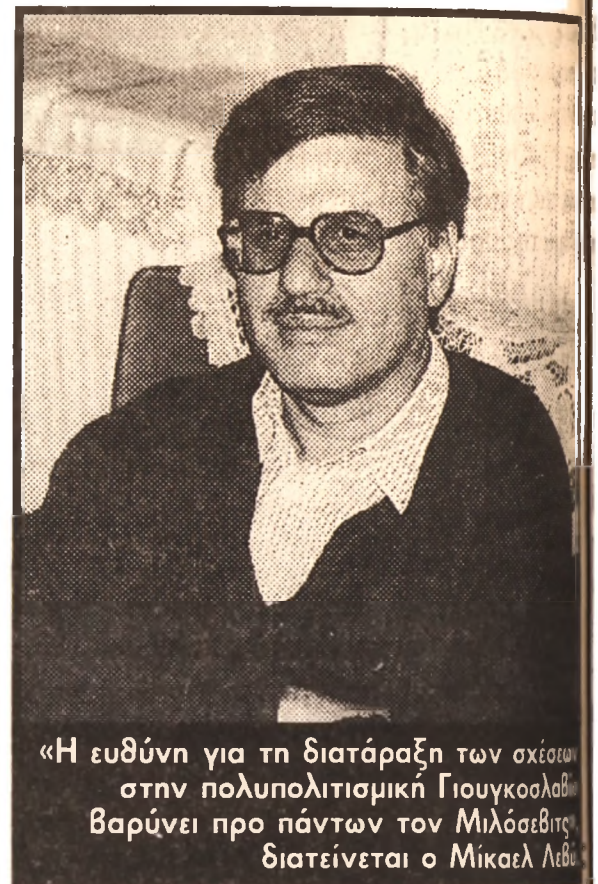
• Πώς συμβιβάζετε τη νοσταλγία του παρελθόντος που εμπεριέχει ο ρομαντισμός με τη σύγχρονη πραγματικότητα της τεχνολογίας και της κυβερνητικής;

– Είναι αλήθεια ότι ο ρομαντισμός έχει μια νοσταλγία για το παρελθόν, ένα παρελθόν ιδεαλιστικό, που προηγείται της βιομηχανικής εποχής. Είναι ένα ρεύμα αντίθετο στη σύγχρονη πραγματικότητα. Αλλά αυτή είναι και η αξία του. Πρόκειται για μια διαμαρτυρία ενάντια στον σύγχρονο καπιταλιστικό βιομηχανικό πολιτισμό. Και είναι κάτι πολύ

περισσότερο από ένα ρεύμα γραμμάτων και τεχνών. Είναι ένας ολόκληρος πολιτισμός με πολλαπλές μορφές, από την πιο αρνητική και αντιδραστική μέχρι την πιο δημοκρατική, επαναστατική και ουτοπική άποψη που του έδωσαν ο Μπλάιηκ, ο Φουριέ, ο Μαρξ –στον οποίο βρίσκουμε στοιχεία ρομαντισμού–, ο Πруντόν, ο Μπακούνιν ή, στον 20ό αιώνα, ο Μπλοχ, οι σουρρεαλιστές, ο Μαρκούζε, ο Λούκατς, ο Γκυ Ντεμπόρ... Ο επαναστατικός ρομαντισμός επαγγέλλεται ένα καινούργιο μέλλον και όχι την οπισθοχώρηση στο παρελθόν. Είναι περισσότερο μια προβολή του παρελθόντος προς το μέλλον. Στο έργο του Γκυ Ντεμπόρ, π.χ., διακρίνουμε ένα συγγραφέα μαρξιστικής σκέψης να μελετά την αντίθεση του σύγχρονου ανθρώπου ως κοινωνού του θεάματος αλλά και δρώντος πολίτη. Είναι ένα παράδειγμα συνδυασμού ρομαντισμού και μαρξισμού που βρίσκουμε και σε άλλους μαρξιστές.

• Που μπορούμε να ανιχνεύσουμε τις κοινωνικές βάσεις του πολιτικού ρομαντισμού; Πώς προσδιορίζεται σήμερα;

– Στον Ρουσσώ, όπως και στον Μπακούνιν, υπάρχουν αρκετά στοιχεία πολιτικού ρομαντισμού. Μπορεί το έργο του Ρουσσώ να είναι πιο φτωχό αφού η επαναφορά στο παρελθόν δεν αποτελεί μια βαθιά κριτική του βιομηχανικού πολιτισμού. Αλλά οι απόψεις του για τη διατήρηση της παραγωγικής δια-



«Η ευθύνη για τη διατάραξη των σχέσεων στην πολυπολιτισμική Γιουγκοσλαβία βαρύνει προ πάντων τον Μιλόσεβιτς» διατείνεται ο Μίκαελ Λεβύ

δικασίας του Μεσαίωνα έχουν πολιτικό χαρακτήρα. Αργότερα, οι σοσιαλιστές του 19ου αιώνα αποδείχτηκαν πολύ πιο επαναστατικοί. Σήμερα, το οικολογικό κίνημα αποτελεί μια σύγχρονη μορφή ρομαντισμού. Περιέχει έναν κριτικό λόγο για την αλόγιστη βιομηχανική παραγωγή και επαναφέρει τη συζήτηση στην επανασύνδεση του ανθρώπου με τη φύση. Μερικά σημερινά θρησκευτικά ρεύματα της Αριστεράς έχουν στοιχεία ρομαντισμού, με την έννοια της επαναφοράς της θρησκείας – στη Γαλλία σε μικρότερο βαθμό αλλά περισσότερο στη Λατινική Αμερική που γνωρίζω καλύτερα. Έχουμε βέβαια και αντιδραστικά θρησκευτικά κινήματα, όπως ο φονταμενταλισμός, οι φανατικοί μουσουλμάνοι που δεν έχουν καμία σχέση με τον προοδευτικό ρομαντισμό.

• Στον αιώνα της ψυχανάλυσης, πώς εξηγεί-

ην επαναφορά της θρησκείας και την τυξή θρησκευτικού φρονήματος; Ο ρόλος της φιλοσοφίας είναι να εξηγεί τι παίζει στην πραγματικότητα. Αν υπάρξει, λοιπόν, κινήματα απελευθερωτικά με ή χωρίς τη θρησκεία, η φιλοσοφία είναι να τα μελετήσει. Η φιλοσοφία δεν πρέπει να αγνοεί τις αντιφάσεις της πραγματικότητας. Άρα επιβάλλεται να εξετάζει την προοδευτική όσο και την αντιδραστική μορφή της θρησκείας. Ένας από τους κεντρικούς εκπροσώπους της μαρξιστικής ανάλυσης, ο Έριχ Φρομ, εξηγεί με βεβαιότητα τη μετεξέλιξη του χριστιανισμού, Έρσασμά του από το απελευθερωτικό κίνημα των πρώτων χριστιανών σε ένα πατριαρχικό δόγμα. Η μαρξιστική θεωρία βέβαια είναι αντίθετη σε κάθε θρησκεία, όμως ο Γκελς, που μελέτησε ειδικότερα το έργο της θρησκείας, διαπιστώνει ότι ιστορικά η θρησκεία έχει πάρει προοδευτική επαναστατική μορφή, όπως στη Γερμανία, τον 16ο αιώνα, ή στην Ιταλία όπου ο Μαρξ αναντίον της μοναρχίας γινόταν στο τέλος της θρησκείας.

Ν ΠΙΣΤΕΥΩ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ»

«...το τελευταία χρόνια, η εργατική τάξη φαίνεται κλεισμένη στον εαυτό της και γίνεται συχνά για το τέλος των κοινωνικών κινήσεων. Η πρόσφατη δυναμική απεργιακή πορεία στη Γαλλία διαψεύδει αυτές τις εκτιμήσεις;

«...αλήθεια είναι ότι περάσαμε μεγάλη περίοδο φαινομενικής κοινωνικής συναίνεσης. Αλλά δεν πιστεύω στο τέλος των κοινωνικών κινήσεων. Όσοι πρεσβεύουν το τέλος των ιδεολογιών, της ιστορίας, του σοσιαλισμού, το τέλος του ενός ή του άλλου κινήματος κάνουν λάθος. Η ιστορία συνεχίζεται και μαζί με αυτήν και οι κοινωνικοί αγώνες. Οι κινητοποιήσεις στη Γαλλία είναι σημάδι, ένας προάγγελος των αγώνων που κερδίζουν την κυριαρχία των νόμων της αγοράς. Μέχρι τώρα βλέπουμε μόνο καμίες πολιτών να μάχονται για τα κεκτημένα τους. Αλλά έρχονται και άλλα κινήματα, πολύ πιο περίπλοκα...

«...έργο σας επισημαίνετε τη διαμόρφωση νέας διεθνιστικής εναλλακτικής πρότασης». Σήμερα, που η εθνικιστική ιδεολογία κυριαρχεί, εξακολουθεί να υπάρχει αυτή η προοπτική;

«...μερικοί είμαστε στη εποχή του εθνικισμού, του ρατσισμού. Δεν πιστεύω ότι σε κάποιο χρονικό διάστημα η διεθνιστική πρόταση θα υπερισχύσει. Παρ' όλα αυτά, τα κινήματα, όσο περιθωριακά και

αν είναι αυτά –κινήματα για τις μειονότητες, οικολογικά, ειρηνιστικά, φεμινιστικά...– αποτελούν το σπέρμα για τα κινήματα του 21ου αιώνα. Γι' αυτό και η αναγκαιότητα για διεθνιστική στρατηγική είναι καλύτερα αντιληπτή σήμερα περισσότερο από κάθε άλλη εποχή. Ο ρομαντισμός παραμένει συστατικό στοιχείο για μια εναλλακτική προοδευτική, σοσιαλιστική, επαναστατική σκέψη και πρόταση. Εμπεριέχει μια διαλεκτική ανάμεσα στο άτομο και την κοινότητα. Η έννοια της κοινότητας (communauté) π.χ. αντιδιαστέλλεται με τον ατομισμό του αυτοκινήτου και των ΜΜΕ. Όσο και αν στα οικολογικά κινήματα σήμερα βλέπουμε όρια, λάθη ή και αρκετή αφέλεια, ο οικολογικός προβληματισμός πρέπει να βρίσκεται σε κάθε προοδευτικό, σοσιαλιστικό πρόγραμμα.

ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΚΟ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΣ

• Στην έννοια εθνικισμός προσδίδετε διπλή σημασία, τότε θετική και τότε αρνητική...

— Δεν θά έλεγα ότι ο εθνικισμός έχει διπλή σημασία. Πρόκειται για μια διαλεκτική έννοια και γι' αυτό είναι αντιφατική. Ο αγώνας για την εθνική απελευθέρωση, το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης ενός λαού και άρα η δημοκρατική συμβίωση είναι θεμιτές διεκδικήσεις. Αλλά ο επεκτατικός εθνικισμός σε βάρος κάποιου άλλου λαού γίνεται αντιδραστικός όταν π.χ. επιχειρείται να αποκλειστεί ένα έθνος, ή υπάρχει επίθεση εναντίον άλλου λαού. Αυτή είναι η διαφορά ανάμεσα στον εθνικισμό των καταπιεστών και των καταπιεζομένων. Ο απελευθερωτικός αγώνας των Ελλήνων κατά των Τούρκων το 1821 ή και, αργότερα, τον 20ό αιώνα κατά των Άγγλων ή Αμερικανών ή οποιωνδήποτε κατακτητών είναι ένας αγώνας για εθνική απελευθέρωση. Αντίθετα, ο εθνικισμός των μεγάλων δυνάμεων είναι κυριαρχικός εθνικισμός. Μερικές φορές, όμως, βρίσκουμε στο ίδιο το κίνημα ανακατεμένα τα δύο στοιχεία. Η Γιουγκοσλαβία είναι ένα τυπικό παράδειγμα όπου η διάκριση ανάμεσα στον απελευθερωτικό εθνικισμό και στον καταπιεστικό εθνικισμό είναι ιδιαίτερα δύσκολη. Αν και έχω επικρίνει την παλιά Γιουγκοσλαβία του Τίτο –έλλειψη δημοκρατίας, αυταρχισμός–, σε εθνικό επίπεδο πιστεύω ότι υπήρχε μια ισορροπία. Σε ιστορικές στιγμές, όπως στην αντίσταση κατά των ναζί στον Β' παγκόσμιο πόλεμο, υπήρξε σύμπνοια και ενότητα στους λαούς που την αποτελούσαν και κοινή αντιφασιστική ιδεολογία. Υπήρχε ένα σύστημα που λειτουργούσε σαν αντίβαρο, με την έννοια ότι υπήρχε κοινή ιστορική εμπειρία που δεν επέτρε-

πε σε ένα έθνος να κυριαρχήσει σε κάποιο άλλο. Αυτή η ισορροπία καταργήθηκε με την πρόσφατη εθνικιστική έξαρση, τη δυναμική των εθνικιστικών κινήσεων, πράγμα που ήταν καταστροφικό.

• Ανάμεσα στις αιτίες που οδήγησαν στην τριχοτόμηση της Γιουγκοσλαβίας αναφέρονται πολιτικές, οικονομικές αλλά και πολιτιστικές ανισότητες που υπήρχαν μεταξύ των λαών που την αποτελούσαν. Ποια είναι η δική σας εκτίμηση;

— Παρόμοια επιχειρήματα ανακαλύφθηκαν πρόσφατα. Η πρώτη Γιουγκοσλαβία δεν ήταν μια λύση τεχνητή. Υπάρχουν απελευθερωτικά κινήματα με εθνικιστικό χαρακτήρα που νομιμοποιούνται, όπως τα κινήματα στις Βαλτικές χώρες, στις χώρες του Καυκάσου, στη Γεωργία, στην Αρμενία. Πρόκειται για χώρες που ήταν ανεξάρτητες για μεγάλο χρονικό διάστημα, εθνότητες με την ιδιαίτερή τους ιστορία, γλώσσα και πολιτισμό. Στο Βελιγράδι ως πρόσφατα υπήρχε έντονος αντιαμερικανισμός, που στρεφόταν κατά της ιμπεριαλιστικής πολιτικής χωρίς όμως αυτός ο αντιιμπεριαλισμός να ισχύει για τα υπόλοιπα έθνη που συνέθεταν την πρώτη Γιουγκοσλαβία. Η ευθύνη για τη διατάραξη της ισορροπίας της πολυπολιτισμικής ομοσπονδίας της Γιουγκοσλαβίας ανήκει στην τότε νέα ηγεσία του Μιλόσεβιτς και της παρέας του. Και συγκεκριμένα, η διάσπασή της ξεκίνησε με την καταστροφική πρωτοβουλία του να καταργήσει την αυτονομία του Κοσσυφοπεδίου και της Βοϊβοδίνας.

1. Η Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης παρουσίασε, σε σεμινάριο που διοργάνωσε στην Αθήνα τον περασμένο Νοέμβριο με τίτλο «Ρομαντισμός και Πολιτική», το βιβλίο του Λεβύ (και R. Sayre) *Revolte et Mélancolie. Le romantisme à contre-courant de la modernité*, Paris, Payot, 1992.

2. Μερικά σημαντικά βιβλία του Μ. Λεβύ:

— *La Théorie de la révolution chez le jeune Marx*, Paris, Maspero, 1970

— *Les marxistes et la question nationale 1848-1917* (avec Georges Haupt), Paris, Maspero, 1974

— *Georg Lukacs. From Romanticism to Bolshevism*, London, Verso, 1980

— *Paysages de la Vérité. Introduction à une sociologie critique de la connaissance*, Paris, Anthropos, 1985

— *Μαρξισμός και Επαναστατικός Αντικαπιταλισμός*, Αθήνα, Ουτοπία, 1985

— *Pour une sociologie des intellectuels révolutionnaires. L'évolution politique de Lukacs 1909-1929*, Paris, P.U.F., 1988

— *Rédemption et Utopie. Le Judaïsme libertaire en Europe Centrale. Une étude d'afinité élective*, Paris, P.U.F., 1988

— *Μορφές Ρομαντικού Αντικαπιταλισμού* (με τον R. Sayre), Αθήνα, Έρσαςμος 1991

— *Το εθνικό ζήτημα. Από τον Μαρξ μέχρι σήμερα*, Αθήνα, Στάχυ, 1993.

Παράνομο ιταλικό εμπόριο

Όλοι, επί δύο περίπου χρόνια, προσπαθούσαν να πείσουν για τη σπουδαιότητα και αποτελεσματικότητα του οικονομικού εμπόργκο εναντίον της νέας Γιουγκοσλαβίας με πρώτους και καλύτερους του Ιταλούς που βιάζονταν, μεταξύ των άλλων, να συμμετάσχουν σε οποιαδήποτε στρατιωτική ενέργεια του ΟΗΕ ή του ΝΑΤΟ εναντίον των δεδηλωμένων εχθρών του Βελιγραδίου.

του Αργύρη Παναγόπουλου

Σήμερα στην ιταλική Βουλή, ταυτόχρονα με το θάνατο στη Βοσνία του πρώτου ιταλού στρατιώτη και δύο πορτογάλων -εξαιτίας της έλλειψης μέτρων ασφάλειας- από μια χειροβομβίδα που είχε αφαιθεί σε ένα τραπέζι, άρχισαν να φθάνουν οι καταγγελίες για το παράνομο εμπόριο ανάμεσα στην Ιταλία και την πρώην Γιουγκοσλαβία διαμέσου της «ουδέτερης» Πρώην Γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας.

Στην έδρα της Sam/Com, της διεθνούς επιτροπής για τον έλεγχο των κυρώσεων εναντίον της Γιουγκοσλαβίας του Μιλόσεβιτς, έφθασαν οι εκθέσεις με τις καταγγελίες για την εξαγωγή ιταλικών εμπορευμάτων προς τη Γιουγκοσλαβία. Εμπορεύματα τα οποία μάλιστα παρά το εμπόργκο πληρώθηκαν από τους Γιουγκοσλάβους με παράνομα τσιγάρα. Ήδη η επιτροπή είχε καταγγείλει τις ανοικτές παραβιάσεις του εμπόργκο εναντίον της Γιουγκοσλαβίας από τα σύνορα της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας εδώ και καιρό, με μια συνέντευξη του Sir van der Weg, του αρχηγού της αποστολής στην Πρώην Γιουγκοσλαβική Μακεδονία, ο οποίος είχε δηλώσει ότι πάνω από 2.000 (δύο χιλιάδες) νταλίκες TIR την εβδομάδα περνούσαν τα σύνορα, ενώ το ύψος των εμπορευμάτων που μεταφερόταν ξεπερνούσε τα 700 εκατ. δολάρια το χρόνο, με την πλήρη συνεργασία της κυβέρνησης της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας, η οποία, λόγω του ελληνικού εμπόργκο, είχε συμφέρον να παραβιάζει τις κυρώσεις εναντίον της Γιουγκοσλαβίας του Μιλόσεβιτς. Παραβιάσεις που μεταξύ των άλλων τις ανέχονταν όλες εκείνες οι δυνάμεις που διεθνώς είχαν ζητήσει και υποστηρίξει τις κυρώσεις εναντίον της Γιουγκοσλαβίας. Από τη μεριά της η ιταλική κυβέρνηση δεν έχει διασαφηνίσει μέχρι στιγμής εάν το εμπόριο αυτό αφορούσε και εμπορεύματα όπως πολεμικούς εξοπλισμούς, καύσιμα και πετροχημικά προϊόντα. Πάντως το εμπόριο αυτό διεξαγόταν με κλασικές τριγωνικές, πλα-

στές εμπορικές συναλλαγές ανάμεσα στην Πρώην Γιουγκοσλαβική Μακεδονία και σε τρίτες χώρες.

Ο πράσινος γερουσιαστής **Μαουρίτσιο Πιερόνι** κατήγγειλε στο ιταλικό Κοινοβούλιο ότι οι αντιπρόσωποι της ιταλικής κυβέρνησης στα Σκόπια είχαν βάλει στα αρχεία τους εδώ και μήνες τις αποδείξεις για το παράνομο αυτό εμπόριο ανάμεσα σε ιταλικές, αλβανικές, γιουγκοσλαβικές και σκοπιανές εταιρείες και παρουσίασε αποδεικτικά στοιχεία για την εξαγωγή πετροχημικών προϊόντων από την κρατική εταιρεία API της Αγκόνα προς τη Γιουγκοσλαβία, διαμέσου Αλβανίας, και την Πρώην Γιουγκοσλαβική Μακεδονία και τα οποία πέρασαν από το διυλιστήριο του Tobanovce, 10 μόλις χιλιόμετρα από τα σύνορά της με τη Σερβία. Μέσα από τα στοιχεία που προσκόμισε ο Πιερόνι φαίνεται ότι το διυλιστήριο του Tobanovce, το μοναδικό της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας, ενώ στα χαρτιά παρέμενε κλειστό για 18 μήνες, είχε μετατραπεί σε κέντρο παράνομης αποθήκευσης πετρελαίου, ενώ κατά τη διάρκεια του πολέμου το 80% των ενεργειακών αναγκών της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας ικανοποιείτο από τη Σερβία που βρισκόταν κάτω από το εμπόργκο του ΟΗΕ! Άλλες ιταλικές εταιρείες περνούσαν παράνομα οχήματα, ρουχισμό και βιομηχανικούς εξοπλισμούς, φυσικά ιταλικής κατασκευής, διαμέσου Μπάρι και Σκοπίων στο Βελιγράδι, ενώ αντίστροφα από τη Γιουγκοσλαβία ξεκινούσαν είδη ρουχισμού με την ετικέτα made in Italy για να κάνουν το αντίστροφο ταξίδι και να καταλήξουν στην ευρωπαϊκή αγορά σαν ιταλικά ρούχα με τις ανάλογες τιμές!

Σύμφωνα με τον **Dermot A. Jennings**, τον βοηθό του **Van der Weg**, τα χημικά προϊόντα που περνούσαν παράνομα από την Ιταλία στο Βελιγράδι διαμέσου Σκοπίων, σε μια «πολεμική οικονομία» όπως αυτή της Γιουγκοσλαβίας, μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν με την πρό-

σμεϊξη άλλων ουσιών και για στρατιωτικούς σκοπούς. Από τις έρευνες που διεξήχθησαν μέχρι στιγμής φαίνεται ότι στην Πρώην Γιουγκοσλαβική Μακεδονία κατασκευάζονταν τσιγάρα αμερικανικών εταιρειών αξίας δεκάδων εκατομμυρίων δολαρίων, που διαμέσου του λιμανιού του Μπαρ, στο Μαυροβούνι, κατέληγαν στην ιταλική και μετέπειτα στην ευρωπαϊκή λαθραία αγορά με την πλήρη ανοχή των τοπικών αρχών. Και όπως είναι γνωστό το εμπόριο των λαθραίων τσιγάρων το ελέγχει αποκλειστικά η ιταλική Μαφία. Ενώ ένα μέρος από τα έσοδα αυτά φαίνεται ότι επενδύονταν στην Πρώην Γιουγκοσλαβική Μακεδονία στη δημιουργία και λειτουργία εργαστηρίων επεξεργασίας της ηρωίνης στο Μαυροβούνι μετατρέπονταν σε ένα είδος εθνικής βιομηχανίας, τα κέρδη της οποίας αντιπροσώπευαν ένα παράλληλο κανάλι για την οικονομική ανθεκτικότητα της πολεμικής οικονομίας που επιβάλλει το καθεστώς του Μιλόσεβιτς.

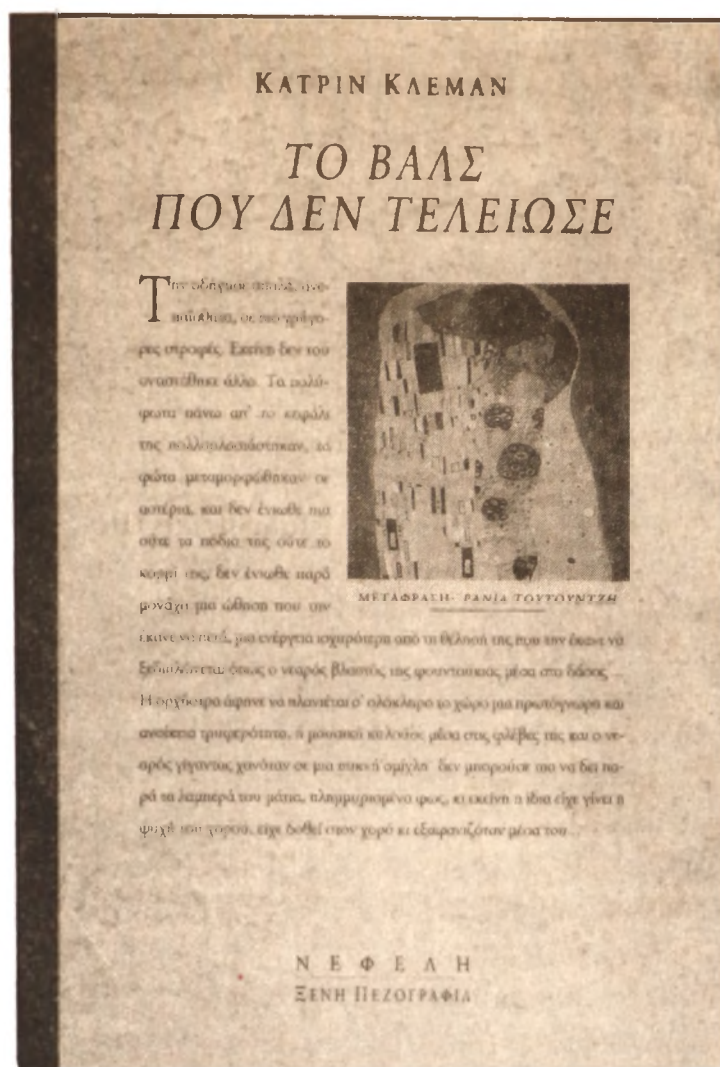
Φυσικά οι καταγγελίες αυτές δεν εμπόδισαν την ιταλίδα υπουργό Εξωτερικών **Ανιέλι** να υπογραμμίζει στο Στρασβούργο, κατά την ανάληψη της ιταλικής Προεδρίας της Ε.Ε., την ενεργό δράση της Ιταλίας κατά τη διεξαγωγή των βομβαρδισμών του ΝΑΤΟ στην πρώην Γιουγκοσλαβία και την «ανθρωπιστική» συμμετοχή των ιταλών στρατιωτών στις δυνάμεις του ΝΑΤΟ στο Σαράγεβο. Το γεγονός ότι εντέλει ξαφνικά απομακρύνθηκε με κάποιες γελοίες δικαιολογίες, ο ιταλός στρατηγός **Ντ' Αβόν** δύο ημέρες πριν από την ανάληψη της υπαρχηγίας των νατοϊκών δυνάμεων στη Βοσνία, που είχε εκφράσει αρκετές αμφιβολίες για τον τρόπο και το είδος της αποστολής των ιταλικών στρατιωτικών δυνάμεων στη Βοσνία, δεν φαίνεται να απασχόλησε κανέναν στην Ιταλία.

Την ίδια στιγμή έφθανε στη Ρώμη το φέρετρό του πρώτου ιταλού στρατιώτη που σκοτώθηκε από αμέλεια, στο Σαράγεβο, στο όνομα της αλληλεγγύης των λαών ή στο βωμό του λαθραίου εμπορίου και της ελεύθερης αγοράς;

ΚΑΤΡΙΝ ΚΛΕΜΑΝ

ΤΟ ΒΑΛΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΤΕΛΕΙΩΣΕ

(Μυθιστόρημα)



Το βιβλίο αυτό της ΚΑΤΡΙΝ ΚΛΕΜΑΝ, γνωστής στους Έλληνες αναγνώστες από τα υπέροχα μυθιστορήματά της «ΧΙΟΥΡΠΕΜ» και «ΜΑΥΡΙΤΑΝΟΣ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ», εξιστορεί τον μεγάλο και ανομολόγητο έρωτα της Αυτοκράτειρας της Αυστρίας Ελισσάβετ. Ένας έρωτας που διήρκησε μια ολόκληρη ζωή και αρκέστηκε σε λίγες ώρες συζήτησης, ένα βαλς, μερικά γράμματα...

Παράλληλα η συγγραφέας με τρόπο γλαφυρό αλλά και πιστό στην ιστορική αλήθεια παρουσιάζει το πλαίσιο της εποχής, φθάνοντας μέχρι την άνοδο του ναζισμού και του αντισημιτισμού στην Ευρώπη.

Στην ίδια σειρά κυκλοφορούν τα μυθιστορήματα:

ΤΟΝΙ ΜΟΡΙΣΟΝ: Τζαζ, Αγαπημένη, Γαλάζια μάτια. ΜΠΑΡΥ ΑΝΣΓΟΥΩΡΤ: Ιερή πείνα. ΜΑΡΤΙΝ ΕΪΜΙΣ: Το βέλος του χρόνου. ΜΑΡΙΝΑ ΤΣΒΕΤΑΓΙΕΒΑ: Η ιστορία της Σονέτσκα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

...Πρωθούν το καλό βιβλίο

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6. ΑΘΗΝΑ 106 80. ΤΗΛ.: 3607744

Διήλωση

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΑΝΤΙΡΑΤΣΙΣΜΟΣ

• Σε σχόλια του προηγούμενου τεύχους αναφέρεται η επιστολή που ακολουθεί:

Κύριε Διευθυντά,

Όταν το *Αντί* αποφάσισε να ασχοληθεί για πρώτη φορά με ανακοίνωση των οργανώσεών μας (την 61η κατά την τελευταία διετία, και που αφορούσε τη διαγραφή Αναστασιάδη), θα περίμενε κανείς να τη δημοσιεύσει πριν τη σχολιάσει. Όμως, αν το είχε κάνει, οι νοήμονες αναγνώστες του θα διαπίστωναν πως τα σχόλια βασιζόνταν σε αναμφισβήτητη κακόβουλη διαστρέβλωση των θέσεών μας. Σχόλια, μερικά από τα οποία συναγωνίζονταν εξείνα του Θέμου Αναστασιάδη σε ύφος και ποιότητα.

Γιατί ποιοι δεν αναφέραμε ότι «του συμπαρεστεκόμαστε επειδή παραβιάζονται τα ανθρώπινα δικαιώματά του», ώστε να χαρακτηριζούμε «αντόκλητοι υπερασπιστές παθόντων». Όποιος διάβασε το κείμενό μας, είδε ότι διαφωνήσαμε με τη διαγραφή γιατί αυτή βασίστηκε σε δύο σκεπτικά, ένα απαράδεκτο και ένα υποκριτικό.

Πρώτον, η απαγόρευση της «αμφισβήτησης των πάντων» είναι ασυμβίβαστη με τη δημοκρατία και ελπίζουμε να συμφωνείτε.

Δεύτερον, η επίκληση από την ΕΣΗΕΑ των «ρατσιστικών» δημοσιευμάτων του Θ.Α. είναι τελείως υποκριτική, όταν έγινε επιλεκτικά για τον Θ.Α. και όχι για τόσους άλλους

που γράφουν με ανάλογο ύφος και μάλιστα μη χιουμοριστικά άρθρα ή το χρησιμοποιούν σε ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές. Τόσο υποκριτική όσο και η επίκληση της υπεράσπισης των ανθρώπινων δικαιωμάτων από τη σχεδόν παμπηφία ελλήνων δημοσιογράφων, πολιτικών και διανοουμένων για τους Βορειοηπειρώτες ή τους Κούρδους και η ταυτόχρονη σιωπή αν όχι η ρήση «ρητορικής του μίσους» (δηλαδή μισαλλόδοξων εκφράσεων ή κειμένων) από τους ίδιους για μειονότητες στην Ελλάδα. Την υποκρισία αυτή έχουμε καταγγείλει στο παρελθόν (αλλά τα κείμενά μας, επειδή ενοχλούν, δεν είδαν το φως της δημοσιότητας) και καταγγέλλουμε και σήμερα.

Όπως έχουμε κάνει καταγγελίες στην ΕΣΗΕΑ, που όμως έχει αγνοήσει τις σχετικές εκκλήσεις μας. Πάντως, επειδή δύο μέλη του Πειθαρχικού της ΕΣΗΕΑ είχαν την καλοσύνη να μας τηλεφωνήσουν και να έχουμε γόνιμες 30λεπτες συζητήσεις με τον καθένα, οι οποίες κινήθηκαν, σ' αντίθεση με τα σχόλιά σας, σε ευπρεπέστατο επίπεδο, προτιθέμεθα να παραπέμψουμε σ' αυτούς ανάλογες κραυγαλέες περιπτώσεις για να διαπιστώσουμε αν πραγματικά κάτι άλλαξε στην ΕΣΗΕΑ, αν και θα έπρεπε να το είχε κάνει το Δ.Σ. που, ελπίζω, διαβάζει τον ελληνικό Τύπο.

Μήπως, όμως, ακόμα και στο *Αντί* έχουμε δει ουσιαστικές αναφορές στα προβλήματα των πιο «ευαίσθητων προσώπων» των Μακεδόνων και των Τούρκων της Ελλάδας, με τα οποία οι οργανώσεις μας, σχεδόν μόνες, ασχολούνται συστηματικά από την ίδρυσή τους; Γι' αυτό και ασφαλώς δεν μπορεί να αποδοθεί σε άγνοια η αναφορά της συνεργαζόμενης με μας οργάνωσης αλλά και ως συνεργάτρια του Γαλλικού Πρακτορείου Ειδήσεων γνωρίζει καλά το έργο μας, πως «οι προτεραιότητές μας εξαντλούνται στη διαφωνία μας με την απόφαση διαγραφής», ως εάν είμαστε αδρανείς σε άλλα θέματα παραβίασης των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Εκτός κι αν πρόκειται για «προσπάθεια χιούμορ...».

Τέλος, η έλλειψη επιχειρημάτων σας οδήγησε και σε υπαινιγμούς για προσωπικές σχέσεις, ασφαλώς δείγμα «αναστασιάδειας» δημοσιογραφίας. Επειδή, όμως, η συνεργάτριά σας Α.Κ. γνωρίζει πολύ καλά τις σχέσεις μας με άλλες οκτώ συνεργαζόμενες οργανώσεις

ανθρώπινων δικαιωμάτων, μεταξύ των οποίων και η SOS Ρατσισμός, τις οποίες θα μπορούσατε να είχατε πληροφορηθεί ή να πληροφορηθείτε, σας καλούμε να αναφέρετε καθαρώς τι σχέση υπαινίσσεσθε ότι μπορεί να έχουν αυτές με τις απόψεις μας. Απόψεις πάντως, προτιμάτε να διαστρεβλώνετε και χλευάζετε παρά να δημοσιεύετε (ελπίζω να κάνετε εξαίρεση για την επιστολή και να απαντάτε με επιχειρήματα σε αντίθεση με

Παναγιώτης-Ηλίας Δημητρίου
Εκπαιδευτικός

• Η απάντηση της Ε(Λ)ένης (Κ)ολλιοπούλου, που υπέγραφε το σχετικό σχόλιο στις *Αντιθέσεις*:

Η αντίδραση του Ελληνικού Παρατηρητηρίου του Ελσίνκι σε σχόλιό μας, στο τεύχος 59, αποδεικνύει την αδυναμία του να απαντήσει σε ορισμένα ουσιαστικά ερωτήματα που προκύπτουν από την υπόθεση Αναστασιάδη. Αποτελεί προτεραιότητα για μια αντιρατσιστική οργάνωση η επίκληση του δημοσιογραφικού που χρησιμοποιεί ρατσιστικές εκφράσεις σε καθημερινή μεγάλη κυκλοφορία εφημερίδα; Είναι αναγκαία η θεσμοθέτηση ορίων προκειμένου να προστατεύονται οι γόμενοι στην περίπτωση καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος της «ελευθερίας της έκφρασης»; Επιβάλλεται σήμερα η κακή παρέμβαση στον δήθεν προνομιακό χώρο των ΜΜΕ, τα οποία συμβάλλουν σημαντικά στη διαμόρφωση των πολιτικών και κοινωνικών ηθών, στα οικονομικά παζάρια, ακόμα και στη διεξαγωγή πολεμικών επιχειρήσεων;

Το Ελληνικό Παρατηρητήριο του Ελσίνκι περιορίζεται σε επιχειρήματα και χαρακτηρισμούς που κάθε άλλο παρά βοηθούν στη συζήτηση της διαφωνίας μας. Ο σχολιασμός μας είχε σκοπό να εκφράσει έναν γενικότερο προβληματισμό στα παραπάνω ζητήματα έτσι ώστε η τήρηση των αρχών της ανοχής και του σεβασμού του «άλλου» στην ελληνική κοινωνία να μη γίνονται πρόσχημα για γκευσεις και απλοποιήσεις. Όσο για τον τίτλο του σχολίου, που χαρακτηρίζεται ως «αναστασιάδεια δημοσιογραφία», το Ελληνικό Παρατηρητήριο του Ελσίνκι μπορεί να μας παραπέμψει στην ΕΣΗΕΑ, όπως προτίθεσθε να κάνετε για «ανάλογες κραυγαλέες περιπτώσεις».

Αριστερά!

εφημερίδα στην υπηρεσία
της λαϊκής αντίστασης

κυκλοφορεί
1η Φεβρουαρίου
και κάθε πρώτη
του μηνός

ΕΠΙΣΗΜΑΪΝΟΥΜΕ



ήλωση που υπέστη ο ελληνι-
κινηματογράφος από τις συ-
ίες είναι δεδομένη. Ωστόσο,
ην εποχή της παντοδυναμίας
συντεχνίας ως σήμερα, που
τειρά θεσμοί και καινοτομίες
περκέρασαν και δεν απέδω-
ι αναμενόμενα, έχει περάσει
καιρός. Και πάντως, ό,τι και
ιπέδωσαν, δεν δικαιολογούν
υπέρβαση ούτε των υπαρχό-
θεσμικών οργάνων ούτε των
ώπων του κινηματογράφου.
ερόργανα που κατά καιρούς
ιθετήθηκαν ως συμβουλευτι-
ιγανα του ΥΠΠΟ, πολλές φο-
δημιούργησαν περισσότερα
λήματα απ' όσα κλήθηκαν να
ουν και, πάντως, δεν ανταπο-
θηκαν στις αρχικές προσδο-
ι απόφαση του κ. Μπένου να
έσει στον κ. Θ. Αγγελόπουλο
ναδιάρθρωση του κινηματο-
ικού τοπίου είναι πολύ φιλό-
η. Καμία προσπάθεια, όμως,
ιλόδοξη κι αν είναι, δεν μπο-
να επιτύχει αν συγκεντρώνει
ιτηρήσεις του επαγγελματι-
κού χώρου που αφορά.

52

**Η ΔΙΑΜΑΧΗ Θ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ-Θ. ΒΑΛΤΙΝΟΥ
ΓΡΑΦΕΙ Ή ΕΝ ΓΡΑΦΕΙ Ο ΘΩΩΡΟΣ
ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ;**

**Ο σκηνοθέτης Θόδωρος Αγγελόπουλος (η
φωτογραφία, του Γιόζεφ Κουντέλκα από τα
γυρίσματα του Βλέμματος του**

**Οδυσσέα) ισχυρίζεται πως γράφει μόνος του τα
σενάρια των ταινιών του. Ο συγγραφέας Θανάσης
Βαλτινός, που υπογράφει σενάρια σε παλιότερες
δουλειές του σκηνοθέτη μηνύει τον Αγγελόπουλο
επειδή, λέει, μολονότι συνέβαλε στο σενάριο της
τελευταίας του ταινίας, ο σκηνοθέτης δεν
αναγνωρίζει τη συμβολή του. Πάντως, όπως
αποδεικνύει το ντοκουμέντο που δημοσιεύουμε,
ο Θανάσης Βαλτινός είχε συμβάλει καθοριστικά
στο σενάριο της ταινίας Ταξίδι στα Κύθηρα...**

• Το έργο του Βασίλη Ζιώγα Χρωματιστές γυναίκες ανεβαίνει για
εύτερη φορά (η πρώτη ήταν έκα χρόνια πριν, από το Θέατρο του
Πειραιά), σε σκηνοθεσία του Νίκου Κουτελιδάκη, στο θέατρο
Φούρνος της οδού Μαυρομιχάλη (τηλ. 6460748), από τις 9 Φε-
βρουαρίου ως τις 10 Μαρτίου. Το έργο έχει θέμα την προσωπική
περιπέτεια δυο γυναικών, δυο αδελφών, διαμέσου των οποίων πα-
ρουσιάζεται η αέναη διαμάχη αρσενικού-θηλυκού. Τα σκηνικά εί-
ναι του Αντώνη Χαλικιά, η μουσική του Παναγιώτη Καλατζόπου-
λου, οι φωτισμοί του Τάκη Μπαρδάκου, η επιμέλεια κίνησης της
Μαρίας Κανάμπουρα και τους δύο ρόλους ερμηνεύουν η Λουκία
Πιστιόλα και η Ελένη Ζιώγα (κόρη του συγγραφέα).

57

**ΕΛΛΗΝΕΣ
ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ
ΣΤΗ
ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ
ΕΝΩΣΗ**

**Εμπειρικός,
Θεοτοκάς,
Ελύτης:
Το 1962
ταξίδεψαν στη
Σοβιετική
Ένωση. Τι
κράτησαν και τι
έμεινε από κείνο
το ταξίδι;
Γράφει ο
Γιώργης Γιατρο-
μανωλάκης.**

Γράφει ή δεν γράφει ο Θόδωρος Αγγελόπουλος;

του Ηλία Κανέλλη

Στις 21 Ιανουαρίου, στην εφημερίδα *Το Βήμα*, ο σκηνοθέτης κ. Θόδωρος Αγγελόπουλος, σε συνέντευξή του προς τον κ. Δημήτρη Δανίκα, ήταν κατηγορηματικός όταν ερωτήθηκε σχετικά με την πατρότητα του σεναρίου της τελευταίας του ταινίας, *Το βλέμμα του Οδυσσέα*. Όπως είναι γνωστό, ο συγγραφέας κ. Θανάσης Βαλτινός κατέθεσε αγωγή με την οποία ζητεί το ποσόν των 130 εκατομμυρίων δρχ., ως αποζημίωση, επειδή μολονότι (καθώς ισχυρίζεται) αυτός συνέβαλε καθοριστικά στη συγγραφή του σεναρίου της ταινίας, ο σκηνοθέτης ούτε συμπεριέλαβε το όνομά του στους τίτλους ούτε ποτέ τού κατέβαλε τη συμφωνημένη αμοιβή του. Κατ' αρχάς, ο κ. Αγγελόπουλος αντέδρασε με οργή: απεκάλεσε τον κ. Βαλτινό, «μέχρι πρότινος συνεργάτη του αλλά και φίλο του» (όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο ως άνω δημοσίευμα), «ψεύτη και απατεώνα» και δήλωσε ότι θα καταφύγει με τη σειρά του στα δικαστήρια, ζητώντας την καταβολή προς αυτόν του ίδιου ακριβώς ποσού, για ηθική βλάβη.

Ο κ. Αγγελόπουλος, όμως, προχώρησε κι άλλο τη «σύγκρουση», δηλώνοντας με έμφαση: «Δεν υπάρχει κανείς που να έχει γράψει για μένα».

Ο δημοσιογράφος στον οποίο ο σκηνοθέτης παραχώρησε τη συνέντευξη ζήτησε διευκρινίσεις: «Ούτε ο Τονίνο Γκουέρα, ούτε ο Πέτρος Μάρκαρης, ούτε ο Στρατής Καρράς, ούτε ο Δημήτρης Νόλλας, ούτε ο Θανάσης Βαλτινός;» (οι κατά καιρούς εμφανισθέντες ως συνεργάτες του κ. Αγγελόπουλου). Η απάντηση ήταν ακόμη πιο κάθετη:

«Όχι, κανείς. Αν ρωτήσεις τον Γκουέρα, τον μεγαλύτερο εν ζωή σεναριογράφο του παγκόσμιου κινηματογράφου, θα σου απαντήσει πως ο Θόδωρος είναι αυτός που κάνει όλη τη δουλειά και γράφει τα σενάρια. Εγώ απλώς λέω τη γνώμη μου...».

Παρακάτω, ο κ. Αγγελόπουλος αναλύει διεξοδικότερα τον ισχυρισμό του. Δηλώνει:

«Εγώ λοιπόν "γράφω". Το ίδιο έκαναν και ο Φελίνι και ο Αντονιόνι. Οι άλλοι, οι συνεργάτες, παίζουν τον ρόλο του "καταλύτη". Ας πούμε, είναι οι "δικηγόροι του διαβόλου". Διαβάζω και αυτοί ακούνε. Λένε τη γνώμη τους. Έτσι γίνεται με τον Γκουέρα, με τον Μάρκαρη, έτσι γινόταν με τον μακαρίτη τον Καρρά, με τον Βαλτινό, με τον Νόλλα. Η ιστορία της ταινίας είναι η ιστορία του σκηνοθέτη. Και δεν αφήνω τίποτα που να μην έχει περάσει από τα δικά μου χέρια. Διαβάζω το σενάριο που έχω γράψει και οι άλλοι παρεμβαίνουν. Είναι ο "αντίλογος". Να σου πω και κάτι άλλο. Μερικοί από αυτούς τους συνεργάτες μου, στο σενάριο, επιχείρησαν μόνοι τους να γράψουν και δικά τους σενάρια και το αποτέλεσμα ήταν αυτό που ήταν».

Το ζήτημα έπαιρνε διαστάσεις. Με τη σειρά μας θελήσαμε να το φωτίσουμε. Απευθυνθήκαμε λοιπόν στον συγγραφέα κ. Θανάση Βαλτινό, και ζητήσαμε τη γνώμη του για τους ισχυρισμούς του κ. Αγγελόπουλου. Ο κ. Βαλτινός δεν θέλησε να μας μιλήσει, μας έκανε γνωστό, όμως, το περιεχόμενο μιας μαγνητοταινίας εργασίας, αντίγραφο της οποίας έχει και ο κ. Αγγελόπουλος (όπως άλλωστε εμφανίζεται από το περιεχόμενό της), προϊόν μιας εκτεταμένης συζήτησης των δύο πρώην συνεργατών στο πλαίσιο της συνεργασίας τους για τη συγγραφή του σεναρίου της ταινίας *Ταξίδι στα Κύθηρα*.

Βέβαιοι ότι δεν πρόκειται για το περιεχόμενο μιας απλής ιδιωτικής συνομιλίας, αφού άλλωστε το προϊόν της κασέτας αυτής θα συμπεριλαμβάνεται στο αποδεικτικό υλικό που θα κληθεί να εκτιμήσει το δικαστήριο, παρουσιάζουμε στους αναγνώστες κάποια αποσπάσματα αυτής της συζήτησης. Δεν είναι ο στόχος μας να λάβουμε θέση σε μια δικαστική διαμάχη. Απλώς, εκθέτουμε ορισμένα από τα πραγματικά περιστατικά μιας υπόθεσης που ενδιαφέρει την κοινή γνώμη – και, παραπέρα, διεκδικούμε το δικαίωμα μιας πρώτης εκτίμησης της διαμάχης, υποστηρίζουμε νηφάλιας και απροκατάληπτης.

ΜΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

[...] **ΒΑΛΤΙΝΟΣ:** Η Βούλα είναι ξεκρέμαστος εδώ μέσα. Η Βούλα τι ρόλο παίζει;

ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ: Εγώ θα 'λεγα, μια άλλη όψη του Αλέξανδρου...

Β.: Μια άλλη όψη του νομίσματος. Που πατάει στέρα...

Α.: Που πατάει στέρα. Που αντιτίθεται...

Β.: Που στο κάτω κάτω μπορεί να είναι μια τακτική δική της. Ένας τρόπος δικός της να αντιμετωπίζει αυτό το θέμα.

Α.: Βέβαια, νοιάζεται για τη γριά, αλλά νοιάζεται μόνο για τη γριά. Κι όχι για άλλο λόγο παρά γιατί η γριά στάθηκε. Ενώ, αντίθετα, υπάρχει μια επιθετικότητα απέναντι στο γέρο ο οποίος τους άφησε... Που έφυγε, έκανε τη ζωή του – το λέει σε μια στιγμή: «Εσύ έφυγες. Έκανες τη ζωή σου, έκανες άλλη οικογένεια. Κι ήρθες εδώ για τρεις μέρες».

Β.: Όχι. Εγώ δεν νομίζω ότι πρέπει να έχει μια επιθετικότητα πάνω στο γέρο επειδή ο γέρος έφυγε.

Α.: Ξεκινάει από το χωράφι, βέβαια, η επιθετικότητα.

Β.: Ούτε από το χωράφι. Καλά, πέρα από τα λεπτομέρειες, σαν χαρακτήρας, η επιθετικότητα προς το γέρο είναι επειδή αυτός είναι άλλη όψη του Αλέξανδρου. Η Βούλα αρνείται αυτά τα πράγματα που προβάλλει ο Αλέξανδρος, η Βούλα πατάει στέρα. Έστω κι αν δεν είναι άμοιρη των προβληματισμών του... Τότε εκφράζει όμως αλλιώς. [...]

Α.: Επομένως, θα πρέπει να δούμε τη δρομή της.

Β.: Η Βούλα δεν κυνηγάει τον έρωτα.

Α.: Ναι, αλλά, κοίταξε, θα πρέπει αυτό να φανεί στις σκηνές που υπάρχει ευκαιρία να φανεί στις άλλες σκηνές που δεν έχει υπάρξει ευκαιρία μέχρι τώρα. [...]

Β.: Κοίταξε, όλα αυτά τα προβλήματα θα λυθούν. Οι χαρακτήρες είναι δοσμένοι. Έχεις τον χαρακτήρα που μένει μετέωρος είναι η Βούλα. Η Βούλα, λοιπόν, αν λειτουργεί σαν άλλη όψη του νομίσματος που είναι ο Αλέξανδρος, αν η απώθησή της, η επιθετικότητά της

ρότητά της προς το γέρο είναι
ώς όχι γιατί δεν αντιμετωπίζει
α προβλήματα με τον Αλέξαν-
Αντιδρά διαφορετικά. Είναι
α κόβει η ίδια, να αρνιέται αυ-
διέξοδο. Δεν θέλει διέξοδο, γί-
, πιο τραγική και πιο σκληρή
ίχρονα.

Ναι. Πρέπει να τη δούμε με τον
ό, πάντως.

Βεβαίως. Και, γι' αυτό σου εί-
πάρχουν δύο κουβέντες του
ανδρου με τον πατέρα του.
ρχει μια κουβέντα με τη Βούλα
[...] Μπορεί να φανεί αυτή η
ροποίηση. Τελικά, είναι το
τρόσωπο η Βούλα κι ο Αλέξαν-

Αν η Βούλα ήταν ομοφυλόφιλη;
Οχι...

Θα το έκανε...

Μου είναι γενικά απωθητικά
τα πράγματα, παρ' όλο που δεν
αμία προκατάληψη...

Θα 'πρεπε να τη δούμε, όμως,
ν νεαρό.

Μα η Βούλα φαίνεται. Η Βούλα είναι η
όψη του Αλέξανδρου. Είναι ερημωμένη.
ημιά του έρωτα ισχύει και για τη Βούλα.
ύλα, όμως, είναι μια άλλη λύση.

Τοια λύση;

Η Βούλα υπερβαίνει την προσωρινότητά
ροντάς την αποδεχθεί. Πλαγιάζει μ' έναν
άρη. Δεν γυρεύει τίποτα περισσότερο.
γρεύει την προσωρινότητα.

Κυνηγώντας την προσωρινότητα προ-
εί να ξεπεράσει τη βαθύτερη αίσθηση
ροσωρινότητας. [...] Δεν είναι ότι δεν
τρόβλημα από μέσα της. Θέλει να αρνη-
πρόβλημα.

Γώρα, με τις σκηνές, δραματουργικά.

Ναι. Μπορεί να γίνει μια πρώτη νύξη
προκυμαία που περιμένουν. Μια δεύτε-
ο σπίτι – δεν ξέρω πώς θα βουλευτεί το
που φεύγει ο πατέρας.

Στην προκυμαία, ενδεχομένως, επειδή
η αρχή ακόμα...

Μικρά πράγματα. Μικροδιαφοροποιή-
... Δηλαδή, λέει έτσι: «Από μικρός αργού-
Μπορεί να ειπωθεί και κάτι ακόμα. Με-
ο σπίτι, στο τραπέζι –που δεν τη βλέπω
ηγή να λειτουργεί από μέσα της. Πρέπει
εθεί το πώς θα γίνει. Μπορεί να γίνει η
ρουση, να είναι πιο προωθημένη η δια-
ποίηση. Και στο χωριό, με αφορμή το
φι... Τώρα, πού θα φανεί αυτή με ένα
... θα το βρούμε. Δεν είναι δυνατόν να τα
με αυτή τη στιγμή όλα. [...]

Όταν φεύγουν οι δύο γέροι, τους πάνε



Η Μαίρη Χρονοπούλου-Βούλα, στο *Ταξίδι στα Κύθηρα*.

για να φύγουν στη Θεσσαλονίκη, επειδή αυτό
το καθεστώς της διεθνούς ζώνης υπάρχει μό-
νο στη Θεσσαλονίκη. Εάν και η Βούλα είναι
μαζί – που θα μπορούσε κάλλιστα να είναι –
θα μπορούσε αυτόν το ρόλο που μιλάμε τώρα
να τον βγάζει εκεί. Και όχι με τη μορφή ενός
νεαρού τον οποίο κουβαλάει μαζί...

Β.: Με έναν που βρίσκει εκεί πέρα.

Α.: Με έναν που βρίσκει εκεί πέρα. Και με
τον οποίο τη βλέπει ο Αλέξανδρος κάποια
στιγμή που πηδείται στα όρθια. Κι απλώς γυ-
ρίζει, τον κοιτάζει και συνεχίζει. Θα μπορού-
σε κάλλιστα να μην αισθάνεται τη συνήθη
ανάγκη των αδελφών να απολογηθούν ή να
ντρέπονται...

Β.: Όχι, αντιθέτως, θα μπορούσε να υπάρξει
μια κουβέντα ανάμεσα στα δύο αδέρφια που
να θεωρητικοποιεί τη στάση της, αν θέλεις.

• Έτσι και έγινε. Η Βούλα θεωρητικοποίησε
τη στάση της. Στο τελικό κείμενο του σεναρί-
ου, η Βούλα-Μαίρη Χρονοπούλου, στη διάρ-
κεια της ερωτικής σκηνής στο λιμάνι, λέει χα-
ρακτηριστικά: «Είναι φορές που ανακαλύπτω
με φρίκη και ανακούφιση ότι δεν πιστεύω σε
τίποτα. Τότε ξαναγυρίζω στο σώμα μου. Μόνο
αυτό μου θυμίζει ότι είμαι ζωντανή».

ΠΟΙΟΣ ΕΓΡΑΨΕ ΤΙ;

Την ποιότητα της συζήτησης που προηγήθη-
κε (μέρος πολύ μεγαλύτερης) μπορούν να την
εκτιμήσουν οι αναγνώστες μας – με δεδομένο,
ωστόσο, ότι πρόκειται για διάλογο στη βασι-
νιστική πορεία προς το χτίσιμο ενός φιλμικού

κόσμου. Εκείνο που μένει να εκτι-
μήσουμε εμείς είναι αν, πράγματι,
μετά τη δημοσιοποίηση της παραπά-
νω συνομιλίας ευσταθεί ο ισχυρι-
σμός του κ. Αγγελόπουλου, ότι αυ-
τός γράφει τα σενάρια του.

Φυσικά και ουδείς μπορεί να αρ-
νηθεί στον κ. Αγγελόπουλο ότι, στον
κινηματογράφο του έχει το πάνω χέ-
ρι: το ύφος του, ο τρόπος με τον
οποίο συλλαμβάνει τα θέματα και ο
τρόπος με τον οποίο τα ολοκληρώ-
νει είναι προσωπική του υπόθεση.
Ωστόσο, ο διάλογός του με τον κ.
Βαλτινό επιβεβαιώνει με το παρα-
πάνω πως η συνεισφορά του συγκε-
κριμένου συνεργάτη του στη δόμηση
του συγκεκριμένου σεναρίου ήταν
κάτι παραπάνω από καθοριστική.
Μαζί συζήτησαν και συγκεκριμενο-
ποίησαν κάποιες από τις βασικές
σεναριακές ιδέες. Μαζί διέγραψαν
βασικά στοιχεία του χαρακτήρα των
ηρώων, ακόμα και τις συμβολικές
τους προεκτάσεις. Τέλος, σε δύο
τουλάχιστον από τις καθοριστικές

σκηνές της ταινίας, τη σκηνή στο τραπέζι και
την ερωτική σκηνή με τη Βούλα, η συνεισφορά
στο σενάριο του κ. Θανάση Βαλτινού ήταν κά-
τι παραπάνω από καθοριστική: τα χαρακτηρι-
στικά ιδιαίτερα της Βούλας, τα επεισόδια που
υποκίνησε η παρουσία της στη σεναριακή
ίντριγκα, ακόμη και η πρόζα προήλθαν από
τον κ. Βαλτινό.

Ο κ. Αγγελόπουλος δεν αρνείται πως συνευ-
ρίσκεται και συζητεί με τους συνεργάτες του,
ωστόσο αυτή η σχέση «συνενοχής», στην έκτα-
ση και με το εύρος της παρέμβασής που απο-
δεικνύεται τουλάχιστον στην περίπτωση του
Ταξιδιού στα Κύθηρα, σίγουρα ξεπερνά τη δυ-
ναμική μιας «απλής, φιλικής συνεισφοράς».
Πιθανότατα το τελευταίο γράψιμο το κάνει ο
σκηνοθέτης. Δεν θεωρούμε, όμως, πως, σ' ένα
σενάριο, που ενδέχεται να είναι συλλογική
υπόθεση, χρειάζεται να υπάρχει υποχρεωτικά
χειρόγραφο με τον γραφικό χαρακτήρα κάποι-
ου εκ των συνεργατών για να αποδεικνύεται
πως πράγματι συνεργάστηκε στη συγγραφή.

Βεβαίως, τα παραπάνω αφορούν ένα παλιό-
τερο σενάριο, και είναι χρήσιμα επειδή κα-
ταρρίπτουν έναν γενικότερο ισχυρισμό του κ.
Αγγελόπουλου για το πώς αντιλαμβάνεται τη
σχέση με τους συν-σεναριογράφους συνεργά-
τες του. Αλλά και διότι θίγουν ένα πολύ σημα-
ντικό ζήτημα που πολλές φορές υποβαθμίζε-
ται ιδιαίτερα στον ελληνικό χώρο: το ζήτημα
της προστασίας και της κατοχύρωσης των
πνευματικών δικαιωμάτων των δημιουργών.
Κι όμως. Δεν είναι αμελητέο ζήτημα.

ΜΠΕΝΟ-ΒΓΑΙΝΩ ΣΤΟ ΥΠ.ΠΟ.

του Μάνου Στεφανίδη

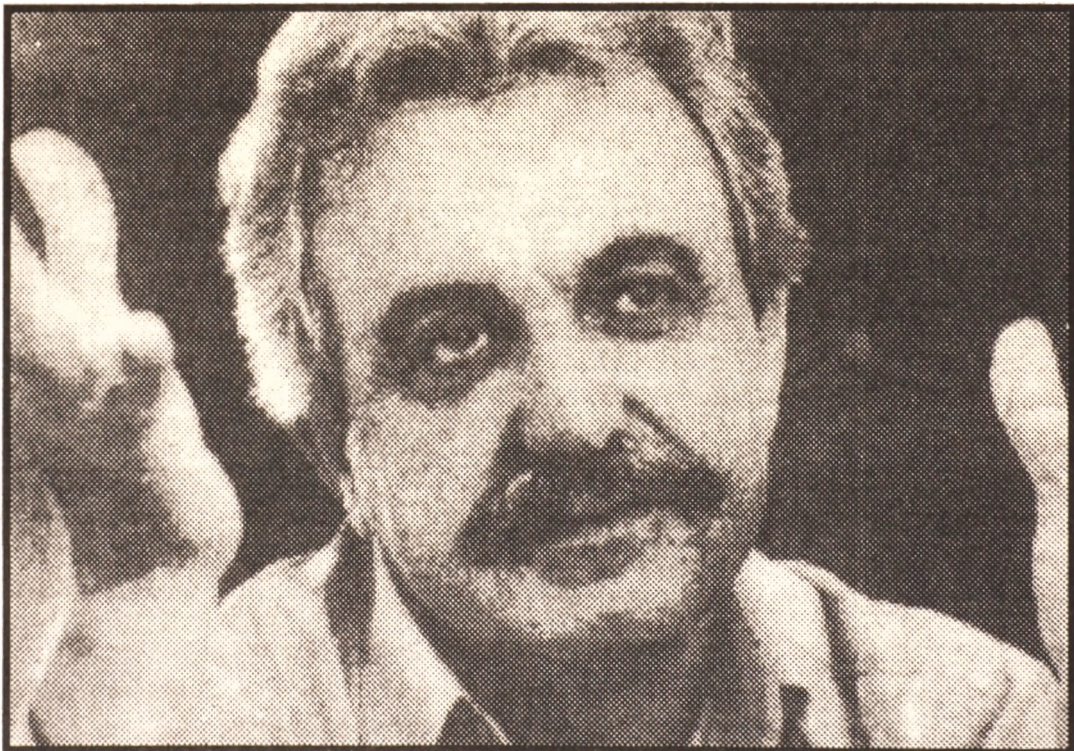
Εν Ελλάδι ως πολιτισμός εκλαμβάνεται ό,τι γυαλίζει, ό,τι φωνάζει κι ό,τι είναι ψηφωφελές. Τούτου δοθέντος η πάγια πολιτική που ακολουθείται από το ΥΠ.ΠΟ. είναι «περπατώ χαρωπά στο σκοτεινό δάσος», ή, ακόμη καλύτερα, «Δώσε κι εμένα, μπάριμπα». Έχω δει συχνά τις ξινισμένες εκφράσεις εκείνων που βάσκανος μοίρα τούς έριξε στον θώκο της οδού Μπουμπουλίνας, κυρίως γιατί συνειδητοποιούν την άβυσσο που χωρίζει τον πολιτισμό από την πολιτική. Και μπορεί βέβαια η Αριστερά από καιρού εις καιρόν να θυμάται ολίγη από την σχολή τής Φρανκφούρτης και ολίγον από Καστοριάδη, αλλά στο βάθος τής ψυχής τους άπαντες οι πολιτικοί αντιμετωπίζουν τον πολιτισμό και τα παρεπόμενά του ως οχληρή υποχρέωση και ως διαρκή παγίδα. Η υφέρπουσα καχυποψία εντείνεται μάλιστα από την εγνωσμένη αλαζονεία των εργατών του πολιτισμού, τις φατρίες που λυμαίνονται ευρύτερα τον χώρο της τέχνης, τους ανταγωνισμούς, τους διαγκωνισμούς, τα δαγκώματα μεταξύ ομοτέχνων κ.λπ.

Θα ήταν διδακτικό ίσως να γίνει μια μικρή επισκόπηση της θητείας ενός υπουργού που δεν υπήρξε άμοιρος πολιτισμού. έστω κι αν αυτό δεν βοήθησε –τελικά– καθόλου κατά την άσκηση των υποχρεώσεών του. Το δίλημμα παραμένει: Πολιτικός ή καλλιτέχνης ο προϊστάμενος του ΥΠ.ΠΟ.;

Ο κ. Θάνος Μικρούτσικος υπήρξε από τις λίγες περιπτώσεις υπουργών Πολιτισμού που είχε συγκεκριμένη άποψη για το δέον γενέσθαι και επίσης στάθηκε ένας από τους μακροβιότερους. (Το ρεκόρ της Μελίνας βέβαια θα παραμείνει αξεπέραστο). Παρ' όλα αυτά και κατά κοινήν ομολογία **απέτυχε**. Κυρίως απέτυχε γιατί εισέβαλε στον χώρο του πολιτισμού έχοντας ένα έτοιμο μοντέλο επι-

βεβλημένο άνωθεν, το οποίο δεν ελάμβανε καθόλου υπόψη τοπικές ιδιαιτερότητες, επιμέρους ανάγκες, συγκεκριμένα προβλήματα κ.ο.κ. Ο κ. Μικρούτσικος προσέγγισε τον πολιτισμό τεχνοκρατικά και με σαφείς εξαρτήσεις από το γνωστό κέντρο πολιτιστικής εξουσίας. Έτσι ήταν μοιραίο να φατριασθεί, να προβεί σε κακές επιλογές, να υποστηρίξει λάθος πρόσωπα και να καταλήξει στο ναπολεόντειο «Δίκτυο Πόλεων», το οποίο θύμιζε το γνωστό ανέκδοτο με τον υπερπολυτελή οίκο ανοχής ο οποίος όμως δεν διέθετε «έμφυχο υλικό» και στις διαμαρτυρίες τού πελάτη ο «υπεύθυνος

απάντησε: «Αλλά από οργάνωση όμως σκίζουμε!». Ο κ. Μικρούτσικος νόμιζε ότι ήξερε, ενώ στην πραγματικότητα αγνοούσε. Ακόμη και οι θετικές πρωτοβουλίες του, λ.χ. η νομική μετατροπή τού Εθνικού Θεάτρου από Ν.Π.Δ.Δ. σε Ν.Π.Ι.Δ., δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα λόγω κάκιστων χειρισμών. Ο κ. Μικρούτσικος εμπιστεύθηκε αποκλειστικά την στενά προσωπική του παρέα και τους «φίλους» του από ποικίλα γκρουπούσκουλα της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς. Έτσι, σε κάθε του κίνηση ο Ζντάνωφ καρδοκούσε. Επί πλέον ενέδωσε άνευ ενδοιασμών



Οι έξωθεν μαρτυρίες για τον κ. Μπένο είναι καλές. Η θητεία του στην Καλαμάτα μια υπόσχεση. Το προφίλ του ως μάντζερ θετικό. Η δημόσια εικόνα του προσηνής. Φτάνουν όμως μόνο αυτά;

προς συγκεκριμένους εκπροσώπους της οικονομικής ολιγαρχίας προσδοκώντας δύναμη –και χορηγίες–, έτσι ώστε να γίνει η εσχάτη πλάνη χείρων της πρώτης.

Κι όμως. Ο πολιτισμός χρειάζεται όραμα κι όχι διεκπεραίωση· χρειάζεται αφοσίωση κι όχι επίδειξη εξουσίας ή νεποτισμό.

Ο κ. Μικρούτσικος έδειξε και στην Πινακοθήκη την κυκλοθυμία του, μη ασκώντας ποτέ ουσιαστικό έλεγχο στις αυθαιρεσίες της διεύθυνσης, στέργοντας σ' όλες τις λιανικές πρωτοβουλίες και στην γελοιότητα της Φλώρινας και, τέλος, αδιαφορώντας για την τύχη

δύο παραρτημάτων μας στην Κέρκυρα και την Σπάρτη τα έχουν βουλιάξει στην πλέον άδικη αδράνεια. Αποκορύφω-
ων αυθαιρεσιών του στάθηκε η ετσιθελική απομάκρυνση του
κά Σαμαρά, νομίμως επιλεγέντος για την Biennale Βενετίας
η εξίσου αυθαίρετη αντικατάστασή του την υστάτη στιγμή από
Γάκι.

κατακλείδα θα έλεγα πως ο κ. Μικρούτσικος ήρθε στο
ΠΟ. με την μύχια επιθυμία να εκδικηθεί κάποιον αόρατο
ρό. Αποχωρώντας ελπίζω να συνειδητοποιήσει ποιος είναι ο
γματικός εχθρός και του πολιτισμού και των πολιτιστικών δρω-
υν. Μόνο που η κατίσχυσή τους περνά πλέον στις ευθύνες άλ-

κ. Μπένος τώρα. Οι έξωθεν μαρτυρίες καλές. Η θητεία του
Καλαμάτα μια υπόσχεση. Το προφίλ του ως μάνατζερ θετικό.
ημόσια εικόνα του προσηνής. Φτάνουν όμως μόνο αυτά;
πολιτική του πολιτισμού χρειάζεται εθνική στρατηγική και πα-
λική συναίνεση. Χρειάζεται διάλογο και πρωτοβουλίες που να
νουν το ελλαδικό κράτος και τον ελληνισμό της διασποράς,
να συνδέουν την εντόπια δημιουργία με την παγκόσμια καλλι-
ική έκφραση.

πολιτισμός απαιτεί αξιοκρατία κι όχι βόλεμα των ημετέρων.
μην εμπιστευθεί μόνο τους κομματικούς φίλους του ο νέος
υργός κι ας χαράξει μια αληθινή πολιτιστική αποκέντρωση.
ό που ονομάζουμε «περιφέρεια» σφύζει από καταπιεσμένο
αμικό κι είναι κρίμα αυτή η κραυγή να μην εισακούεται. Ανά-
ξη όμως της περιφέρειας δεν σημαίνει «δίκτυα» επιβεβλημένα
ιβεν, αλλά γνώση των τοπικών ιδιαιτεροτήτων... Είναι αστείο
συγχρόνως αλυσιτελές ν' αποφασίζει το κέντρο και να εκτελεί
ήνια και ευγνωμόνως η περιφέρεια. Η βασική αιτία που με
σε σε παραίτηση από την Εθνική Πινακοθήκη Κέρκυρας ήταν
ός ακριβώς ο βοναπαρτισμός της κεντρικής υπηρεσίας που
μετώπιζε τις δραστηριότητες στο νησί ως ευκαιρία για διακο-
ή κοσμικές εμφανίσεις. Είναι απίστευτα τα ποσά που έχουν
ανηθεί αρμοδίως για ποικίλα «σύρε κι έλα» ποικίλων προσκε-
μένων.

πίσης ο νέος υπουργός θα πρέπει να υποστηρίξει από κοινού με
πουργείο Παιδείας το πρόγραμμα «Μελίνα» το οποίο σχετίζε-
με την εισαγωγή της τέχνης στην πρωτοβάθμια και δευτερο-
μια εκπαίδευση (ενημέρωση διδασκόντων και καλλιέργεια
μαθητών). Πρόκειται για έναν στόχο αληθινά εθνικό, ικανόν
δημιουργήσει τους ευαισθητοποιημένους πολίτες του Μέλλο-
ς. Πέρα από τη βιτρίνα ή τις εκδηλώσεις που έλκουν τα ΜΜΕ,
ίζω πως το ουσιαστικό πεδίο είναι αυτό.

νυν κυβέρνηση έχει κατακτήσει, αν όχι την ευρυτάτη συναίνε-
τουλάχιστον την ευρυτάτη ανοχή. Οι πάντες ανησυχούν αλλά
ελπίζουν. Ελπίζουν ότι ο λαϊκισμός εξουδετερώθηκε, ότι η
κρατία είναι δυνατόν να ισχύσει, ότι πολιτική μπορεί να κατα-
συνώνυμο της σοβαρότητας. Ας μην αφήσουμε κι αυτή την ευ-
ρία να πάει στα χαμένα.

πολιτισμός μπορεί και πρέπει να γίνει πράξη καθημερινής συ-
ριφοράς, δυνατότητα επικοινωνίας και αυτογνωσίας, πεδίο
ιθερίας και δημιουργίας. Προς τούτο χρειάζεται συστράτευση
ν των δυνάμεων κι όχι αυταρχική άσκηση της (ευκαιριακής σύ-
ή άλλως) εξουσίας. Τέλος, ευχή μου είναι να αναβαθμισθεί η
ουργία και η διοίκηση της Πινακοθήκης με ουσιαστική αξιο-
ση όλου του στελεχειακού δυναμικού και με κατίσχυση της
θινής δημοκρατίας.

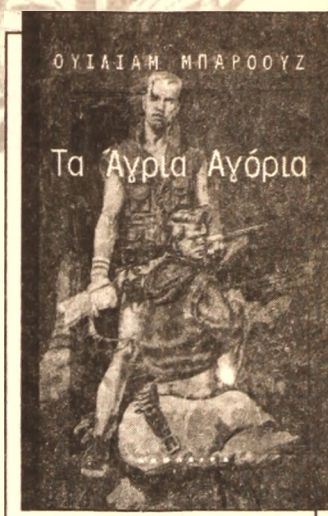
υτοπικά όλα αυτά;

αι. εφόσον κι ο πολιτισμός είναι η ουτοπία του εφικτού.

Εκδόσεις

Απόπειρα

Κυκλοφορούν



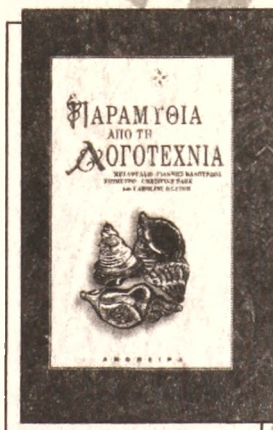
Ουίλιαμ Μπάροουζ
Τα άγρια αγόρια



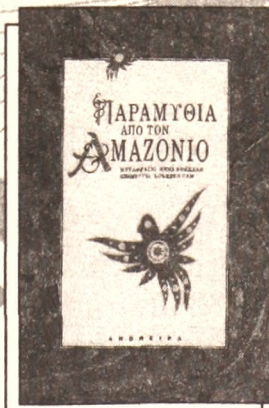
Πωλ Όλιβερ
Η ιστορία του Blues



Ντάνης Φώτος
Ελένης νήσος



Παραμύθια
από τη
λογοτεχνία



Παραμύθια
από τον
Αμαζόνιο



Παραμύθια
από τις
Ινδίες

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΠΟΠΕΙΡΑ: ΝΑΥΑΡΙΝΟΥ 18-20,
106 80 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ. 6450519 /FAX 3630376

« Η ΝΕΛΛΥ ΚΑΙ Ο ΚΥΡΙΟΣ ΑΡΝΩ », ΤΟΥ ΚΛΩΝΤ ΣΩΤΕ

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

του ΔΗΜΗΤΡΗ ΧΑΡΙΤΟΥ

Να το παραδεχτούμε, λοιπόν, ότι είναι ένας κόσμος «κατασκευασμένος» με τα υλικά της πλούσιας αστικής παρακαταθήκης. Υλικά σαν από φινό κρύσταλλο, κρασιά από καλές σοδειές, ήχους λεπτοδουλεμένους, σχέσεις και συμπεριφορές, όλα

πρόσωπο έτσι όπως το εξαγιάζουν ή το απαξιώνουν οι αισθηματικές του οδύσσειες.

Αυτό είναι το ουσιαστικό περιεχόμενο της τελευταίας ταινίας του υπερβδομηντάχρονου Κλωντ Σωτέ αυτού του αριστοκράτη κινηματογραφιστή ο οποίος κάνει τις ταινίες με τους αφηγηματικούς τρόπους του Φλωμπέρ ή του Μωπασσάν, αν βέβαια οι τελευταίοι ήταν επίσης σκηνοθέτες. Προηγούμενη ταινία του –πριν



Ο Μισέλ Σερώ και η Εμμανουέλ Μπεάρ στην τελευταία ταινία του Κλωντ Σωτέ.

Σαν παλιό, καλό γαλλικό κονιάκ...

φτιαγμένα από ημιτόνια, αποχρώσεις και βλέμματα, επεξεργασίες πολύτιμες ενός κόσμου θαρρείς μέσα σε άσπρη γυάλινο πύργο, ερήμνη της άγριας, ρυλρ πραγματικότητας που μας διατρέχει.

Τον καταγγείλαμε, τον πολεμήσαμε, τον χρεώσαμε με όλες τις κοινωνικές «αμαρτίες», προφητέψαμε την ιστορική εξαφάνισή του. Και όμως, αυτός συνεχίζει να υπάρχει ολοζώντανος σε κάποιες πολύτιμες εκδοχές του όπως π.χ είναι οι προσωπικές όσο και οι διαπροσωπικές ανθρώπινες σχέσεις μέσα στον αδιέξοδο ψυχολογικό λαβύρινθο. Τα άλλα ανθρώπινα πάθη, οι άλλου είδους διαδρομές, αφηνιδιασμοί και «πείνες» χορτάτων βέβαια πολιτισμών που του περισσεύουν πάντα οι ευκαιρίες να κοιτάξει το εσωτερικό του

τεσσερα χρόνια – ήταν η εξαίσια εκείνη *Μια καρδιά το χειμώνα*, φτιαγμένη και κείνη πάνω στις ίδιες ψυχογραφικές συντεταγμένες. Το ίδιο και τώρα. Βασισμένα πάνω σ' ένα οπωσδήποτε σχηματικό στόρυ, αναπτύσσονται αισθηματικές καταστάσεις και συνειδησιακές συγκρούσεις, στο πάνθεο ενός αστικού ολοκληρώματος, με λεπτομέρειες ευαισθησίας, και παρατηρητικότητα εντομολόγου, καθώς ελέγχεται η αντοχή τους σε έντονες διακυμάνσεις εσωτερικής θερμοκρασίας.

Στην τρίτη του πια ηλικία, ο κ. Αρνώ, πρώην δικαστής και στη συνέχεια επιτυχημένος επιχειρηματίας, γνωρίζει τυχαία την πανέμορφη, νεαρή Νέλλυ, η οποία αντιμετωπίζει σοβαρά προσωπικά (εγκαταλείπει τον άβουλο άντρα της) αλλά και οικονομικά προβλήματα και την πείθει να εργαστεί κοντά του ως επεξεργάστρια κειμένου στο βιβλίο απομνημονευμάτων του. Ο ίδιος είναι χωρισμένος από χρόνια. Η πρώην γυναίκα του συζεί με νεότερό της στη Γενεύη η δε σχέση του με τα δύο παιδιά του είναι πρακτικά ανύπαρκτη. Στη διάρκεια της συνεργασίας της με τον κ. Αρνώ, η οποία συντελείται στο σπίτι του, η Νέλλυ γνωρίζεται με τον ομήλικό της μελλοντικό εκδότη του βιβλίου. Μεταξύ τους αναπτύσσεται συναισθηματική σχέση. Παράλληλα όμως –και εκεί είναι το σημαντικό– αυτή η συνεργασία μεταξύ του κ. Αρνώ και της Νέλ-

λυ θα γίνει η αφορμή να αναπτυχθούν σχέσεις από πολλές καταγωγές, οικειότητας, εμπιστοσύνης, τρυφερότητας και κυρίως εκ μέρους εκείνου αφύπνισης ενδιαφέροντος για τη ζωή, ανομολόγητου πάθους απόγνωσης. Κοινές υπόγειες διαδρομές αναγκών –και για τους δύο– που η μέχρι τότε ζωή τους τις είχε, από διαφορετικές αιτίες, αφήσει ανικανοποίητες. Αλλά και απόγνωση είναι μια στάση ζωής που αποτελεί και αυτή την υπέρβασή της...

Ένας κινηματογράφος ακαδημαϊκός στην αφηγηματική του δομή που όμως γρήγορα ριζίζει να χρησιμοποιεί με απόλυτη επιτυχία όλους τους σύγχρονους τρόπους «γροφής», βοηθώντας έτσι να λειτουργεί αποτελεσματικά αυτό το μικρό σύνολο «μουσική δωματίου» με τις ρυθμικές κινήσεις και μεταπτώσεις που απαιτούνται για να αποδοθούν οι υπόκωφοι ήχοι του προχωρημένου δειλινού και το *allegro vivace* της αυγής. Μια σπουδαία ταινία, υπόδειγμα μοντέρνου ρομαντισμού, εμπλουτισμένη σοφά με ηθογραφικά και ψυχογραφικά στοιχεία. Πράγματα, θα παραδεχτεί κανείς, φυσικά λογικά στο αποτέλεσμά τους μιας και ταινία ακουμπάει στέρεα σ' ένα γερά δομημένο σενάριο, πλούσιο ταυτόχρονα και απείριτο.

Και σε τούτη την ταινία αποδεικνύεται η φήμη του Σωτέ ως σπουδαίου καθοδηγητή ηθοποιών με επικεφαλής τον συνταρακτικό Μισέλ Σερώ στο ρόλο του κ. Αρνώ και την εκθαμβωτική Εμμανουέλ Μπεάρ ως Νέλλυ.

Γρεῖς "Ελληνες συγγραφείς στή Σοβιετική "Ενωση

του Γιώργη Γιατρομανωλάκη

Γιά τόν Σταῦρο καί τήν παρέα του

Η έκδοση του ποιήματος του Α. Έμπειρικού «"Ες "Ες "Ες "Ερ-Ρωσσία»¹, για να τιμηθούν τα είκοσι χρόνια από το θάνατό του, αποτελεί, ουμε, μία καλή ευκαιρία (καθαθέτουμε σήμερα αυτό το επιτομείο) να ασχοληθούμε στερα με εκείνο ακριβώς τό γεπού τόν έκανε να γράψει τόα, δηλ. με την επίσκεψη πούατοποιεί (παρέα με τόν "Ο. και τόν Γ. Θεοτοκά) στή Σοή "Ενωση τόν ψυχρό Δεκέμβρη'62. "Αλλα στοιχεία πού διαθέσχετικά με τό γεγονός (πού δένε, ως τώρα, επαρκώς εκμεταλ-) είναι οι δημοσιογραφικέςφορίες των ήμερών εκείνων: σχετικά ταξιδιωτικά κείμενα Θεοτοκά, πού γράφηκαν μεή αυτή την επίσκεψη. Πάντως,ατος στόχος του κειμένου μαςορεί παρά να είναι ή σημασίαχε για τόν ποιητή ή επίσκεψηπή Σοβιετική "Ενωση, όπως τουλάχιστον αποτυπώνεταιήμά του.

ου ασχοληθούμε με τό θέμα μας, ας θυμήσουμε όρισμέναφικά στοιχεία του Έμπειρικού πού θα μάς βοηθήσουν ναφθούμε καλύτερα τή σημασία του ταξιδιού αυτού. Όρικός γεννιέται στην Μπραίλα της Ρουμανίας τόν Σεπτέμυ 1901 από μητέρα κατά τό ήμισυ Ρωσίδα. Από τό 1902 ήνεία του εγκαθίσταται στην Έρμούπολη της Σύρου. , οι σχέσεις του μικρού Άνδρέα με τή Ρωσία συνεχίζονται



Φωτογραφία του Άνδρέα Έμπειρικού πού τραβήχτηκε στή Μόσχατό 1962 από τόν Όδυσσέα Έλύτη.

ως τό 1914, καθώς ταξιδεύει τακτικά με τή μητέρα του στην Κριμαία καί περνά τα καλοκαίρια του κοντά στους θείους του Πέτρο καί Δημήτρη που έχουν κτήματα στην περιοχή (βλέπε σχετικά καί τό έν πολλοίς αὐτοβιογραφικό κείμενο «'Αμούρ 'Αμούρ», *Γραπτά ή Προσωπική Μυθολογία*). Για τόν Έμπειρικό λοιπόν ή επίσκεψη αυτή στή Σοβιετική "Ενωση τό 1962 αποτελεί μία νοσταλγική επιστροφή, ύστερα από πενήντα σχεδόν χρόνια καί, κυρίως, ύστερα από τόσο μεγάλες καί κοσμοϊστορικές αλλαγές.

ΟΠΩΣ ΓΝΩΡΙΖΟΥΜΕ από τό «Χρονολόγιο Άνδρέα Λ. Έμπειρικού»², τόν Δεκέμβριο του 1962, ό Α. Έμπειρικός, ό Ο. Έλύτης, ό Γ. Θεοτοκάς καί ό γιατρός Σπηλιόπουλος από τή Θεσσαλονίκη ταξιδεύουν στή Σοβιετική "Ενωση (Όδησσό-Μόσχα-Λένινγκραντ) ύστερα από πρόσκληση του Συνδέσμου «Ε.Σ.Σ.Δ.-Έλλάς». Η πληροφορία αυτή εμφα-

νίζεται σέ κάποιες αθηναϊκές εφημερίδες τής εποχής, γεγονός πού δείχνει ότι τό ταξίδι των τριών λογοτεχνών μπορούσε να αποτελέσει από μόνο του ενδιαφέρουσα είδηση. Έτσι λ.χ. στην *Καθημερινή*, 6 Δεκεμβρίου 1962, διαβάζουμε, στή στήλη τής «Καλλιτεχνικής ζωής», ότι «'Αναχωρούν έντός των ήμερών διά Ρωσίαν οι ποιηταί Ο. Έλύτης καί Α. Έμπειρικός ως καί ό συγγραφέας Γ. Θεοτοκάς... κατόπιν προσκλήσεως του Συνδέσμου Ε.Σ.Σ.Δ.-Έλλάς...». Στίς 20 του ίδιου μήνα ή *Αύγή* δημοσιεύει ανταπόκριση σύμφωνα με τήν όποία έφθασαν στή Μόσχα οι τρεις προσκε-

ζημένοι συγγραφείς, τούς οποίους μάλιστα χαρακτηρίζει ως «προσώπους των ελληνικών γραμμάτων». Από την ίδια ανταπόκριση μαθαίνουμε ότι οι τρεις συγγραφείς θα μείνουν στη Σ. Ε. ένα δεκαπενθήμερο και θα επισκεφθούν, εκτός από τη Μόσχα, τό Λένινγκραντ και τό Κίεβο, χωρίς νά αναφέρεται ή Όδησσός. Η επόμενη σχετική είδηση προέρχεται από την *Καθημερινή* τρεις μήνες αργότερα (20 Μαρτίου 1963), σύμφωνα μέ την όποία ό Έλληνοσοβιετικός Σύνδεσμος πρόκειται νά οργανώσει μία δεξίωση πρós τιμήν των τριών συγγραφέων, πού έχουν στό μεταξύ επιστρέφει. Αναλυτική περιγραφή των όσων έγιναν και είπώθηκαν στη δεξίωση αυτή υπάρχει στην *Αύγή* δύο μέρες αργότερα (Παρασκευή 22 Μαρτίου 1963). Στην περιγραφή αυτή θά επανέλθουμε.

ΔΕΝ ΓΝΩΡΙΖΟΥΜΕ γιά ποιούς συγκεκριμένους λόγους και μέ ποιά ζρητήρια ό Έλληνοσοβιετικός επέλεξε αυτούς τούς συγγραφείς γιά νά ταξιδέψουν στη Σ. Ε. Πάντως, μπορούμε νά υποθέσουμε ότι σέ τούτο συνετέλεσε ή λογοτεχνική φήμη και τό κύρος τους, όπως επίσης και ή αναγνωρισμένη πολιτική τους μετριοπάθεια σέ εκείνα τά χρόνια του πολιτικού φανατισμού και της καχυποψίας⁴. Επομένως, δέν θά ήταν δύσκολο νά υποθέσουμε ότι οι άνθρωποι πού προσκάλεσαν τούς τρεις δέν απέκλειαν τό γεγονός (πράγμα άλλωστε πού έγινε τελικά) ότι ένδεχόμενη δήλωση ή μαρτυρία τους γιά τό ταξίδι θά αποτελούσε τό δίχως άλλο κέρδος γιά τόν Έλληνοσοβιετικό και (γιατί όχι) γιά τίς ίδιες τίς σχέσεις των δύο χωρών.

Ο πρώτος από τούς τρεις συγγραφείς πού κάνει λόγο γιά τό ταξίδι στη Σ. Ε. και καταθέτει τίς σχετικές έντυπώσεις και μαρτυρίες είναι ό Γ. Θεοτοκάς σέ ένα άρθρο του στό *Βήμα* (10 Φεβρουαρίου 1963), έναν περίπου μήνα μετά την επιστροφή τους από τη Ρωσία. Τό άρθρο αυτό, πού έχει τόν τίτλο «Τό σοβιετικό καθεστώς και ό κόσμος», θά ακολουθήσουν άλλα δύο κείμενα, μέ τά όποια ολοκληρώνονται οι ταξιδιωτικές έντυπώσεις του Θεοτοκά. Τά άρθρα αυτά είναι «Ο Σοβιετικός πατριωτισμός» (*Εποχές*, Μάης 1963) και «Η Σοβιετική κοινωνία» (*Εποχές*, Ιούνιος 1963)⁵.

«Είχα», γράφει στό πρώτο του άρθρο ό Θεοτοκάς, «τήν εύκαιρία νά επισκεφθώ, γιά πρώτη φορά τη Ρωσία, τόν περασμένο Δεκέμβριο, ως μέλος ενός μικρού όμίλου από Έλληνες διανοούμενους, πού τους είχε προσκαλέσει ή Ένωση των εταιρειών φιλίας της Ε.Σ.Σ.Δ. μέ τό έξωτερικό. Ο χειμώνας ήταν πολύ άγριος γιά μās τούς Αίγαιοπελαγίτες, μās κακομεταχειρίστηκε αρκετά, και δέν κατάφερα, εγώ τουλάχιστον, νά ολοκληρώσω τό πρόγραμμα του ταξιδιού μου. Είδαμε, ωστόσο, ακούσαμε, διαισθανθήκαμε μερικά πράγματα απ' αυτόν τόν καινούργιο κόσμο, στίς τρεις πόλεις όπου μείναμε, την Όδησσό, τη Μόσχα και τό Λένινγκραντ. Μάλιστα, ό ένας από τούς φίλους και συνταξιδιώτες μου ήξερε καλά ρώσικά⁶, κι έτσι μπορέσαμε, μέ τη μεσολάβησή του, νά έχουμε συζητήσεις μέ ανθρώπους πού συναντούσαμε τυχαία, έξω από τίς προγραμματισμένες γνωριμίες μας. Οι Σοβιετικοί δέν αποφεύγουν πιά τίς επαφές μέ τούς ξένους, καθώς συνέβαινε άλλοτε. Ίσια-Ίσια, μπορώ νά μαρτυρήσω, ότι πιάνουν κουβέντα μέ πολλήν εύκολία, στό πλοίο, στό τραίνο, στό ξενοδοχείο, στό έστιατόριο, στα καταστήματα και όπουδήποτε άλλο, και απαντούν πρόθυμα σ' όλες τίς ερωτήσεις. Τέτοιες εύκαιριες είχαμε πολλές γιατί κάμαμε ένα ταξίδι στό ρυθμό του 19ου αιώνα: Ξεκινήσαμε από τόν Πειραιά μέ σοβιετικό επιβατικό καράβι, στό όποιο συναντήσαμε αρκετούς Ρώσους μηχανικούς και εργάτες πού γυρνούσαν

στην πατρίδα τους από τά έργα της Μέσης Άνατολής, κι ύστερα σέ δυό δόσεις διασχίσαμε όλην την Ρωσία μέ τό σιδηρόδρομο.

Περισσότερες πληροφορίες γιά την παραμονή των τριών στη Σ. Ε. μās δίνει ό Θεοτοκάς στό τελευταίο του άρθρο, «Η Σοβιετική κοινωνία». «Στην Όδησσό και στό Λένινγκραντ», γράφει, «μολοξενήθήκαμε, οι σύντροφοί μου κι εγώ, σε ξενοδοχεία-παλάτια της τσαρικής εποχής, αρκετά κουρασμένα από την πολύχρονη ταξιδιωτική Μόσχα μείναμε σέ δύο καινούρια ξενοδοχεία των τριών πατωμάτων. Έξωτερικά, τά νέα οικοδομήματα ήταν κάθε άλλο παρά ώραϊα: ούρανοξύστες βαρείς και αδέξιοι, πού πάνε νά μιμηθούνε ρυθμούς γοθτικούς και μπαρόκο. Από μέσα, ή πολυτέλεια των κοινόχρηστων χώρων ήταν βαριά κι αυτή και υπερβολικά επιδεικτική. Τό προσωπικό ήταν ευγενικό και εκπαιδευμένο σ' ειδικές σχολές, ή περιποίηση άψογη, αλλά μέ πολλή βραδύτητα ή βραδύτητα των δημόσιων υπηρεσιών. Σ' όλα αυτά τά ξενοδοχεία υπήρχαν έστιατόρια μέ όρχηστρες τζαζ, πού ήταν πάντα μάταια, και τό βράδι γινότανε χορός.»

Φυσικά τό κύριο ένδιαφέρον του άστού (όπως αυτοχαρακτηρίζεται) Θεοτοκά στρέφεται στην πολιτική, οικονομική, κοινωνική και θρησκευτική κατάσταση του «κανούριου» κόσμου πού επισκέπτεται. Ειδικότερα τόν απασχολεί ή σοβιετική κοινωνία πού την περιγράφει ως «συντηρητική, πειθαρχική, μέ ήθη σοβαρά κι ευπρεπή και μέ πνεύμα φιλήσυχο και φλειερηνικό» - όμως η ίδια στιγμή διερωτάται μήπως, σέ περίπτωση πού οι Γερμανοί αποκτήσουν πυρηνικά όπλα, ξεσπάσει κάποιος απρόβλεπτος σεισμός ανάμεσα στίς δύο χώρες. Βρίσκει ότι, παρά τίς δυσκολίες και τίς απαγορεύσεις, έξακολουθεί νά υπάρχει ακόμη θρησκευτική ζωή στη Σ. Ε. και ζητά νά μάθει πού πράγματι όφείλεται στήν ή «νέα άνηθηση» της θρησκείας και γιατί «ή επιστημονική σκέψη και ή «έπιστημονική μόρφωση», πού, όπως λέγεται, παρέχει άφειδώς στον σοβιετικό λαό δέν μπόρεσε νά σβήσει αυτές τίς «ιδιαιτεριότητες». Γενικά ό Θεοτοκάς παρατηρεί μία συνεχή δυσκολία σέ ό,τι διακηρύσσεται και σέ ό,τι συμβαίνει πράγματι στη Σ. Ε. Έξορκίζουν, γράφει, την παλαιά, ταξική τέχνη, την προσοβιετική τέχνη, όμως τά θέατρα όπου παίζεται ό Τσέχωφ είναι μάταια από νέους. Ο γάμος (πού άρχικά θεωρήθηκε άχρηστος όσμιός) επαναποκτά τώρα μεγάλη σημασία στη σοβιετική κοινωνία και ένας νέος, μή έχοντας νά αντιμέτωπίσει τούς ποικίλους πειρασμούς της Δύσης γιά έρωτικές περιπέτειες, πάει πολλές φορές νά γίνει «πρότυπο φιλήσυχου νοικοκύρη». Αναφέρεται σέ όρισματα του 3ου Προγράμματος του Κ.Κ. της Ε.Σ.Σ.Δ. (1961) σχετικά μέ τόν «ήθικό κώδικα του οικοδόμου του κομμουνισμού» και επαινεί μέ ειλικρίνεια την όρθότητα και την ύγεια αυτών των θεωριών, βρίσκει όμως ότι στην πράξη όλα αυτά θά πρέπει τελικά νά είναι πολύ μονότονα. Κάνει λόγο γιά τόν τύπο του «σοβιετικού ανθρώπου», ενός νέου κοινωνικού, ιδεολογικού, πολιτικού και έθνικού τύπου, όπως λέει, όμως (ώσάν τελικά νά προβλέπει τή σημερινές εξελίξεις) παρατηρεί πόσο πολύ ένθαρρύνεται ή καλλιέργεια και ή ανάπτυξη των έθνικών χαρακτήρων και γλωσσών. «Θά έλεγε κανείς», γράφει, «πώς, στη συνείδηση του πολίτη, πού νά σχηματισθούν δύο επίπεδα έθνικής αυτογνωσίας. Στο άνω επίπεδο, ό πολίτης είναι Σοβιετικός. Στο χαμηλό επίπεδο, είναι Ρώσος, Γεωργιανός, Ούζμπέκος ή ό,τιδήποτε άλλο».

Αυτός ό καθ' όλα θεμιτός σκεπτικισμός του Θεοτοκά δέν χάνει ποτέ τή νηφαλιότητά του και πουθενά ό λόγος του δέν χρωματίζεται μέ κάποιο τόνο φανατισμού. Τουναντίον, ό συγγραφέας υπογραμμίζει τή σημασία και τή δύναμη πού έχει γιά τόν κόσμο ή Σ.Ε.

«...ἀλὰ πάντοτε μέ σεβασμό γιά τή μεγάλη αὐτή χώρα καί τό λαό
...αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα ὅτι τά κρίσιμα ἐρωτηματικά
...εννᾶ αὐτός ὁ καινούριος κόσμος δέν μποροῦν νά πάρουν
...ἡ ἀπάντηση καί (κριτικά ἀλλά ὄχι ἐπικριτικά) συνιστᾶ ὑπο-
...«Ποῦ πηγαίνει ἡ Σοβιετική Ἑνωση; Κανείς δέν ξέρει. Τό
...ποῦ νιώθουμε εἶναι ὅτι συντελοῦνται, κάτω ἀπό τή σκληρή
...ινεια τοῦ συστήματος, βαθύτερες ζυμώσεις, ὅτι ἡ κοινωνία
...λλάζει ἀργά καί προχωρεῖ, μέ δισταγμούς καί ἀμφιταλα-
...εις, πρὸς ἄγνωστα πεπρωμένα. Ὡς προσπαθοῦμε τουλάχισ-
...ἀ παρακολουθοῦμε τήν πορεία της, μέ φρόνηση καί κατα-
...η, ὅσο μᾶς εἶναι δυνατό, ἀφοῦ ἀπ' αὐτήν ἐξαρτᾶται, κατά με-
...μέρος, ἡ τύχη τοῦ κόσμου».

...δοῦμε τώρα πῶς περιγράφει ἡ *Αὐγή* (Παρασκευή 22/3/1963)
...ξίωση πού παρέθεσε ὁ Ἑλληνοσοβιετικός στοὺς τρεῖς συγ-
...εῖς. Ἡ σχετική περιγραφή καλύπτει μεγάλο μέρος τῆς 2ης σε-
...τῆς ἐφημερίδας ὅπου ὑπάρχει καί φωτογραφία τῶν τριῶν
...τὴν ἐκδήλωση – ὁ Θεοτοκᾶς ἀριστερά, ὁ Ἑλύτης δεξιά καί ὁ
...εῖκος στό κέντρο. Ἡ ἀτμόσφαιρα περιγράφεται «θερμή, φι-
...κάτι περισσότερο ἀπὸ ἐγκάρδια» γιά τοὺς τρεῖς «κορυφαί-
...ῶν γραμμάτων μας, πού ἐπέστρεψαν πρὸ καιροῦ ἀπὸ ἓνα
...πνευματικῆς ἐπικοινωνίας μέ τοὺς Σοβιετικούς συναδέλ-
...τους» (ὑπογραμμίζω ἐγώ). Ὁ Σπηλιόπουλος, πού ὁμιλεῖ ἐξ
...ατος τοῦ Ἑλληνοσοβιετικοῦ, ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς τρεῖς
...γκάρδιο χιοῦμορ», ἐκφράζει τὴν πίστη του ὅτι τό ταξίδι τους
...ξε «ἀπόλυτα δημιουργικὸ» καί τονίζει ὅτι «τέτοια ταξίδια
...ματοποιοῦνται ἀμοιβαῖα γιά τό συμφέρον τῶν λαῶν καί τῆς
...ης».

...ὅτος ἀπαντᾷ στίς φιλοφρονήσεις ὁ Γ. Θεοτοκᾶς πού, ἀφοῦ
...ριστήσε γιά τὴ φιλοξενία, λέει ἀνάμεσα σέ ἄλλα, ὅτι «ἄσχετα
...τολιτικές τοποθετήσεις, ἡ Σ. Ε. εἶναι μιά μεγάλη πραγματικό-
...πού δέν μπορεῖ νά ἀγνοηθεῖ. Αὐτό τό ἔγραψα καί σχεδιάζω
...ράψω περισσότερα». Μετά τὸν Θεοτοκᾶ τὸν λόγο πῆρε ὁ
...εῖκος, «ὁ γνώστης τῆς ρωσικῆς» (ὅπως χαρακτηρίζεται),
...μίλησε μέ ἐνθουσιασμό γιά τὴν ἐγκαρδιότητα μέ τὴν ὁποία
...ὑποδέχθηκαν στή Σ. Ε., ζήτησε νά πυκνώσουν τά ταξίδια
...καί κατέληξε λέγοντας ὅτι «τά κατορθώματα τοῦ σοβιετι-
...αοῦ εἶναι ἀναρίθμητα καί ὁ θαυμασμός μου γι' αὐτά ἀπεριό-
...ς». Στὴν περίοδο τῆς Σ. Ε. ἀναφέρεται καί ὁ Ἑλύτης, ὁ
...ος φαίνεται νά πιστεύει ἐπίσης στὴ χρησιμότητα τοῦ ταξιδιοῦ
...«Ἐνα ταξίδι», εἶπε, «εἶναι μιά ἀναντικατάστατη ἐμπειρία
...μίας, μ' ἓνα λαό. Καί πρὶν πραγματοποιήσω τό ταξίδι μου,
...να ὅτι πρέπει νά γνωρίζονται ἀπὸ κοντὰ οἱ λαοί. Ἡ μετάβα-
...ν στὴν ΕΣΣΔ μέ ἔπεισε ὅτι οἱ πνευματικὲς ἐπαφές εἶναι ἡ κα-
...ρη εὐκαιρία γιά τὴν ἐδραίωση τῆς φιλίας ἀνάμεσα στοὺς λα-
...καί τὴ διατήρηση τῆς εἰρήνης στὸν κόσμο». Αὐτά τά λόγια τοῦ
...τὴ στή δεξίωση τοῦ Ἑλληνοσοβιετικοῦ (ὅπως τά διασώζει ἡ
...ῖ) ἀποτελοῦν καί τίς μοναδικές δηλώσεις του γιά τό ταξίδι
...1962, ὁ Ἑλύτης δέν φαίνεται νά κάνει μιά ἄλλη ἄμεση ἀναφο-
...ουλάχιστον ἀπὸ ὅσο ξέρουμε) σχετικά μέ τὴν ἐπίσκεψή του
...Σ. Ε.». Ἡ περιγραφή τῆς *Αὐγῆς* τελειώνει μέ ἓναν ἐνδιαφέρο-
...κατάλογο τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τῆς Ἀριστερᾶς πού
...υρέθησαν στό γεγονός: Ἀνάμεσά τους ὁ Κ. Βάρναλης, ὁ Γ.
...ος, ἡ Ἑλλη Ἀλεξίου, ἡ Τατιάνα Μιλλιέξ, ὁ Κ. Κοτζιάς, ὁ Στ.
...ας, ἡ Λιλίκα Νάκου, ἡ Δ. Σωτηρίου κ.ἄ.

ΓΝΩΡΙΖΟΥΜΕ πότε ἀκριβῶς γράφηκε τό ποίημα τοῦ
...εῖκου «Ἔς Ἔς Ἔς Ἔς-Ρωσσία». Πιθανότατα ἄρχισε νά

γράφεται ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ ποιητῆ καί ὁλοκληρώ-
...θηκε ὕστερα ἀπὸ ἀλλεπάλληλες γραφές μέσα στά ἐπόμενα χρό-
...νια. Ὡμως, δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἀφορμὴ γιά νά γραφεῖ τό
...ποίημα αὐτό εἶναι ἡ ἐπίσκεψή του στὴν ἀγαπημένη του χώρα,
...ῦστερα ἀπὸ πενήντα χρόνια, ὅπου εἶχε τὴν εὐκαιρία νά δεῖ κάποι-
...ες μεγάλες πόλεις της, νά συναντήσῃ τοὺς νέους σοβιετικούς πο-
...λίτες καί νά ἀνοίξῃ (ὅπως μαθαίνουμε ἀπὸ τὸν Θεοτοκᾶ) ἀπεν-
...θείας συζήτηση μαζί τους. Τί ἀκριβῶς ἐρωτοῦσε καί ποιῆς ἀπα-
...ντήσεις ἔπαιρνε σέ αὐτές τίς μὴ προγραμματισμένες συναντήσεις
...δέν τό γνωρίζουμε, μποροῦμε ὅμως νά ὑποθέσουμε ὅτι πολλές
...πληροφορίες τοῦ Θεοτοκᾶ θά πρέπει νά ξεκινοῦσαν ἀπὸ τίς ἰδιω-
...τικές συζητήσεις τοῦ Ἐμπειρικοῦ μέ τοὺς σοβιετικούς πολίτες.
...Ὡστόσο, γιά νά μείνουμε στὸν Ἐμπειρικό, ὅσα φαίνεται νά λεί-
...στὴ δεξίωση τοῦ Ἑλληνοσοβιετικοῦ εἶναι εἰλικρινῆ καί ὁ θαυμα-
...σμός του γιά τά κατορθώματα τοῦ σοβιετικοῦ λαοῦ δέν μοιάζει
...προσποιητός. Ὡς ἀλλωστε, ὅπως θά δοῦμε, τὸν ἴδιο θαυμασμό
...ἐκφράζει στό ποίημά του γιά τὴν ΕΣΣΔ, μέ τὴ διαφορά ὅτι τό ποί-
...ημα δέν ἀναφέρεται μόνο στὴν Σ. Ε. τοῦ 1962 ἀλλὰ (κυρίως) στὴν
...εἰκόνα καί στὴν ἱστορία τῆς προεπαναστατικῆς Ρωσίας. Γιά τὸν
...Ἐμπειρικό ἡ τωρινὴ κατάσταση (ἀκόμη καί τό ἐπίσημο ὄνομα)
...τῆς Σ. Ε. δέν ὑφίσταται χωρὶς τὴν προηγούμενη Ρωσία τοῦ Τολ-
...στόι, τοῦ Τσάρου Νικολάου, τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, τῆς ναπο-
...λεόντειας ἥττας ἢ χωρὶς τά δικά του παραδείσια χρόνια, τά χρό-
...νια τῆς Ἑδέμ στά κτήματα τῶν θείων του. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀποψη
...τό ποίημα ἀποτελεῖ ἀφενὸς ἓνα σαφές πολιτικὸ σχόλιο γιά μιά
...ὑπάρχουσα κατάσταση, πού φυσικά οὔτε τίθεται ὑπὸ ἀμφισβήτη-
...ση οὔτε κἂν φαίνεται νά σχολιάζεται. Ἀφετέρου, ὅμως, ἀποτελεῖ
...μιά κατάδυση τοῦ ποιητῆ στά χρόνια τῆς Ἑδέμ γιά νά συνδέσει
...καί συνθέσῃ τελικά σέ μιά ἐνότητα τά δύο αὐτά στοιχεῖα, τό ἱστο-
...ρικό καί τό προσωπικό. Στό ποίημά του (ὅπως ἄλλωστε συμβαίνει
...σέ πολλά κείμενά του) ὑπάρχει μιά ἐπιμειξία πολλῶν καί διαφο-
...ρετικῶν καταστάσεων, τοῦ παλαιοῦ καί τοῦ νέου, τοῦ πολιτικοῦ
...καί τοῦ ἐρωτικοῦ, τοῦ προσωπικοῦ καί ἱστορικοῦ γεγονότος. Σέ
...αὐτὴ τὴν ποιητικὴ ἐπιμειξία ἡ μνήμη ἀπορροφᾷ σχεδὸν τὴν πολι-
...τικὴ πραγματικότητα, ἀλλὰ ὁ ποιητὴς οὐδέποτε χάνει τὴν ἐπαφή
...του με τὴν ἱστορία. Γιά τοῦτο, ἐκεῖνο πού φαίνεται τελικά νά κυ-
...ριαρχεῖ εἶναι ὄχι τόσο τό παρόν ἀλλὰ ἡ ἱστορία, μέρος τῆς ὁποίας
...ἀποτελεῖ καί τό παρόν.

Τό ποίημα ἀνοίγει ὅπως ἓνα Χρονικό, ὅπου ὁ ἀφηγητὴς δηλώνει
...τό χρόνο καί τὸν τόπο τῶν συμβάντων τά ὁποῖα πρόκειται νά
...ἀφηγηθεῖ:

Τοῦ Ἑλληνοσοβιετικοῦ Συνδέσμου καλεσμένος

Εἰς τό Ἀρμπάτ ἐστάθηκα μιά μέρα

Μέσ' στὴν καρδιά τῆς Μόσχας

Ἀπὸ βαθειά συγκίνηση συγκλονισμένος

5 Ἐκεῖ πού ὑψώνονται ἀχλαδωτοὶ τῶν ἐκκλησιῶν οἱ τροῦλλοι

Καί ἀπλώνονται οἱ δεικτες τῶν χειρῶν τοῦ Λένιν

Ὑπὸ τά κόκκινα τῶν ὑψηλῶν κτιρίων ἄστρα

Ποῦ νύχτα-μέρα στὸν οὐρανὸ καρφώνουν

Τὴ δόξα τῶν Σοβιέτ.

10 Καί ὅπως κυλοῦσε ὁ Μόσκοβας κάτω ἀπὸ τοὺς πάγους
τά νερά του

(Ὁ μὴν ἦτο Δεκέμβριος 28 βαθμοί)

Ἔτσι κυλοῦσε ἡ μνήμη μου βαθειά μέσ' στὴν ψυχὴ μου

Κάτω ἀπὸ τά ἐφήμερα τά γεγονότα

15 Τά παιδικά καί νεανικά μου χρόνια
Τά παραδείσια χρόνια
Τά χρόνια τῆς Ἑδέμ.

20 Καί ἦταν ὡς νά συνέβαιναν τά πάντα πάλι τώρα
Διότι ὅπως κι ἡ αἴσθησις καί ἡ μνήμη εἶναι ποτάμι
Εἶναι μέγας ποταμός
Ποῦ ὅλα τά ἐνώνει, ὅλα τά δένει στήν ροή του
Σέ ἀδιάπτωτη συνέχεια
Σέ ἀδιάπτωτη ἀλληλουχία
Ἀπ' τήν πηγὴ στήν ἐκβολή.

Πολλοί θά ἀναγνωρίσουν σέ αὐτὴ τὴ ροὴ τοῦ ποταμοῦ Μόσκοβα τὴν ἴδια λογικὴ, τὴν ἴδια ποιητικὴ λογικὴ που ἐκθέτει ὁ Ἑμπειρικός μέ τὴν περίφημη εἰκόνα τοῦ καταρράκτη στοῦ γνωστοῦ κείμενο τῶν *Γραπτῶν* «Ἀμούρ-Ἀμούρ», δηλ. στήν κατασκευὴ ἑνὸς ποιήματος-γεγονότος, ὁλοκληρωτικοῦ καὶ αὐτοῦσιου, ποῦ θά περιέχει «ὅλα τά στοιχεῖα ποῦ θά παρουσιάζοντο μέσα στὴ ροὴ τοῦ γίνεσθαί του», ὅπως γράφει. Ἔτσι γίνεται καὶ ἐδῶ, καθὼς ὁ ποιητὴς παρουσιάζει τὸν ἑαυτό του καθισμένο σ' ἕναν πάγκο κάπου στὴ Μόσχα νά ἀφήνει ἐλεύθερη τὴ μνήμη καὶ τὴ φαντασία του στά ὁράματα καὶ στοὺς ρεμβασμούς του. Ἡ πρώτη εἰκόνα, ἡ πρώτη διαφυγὴ στοῦ παρελθόν ἔχει νά κάνει μέ τὴν ἀφιξη τῆς αὐλῆς τοῦ Τσάρου Νικολάου Β' στὴ Σεβαστούπολη, ὅπου συνειρμικά ἐμφανίζονται χρυσταλλωμένοι οἱ ἥρωες τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, ὁ ναύαρχος Ναχίμωφ, ὁ Ἰνκερμαν, ἡ Μπαλακλάβα, οἱ Κοζάκοι καὶ ἀκούγεται μέσα στὸν ὀρυμαγδὸ τῆς μάχης ὁ ὕμνος στὴ ζωὴ καὶ στὴ Ρωσία. Ἐδῶ *ex abrupto* (καὶ ξάφνου...) θά ἐμφανιστοῦν τὰ κτήματα τῶν θεῶν του, οἱ μικρὲς τοιγγάνες τοῦ «Ἀμούρ-Ἀμούρ» μέ τὰ ἐκστατικά τους μάτια καὶ τὰ πιό κρυφὰ τους θέλητρα. Ἀπὸ τὰ κτήματα τῆς Κριμαίας, οἱ συνειρμοὶ τοῦ ποιητῆ θά τὸν φέρουν στά δικά του κτήματα στοῦ Μπογιάτι, τὴν ἐποχὴ τῆς πρώτης νεότητάς του.

Εἶμουν στά νειάτα μου Τολστοϊστής
Εἰλικρινὴς ρωσσομαθὴς ἀπλὸς γεροδεμένος
Φοροῦσα ρούσικα πουκάμισα καὶ μπότες
115 Ὡρῶνα τό φθινόπωρο εἰς τό πλευρὸ τῶν χωρικῶν
Τό θέρος εἶμουν θεριστὴς
Ἀπὸ τίς μυρωδιές τῶν στάχυν μεθώντας.

Πρόκειται (πιστεύω) γιὰ ἕνα ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον σημεῖο τοῦ ποιήματος ὅπου συνείρονται ἐκ νέου (θά λέγαμε μέ τρόπο καθαφικό) βιογραφικά ἢ ἐνθυμήματα τῆς ἱστορίας, ὅπως γράφει. Ἀπὸ ἐδῶ τό ποίημα θά στραφεῖ στὸν Λέοντα Τολστόι, τὸν πρῶτο μεγάλο δάσκαλο τοῦ ποιητῆ. Σέ ἐκεῖνα τά χρόνια ὁ Τολστόι ἀποτελεῖ τό ἰδεολογικὸ πρότυπο τοῦ Ἑμπειρικοῦ, ἡ ἴδια ἡ Γιάσναγια Πολιάνα, τό ἀγρόκτημα τοῦ Τολστόι, γίνεται πρότυπο γιὰ τό κτῆμα στοῦ Μπογιάτι¹⁰. Ὅμως, καθὼς τελικά ὁ Τολστόι, ὁ «ἰσαπόστολος τιτάνης», ὅπως καὶ ὁ Χριστὸς, καταδικάζει τὸν ἔρωτα καὶ «ὅ,τι τὴν ποίησιν ποιεῖ», ὁ Ἑμπειρικός ἐλευθερωμένος ἐγκαταλείπει τό πνεῦμα τόσο τοῦ τολστοϊσμοῦ ὅσο καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ, «τό θέατρο τοῦ παπισμοῦ... καὶ τῆς ὀρθοδοξίας τά δεινά».

Τέτοια καὶ ἄλλα παρόμοια πολλὰ
145 Στὴ Μόσχα ἦρχοντο στοῦ νοῦ μου
Καθὼς διέσχιζα στενά, λεωφόρους καὶ πλατεῖες

(Κρεμλίνο, Σαντόβαγια καὶ Λεωφόρος Λομονόσοφ)
Ἦ ὅπως καθόμουν στοῦ παράθυρο ρεμβάζοντας
Εἰς τό ξενοδοχεῖον Οὐκραίνα.

Ἀπὸ αὐτό τό σημεῖο ἔχουμε τὴν τελευταία κατάδυση τοῦ ποιητῆ στὴν ἱστορία τῆς Ρωσίας – ἀρχίζοντας τώρα ἀπὸ τὴ μάχη τοῦ Μποροντινό καὶ τὴ φυγὴ τῆς Βερεζίνα (ὅπου ἀκούει, ὅπως Τσαϊκόφσκυ τοῦ 1812, τὴ Μασσαλιώτιδα ἀνάμεικτη μέ τίς καμπάνες τῶν ἐκκλησιῶν) καὶ τελειώνοντας μέ τό Βερολίνο τοῦ Χίτλερ καὶ τίς βενζινοφωτιές τῆς τρομερῆς καγκελαρίας. Ὅμως, προσηλαί νά διατρέξει αὐτὴ τὴν ἱστορικὴ διαδρομὴ, ὁ Ἑμπειρικός (à la manière de Ἑγγονόπουλος) γράφει:

155 Δύο Ἑδέμ ἐγνώρισα στὸν βίον μου
Ἄνδρος λέγεται ἡ μιά
Ἡ κορυφαία τῶν Κυκλάδων
Μέ τό σουραῦλι τοῦ Πανός καὶ μέ τὴν Τραμουντάνα
(Λάμυρα, Στραπουργιές, Γαύρειο)
Ἔπος λαμπρὸ θαλάσσιο τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀρχιπελάγους
Ρουσσία λέγεται ἡ ἄλλη
Μέ τὸν Χριστὸ νά εὐλογῇ
Σάν Ἀδωνις χρυσὸς πάνω στά εἰκονοστάσια
160 Θάθελα καὶ τίς δύο νά περιγράψω
Θάθελα καὶ γιὰ τίς δύο ὕμνους νά πῶ, νά γράψω
Ὅμως, ἐδῶ μιλῶ γιὰ τὴν Ρουσσία μοναχά.

Ἡ Ρωσία (ἢ ἡ ΕΣΣΔ) γίνεται ἄλλη μιά φορά τόπος ἐδεμαῶν ὅπου ὅλα ἀρχίζουν καὶ ὅλα τελειώνουν θριαμβευτικά, καὶ τὰ ἀντικείμενα καὶ τὰ ἱστορικὰ δρώμενα,

Ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Ρωσίας
Ἀπλώνεται παντοῦ σκοτάδι
180 Οὐρλιάζουν στήν στέππα οἱ λύκοι
(Ὁ Παλαμᾶς ριμάριζε τὴ λέξη αὐτὴ μέ «μπολσεβίκου»)
Μά ξεσηκώνεται ὁ λαὸς
Κι ἐχθροὶ τοῦ τσάρου ἀκόμη
Ψάλλουν τό «Μπόζε Τσαριά Χρανί».

ΣΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ τῆς Μόσχας, τὸν Δεκέμβρη τοῦ 1962, καλεσμένος ὁ ποιητὴς ἀπὸ τὸν Ἑλληνοσοβιετικὸ Σύνδεσμο καὶ νά ἀκούσῃ ἀκόμη καὶ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Τσάρου νά τὸν ἐπευφημοῦν! Ἀπὸ σκεπτο μάθημα ἱστορίας ἢ συνειδητὴ ἀνατροπὴ τοῦ παρόντος; Ἡ ἀπάντηση σέ ἐρωτήματα αὐτοῦ τοῦ εἴδους δέν εἶναι πάντα εὐκόλη καὶ πιθανῶς νά μὴν ἔχει σήμερα πιά τόσο μεγάλη σημασία ἢ μία ἢ ἡ ἄλλη ἐκδοχή. Τό σημαντικό εἶναι, ὅπως ἔχω ἤδη ὑποστηρίξει, ὅτι τό μακρὺ αὐτό ποίημα, ποῦ συλλαμβάνεται στίς ὄχθες τοῦ παγωμένου Μόσκοβα, τελειώνει συνθέτοντας μέ τρόπο εὐφυὲς τό ἱστορικὸ παρόν καὶ τὴν ἱστορία. Πιστεύουμε, μάλιστα, ὅτι αὐτὴ ἡ ἀναφορὰ τοῦ ποιητῆ στοῦ πρόσφατο καὶ στοῦ ἀπώτερο παρελθόν τῆς ΕΣΣΔ-Ρωσίας γίνεται γιὰ ἕναν σαφὴ λόγο: νά ἀποδειχθεῖ ὅτι μετὰ ἀπὸ κάθε καταστροφὴ ἢ μητρικὴ του χώρα γιὰ τὴν παιδικὴν του Ἑδέμ, ἔχει τὴ δύναμη νά δημιουργεῖ νέες ἐλπίδες, νά ἀνατρέπει τό κακὸ καὶ νά δημιουργεῖ καινούριες συνθήκες ζωῆς. Ἡ μεγάλη αὐτὴ χώρα φαίνεται νά εἶναι προορισμένη νά κινεῖται πάντοτε ἀνάμεσα στοῦ σκότος καὶ στοῦ φῶς, στὸν Πόλεμο καὶ στήν Εἰρήνη. Μετὰ ἀπὸ κάθε ἐπιδρομὴ καὶ καταστροφὴ στὸν οὐρανὸ τῆς Ρωσίας ἀνοίγει

Τό ἴδιο πάντοτε βιβλίον
Σάν τετραβάγγελο
(Ἰλιάς καί Ὀδύσσεια μαζί
Δαιμόνων τάγματα καί ἀγγέλων σμήνη)
Στόν οὐρανόν ἀνοίγει
Ἕνα τεράστιον βιβλίον
Ἕνα βιβλίον θεῖον
Τοῦ Λέοντος Τολστόι
«Πόλεμος καί Εἰρήνη».

δύσκολη, ψυχροπολεμική, καί γιά πολλούς λόγους σημαδια-
εκαετία τοῦ '60 γιά τήν Ἑλλάδα μοιάζει τώρα νά εἶναι μα-
. Ἀκόμη μακρύτερα φαίνεται τό 1963 μέ τούς ἀγῶνες τῆς
περᾶς γιά ἐλευθερία καί δημοκρατία, τίς πορεῖες εἰρήνης τοῦ
πράκη, τή δολοφονία του τον Μάη τῆς ἴδιας χρονιάς, τίς
γές τοῦ Νοέμβρη καί τήν ἐλπιδοφόρα (τότε) μικρή ἔστω νίκη
Ενωσης Κέντρου. (Ἐδῶ κάπου καί τό βραβεῖο Νόμπελ τοῦ
ρη.) Τότε, ὅμως, τά πράγματα δέν ἦταν καθόλου ἀπλά, οὔτε
κά γιά τόν Ἐμπειρῖκο καί τούς φίλους του πού χωρίς προκα-
ψεις καί χωρίς φόβο ταξιδεύουν στήν ΕΣΣΔ καί παίρνουν
ς στή δεξίωση τοῦ Ἑλληνοσοβιετικοῦ. Δέν εἶναι τώρα ὁ κα-
ηλος χρόνος νά μιλήσουμε εἰδικότερα γιά τόν πολιτικό
ειρῖκο. Βρίσκω ὅμως ὅτι ὁ ἀγαθός αὐτός ποιητής –παρά τίς
πρωρίες του καί τήν ὀμηρία του– καί παρά τίς μεγάλες ἀλλα-
τοῦ διαπιστώνει ὅτι ἔχουν συμβεῖ στήν ἀγαπημένη του γῆ,
θενά δέν φαίνεται προκατειλημμένος ἢ ἀρνητικός. Τουνά-
ι, εἶναι ὀλοφάνερα συγκινημένος ἀπό τό ταξίδι καί δέχεται
ἔδεμική Ρωσσία καθοδηγεῖται τώρα ἀπό τούς δείκτες τῶν χε-
τοῦ Λένιν καί ὀρίζεται ἀπό τή δόξα τῶν Σοβιέτ. Ὅμως, γιά
τοιητή τό παρόν («Κάτω ἀπό τά ἐφήμερα γεγονότα», ὅπως
στό ποίημά του) δέν εἶναι μόνο ὅ,τι φαίνεται, καθώς ἡ μνήμη
αυτίζεται μέ τήν ἱστορία τῆς μεγάλης χώρας. Ὅλα φαίνονται
τά, ἀδιάγνωστα ἀκόμη καί μυστικά, ὅπως τά νερά τοῦ Μό-
ια κάτω ἀπό τήν παγωμένη του ἐπιφάνεια. Ἔτσι, χωρίς κα-
ν νά σχολιάσει (τουλάχιστον ἀνοικτά) τό ὑπάρχον καθε-
ς, ὁ Ἐμπειρῖκος, ἀντιθέτως, βρίσκει ὅτι δέν θά μπορούσε νά
ώσει τό ποίημά του χωρίς κάποιο θετικό τόνο, πού θά ἔδιδε
όχρονα μιά θετική εἰκόνα τῆς σημερινῆς Ρωσσίας. Αὐτή ἡ τε-
κατάφαση ἐκδηλώνεται μέ τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο τελειώνει
ρήμα: μέ τό θέμα τῆς Εἰρήνης. Τά εἰρηνικά κινήματα εἶχαν
συνδεθεῖ (καλῶς ἢ κακῶς) μέ τή Σοσιαλιστική Ρωσσία καί γε-
τερα μέ τήν Ἀριστερά καί, ὡς γνωστόν, ἀποτελοῦσαν ἄκρως
κινδυνό θέμα. Ὅμως, ὁ Ἐμπειρῖκος δέν βρίσκει αὐτά τά κη-
ματα προπαγανδιστικά, ἴσα ἴσα βρίσκει πῶς ὁ καλύτερος τρό-
πός νά περατώσει τό ποίημά του γιά τή Σ. Ε. εἶναι ὁ ὕμνος τῆς
νης! Ἀνατρέχει, λοιπόν (ὅπως φαίνεται ἀπό μνήμης), σέ ἕνα
ιώτερο ποίημά του (ἀδημοσίευτο ἀκόμη τότε), σχετικά μέ
Τολστόι", καί μεταφέρει στό νέο ποίημα τήν τελευταία στρο-
φῆ παλαιοῦ, παραλλάσσοντας ἐλαφρά κάποιους στίχους καί
αθιστώντας τή λέξη Ἀγάπη μέ τή λέξη Εἰρήνη.

Καί ἔρχονται στό νοῦ μου τώρα
Στίχοι παλαιοῦ μου ποιήματος
Πού ἐδῶ λαμπρά ταιριάζουν:

«Εἰρήνη, Εἰρήνη τό φιορίνι ἄς χαθῇ
Κρωγμοί γυπῶν νά μήν ἀκούγονται πλέον

Στούς κήπους τά μικρά παιδιά νά παίζουν
230 Ἀμέριμνα πασίχαρα δοσμένα
Στούς θρύλους τῶν καλῶν καιρῶν πού φέρνουν
Τῶν ἐνορμίσεων τήν εὐλογία
Σάν ξέσπασμα ἀγαλλιάσεως πού σημαίνει
Εἰρήνη Εἰρήνη μέ τόν φλόκο τῆς Εἰρήνης
235 Μέσα σέ φῶς ἀπίστευτον νά πλαταγίζη
Μέ τήν ὀκτάπηχη τήν λόγχη μας μπηγμένη
Κατάστηθα στό στήθος τῶν πολέμων –
Εἰρήνη Εἰρήνη γέλιο λαγαρό τοῦ Πάνα
Εἰρήνη ξέφρωτο προφητικό στήν Γιάσναγια Πολιάνα.

Εἶναι κρίμα πού ὁ Ἑλληνοσοβιετικός Σύνδεσμος καί οἱ ἄνθρω-
ποι τῆς Ἀριστερᾶς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δέν μπορούσαν νά ἀκού-
σουν ἢ νά διαβάσουν τότε τό ποίημα τοῦ Ἐμπειρῖκου. Ἀλλά οἱ
βουλές τῶν ποιητῶν δέν εἶναι πάντοτε σύμφωνες μέ τά κελεύματα
τῆς ἱστορίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ἐκδόσεις Ἄγγρα, Δεκέμβριος 1995, φιλολογική ἐπιμέλεια Γιώργης Για-
τρομανωλάκης.
2. Ι. Βούρτσης, Περιοδικό *Χάρτης*, 17-18, Νοέμβ. 1985 (Ἀφιέρωμα στόν
Α. Ἐμπειρῖκο) σσ. 522-3. Βλ. τοῦ ἴδιου *Βιβλιογραφία Ἀνδρέα Ἐμπειρῖ-
κου* (1935-1984) ΕΛΙΑ, 1984, λήμματα 116, 119, 120. Ἐπίσης, βλ. Mario
Vitti, *Ὀδυσσεύς Ἐλύτης. Βιβλιογραφία 1935-1971*, Ἴκαρος, 1977, λήμμα
5.63.3.
3. Εἶναι ἐνδιαφέρον καί ἐνδεικτικό γιά τό κλίμα τῆς ἐποχῆς τό γεγονός ὅτι
τό 96ο τεῦχος τῆς *Ἐπιθεώρησης Τέχνης* (Δεκέμβ. 1962) εἶναι ἀφιερωμένο
στή σοβιετική λογοτεχνία.
4. Δέν πρέπει νά μᾶς διαφύγει τό γεγονός ὅτι ὁ Α. Ἐμπειρῖκος, πού, σύμ-
φωνα μέ δήλωσή του, «παλαιότερα εἶχα προσχωρήσει ἀπόλυτα στόν
μαρξισμό» (βλ. τή συνέντευξή του στήν Α. Σκαρπαλέζου, *Ἡριδανός* τ. 4,
Φλεβάρη-Μάρτη 1976), εἶχε μιά ἰδιαίτερα τραυματική ἐμπειρία, ὅταν
τόν Δεκέμβρη τοῦ 1944 ἡ ΟΠΛΑ τόν συνέλαβε καί μαζί μέ ἄλλους ἀκο-
λούθησε τόν τραχύ δρόμο τῆς ὀμηρίας στά Κρῶρα, βλ. καί τό ποίημά του
Ὁ Δρόμος. Νά ὑποθέσουμε ὅτι ἡ πρόσκλησή του ἀπό τόν Ἑλληνοσοβιετι-
κό ἀποτελοῦσε χειρονομία καλῆς θελήσεως ἐκ μέρους τῆς Ἀριστερᾶς τοῦ
1962 καί φιλοφροσύνη πρὸς τόν ποιητή γιά τήν ἀδίκη καί σκληρή μεταχεί-
ριση πού εἶχε παλαιότερα ὑποστεί;
5. Τά τρία ἄρθρα θά ἀποτελέσουν τελικά τήν τρίτη ἐνότητα τοῦ βιβλίου
τοῦ Θεοτόκα *Ταξίδια (Περσία-Ρουμανία-Σοβιετική Ἐνωση-Βουλγαρία)*
Ἔστια 1971, σσ. 67-100, μέ τόν γενικό τίτλο *Εντυπώσεις ἀπό τή Σοβιετική
Ἐνωση*. Στό βιβλίο, ὅμως, τό πρῶτο χρονολογικά ἄρθρο δημοσιεύεται
δεύτερο, τό δεύτερο ὡς πρῶτο καί τό τρίτο ἀκολουθεῖ τή σειρά του.
6. Πρόκειται φυσικά γιά τόν Ἐμπειρῖκο.
7. Προφανῶς ἀναφέρεται στό ἄρθρο του στό *Βῆμα* (20 Φεβρ. 1962).
8. Μιά ἄλλη σχετική μνεία τοῦ Ἐλύτη στό ταξίδι του στή Σ. Ε. γίνεται πλα-
γίως, ὅταν στήν *Ἀναφορά στόν Ἀνδρέα Ἐμπειρῖκο* γράφει «ἔτυχε νά ζή-
σω κοντά σου στή Λέσβο, στήν Πάρο, στήν Ἄνδρο· ἀλλά καί στό Παρίσι,
στήν Ὀδησσό, στή Μόσχα, στό Λένινγκραντ», 2η ἐκδ. 1980, (Ἕψιλον), σ.
53.
9. Προσεκτική ἀνάγνωση τῶν δύο κεμένων ἀποκαλύπτει πολλές ὁμοιό-
τητες στή δομὴ τους, στήν κατανομή τοῦ ὕλικού τους, σέ κάποια ἐπιμέ-
ρους θέματα κ.ἄ. Ἄν φαίνεται κάποια διαφορά ἀνάμεσα στά δύο κείμε-
να εἶναι ὅτι στό «Ἀμιούρ-Ἀμιούρ» δοξάζεται κυρίως ὁ ἔρωτας· στό «Ἔς
Ἔς Ἔς Ἐρ-Ρωσία» ὑμνεῖται (μαζί μέ τήν ἀγάπη) ἡ εἰρήνη. Δέν μπορῶ νά
ἀντισταθῶ στόν πειρασμό νά μή διαβάσω μέσα στόν τίτλο τοῦ ποιήματος
ὡς μαγική εἰκόνα, τή λέξη ΕΡΩΣ (Ἔς Ἔς Ἔς ΕΡΡΩΣσία)!
10. Δές τά ὅσα ἐνδιαφέροντα λέει ὁ Ἐλύτης γιά τόν Ἐμπειρῖκο ὅταν, ὡς
ἄλλος Τολστόι, ἐργαζόταν στά κτήματα τοῦ Μπογιατιοῦ, *Ἀναφορά στόν
Ἀνδρέα Ἐμπειρῖκο*, ὁ.π., σσ. 23-24.
11. «Δέν λησιμονῶ ποτέ τόν Λέοντα Τολστόι τόν πρῶτο δάσκαλό μου», *Ἡ
Σήμερον ὡς Αὔριον καί ὡς Χθές*, Ἄγγρα, 1984, σ. 105.

Zorba, the Yugoslavian!

του Ηλία Κανέλλη

Ο Εμίρ Κουστουρίτσα, με την πρώτη του κιόλας ταινία (*Θυμάσαι την Ντόλυ Μπελλ;*) απέδειξε ότι κομίζει κάτι καινούργιο στον κινηματογράφο. Η καθημερινότητα, όσο σκληρή κι αν φάνταζε εκ πρώτης όψεως, ήταν ένας χώρος στον οποίο μπορούσαν να κρύβονται πράγματα που αξίζουν το θαυμασμό. Απ' τον φιλικό του παράδεισο δεν απουσίαζαν οι άσχημες ή οι δύσκολες όψεις που θα γίνονταν το πρωτογενές υλικό μιας νατουραλιστικής αναπαράστασης, ωστόσο ο νατουραλισμός περνούσε σε δεύτερη μοίρα ακριβώς επειδή κατάφερε να ανασύρει στην επιφάνεια την ανθρώπινη διάσταση των πραγμάτων. Τρυφερός με τους ανθρώπους, ο Κουστουρίτσα είχε μια τρομακτική ικανότητα να «κλέβει» τη γλυκόπικρη όψη της πραγματικότητας, στο επίκεντρο της οποίας κατοικούσαν άνθρωποι με πάθη, επιθυμίες, όνειρα που διαλύθηκαν και ζωτικές αιταπάτες... Μελοδραματικός χωρίς να χρειάζεται να προσφεύγει στα στερεότυπα του είδους, στην πρώτη εκείνη ταινία έμοιαζε κάπως σαν Βαλκάνιος Φρανκ Κάπρα.

Το ίδιο κινηματογραφικό μοντέλο χρησιμοποίησε ως βάση και στη δεύτερη ταινία του, *Ο μπαμπάς λείπει σε ταξίδι για δουλειές*. Έπειτα, λοξοδρόμησε λιγάκι. *Ο καιρός των τσιγγάνων*, η μεγάλη του επιτυχία, επαινέθηκε για τα στοιχεία μαγικού ρεαλισμού (βαλκανικού μαγικού ρεαλισμού, όπως είπαν) και, μολονότι το νεορεαλιστικό επίπεδο δεν ήταν σε δεύτερη μοίρα, για το μεγάλο κοινό ο Κουστουρίτσα έγινε ένα είδος βαλκάνιου παραμυθιά, που αφηγείται παράξενα σκληρά παραμύθια, διανθισμένα με εξωτική μουσική.

Στη συνέχεια, ο Κουστουρίτσα βρέθηκε στην Αμερική, όπου αναμετρήθηκε με τους μύθους του Νέου Κόσμου, αρκετά αμήχανος, ώσπου ο πόλεμος στη Βοσνία του άφησε μια ραγισματιά. Την τελευταία ταινία του, το *Underground*, την πάλεψε πολύ. Ήταν κάτι παραπάνω από κατάθεση προσωπικών βιωμάτων, ήταν η επεξεργασία της προσωπικής του μαρτυρίας για μια ομοσπονδία («η Γιουγκοσλαβία, η χώρα μου», όπως ο ίδιος διατεί-



Σκηνή από το *Underground*

νεται) που διαλύθηκε ύστερα από τον αιματηρό εμφύλιο. Αλλά ποιοι κατοικούν αυτή τη χώρα; Ποιοι βρίσκονται ξαφνικά στη δίνη του μεγάλου πολέμου; Ποιοι είναι πρώτοι στον αγώνα αλλά και ευεπίφοροι στην εκμετάλλευση της ισχύος που προσπορίζονται από τον αγώνα;

Τα πρόσωπα του *Underground* δεν είναι κομποί, κοινωνικοί άνθρωποι: βίαιοι και χωρατατζήδες, εύκολα θυμώνουν και εύκολα συγχωρούν, γλεντούν και ερωτεύονται κτηνωδώς και, συνάμα, η κτηνωδία τους κρύβει και μια πρωτογενή αθωότητα. Ο φακός εστιάζει στη σχέση δυο φίλων και ανταγωνιστών (Λαζάρ Ριστόφσκυ, Μίκι Μανόλοβιτς): η ταινία διεκπεραιώνεται μέσα από την προσωπική αυτή σχέση ως buddie-moonie, με αποχρώσεις «γιουγκοσλαβικού» φολκλορισμού που κάποιες στιγμές πλειοδοτεί στο κιτς. Το γκροτέσκο, όμως, συνυπάρχει με την υψηλή αποστολή όσων αντιστέκονται στους γερμανούς κατακτητές κι οι ιλιγγιώδεις ρυθμοί του σκηνοθέτη εισάγουν το θεατή σε μια ατμόσφαιρα ευφορίας. Χαλάλι, είναι η πρώτη στάση του θεατή. Αυτός ο γιουγκοσλάβος Ζορμπάς συνυπάρχει με το κινηματογραφικό κλίμα.

Τα πράγματα θα μπορούσαν να κυλήσουν έτσι απλά. Δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο. Βαθμι-

αία, τα πρόσωπα απογυμνώνονται από τη διναμική τους. Εκεί που οι ζωντανοί και ανθρωπικοί άνθρωποι διαπλέκονται με γεγονότα (με την Ιστορία ως φόντο), γίνονται ξαφνικά οι ίδιοι φορείς των μηχανισμών της Ιστορίας. Γίνονται σύμβολα, οι ζωντανοί άνθρωποι μεταπίπτουν σε ιδέες. Στη θέση του στόρου μπαίνει η Ιστορία.

Ο Κουστουρίτσα, προκειμένου να ερμηνεύσει την Ιστορία, αναγκάζεται να καταφύγει σε σχήματα και βεβαιότητες: οι εκπρόσωποι της κρατικής νομενκλατούρας, επί καθεστώτος Τίτο, είναι σήμερα όσοι εκμεταλλεύονται τον εμφύλιο για ιδιον όφελος· το καθεστώς εμφανίζεται ως η συνέχεια του καθεστώτος των ναζί (με τη χρήση του ιδεολογικού μοντάζ, μάλιστα, σε πλάνα από τις τελετές εθνικού πένθους για το θάνατο του Τίτο που χρησιμοποιούνται, ακούγεται ως ηχητικό μπαγκράουντ η *Λιλή Μαρλέν*)· κι ο εμφύλιος, κατά βάθος, είναι αποτέλεσμα των ιδίων αιτίων που τροφοδότησαν την αναμέτρηση των Τσέτσικ με τους Ουστάσι στον Β' Παγκόσμιο... Το σινεμά μεταπίπτει σε ένα όχημα επιβεβαίωσης πολιτικών αξιωμάτων (διότι, όταν η Ιστορία ερμηνεύεται διά συμβολισμών και σχημάτων, το τίμημα της ερμηνείας της είναι οπωσδήποτε η σχηματικότητα).

Ο σκηνοθέτης παρασύρεται από την προσωπική του φόρτιση. Κι όταν ανοίγεται στο παιχνίδι των συμβολισμών, ουσιαστικά αναιρεί την ίδια την κινηματογραφική του ταυτότητα. Τα στοιχεία αυτής της ταυτότητας γίνονται υλικά μιας αφηγηματικής συνταγής: μουσική (Γκόραν Μπρέγκοβιτς), μαγικός ρεαλισμός, τελετές φορτισμένες με σύμβολα κοινοί τόποι... Και ο Γιουγκοσλάβος Ζορμπάς;

Αυτός, καταδικάζεται να πλέει μετέωρος στη Γιουγκοσλαβία της φαντασίας του σκηνοθέτη. Εύρημα ποιητικό; Μα δεν αναιρείται έτσι η ίδια η ποίηση που, στον κινηματογράφο του Κουστουρίτσα ιδιαίτερα, υπάρχει εκεί που με μοναδικό τρόπο προσεγγίζεται η ζωή – στα πρόσωπα με σάρκα και οστά που δίνουν το βασικό υλικό για την ανάπτυξη κάθε δραματουργίας;

3 ΚΡΙΤΙΚΗ Βιβλίου

τό τους εκπροσώπους του ελληνικού νεοκλασικισμού στην Αρχιτεκτονική, ο Λύσανδρος Καυταντζόγλου είναι μια αμφιλεγόμενη περίπτωση. Τη θέση του και την εργασία του ερευνά η κατατάσσει, μ' ένα βιβλίο του, ο Δημήτρης Φιλίππιδης. Γι' αυτό το βιβλίο δημοσιεύουμε το, σε διαφορετική κατεύθυνση κινούμενα, κριτικά σημειώματα.

Ελληνικός νεοκλασικισμός

Δημήτρης Φιλίππιδης,
Λύσανδρος Καυταντζόγλου
Δ. ΥΠΠΟ-Πολιτιστικό
Γραμμα ΕΤΒΑ, Αθήνα 1995

Ο κέρσορας από την οθόνη με ταζε με εκείνο το εκνευριστικό ανοιγοκλείσιμο του ματιού του μου έθετε αδυσώπητα το ίδιο το ίδιο ερώτημα: είναι θεμιτό γράφω για τον Δημήτρη Φιλίππη και το καινούριο του βιβλίο; Οι παράγοντες συνηγορούσαν στην αμφιβολία: ο ένας ότι ο Φιλίππιδης είναι γείτονας στο πεδίο. Ο άλλος ότι υπήρξε δάδός μου και σίγουρα ο τρόπος ψής του με έχει επηρεάσει, στραβά κι αν τον έχω αφοώσει. Τελικά όμως τα συναισθήματα που δημιουργεί αυτή η ισοσίεση είναι τόσο έντονα, συνηγόρησαν για τη δημοσίωσή τους.

Ο Λύσανδρος Καυταντζόγλου περάσει στην ιστορία ως ένας από τους πιο μυστηριώδεις ανταγωνιστές τη σκηνης του γναϊκού 19ου αιώνα. Γεννημένος στην οθωμανική Θεσσαλονίκη το 1811, σπούδασε αρχιτεκτονική στη Ρώμη και το 1843 καταστάθηκε μόνιμα στην Αθήνα και πέθανε το 1885. Η σκηνηκή προέλευσή του, ο εικονογραφικός του χαρακτήρας, η σύλληψή του με το άρμα της εξουσίας, η Όθωνα, η έντονη τάση του υπερβολής, η οικονομική του φέρεια και ίσως το γεγονός ότι αν από τους ελάχιστους -τότε- δημιουργούς που εκφράζονταν θεωρητικά τον κατέστησαν

ένα από τα λιγότερο δημοφιλή πρόσωπα της εποχής. Το αποτέλεσμα είναι να σώζονται λίγα στοιχεία γι' αυτόν, εκ των οποίων τα μισά είναι δικά του εγωκεντρικά δημοσιεύματα και τα άλλα μισά λίβελλοι και συκοφαντίες εναντίον του, ενώ ο Κ. Μπίρης, ο «βασικός» ερμηνευτής του αθηναϊκού νεοκλασικισμού, τηρεί μια προκατειλημμένη αρνητική στάση απέναντί του. Ευτύχημα πρώτο είναι ότι μεγάλο μέρος του προσωπικού του αρχείου έχει διασωθεί, και αυτό αποτελεί την εκκίνηση για τη δαιδαλώδη περιήγηση του Δημήτρη Φιλίππιδη. Ευτύχημα δεύτερο, ότι τα αθηναϊκά δημόσια κτίρια του Καυταντζόγλου σώζονται όλα, και μέχρι σήμερα αποτελούν σπουδαιότατα σημεία αναφοράς για τη ζωή της πόλης: Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αγ. Γεώργιος Καρύτσης, Αρσάκειο, Αγ. Ειρήνη, Αγ. Κωνσταντίνος.

Ο τρόπος που ο Δημήτρης Φιλίππιδης προσεγγίζει το θέμα είναι μέσα από μια συνεχή εναλλαγή ιστορικής αφήγησης σε πολλά επίπεδα (προσωπική, τοπική, υπερεθνική), παρουσίασης και ερμηνείας των αρχειακών ευρημάτων, ιντερλούδιων με προσωπικές εντυπώσεις, αντιληπτικών καταθέσεων τρίτων προσώπων.

Τελικά, αν σκεφτεί κανείς την αποσπασματικότητα του υπάρχοντος υλικού και την εγγενή αδυναμία γραμμικής συνέχειας στην αποκατάσταση της ιστορικής εικόνας, ο τρόπος γραφής του Δημήτρη Φιλίππιδη είναι όχι μόνο συναρπαστικός ως τελική σύνθε-

ση, αλλά και απόλυτα δικαιολογημένος ως προσέγγιση. Καταφέρει να ανασυντάξει το πλαίσιο δράσης του Καυταντζόγλου με μια επίμονη περιγραφή όλων εκείνων των λεπτομερειών του χώρου και του χρόνου που συνθέτουν το φόντο της ιστορίας: έγγραφα, κτίρια, σπαράγματα κειμένων και λόγων, ηθογραφικές λεπτομέρειες. Αυτή η σχεδόν νατουραλιστική γραφή μου φέρνει στο νου ξεχασμένες παραστάσεις: τότε που διάβαζα τους Αθλίους του Βικτόρ Ουγκώ, στην πεντάτομη έκδοση του Βασιλείου, με την καθαρεύουσα και τις χαλκογραφίες, και η περιγραφή της αλυσίδας που κράταγε τον Γιάννη Αγιάνη είχε τριπλάσια έκταση από την περιγραφή του ίδιου του Γιάννη Αγιάνη, και αυτό ήταν ο μόνος τρόπος για να γνωρίσεις τον ήρωα. Πράγματι, μετά το τέλος του βιβλίου νιώθεις ότι τον έχεις ζήσει τον Καυταντζόγλου. Η μνήμη του Ουγκώ είναι ακόμη πιο υποβλητική στον τρόπο με τον οποίο δομείται η αφήγηση. Τα μεγάλα ιντερμέδια θεωρητικών αναλύσεων δημιουργούν μια κατ'εξοχήν ρομαντική ατμόσφαιρα, σχεδόν νεογοτθική, με τα θολά νερά της ιστορίας να αποκαλύπτουν διαδοχικά τα αληθινά πρόσωπα. Σίγουρα κάποιοι θα σχολιάσουν ενοχλημένοι ότι η ματιά του Φιλίππιδη δεν είναι αρκούντως αποστασιοποιημένη και αντικειμενική, αλλά ως τότε θα αρνούμαστε το γεγονός ότι και οι πιο «επιστημονικές» βιογραφίες και δημοσιεύσεις αρχείων δεν εί-

Αέρηδες-Aerides: ένα δίγλωσσο περιοδικό απ' τη Γενεύη, που εκδίδει ο Σύλλογος Φοιτητών Νέων Ελληνικών του εκεί πανεπιστημίου (τχ. 1, Άνοιξη 1995). Μια προσπάθεια που τη χαρακτηρίζει ιδιαίτερη φρεσκάδα και φανερώνει το ειδικό βάρος της νεοελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας «εις την ξένην»...

Μεταφράσεις ποιημάτων του Νίκου Καββαδία κι ενός διηγήματος του Μένη Κουμανταρέα· συνεντεύξεις με τους Θανάση Βαλτινό και Χρήστο Παπάζογλου αλλά και

γαστρονομικές προτάσεις, όπως, λ.χ., αχινός γεμιστός! Γράψτε, λοιπόν, όσοι πιστοί, στη διεύθυνση: Saskia Petroff, 7 ch. A.-Bétems, 1218 Grand-Saconnex, Genève.

Βαθύς γνώστης και ευαίσθητος δέκτης των ψυχικών διεργασιών που οδηγούν στη διαμόρφωση του καλλιτεχνικού έργου, ο Παντελής Κρανιδιώτης μας βοηθά να καταλάβουμε κι εμείς με τη σειρά μας την ψυχική υποδομή του καλλιτέχνη. Στην εργασία αυτή, η ταυτότητα του ζωγράφου παραμένει στη σκιά και αναδεικνύονται τα γνωρίσματα της ίδιας της τέχνης του ως συστατικά στοιχεία

του ψυχισμού του.
Όσα, δηλαδή,
συμπεράσματα
προκύπτουν
προέρχονται καθαρά
από την παρατήρηση
του ίδιου του έργου.
Το βιβλίο του
Παντελή Κρανιδιώτη,
*Προσωπικές πηγές
και λόγος της
πλαστικής εικόνας.
Ψυχογραφία μέσα
από την ζωγραφική*
(εκδ. Ανοιχτό
Θέατρο, 1994) είναι
μια πρωτότυπη
προσέγγιση του
καλλιτεχνικού
φαινομένου απ' τη
σκοπιά ενός
ψυχιάτρου.
*Γεωγραφία του μη
ορατού* (εκδ. Κέδρος,
1995) ή, άλλως, ένα
«προσωπικό
ανθολόγιο» του
Γιάννη Σμαραγδή,
όπου «εμφανίζονται»
συνολικά 63 πόλεις,
54 ποιητές, 50
πεζογράφοι, 2
ζωγράφοι και ένας
θεατρικός
συγγραφέας. Έργο
εξαιρετικά φιλόδοξο
που υπακούει, όπως
είναι φυσικό, στις
μεροληπτικές
επιλογές του
ανθολόγου και
προσπαθεί να
αρθρώσει έναν νέο
ελληνικό μύθο. Καλή
δύναμη, λοιπόν!
*Διάπλασις των
Παίδων και
«Αθηναϊκαί
Επιστολαί»* –
ερέθισμα για μια
ενδιαφέρουσα
μελέτη του
Κωνσταντίνου Δ.
Μαλαφάντη, Οι

ΣΥΛΛΗΞΗ ΚΑΙ ΒΑΝΔΑΛΙΣΜΟΣ

Δεν έχω τη συνήθεια να γράφω αλλά υπάρχουν στιγμές που δεν μπορώ να κρατηθώ. Όπως τώρα, με την κυκλοφορία ενός βαρύγδουπου βιβλίου για τον αρχιτέκτονα **Λύσανδρο Καυταντζόγλου** (1811-1885), φορτωμένου με όλων των ειδών τις φιλόδοξες προθέσεις. Γιατί τι άλλο είναι εκείνο: «το ιστορικό αποτύπωμα ως οδηγός συνεκδοχικών παρεμβάσεων και διαμεσολαβήσεων με το παρόν», που μας πετάει ο συγγραφέας στον υπότιτλο;

Και πρώτα απ' όλα, εδώ αίρεται η έννοια της ιστορίας: στη θέση της μπαίνει μια σούπα από τα πιο ετερόκλητα συστατικά, δήθεν δείγμα απελευθέρωσης από (ποιες τάχα;) συμβατικότητες. Το τι ακριβώς έκανε ο πρωταγωνιστής του βιβλίου ο Λ. Καυταντζόγλου, μοιάζει να είναι ένα μόνο, σχεδόν επουσιώδες, από τα θέματα που εξετάζονται. Και αυτό με πολλά κενά και ασάφειες. Όχι μόνο ο Δ.Φ. δεν ασχολείται όσο απαιτείται με κεντρικά σημεία στη σταδιοδρομία του Καυταντζόγλου –π.χ. τις λαμπρές του σπουδές στο εξωτερικό και τα πολλαπλά ταξίδια του σε διάφορες χώρες– ούτε δοκιμάζει να πληροφορηθεί τι ακριβώς έκανε στην Κωνσταντινούπολη όπου πέρασε τέσσερα ολόκληρα χρόνια της ζωής του – αλλά προφασίζεται ότι τα διαθέσιμα στοιχεία είναι αντιφατικά, άρα δεν αξίζει τον κόπο να ασχολείται κανείς μαζί τους. Ως αλήθεια άλλοθι!

Τι να την κάνουμε μια τέτοια, δήθεν «υποψιασμένη» ή «απόμακρη», βιογραφία, όταν ο Δ.Φ. αποφεύγει να πάρει θέση ακόμα και στα πιο κρίσιμα θέματα, όπως π.χ. στη γνωστή διαμάχη ανάμεσα σε **Κλεάνθη** και **Καυταντζόγλου** για το ποιος θα χτίσει το Αρσάκειο. Το να παρατίθενται όλες οι πιθανές εκδοχές ενός γεγονότος χωρίς να διευκρινίζεται ποια είναι η αλήθεια, αυτό είναι περισσότερο «κατάλογος» παρά «ιστορία». Το χειρότερο είναι ότι ο Δ.Φ. δείχνει να έχει πλήρη επίγνωση του ατοπήματος και, σε κάποιο σημείο, αναφωνεί ρητορικά ότι δεν έχει σημασία να μάθουμε τι ακριβώς συνέβη. Ε, όχι, δεν έχει και έτσι!

Αλλά έστω ότι ανεχόμαστε το υποτιθέμενο «σκληρό» κομμάτι του βιβλίου, δηλαδή τα ιστορικά κεφάλαια 3-5-7 με τα βιογραφικά στοιχεία του Καυταντζόγλου, και, ξεχνώντας εκείνο το ανεκδιήγητο «προοίμιο», πιάσουμε τα υπόλοιπα (τα 2-4-6-8), εκείνα που τόσο αυτάρεσκα ο Δ.Φ. ονομάζει «παρόδους». Εκεί, και με εξοργιστικά ίσους όρους, αναγκάζεται κανείς να διαβάσει τις πιο ανούσιες και γραφικές περιγραφές, που άλλοτε είναι ένα μωσαϊκό από ειδήσεις και άσχετα άρθρα του 19ου αιώνα, άλλοτε μια λογοτεχνίζουσα διήγηση που δεν έχει καμιά σχέση με την πραγματικότητα. Όλα αυτά δήθεν για να συνδεθεί ο Καυταντζόγλου με την εποχή του και με το παρόν – κάτι που ο συγγραφέας επιμένει να αποδείξει, εκβιάζοντας τα όρια της λογικής. Όπου επινοεί έναν σημερινό αρχιτέκτονα να «ρεμβάζει» μέσα στο άδειο κτίριο Αβέρωφ, ύστερα εμφανίζει έναν «σκηνοθέτη» που και αυτός ζει σε κάποιον φανταστικό κόσμο ετοιμάζοντας ένα βίντεο για το Πολυτεχνείο και στο τέλος προσθέτει έναν ακόμα «αρχιτέκτονα της πράξης», που υποτίθεται ψάχνει για έμπνευση και ταξιδεύει από το ένα κτίριο του Καυταντζόγλου στο άλλο. Στην υπόθεση μπλέκονται και άλλα φανταστικά πρόσωπα, όπως ο «αφηγητής» στο α' κεφάλαιο, αλλά και υπαρκτά, όπως οι **Δ. Πικιώνης** και **Α. Κωνσταντινίδης**, παίρνοντας θέση σε σημερινά δилήματα της ελληνικής αρχιτεκτονικής. Ό,τι σημειώνεται εδώ δεν είναι τίποτα μπροστά στις ατέρμονες παρεκβάσεις και στους επιτηδευμένους «εσωτερικούς μονολόγους» που στήνει ο Δ.Φ. σε κάθε αφορμή. Για να μην πούμε τίποτα για την καθαρά «εξωτική» χρήση της καθαρεύουσας σε τίτλους και σε τσιτάτα. Δηλαδή, ολόκληρο μυθιστόρημα.

Ο συγγραφέας δεν σέβεται ούτε καν τον ίδιο τον Καυταντζόγλου, με τον οποίο καμώνεται ότι ταυτίζεται. Στην τελική «σκηνή» του 7ου κεφαλαίου, ο νεκρός Καυταντζόγλου κηδεύεται μέσα στην εκκλησία που ο ίδιος σχεδίασε, την Αγία Ειρήνη στην οδό Αιόλου, και παρακολουθούμε με οδυνηρή έκπληξη την υποτιθέμενη αποθέωσή του, λες και πρόκειται για κανένα ζωγραφικό πίνακα της εποχής μπαρόκ. Αυτά ούτε ο **Θ. Καρλάου** ούτε ο **P. Greenaway** ούτε καν ο **J. Barnes**, που το σο λέει ότι τους θαυμάζει ο Δ.Φ., θα τολμούσαν να τα κάνουν ποτέ.

Πολύ πριν φτάσει εκεί και ο πιο αμέτοχος αναγνώστης θα έχει καταλάβει ότι εδώ κάποιος παίζει ένα παιχνίδι – εγώ θα έλεγα ένα ύπουλο παιχνίδι. Γιατί τι είναι αλήθεια και τι ψέμα, τι είναι επινόηση του συγγραφέα ή άλλων που έτυχε να γράψουν παλιότερα για τον Καυταντζόγλου, ποτέ δεν ξεχωρίζουν μέσα στο βιβλίο. Το πιο εξοργιστικό είναι ότι ο Δ.Φ. κάπου στην αρχή δηλώνει, υποτίθεται με αφοπλιστική αφέλεια, ότι δεν πρόκειται να κρύψει τους «μηχανισμούς» που χρησιμοποιεί αλλά θα αφήσει να φαίνονται όλα τα σύρματα της κατασκευής που κινούν την ιστορία του. Για καλό μας το λέει:

Το παράδοξο αυτό συνονθύλευμα πλασάρεται ως «μονογραφία» ενός υπαρκτού προσώπου. Αν έστω ο Δ.Φ. περιοριζόταν σε μια βιογραφία, η ζημιά δεν θα ήταν ίσως τόσο μεγάλη. Αλλά επιμένει ότι το βιβλίο αυτό συνιστά μια πλατιά τομολογία του προηγούμενου αιώνα! Και μάλιστα, με την αυθαδή δικαιολογία ότι μπροστά στην έλλειψη στοιχείων (πού έβγαξε και δεν τα βρήκε;) υποχρεώθηκε να ανασυστήσει τα πάντα από το μηδέν. Και ότι αυτό σήμαινε έρευνα σε εφημερίδες της εποχής, δήθεν για να αποκαλύψει την αυθεντική γεύση εκείνου τον «χαμένου κόσμου», που αποδεικνύεται άλλη μια δεικτική του ιλλουζιονιστική κατασκευή γεμάτη αυθαιρεσίες.

Ο Λ. Καυταντζόγλου μπορεί να ήταν –όπως τον ήθελαν οι άφθονοι εχθροί του –ένας θρησκόληπτος υποκριτής, που αυτοδιαφημιζόταν με λύσσα, που έπαιζε θέατρο με τους πάντες, που παρήλαυνε τις γνώσεις του και τις υψηλές γνώριμες του. Άλλο όμως να είσαι ένας αξιοθρήνητος θεατρίνος (αν ήταν σ' αλήθεια κάτι τέτοιο), και άλλο να σε καταντήσει μια σκιά ο Δ.Φ., που απλά θέλει να διηγηθεί το παραμύθι του παραβιάζοντας κάθε μέτρο. Δεν μπορούμε τόσο επιπόλαια να καταργούμε τα σύνορα ανάμεσα στα είδη γραφής. Αν το βιβλίο αυτό είναι ένα «σενάριο» που θα γίνει σήριαλ σε κάποιο κανάλι, να το δήλωνε ο Δ.Φ., να τελειώνουμε. Μάταια θα ψάξει ο αναγνώστης για μια ανάλογη διευκρίνιση σε αυτό ή σε οποιοδήποτε άλλο ζήτημα. Σκόπιμη συσκότιση, τεχνητή πολυπλοκότητα, επίπλαστο ύφος – όπου τα «ευρήματα» που προσκομίζονται είναι σκέτα πυροτεχνήματα.

Όπως ο σκελετός που βρίσκεται ο Σλήμαν στις Μυκήνες ή ο τρελός που μπαίνει κρυφά στα Ανάκτορα του Όθωνα ή ο δημοσιογράφος που ξενυχτά για το νομοσχέδιο Τύπου ενώ γύρω του γίνονται συλλήψεις.

Κακώς, κ. Φιλίππιδε. Δεν αφήσατε τίποτε όρθιο. Έχετε διαστρεβλώσει μια ολόκληρη ιστορική περίοδο και έχετε σχεδόν εξαφανίσει έναν σπουδαίο εκπρόσωπό της. «Παίζετε», αλλά το παιχνίδι αυτό είναι μια θρασεία απόπειρα κατάλυσης της τάξης των πραγμάτων, έτσι, για να γίνεται ντόρος. Κάπου τα παιχνίδια όμως έχουν και τα όριά τους...

Πάνος Μεινιόπουλος

ναι τίποτε άλλο παρά υποκειμενικές ερμηνείες;

Ιδιαίτερα σήμερα, που ο όρος «αποκατάσταση» πολλές φορές εμπεριέχει επιστροφή σε ένα ει-
κονικό παρελθόν που ουδέποτε

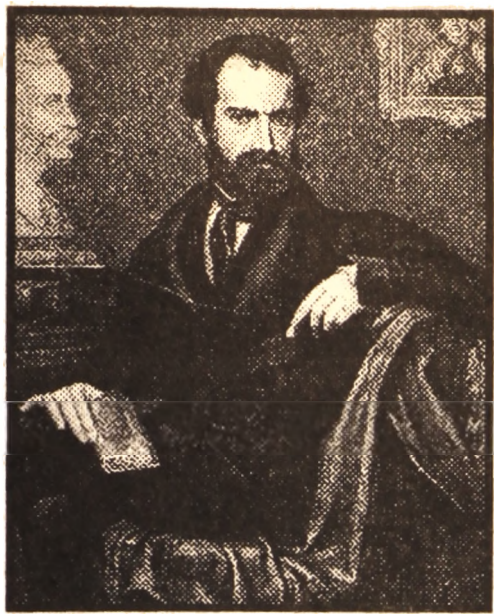
υπήρξε και ένας κατ' επίφασιν νεοκλασικισμός έχει κατακλύσει τα βόρεια προάστια (και όχι μόνον), η καταγραφή της «αμαρτωλής» ζωής του Λύσανδρου Καυταντζόγλου μάς αναγκάζει να δούμε τα

πραγματα λίγο πιο ψύχραμα να πάρουμε μια γεύση από τη ουσία του νεοκλασικισμού.

Και επιτέλους, ήταν καιρός να ποιος «ενοχλητικός» –και ο Δ.Φ. μίτηρης Φιλίππιδης ήταν ο πλέον

γμένος- να πει τα πράγ-
το όνομά τους: ότι ο «ήρε-
ανθρώπινος» αθηναϊκός
σικισμός δεν μπορούσε
α εμπεριέχει έναν Καντα-
ν με πληρωμένα δημοσι-
έναν Κλεάνθη ραδιούρ-
ν Τσίλλερ εργολάβο, μια
κοντόφθαλμη και εργο-
ραυλεπίφανους. Τα ίδια
του Λύσανδρου Καντα-
ν, αλλά και σε μεγάλο
ο δημόσιος λόγος του, δεν
κνύουν παρά το ότι ο ελλη-
νεοκλασικισμός δεν ήταν
ομοιογενές και προφανές
έχουν να το παρουσιάζουν
ανόητοι εραστές των ανα-
ν και διατηρήσεων, αλλά
να μείγμα θεωριών, αναι-
, διαμαχών και αντιφάσε-
σιγούρα είχε πράγματα
συσχετιζόμενα με την πα-
ή του επόμενου αιώνα. Η
λή που κάνει ο Δημήτρης
δης του Κανταντζόγλου
από τα ιερά άβατα της νεο-
ής αρχιτεκτονικής μυθο-
τον **Αρη Κωνσταντινίδη**,
μιζώ από τις πιο βαθιά τέ-
ς χειρονομίες της σύγχρο-
ακής.

του σωστά τονίζεται εμφα-
ο βιβλίο είναι ο προδρομι-
ρακτήρας του έργου του
τζόγλου που, πολλές φο-
όμη κι αν φαινόταν απρο-
πος στο ελληνικό κλίμα,
ρε να περάσει λεκτικές
ισμένες προτάσεις που
πικά κυριάρχησαν στην
ή παραγωγή δεκαετίες
ρα. Για παράδειγμα, η
του ότι η ελληνική τέχνη
νεχής, από την αρχαιότη-
ζυζάντιο και από εκεί στον
να, σχεδόν προηγείται της
ής εισήγησης του **Παπαρ-
υλου**, ενώ η αναφορά του
νώνυμη παραδοσιακή οι-
ή προϊδεάζει για τον **Ζά-
1920** και τον **Πικιώνη** του
σο για τις προτάσεις του
ταφορά διοικητικού κέ-
αι για ενοποίηση με πρά-
ν αρχαιολογικών χώρων,
που ανήκουν ακόμη στα
νείρα της ελληνικής πολε-
ς. Θα προσέθετα κάτι που
τονιστεί αρκετά και είναι
επικότητά του σε θέματα



Ο Λύσανδρος Κανταντζόγλου, σε
λιθογραφία του Πέτρου Παυλίδη (1858).

αστικού σχεδιασμού. Ο Φιλιππί-
δης ανιχνεύει λίγο το φαινόμενο
στις εκκλησίες του Κανταντζό-
γλου που, όπως και στην εποχή
του μπαρόκ, έρχονται και κολλά-
νε στην οικοδομική γραμμή, και η
πρόσοψή τους, η ενταγμένη πλέον
σε ένα οικοδομικό σύστημα, λει-
τουργεί ως το κύριο εργαλείο στο
πλάσιμο της πόλης. Στο Πολυτε-
χνείο, όμως, ο νεοτερισμός είναι
καταλυτικός: το κτίριο ξεφεύγει
από τα περίβλεπτα αντικείμενα
του νεοκλασικισμού και με τις χα-
μηλές του πτέρυγες κρατάει τον
αστικό ιστό, ενώ το ψηλότερο κτί-
ριο μπαίνει στο βάθος προκειμέ-
νου να μην καταπιέζει το δρόμο.
Μια αντίληψη σχεδιασμού που
αργότερα κυριάρχησε.

Σταδιακά η ματιά του συγγρα-
φέα παίρνει κινηματογραφική
υφή: γίνεται κάμερα που διεισδύ-
ει στα πιο απόκρυφα σημεία. Ο
Φιλιππίδης υποστηρίζει το ύφος
αυτό με τα κείμενα περί μοντάζ
του **Αϊξενστάιν**. Εμένα, αυτή η
κατάλυση της χρονικής ροής και
το καθράρισμα στις μικρές ψηφί-
δες του αστικού τοπίου μου θυμί-
ζουν περισσότερο **Αντονιόνι** δε-
καετίας '60. Τυχαίο; Ίσως όχι, αν
αναλογιστεί κανείς την επίδραση
που είχαν τότε στον κινηματογρά-
φο, και όχι μόνο, οι τρόποι κριτι-
κής ανάλυσης και ερμηνείας της
πόλης και της ιστορίας, των νεο-
ορθολογιστών θεωρητικών της
αρχιτεκτονικής (**Ρότσι, Γκράσ-
σι**). Τρόποι, στους οποίους ανι-
χνεύω τις απαρχές του μονπατιού
της -γραφτής- σκέψης του Δημή-
τρη Φιλιππίδη.

Δεν εννοώ βέβαια ότι ο Φιλιππί-

δης αγνόησε την κλασική επιστη-
μονική οδό χάριν μιας προχωρη-
μένης παρουσίασης. Αντίθετα, η
ανάλυση των δεδομένων είναι
εξονυχιστική, τα σχέδια υποβάλ-
λονται σε αμείλικτη παραβολή
και η αναδίφηση των αρχείων που
σώζονται και των εφημερίδων της
εποχής πολλές φορές παίρνει το
χαρακτήρα μιας κατάβασης στον
Άδη με δεκάδες κολασμένες λε-
πτομέρειες να έρχονται στη φόρα
από την πυρετώδη ανατάραξη του
συγγραφέα. Είναι λοιπόν, για τον
Δημήτρη Φιλιππίδη, ένα ορφικό
ταξίδι αυτογνωσίας και κάθαρ-
σης; Νομίζω ναι, και η λύτρωση
μοιάζει να βρίσκεται στις ανάλα-
φρες άκρατες πινελιές στο τελευ-
ταίο κεφάλαιο που εικονίζουν
έναν περίπατο στην πόλη κάποιου
αρχιτέκτονα. Γαλλικός δέκατος
ένατος πάλι, αυτή τη φορά με
μπρεσιονιστικές επιδράσεις.

Πάνω στο «επιδράσεις», ο κέρ-
σορας αναβόσβησε ενοχλημένος.
«Πολλά λες και λίγα εννοείς», μου
μήνυσε, «καιρός να το στείλεις
στον Παπουτσάκη». Πήγα με το
ποντίκι στην έξοδο, κλικ, και ο
κέρσορας εξαφανίστηκε στο με-
γάλο τίποτα πίσω από την οθόνη.
Σειρά είχε ο εκτυπωτής. Έτριξε
λίγο, αλλά μετά η καρδιά του, η
φτιαγμένη στη Μαλαισία από
ανήλικους εργάτες, άρχισε να
δουλεύει. Τον είχα αγοράσει στη
Στουρνάρη. «Αλήθεια» αναρωτή-
θηκα, τι θα έκανε ο Λύσανδρος
αν τα είχε όλα αυτά στη γειτονιά
του; Θα κράταγε ακόμη εκείνο το
υπέροχο βελούδινο κουτί με τις
θήκες για τα σχεδιαστικά; Θα συ-
νέχιζε να κάνει υπολογισμούς και
σκιτσάκια στις πίσω σελίδες του
Serlio; Θα μίλαγε ακόμη για τη
μοναδικότητα και αιωνιότητα της
ελληνικής τέχνης; Θα έστελνε πύ-
ρινα μηνύματα στο Ιντερνέτ;
Ίσως μόνο δύο άνθρωποι ξέρουν
να απαντήσουν.

Ο ένας είναι ο Δημήτρης Φιλιπ-
πίδης. Ο άλλος είναι ο Λύσαν-
δρος Κανταντζόγλου, όπως τον
βλέπαμε στο πορτρέτο στην Πρυ-
τανεία που κήκε στην κατάληψη
του 1991. Και οι δύο, όμως, σιω-
πούν και αρκούνται σε ένα τζοκό-
ντειο χαμόγελο, απόμακρα ειρω-
νικό και αδιόρατα φιλικό.

Νίκος Βρατσάνος

«Αθηναϊκαί
Επιστολαί» του
Γρηγορίου
Ξενόπουλου στη
«Διάπλασιν των
Παίδων» 1896-1947

(εκδ. Αστέρως,
1995). Ο αγαπητός
Φαίδων δεν λέει να
σταματήσει τους
ασπασμούς του...

Έχουν συχνά τα
βιβλία τις εκπλήξεις
του. Ξεκίνησα,
λοιπόν, να διαβάσω
το βιβλίο του **Ουίλι
Παζίνι, Φαγητό και
Έρωτας** (εκδ.

Οδυσσέας, 1995) και
ειδικά το κεφάλαιο
που συζητούσε για το
πάθος της
σοκολάτας, που με
βασανίζει εδώ και
χρόνια - και ιδού την
καταπληκτική
παρομοίωση που
ψάρεψα:

«Όπως σήμερα οι
σέρβοι στρατιώτες
βιάζουν τις
γυναίκες του
εχθρού για να
επιβάλουν μια
τιμωρία, έτσι και ο
Καλιγούλας
εκμεταλλευόταν τις
γυναίκες των
γερουσιαστών για
τους ταπεινώσει».

Συμπληρωματικά
σημειώνω πως,
αναζητώντας το
όνομα του
μεταφραστή, απλώς
ανακάλυψα ότι δεν
αναφέρεται
πουθενά.
Ύστερα απ'
αυτά, βέβαια, μόνο
μια σοκολάτα μπορεί
να με σώσει...

ο χαρτοκόπτης

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ
ΕΛΛΗΝΕΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΕΣ
ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

ΑΠΟ ΤΟΝ
ΓΛΑΥΚΟ
ΚΟΥΜΙΔΗ

Έλληνες λογοτέχνες στη Γερμανία

Σώπα μωρή κουφάλα τ'ς Αττικής
κι έλα να πιάσεις απ' την άκρη το κορμί του,
το θείο κορμί του, το θεσπέσιο σώμα
της ποιήσής του, το άπαντο της ομορφιάς του.
Θα τρελαθείς, θα παλαβώσεις σα θα δεις
αυτό που βλέπω εγώ. Το βλέπεις; Κοίτα!

ΣΤΙΧΟΙ γραμμένοι πριν από έντεκα χρόνια από τον Κυριάκο Χαραλαμπίδη. Σκληρά λόγια, από τον άξιο κύπριο ποιητή προς την Αττική Μητρόπολη. Κι όταν στο ίδιο ποίημα ο Χαραλαμπίδης τη ρωτά αν τον γνωρίζει, τον Καβάφη, κι αν τέλος πάντων ξέρει τι κάνει ο Αλεξανδρινός, αυτή, υποτονικά αδιάφορη, του απαντά:

– Έχει πεθάνει.

Μα κι όταν αυτός, για το δικό της το καλό, το μεγαλείο του Καβάφη, ποιητικά, της εξηγεί, σπληνιάρα αυτή, του απαντά και πάλι:

– Α, μπράβο, μπράβο! Κι έλεγα κι εγώ...

Αν βέβαια το «μπράβο» της Αττικής ήταν το αυτοεπαινετικό επιφώνημα απόγνωσης από τον ίδιο τον κύπριο ποιητή για τους δικούς του υπέροχους στίχους ή αν προοριζόταν για τον μακαρίτη τον Καβάφη, αυτό δεν θα το μάθουμε ποτέ. Σίγουρα, όμως, ξέρουμε και μαθαίνουμε πως η αγάπη και η σπουδή των Κυπρίων στον Καβάφη έχει να κάνει και με τη δική τους θέση και στάση απέναντι στην Αττική Μητρόπολη και την αδιαφορία που νιώθουν να δείχνει αυτή για τη λογοτεχνία τους. Γι' αυτό κι όταν η κουφάλα δείξει λίγο αίσθημα, πολλοί από εμάς δικαίως αντιδρούν με καχυποψία, αποστρεφόμενοι τον υποτιθέμενο ένοχο οίκτο της, κι άλλοι, κολακευμένοι, χάνουν το μέτρο των πραγματικών λογοτεχνικών τους δυνάμεων. Μακάβρια η γοητεία της!

ΦΑΙΝΕΤΑΙ, όμως, πως το αίσθημα της άδικης παραγνώρισης, και καμιά φορά εγκατάλειψης, δεν ταλανίζει μόνο τους κύπριους λογοτέχνες, αλλά και άλλα κομμάτια του εξωελλαδικού ελληνισμού. Αυτό μπόρεσα να το διαπιστώσω λαμβάνοντας μέρος σε μια σειρά συναντήσεων στη Γερμανία, των οποίων ευτυχής κατάληξη ήταν η δημιουργία μιας Ένωσης Ελλήνων Συγγραφέων. Δεν θα μπορούσα να γνωρίζω πώς νιώθουν οι Βορειοηπειρώτες, ούτε να μαντέψω τι γίνεται στη μακρινή Αυστραλία, στη Γερμανία, όμως, όπως τεκμηριώνεται και εκδοτικά από τον Γιώργο Ματζουράνη και τις Εκδόσεις Καστανιώτη στην ανθολόγηση-έρευνα που κυκλοφόρησε πρόσφατα, οι Έλληνες στη Γερμανία και γράμματα γνωρίζουν και λογοτεχνικές φιλοδοξίες έχουν. Τους λείπει, όμως, η υποδομή σε μια ξένη χώρα με αποκεντρωτικό ομοσπονδιακό διοικητικό σύστημα, ενώ η εντός της Γερμανίας πληθυσμιακή διασπορά τους τους εμποδίζει να αποκτήσουν έστω κι ένα στοιχειώδες εντόπιο αναγνωστικό κοινό και τους στερεί την ευρύτερη ελληνόφωνη λογοτεχνική/φιλολογική/δημοσιογραφική κοινότητα που θα μπορούσε να τους υποστηρίξει αξιολογικά. Γιατί ας μην ξεχνούμε πως πέρα από τη χρησιμότητα των όποιων συντονιστικών, συσπειρωτικών φορέων, συνδικαλιστικών ή συντεχνιακών οργάνων, ανώτατο όργανο στον τομέα που αναφερόμαστε παραμένει αυτή καθεαυτή η ελληνική γλώσσα. Αν η καλλιέργειά της, και σε πολλές περιπτώσεις δυστυχώς η αναγκαία επανενεργοποίησή της, μπορέσει τελικά να ενταχθεί στα πολυπολιτιστικά μοντέλα πολιτιστικής ανάπτυξης και συμβίωσης των διαφόρων εθνικών ομάδων με τον γερμανικό πληθυσμό, όπως είναι αυτά που προωθούν πολλοί γερμανικοί κοινωνικοί και εκκλησιαστικοί φορείς, σε κοινοτικό κυρίως επίπεδο, τότε οι Έλληνες λογοτέχνες της Γερμανίας θα μπορούσαν κι αυτοί να λειτουργήσουν με σχετική ανεξαρτησία από την όποια οικονομική και ηθική υποστήριξη «τ'ς κουφάλας Αττικής». Πολύ φοβάμαι όμως πως τα πολυπολιτιστικά μοντέλα, που θεωρητικά ξεκινούν από εμπειρίες στα melting-rots των αμερικανικών μεγαλουπόλεων, είναι ολίγον εκ του πονηρού κι αποσκοπούν κυρίως στον κοινωνικό έλεγχο και την ανεπαίσθητη απορρόφηση των αλλοδαπών στην κυρίαρχη κουλτούρα, με τις ανάλογες γι' αυτούς γλωσσικές απώλειες. Κι αν βέβαια θέλουμε το ελληνικό λογοτεχνικό έργο να παραμείνει ως το τελικό ζητούμενο, στη γλωσσικά μορφολογική και νοηματικά περιεκτική του πληρότητα, και σε ένα παρεπόμενο στάδιο να γίνει η έγκυρη μετάφρασή του στα γερμανικά και να ακολουθήσει η εκδοτική διακίνησή του, κι αν θέλουμε να αποφύγουμε την άσκοπη στα πέριξ του γερμανόφωνη κοινωνική δραστηριότητα και τον αμφιβόλου ποιότητας και γλωσσικής επάρκειας συνεπακόλουθο παραγοντισμό, τότε νομίζω η σύμπραξη των ελλαδικών πολιτιστικών φορέων θα πρέπει να γίνει πολύ πιο ουσιαστική. Όντας ο ίδιος Κύπριος, δεν τις κατέχω τις διοικητικές διαστροφές του ελληνικού κράτους. Βλέποντας όμως και μαθαίνοντας εδώ στη Γερμανία για είκοσι τόσα χρόνια, έχω την εντύπωση πως γενικώς επικρατεί μια ανατριχιαστική αδιαφορία, και πως κάτι πρέπει να γίνει.

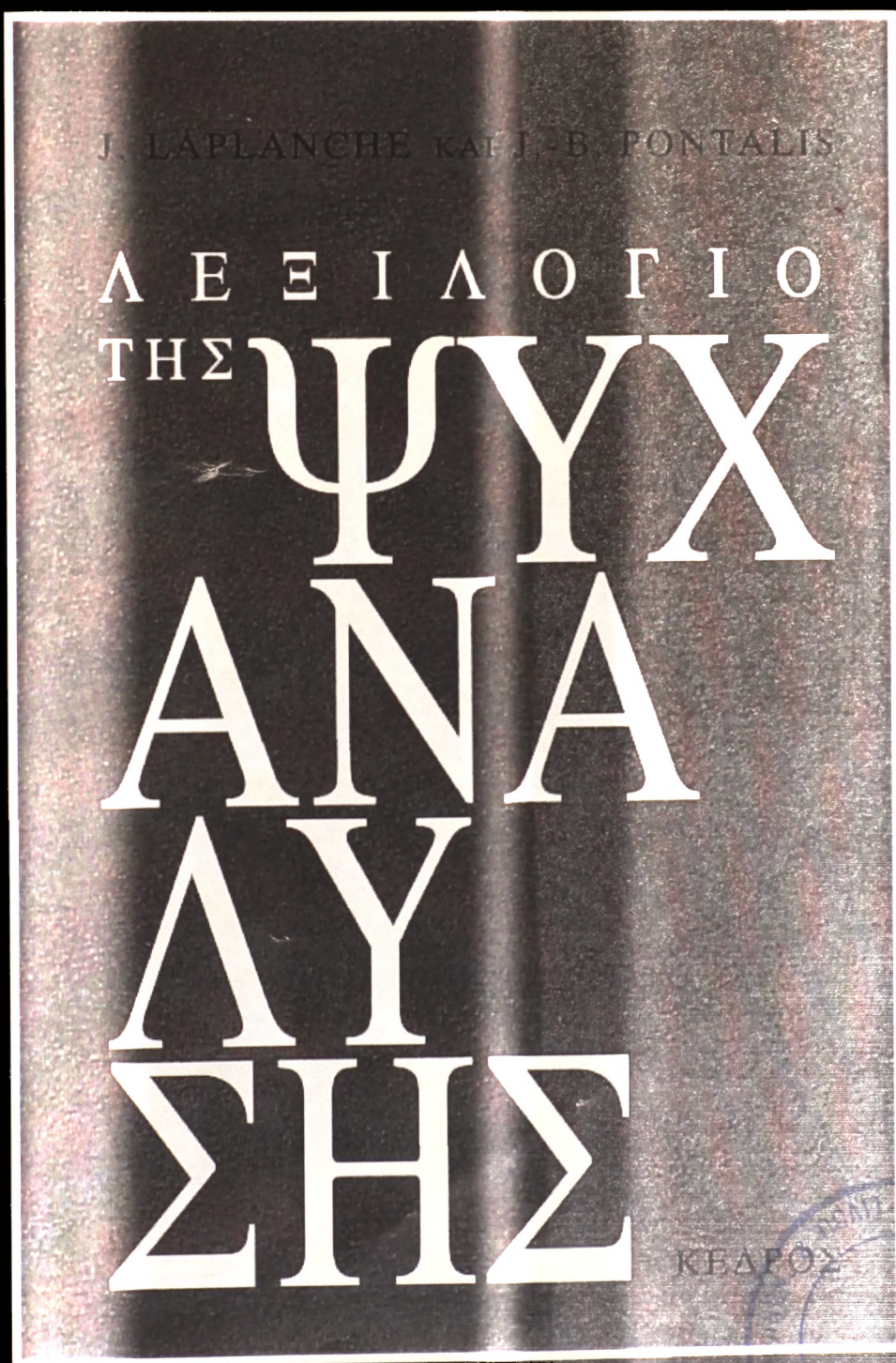
ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗΣ

Το Λεξιλόγιο της Ψυχανάλυσης δεν είναι ούτε λεξικό, ούτε εγκυκλοπαίδεια. Παίρνει θέση μέσα στο πεδίο των παράλληλων ή αλληλοσυγκρουόμενων ρευμάτων που χαρακτηρίζουν τη σύγχρονη ψυχανάλυση, θέτοντας νέα ερωτήματα. Στον μη «αντικειμενικό» του χαρακτήρα οφείλει το Λεξιλόγιο την εντυπωσιακή του μακροβιότητα στο χώρο της γαλλικής αλλά και της διεθνούς ψυχανalyτικής βιβλιογραφίας.

μετάφραση:
Β. Καψαμπέλης,
Α. Σκούλικα,
Λ. Χαλκούση,
Π. Αλούπης



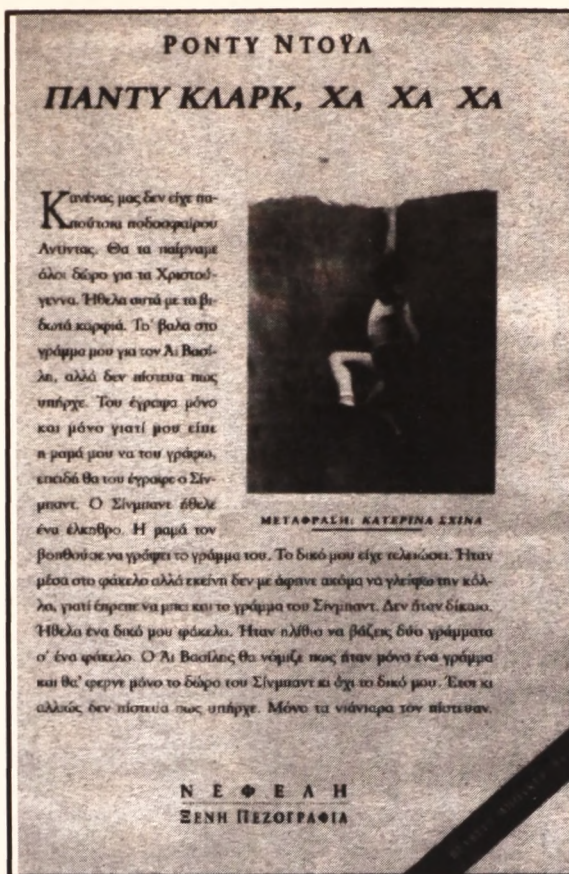
ΚΕΔΡΟΣ
ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ



PONTY NTOÛΛ

ΠΑΝΤΥ ΚΛΑΡΚ, ΧΑ ΧΑ ΧΑ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ



ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΧΙΝΑ

Το μυθιστόρημα του Ρόντυ Ντούλ «Πάντυ Κλαρκ, χα χα χα» είναι μία ελεγεία της παιδικής ηλικίας. Ο ήρωας είναι ένα αγόρι δέκα χρονών. Οι επιθυμίες του, οι φόβοι του, οι λύπες και οι χαρές του δεν φιλτράρονται από την ενήλικη ματιά του συγγραφέα· ο Ρόντυ Ντούλ υποχωρεί, για να αφήσει τον Πάντυ Κλαρκ να μιλήσει. Ο αναγνώστης παγιδεύεται από την ειλικρίνεια της παιδικής φωνής και την αλήθεια της αφήγησης, που ζωντανεύει με μαεστρία έναν κόσμο αθωότητας, σύγχυσης, ευαισθησίας και άφατης θλίψης. Το βιβλίο απέσπασε το σημαντικότερο βραβείο της αγγλόφωνης πεζογραφίας, το Booker Prize, το 1993. Στην Αγγλία έμεινε πρώτο στους καταλόγους των μπεστ σέλερ, για ένα περίπου χρόνο. Στη Γαλλία και την Ιταλία, που μεταφράστηκε σχεδόν αμέσως, έγινε μπεστ σέλερ για ένα εξάμηνο, κάνοντας τους κριτικούς να αποκαλέσουν τον Ρόντυ Ντούλ «νέο Σάλιντζερ».

ΣΤΗΝ ΙΔΙΑ ΣΕΙΡΑ ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

ΤΟΝΙ ΜΟΡΙΣΟΝ: ΓΑΛΑΖΙΑ ΜΑΤΙΑ, ΤΖΑΖ * ΜΑΡΙΝΑ ΤΣΒΕΤΑ ΓΙΕΒΑ: Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΟΝΕΤΣΚΑ * ΜΑΡΤΙΝ ΕΪΜΙΣ: ΤΟ ΒΕΛΟΣ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ * ΜΠΑΡΥ ΑΝΣΓΟΥΩΡΘ: ΙΕΡΗ ΠΕΙΝΑ * ΙΣΑΑΚ ΜΠΑΣΕΒΙΣ ΣΙΝΓΚΕΡ: Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΔΑΙΜΟΝΑΣ * ΚΑΤΡΙΝ ΚΛΕΜΑΝ: ΤΟ ΒΑΛΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΤΕΛΕΙΩΣΕ

★

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

...Η άλλη άποψη στο βιβλίο

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6 ΑΘΗΝΑ 10680, ΤΗΛ.: 3607744, FAX: 3623093